

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

– BASEL'İN ÇANLARI –

Türkçesi: Attilâ İlhan

LOUIS
ARGON

yordam
edebiyat

Attilâ İlhan (1925, Menemen - 11 Ekim 2005, İstanbul)

Şair, romancı. Türk edebiyatının en önemli isimlerindendir.

Henüz lise öğrencisiyken komünistlik suçlamasıyla tutuklandı ve okuldan atıldı. İki yıl sonra tekrar okuma hakkını elde edebildi. İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesine devam etti, ancak öğrenimini yarıda bıraktı. 1950’li yıllarını Paris gidiş-gelişleriyle geçirirken adını da duyurmaya başladı. Çok sayıda şiir kitabı ve romana imza atan İlhan, toplumsal mücadeleye de aktif olarak katıldı, sık sık gözaltına alındı. Dergi çıkardı, dergi yönetti, köşe yazarlığı yaptı. Garip Akımı ve İkinci Yeni şiirine karşı bayrak açtı, “toplumcu gerçekçi” şiir akımını savundu. Bir süre yayınevi danışmanlığı da yapan Attilâ İlhan üç roman çevirmiştir.

Attilâ İlhan’ın Fransızca aslından yaptığı *Basel’in Çanları* çevirisi, ilk olarak 1969 yılında (Altın Kitaplar) yayımlanmıştır.

Eserin orijinal adı:
Les cloches de Bâle
(Éditions Denoël, 2014)

Eserin önceki basımları:
Altın Kitaplar, 1969 (*Çalardı Basel'in Çanları* adıyla)
Can Yayınları, 1986 (*Basel'in Çanları* adıyla)

LOUIS ARAGON

BASEL'İN
ÇANLARI

ROMAN

TÜRKÇESİ
ATTILÂ İLHAN

yordam
edebiyat

Yordam Edebiyat: 49 • **Basel'in Çanları** • Louis Aragon
ISBN 978-605-172-298-6 • *Türkçesi:* Attilâ İlhan • *Düzeltilme:* Didem Gerçek
Kapak ve İç Tasarım: Savaş Çekiç • *Sayfa Düzeni:* Gönül Göner
Birinci Basım: Kasım 2018
© Yordam Kitap, 2017

Yordam Kitap Basın ve Yayın Tic. Ltd. Şti. (Sertifika No: 10829)
Çatalçeşme Sokağı Gendaş Han No: 19 Kat:3 34110 Cağaloğlu - İstanbul
Tel: 0212 528 19 10 • **W:** www.yordamkitap.com • **E:** info@yordamkitap.com
www.facebook.com/YordamEdebiyat • www.twitter.com/YordamEdebiyat
[instagram.com/yordamkitap](https://www.instagram.com/yordamkitap)

Baskı: İnkılap Kitabevi Baskı Tesisleri (Sertifika No: 10614)
Çobançeşme Mah. Altay Sok. No: 8
Yenibosna - Bahçelievler / İstanbul
Tel: (0212) 496 11 11

BASEL'İN ÇANLARI

ROMAN

*Yokluğunda sesimin susacağı
Elsa Triolet'ye...*

ÖNSÖZ*

Louis Aragon

Ormandan nasıl çıktığıma dair pek de bir şey hatırlamıyorum. O yılları, olayları, seyahatleri, öfkeleri, çekişmeleri, bozuşmaları anlatarak size bir fikir verebilirim; fakat tüm bunlar anekdottan öteye geçmez. Bende yeniden sabırla bulunması gereken; o adım adım ve derinlemesine ilerleme, insanın kendine baktığı su durgunlaştığında yeniden oluşan o resimdir. Eskiden olduğu gibi değil de böyle yazmak için aldığım bir karardan ziyade, etrafımdaki fırtınanın dalları aralaması sayesinde, onca yıl görmekten kaçındığım şeyi kendimde bulmamdı belki de bu; tıpkı bir yangından sonra, artık ağaçları olmadığı için gölgenin ağırlığını taşımayan bir toprakta unutulmuş tohumların filizlenmesi gibi... Bütün o gençlik yıllarım boyunca, öldüklerine inanacak denli derinlere gömdüğüm o düşünceleri *bile isteye* reddetmiştim; işte şimdi yeniden gün yüzüne çıkıyorlar.

Fikir ile yazının, bende oluşan ile bunu söyleme işinin birbirinden ayrılması, beni uzun yıllar boyunca, her defasında zavallı deney tüpünü kırdığım birtakım deneylerle sınırlandırmıştı. Hakkımda kestirmeden yazmayı bıraktığımın konuşulduğu ve benim de durumu basitleştirmek için böyle söylenmesine ses çıkarmadığım o zamanlarda, akıl almaz derecede çok yazdım, yırttım, attım. Düşünceyi kelimelerle temellendirmek benim için nefes almak kadar doğaldır. Eğer bunu yapmazsam soluğum kesilir, ölürüm. Kendinden memnun olmak ise başka bir şeydir. Ben kendimden memnun

* Eserin önceki Türkçe basımlarında bulunmayan bu önsöz Yusuf Emir Bektaş tarafından Fransızcadan (Éditions Denoël, 2014) çevrilmiş, Elif Aksu Kaya tarafından redakte edilip gözden geçirilmiştir.

değildim. Devir, geçiş metinlerinin devri. Bu metinler, geçmişe tutunup geleceğe doğru gidiyorlar; onların yarası, yarını devamlı düne bakarak meşrulaştırmaya çalışmaları. İçimde “iyilik” kavramına benzer bir şey uyanmıştı, daha doğrusu bu şeyin üzerindeki örtü kalkmıştı. Bu ışığın aydınlığında yazdıklarımla, bu ışığın, kendi kendimden hoşnut olduğum o eski, o karanlık ışıktan daha az güzel olmadığını göstererek, şaşılacak bir alaycılıkla af diliyor, af dilemek istiyordum. Bu çocuksuluk gibi görünebilir; fakat artık bir çocuk değildim ve bu ıstırap demekti.

Artık o kâğıtlar bende değil, tanıkların hepsi bir yana savruldu, yok oldular. O zamanlar küçük politik gazetelerde bir yığın isim altında yazdığım şiir çeşitlemeleri, masalsı nesirler bir daha asla bulunamayacak. İyi ki veya ne yazık! Onların hepsi el yordamıyla kendimi arayışımı. Bu tutarsız metinlerin ortak paydasını uzunca bir süre bilemedim. Bir gün, o şeyin ismini düşünmeye cüret ettim ve *gerçekçilik* kelimesini yazdım. Fakat buradan itibaren...

Organı işlevin yarattığı söylenir, peki bilinç ne yaratır? İçimde var olanların anlamını kavramak zaten büyük bir işti. Bu bilinç bana gelmeden önce, yazdıklarımı şaşkınlıkla okurdum ve kendi kendimden pek hoşnut olduğum o yarı karanlıkta, epeydir ortaya çıkmak isteyen gerçeğin gizli iradesinin çırpındığını keşfettim. Belki de başlangıçta *kendimi kaybetmemden korkarak* sürekli, günü gününe niyetimi sorgulayan eski dostlarımdan, deney arkadaşlarımdan, bana her zaman bir çılgınlık gibi gelen bu sorgulamalarında, benim hiç hayal etmediğim kadar haklı gerekçeler vardı. Belki de ihtiyatsızlıklarımın üzerini örttüğüm o şiddetli beyanatlarım –dostluk, genç insandaki felsefenin çok gizemli bir biçimidir–, belki de gemiyi doğru rotaya sokan bir dümen hareketi gibi olan o şiddet, aslında onların gözünde, benim de farkında olmadığım bir ayrılığı ele veriyordu. Bugün artık otuzundan önce yazdığım o yazılarda sadece aşırılık görüyorum. Ölçsüzlüğün sebeplerini içtenlikle anlamak gerek: Dram, şüphesiz ki oynanan sahnelerin öncesinde vardı ve oyunun farklı perdelerinde, başoyuncunun neye tutku duyduğunu hâlâ bilmediği zamanlar-

da, onu bağılı olduğu insanlarla farkında olmadan kendi kendisine karşı birlik olmuş görüyoruz.

Bu yolu adım adım anlatmayacağım. Nereden geldiğimi biliyoruz. Önemli olan nereye vardığım.

• • •

Romanın iradesi... Bu sıklıkla kullandığım bir ifade, ama bir anlatım konforu sağladığı için kullanmıyorum bunu. Eski metinlerimi yeniden ele aldığımda, en ayırık olanlarda bile bulduğum bir şeyi ifade ediyor. Tüm yazdıklarımında bulunan, belki de tarihinin izini sürmem gereken uzun bir eğilim... Örneğin *Paris Köylüsü* kitabım –kendimi yalnızca bu örnekle sınırlandıracağım– sürrealizm hesabına yazıldığı halde, başka sürrealist yazarların yazdıklarıyla kıyaslandığında, bu kitabın köklerini gerçeklikten aldığını, var olma sebebinin tasvir olduğunu kabul etmek gerek. Sürrealistlerle bağlarım koptuğu zaman, ben farkında olmasam da içimdeki gerçekçilik haklarını istiyordu. (Pek öfkelenir gibi oldukları şu vasat şiir *Front Rouge* [Kızıl Cephe] gerçekçiliğin ilk kaba görüntüsüydü. Yazının yön değiştirmesi, hatta çıkış noktasını dış gerçeklikten aldığını itiraf etmesi bu şiirde oldu. Bugün bu mısraları, özellikle kurdukları o *yaklaşık* imge yüzünden, aşırılık zevki ve katıldıklarımından [gerçekçiler –ed.] ziyade ayrıldıklarımına [sürrealistler –ed.] yakışan kelime suistimali yüzünden ağır biçimde eleştiriyorum. Hatalarının yüzüme vurulmasında yerden göğe kadar haklı olunacak o aksayan, çarpık yöntemin, o yanlış konumlanmış eylemin, o eksik hareketin *değerini* bugün anlıyorum. Her şeyin birkaç sayfa ile değişebileceğine inanmak kendi adıma ne büyük saflık! Fakat bugün ben bu saflığı bir illüzyon gibi güzel buluyorum ve illüzyon kelimesinden sadece yanıltıcılık, gülünçlük anlaşılmadığı takdirde, bence bu bilinçsiz cesaretin hakkını her şeye rağmen teslim edebiliriz.)

Gerçekçi kararlılık ve gerçeğin bilinci neden romanın zorunlu temelini oluşturur? Tüm romanlar gerçekçi değildir. Fakat hepsi, ona karşı gelmek için bile olsa, dünyanın mevcut haline dair

inanca seslenir. Belki de romanı lanetleyenlerle onun sonuçlarını ve haklılığını kabul etmek istemeyenler arasında bir tutarlılık vardır; çünkü roman, gerçekliği tüm karmaşıklığıyla kavramak için insan tarafından icat edilmiş bir makinedir. Bu makinenin daha sonraları işlevinden sapıp bozulması farklı bir meseledir. Şöyle desem haddimi aşmış olur muyum: Her nesilde “romandan umudu kesmekte” uzmanlaşan birileri olur. Bu Ortaçağ’dan beri sürüyor; dostlarımın tek yaptığı, anlatılan hikâyeleri, çağa bağlı olarak din ya da sanat adına mahkûm eden bu yöntemi yeneden ele almak. Ne var ki Cervantes şövalyelik romanlarıyla veya Stendhal pembe dizi romanlarıyla alay ederken, bunu bir Don Kişot ve bir Julien Sorel yaratarak yapıyorlardı. Romanın artık bittiğini veya biteceğini ileri sürmek, insan gerçekliğinin değişmez ve sabit olduğunu düşünmek istemek anlamına gelir. Her zaman romanlar olacaktır, çünkü insan hayatı her daim değişkendir ve hayat, insanları bu değişiklikleri anlamak zorunda bırakacaktır; çünkü değişken bir dünyada bir durum saptaması yapmak, bu değişimin kanununu kavramak insan için buyurgan bir zarurettir; en azından insan kalmak istiyorsa böyledir bu, şartları gitgide daha karmaşık hale geliyorken insanın hep ondan daha yüksek ve daha karmaşık bir fikri olmalıdır.

Romanın olağanüstülüğü, nesnel gerçekliği kavramak için bir kurgu icat etmesindedir. Romanda *yalan* olan ne varsa yazarı özgürleştirir, gerçekliği tüm çıplaklığıyla göstermesini sağlar. Romanda yalan olan, yokluğunda ışığı göremeyeceğimiz gölgedir. Romanda yalan olan, hakikate dayanak teşkil eder. Romandan hiçbir zaman vazgeçmeyeceğiz, çünkü hakikat her daim korkutucudur ve romanesk yalan cahil kimselerin gerçeklik karşısındaki dehşetini romancının kendi özel alanına yöneltebilmesi için tek vasıta. Roman, evin yasaklı odalarının anahtarıdır. Yarın veya yarından sonrası için romansız bir dünya ilan eden peygamberler, romanların olmadığı bir dünyanın nasıl olacağını hayal ediyorlar mı? Onlara pekâlâ meydan okuyorum. Her halükârda, bunlar makine kırıcılarıdır. Roman denen bu bilgi edinme yolunu sanki

hiçbir zaman var olmamışçasına yok etmeyi, böylece romanesk bir cahilliğe dönmeyi düşünüyorlar. Bir an için bu felsefe karşıtı girişimin mümkün olduğunu, hangi gizli ittifakla, nasıl bir tuzakla bunu yapabileceğini bilmesem de bu girişimin belirli bir zaman aralığında başarılı olduğunu ve belki yüz yıl boyunca roman diye bir şey olduğunu gerçekten unuttuğumuzu farz edelim. Sonrasında ne olurdu? Romanı yeniden icat ederdik, işte bu kadar!

Benim başıma otuzlu yaşlarımın başında böyle bir şey gelmişti işte. Kendi çapımda komik bir hikâyeydi.

• • •

Basel'in Çanları'nı yazma fikri nasıl aklıma geldi, neden başka birini değil de tam olarak bu hikâyeyi seçtim, hayatımın bu döneminde bunu anlamak da açıklamak da kolay değil. Boşuna arıyor, hatıralarımı boşuna didikliyorum; gerçek mekanizma benden kaçıyor. Orada benim için bile gizem var. Fakat gizeme karşı onu yadsımak, sanki o hiç var olmamış gibi yapmak dışında elimizden bir şey gelmez. Bu mekanizma ve onun nasıl işlediği hakkında düşündüklerimden ya da söyleyebileceklerimden, yazabileceklerimden anında şüpheye düşüyorum. Hafızamdaki *görüntülerin* ötesine geçemeyeceğimi biliyorum. Bu, onları reddetmek için bir sebep midir?

Hayatım vardı, hayatımız vardı. Artık yalnız değildim, ama yazabildiklerimin eksikliği içime dert oluyordu. Artık bir sayfa bile yazmaya katlanamadığım, yazdıklarımı buruşturup attığım zamanlar gelmişti. Benim için sonraki sayfa yalnızca *sonraki* idi; başlangıç noktasını unutmuş bu durmak bilmeyen monolog, bizim hayatımız olan fiili diyaloga artık uygun düşmüyordu. Sana anlatmak, günlük konuşma dilinin küçük cümleleriyle sana doğrudan söyleyemediklerime giden bir yol olacak bir konuşma başlatmak için sabırsızlanıyordum. Kendimi geçmişime göre, dostlarıma göre temize çıkarmayı bırakmıştım. Sen artık düşüncemin tek tanığı, tek mihenk taşı haline gelmiştin. Düşüncemin, bendeki bu değişimleri ölçüp biçecek bir sırdaşlık halini alması, senin alıp önüne, masanın üstüne koymak isteyeceğin bir taşın dayanıklılığını kazanması

gerekiyordu. Elinle okşayabileceğin bir taş, düşünceyle... Yeniden döndüğün düşünceyle... Tüm bunlar, bu arzular, hâlâ belirsiz ve karmakarışık; çünkü bir kadının tüm insan ilişkileri özetlemesinin, aydınlatmasının, bundan böyle neyin değip neyin değmediğini onunla tecrübe etmemin mümkün olabileceğini *o zamanlar* anlamıyordum. Elbette öncelikle aramızdaki mesafeyi, bana yapay görünen, hâlâ eski gerçekliğime bağlı olmamdan, eski hayatımdan, senin bilmediğin sensiz yıllarımdan kaynaklanan bir mesafeyi ortadan kaldırmam lazımdı. Hikâyemi usa vurarak anlatmam yeterli değildi: Bir dünyayı, içinde doğduğum, büyüdüğüm, büyük ölçüde ortadan kalkmış bir dünyayı tanımanı istiyordum. İşte bu, romanın iradesinin beni neden zapt ettiğini ve bu roman hakkında en ufak bir fikrim, planım, projem, önyargım olmadığı bir zamanda onun nasıl tamamen doğal olarak ortaya çıktığını açıklıyor.

Tüm bunlar iş işten geçtikten sonra söylemesi kolay görünüyor bana. O zaman hiçbir şey bilmiyordum. Orada burada onu bunu çiziktiriyor, karalıyordum. Bir gün, yemin ederim ki içimde hiçbir art niyet olmadan, hatta ikinci bir cümle yazacağıma bile inanmadan, tıpkı sanki psikografi zamanlarındaymışım gibi, bir meydan okuma misali kısa bir başlangıç cümlesi yazıverdim. Cümlemin tipi kısa zaman öncesine kadar hâlâ kabul edilemez geliyordu bana. Burada bilinçli olan tek şey, bu cümlemin *ilk cümle olma* niteliği idi. Bunu bir içindekiler bölümünde hayal ediyordum da...

Guy, Mösyö Romanet’ye ‘baba’ deyiverince kimse gülmedi... Oysa itiraf ediyorum ki bu kelimeleri yazmış olmak, bu kelimelerin arkasından kalın bir kitabın, tutarlı bir hikâyenin, bir romanın geleceğini, bir mantık silsilesi içinde dizileceğini düşünmek beni güldürdü. Aklımda ne Guy’in ne Mösyö Romanet’nin ne de aralarındaki ailevi ilişkilerin imgesi vardı. Ayağımı yokuşa koydum, *ilk cümledeki* ifadeleri anlamaya çalıştım ve bir solukta tüm paragrafı yazdım. Ne zaman ki 19. yüzyıl başı Normandiyasının deniz kıyısı otellerine aşına olmayanlara yabancı gelecek bu dünyaya girdim, o zaman nereye gittiğimi anladım: Senin için okul öncesi yıllarımdan tatil dekonunu, hayatımın arka planında bir renk olan ve yalnızca imgelem

aracılığıyla özetleyebileceğim bu dekoru tasvir edecektim. İkinci paragraftan itibaren birçok yazlık yerden, Port-Bail'dan, Erquy'den, Donville'den edinilmiş anılar sahneye çıkıyor. Plajlar, tabldotlar, bu yaz tatillerinin masrafını ödemek için annemin karşılaştığı maddi güçlükler... Bolca yüzücü gerekliydi, bolca aile, şüpheli insan, bayağılık, yapmacık davranış ve tatillerde raydan çıkan toplum... Elbette panama ve hasır şapkalı, açık saçık giyinmiş adamların ve kadınların gölgeleri anılarımdan birdenbire çıkıyordu; fakat bu gölgeler, durmaksızın kaybedilen bir kart oyununda olduğu gibi, hafızamdaki asıllarının yalnızca uzak bir yansımasıydı. Her şeyin olup bitmesinden sonra, yani ardından gelecek hikâyenin bilincinde olarak yazılmış gibi duran bütün bu birinci bölüm, en fazla bir veya iki saatte yazıldı. Bana öyle geliyor ki bir silme, bir karalama bile olmadı. Parçayı çalmadan önce bir *la sesi* almak gibi bir şeydi basitçe. Bu yazılıp bir kenara konduktan sonra, *Diane* bir tema* gibi gelişecekti. Tema *Diane*'di ve onu romanın *ilk* cümlesine cevaben ikinci paragrafın *ilk cümlesine* –*Diane de Nettencourt*'la *Mösyö Romanet*'nin *düğünü o sonbahara olmadı*– bağlamak romanın yüz dört sayfasını belirlemek için yeterliydi. Hafızamda bir çeşit *Diane*, bir çeşit *Guy*, bir çeşit *Albay Dorsch* var mıydı... Bunu inkâr etmek kötü niyet olur. Fakat gizemli olan şu ki, tanıdığım bir dünyanın gerçekliğinden yapılan bu alıntı, hafızamın bir duvardan diğerine taşınan bu gölge oyunları, Sabranların tüm hikâyesine, intihara, saf ve basit kurgulara, kısacası burada roman gözüyle bakılana hayat verdi. O kadar hızlı yazdım ki olayları hiç kafa yormaksızın önümde buldum. Bir kıyafet detayı, bir parfüm, bir eşya elimi kâğıdın üstünde sürükledi; öykü, beni telafisi olmayanın önüne koydu. Sadakatsiz hafızamın sahte *Diane*'i romanın gerçek *Diane*'ına dönüştü; artık geriye dönüp düzeltmek de imkânsız. Çocukluğumdan alınan yalnızca dekordur, fondur. Kişiler, etten kemikten varlıklar, etini kemiğini, insanlığını kâğıt üzerinde kazandı. Beni zaptettiler ve bunun sonucunda tüm *Diane* bir haftada yazıldı.

* Tema: Bir besteyi oluşturan temel motif. –ed.

Yazdıkça sana parça parça okurdum; sana bir keşfin, bir değişimin, bir umudun başlangıcını göstermekten fazlasıyla mesut olurdum. Oluşum halindeki bu mozaik hâlâ *didn't make sens*, hâlâ anlamlı olmadığı halde veya belki de okuduklarımız sana olsa olsa *gösterişli* geldiği halde, beni sabırla dinlerdin. Ne var ki bir haftanın sonunda yap-bozun son parçası, yanlış hatırlamıyorsam on ve on birinci bölümler, yani *Diane*'in sonundaki Dorsch-Brunel buluşmasından Wisner'in Brunel'e gizli servise girmesi yönünde yaptığı teklife kadar olan bölümde yap-bozun takılıp kalan son parçası, sağduyunu harekete geçirdi. Defalarca gönderme yaptığım, yazarlık serüvenimin *Basel'in Çanları*'ndaki dönüm noktasına işaret eden ve romanın garip dokusunu açıklayan olay işte burada yer alıyor.

Okumayı bitirdiğimde uzunca bir süre sessiz kaldın. Campagne-Première Sokağında oluyordu bu, sanki oradaymışım gibi hatırlıyorum. Birçok şey düşünecek zamanım oldu. Sonra bana basitçe dedin ki: “Daha uzun zaman böyle mi devam edeceksin?” Bu küçük cümle, romanın yüz sayfadan sonraki ani kopuşunu ve girdiği yeni yolu, ardından gelen yorumdan çok daha fazla açıklıyordu. Sadece 1897 yılından 1912 Kasımına kadar olan savaş öncesi dönemin tarihsel bağlamıyla birbirine bağlı gibi görünen karakterlerin yan yana dizildiği romanın alışıldık olmaktan uzak yapısını açıklıyordu bu cümle. Fakat bu açıklama, anekdotla yetinecek olursam, tamamen dışarıdan bir bakış olarak kalıyor, romanları birtakım modellere göre yargılayanlara yaraşan biraz basit bir eleştiriye haklı çıkarıyordu: *Basel'in Çanları*'nın yapısının mimari anlamda Barok üslubu konusunda, hikâyenin standartlara uygun ilerlemediği bahanesiyle, beni eleştirmek kolaydı; mesela *Diane* 1912 yılında bitiyor ve romanın ikinci kısmı olan *Catherine*'i başlatan, Babylone Sokağında, Mercurot'lardaki akşam yemeği hemen sonrasında 19. yüzyılın son yıllarına dönüyor, ardından *Catherine*'in hikâyesi 114. sayfadan 402. sayfaya kadar gerçekçi bir romanın alışıldık zaman akışında devam ediyor, sonunda 107. sayfada bulunan şu noktaya varıyordu: “*Catherine*'in Teğmen Desgouttes-Valèze ile tanışması

ertesi gün Mercurot'ların verdiği akşam yemeğinde oluyor.” İlk basının sayfa numaralarını yazıyorum elbette. Yani burada 20 Nisan 1912'deyiz, ardından gelen yedi ay 12 sayfalık bir bölümde anlatılıyor. Son bölüm (Clara) ise romanı 21 sayfada sosyalistlerin topladığı Savaşa Karşı Uluslararası Kongre kapsamında Basel'de sonlandırıyor, ki bu kongrenin önceki bölümlerle tek romanesk bağı, önceki sayfalarda nadiren görünen ve birinci bölümden sonra kurguda hiçbir rol oynamamış olan, Diane'ın kocası Brunel'in kongrede basit bir gözlemci olarak bulunması. Onu böyle alıp getirmek, sanki eserin tutarsız bölümlerini birbirine dikiyordu. Bunu herkes tespit edebilir ve eleştirme lüksünün, bu kısmın gerçekten çuvallamış olduğunu keşfetme lüksünün keyfini çıkarabilir. Rica ederim. Fakat gerçekte 113. sayfanın ve senin o küçük cümleden sonra gelen üç yüz sayfanın, ilk yüz sayfayı senin gözünde aklamak için yazıldığını kuşkusuz yalnızca ben biliyorum. Öyle ki bu yüz sayfanın yani Diane bölümünün her bir kelimesini, nereye varacağımı tamı tamına bilerek, bu bölümü arkadan gelen üç yüz sayfanın cümlelerine doğru bir başlangıç noktası gibi alarak yazdığımı, sonunda Basel'in Çanları olacak romanı başından beri kafamda tasarladığımı bugün bile yemin edebilirim. Ve siz bu yalana tamamen inanırsınız. Bu romanın aslında Elsa'yla bir konuşma, benim Elsa'nın önünde yaptığım bir savunma, bir adamın ve bir yazarın sevmiş olduğu, sevdiği kadının karşısında kendini anlatma ve doğrulama çabası olduğunu ve bu adamın bu çabaya ömrü boyunca ihtiyaç duyduğunu bilemezsiniz.

Bu söylediklerime omuz silkecek birçok kişi olacağını tahmin edebiliyorum. Bir kadının önünde kendini doğrulaması *gereken* bir erkek nedir ki? Romanın giderek yüklendiği ve son sayfalarında, romanın kendisinde bunu yeteri kadar fark edemeyenlere yönelik bir bildiri, bir kıssadan hisse tonu olarak ortaya koyduğu anlama bağı olarak açıkça söylersek: *Basel'in Çanları'nın* yazarıdır.

Hataya düşmeyelim: Tesadüfen, en ufak bir bilinçli perspektiften yoksun, mizahi bir cümleden, üslup alıştırması ya da dil jimnastiği niteliği taşıyan bir ilk bölümden yola çıkarak kaleme alınan bir öy-

künün yazımında bile, sözkonusu olan tüm hayatım, hayatımın anlamıdır. Buradaki ağırbaşlılığı soytarıca bulanlara da yazık! Bu kimselerin, içinde ahlaki bir öğreti bulunduran öyküleri küçümsediğine hiç şüphe yok. Beni niteleyen zevksizlik hiç şüphe yok ki ithafta parıldıyordu: *Yokluğunda sesimin susacağı Elsa Triolet*'ye... Bu alanda sabıkalı olduğum yeterince biliniyor; bu ithafı da *Diane*'in sonunda Elsa'nın bana dönüp "*Daha uzun zaman böyle mi devam edeceksin?*" dediği o dakikanın çocuğu olan *Elsa'nın Mecnunu* şiirinden kısa bir süre sonra yazdım. Bunu laf olsun diye söylemiyorum; *Elsa'nın Mecnunu*'nun, *Basel'in Çanları*'nın son satırlarında verilen sözün tutulması olduğunu tek fark eden ben değilim.

Bu ithaf... O zamanlardaki bir arkadaşım, Polonyalı yazar Bruno Jasienski... Onu, onun o trajik sonunu keder duymadan düşünemiyorum, ne zalim zamanlardan geçmiştiz!.. Bruno, elinde ona vermek üzere Moskova'ya getirdiğim, Denoël'den çıkan kitabı tutmuş, ithaf sayfasına bakarken, başını şaşkınlıkla sallayarak şöyle diyordu: "*Bunu sevmedim... Bu sözcüklerde can sıkıcı bir intihar kokusu var... 'Yokluğunda sesimin susacağı...' yazdığında, onun yokluğunda kendini öldüreceğini düşündüğünü anlamamak imkansız*"*. Bruno'nun haklı olduğu fakat benim katılmadığım şey, tam olarak söylersem, bu mahcubiyet ya da nasıl söylemek lazım, gönüllü bir ölüm karşısında muhtemel bir gönüllü ölüm iması... Stendhal bir yerde İtalyan Rönesansı âdetlerinin resimlerini zevksizlik addederek reddeden İngiliz "*cant*"ına** karşı çıkıyordu; bizim de günümüzde birçok gerçek karşısında kendi "*cant*"ımız var.

Ve işte 1934'ten beri sesim susmadı. Haksız mıymışım? Bıyık altından gülenlere selam olsun! Bir tür mantık hayatlarımız gibi yazılarımızın da *kesişmesini* istiyor Elsa. Campagne-Première Sokak-ğında bana o sözü söylediğinde öyle de olacağını hayal edemezdik. Evet işte, *her şey orada başladı. Diane anlatısından Basel'in Çanları* olacak kitaba geçmek yalnızca kurgunun gücüyle mümkün olabi-

* Fransızcada "*Yokluğunda sesimin susacağı...*" [Sans qui je me serais tu...] ve "*Yokluğunda kendimi öldüreceğim...*" [Sans qui je me serais tué...] cümleleri çok benzerdir. –ed.

** Cant (ing): Yapmacık, riyakârlık, samimiyetsizlik. –ed.

lirdi. Gerçekliğe bağlı kurgu, romandır. Tekrar ediyorum, bu kitap bir halı gibi *tersten* yazılmadı. *Diane*'la başladım, ardından her bir karakterini ve her bir detayını on beş senelik bir dönemin tarihsel fonunda ilmek ilmek örererek *Diane*'i akladım. Sınırlı bir dünyanın (19. yüzyıl sonu romanları dünyasının) yalın tasvirinden bu sınırlı dünyanın ötesine, tüm Fransız toplumu ve onun uluslararası uzantıları hakkında bir bakışa geçmek söz konusuydu. Yani *Diane* anekdotu, insanın 20. yüzyıl başındaki serüveninin genel olarak ele alındığı bir bölüm haline geldi. Bu noktada, daha önce de olduğu gibi, Elsa'nın bir sözü üzerine giriştiğim şeyin parçalı niteliğini sezerek aniden sonraki bölümlerin planını yaptığıma inanmak elbette saçma olur. Ben yalnızca pencereyi açmıştım, manzarayı hâlâ keşfetmem gerekiyordu. Burada ileri sürdüklerime temel bir kanıt da şudur ki, romanın 105. ve 265. sayfaları arasındaki ikinci bölümü, *Catherine*'i yazarken, üçüncü bölüm olan *Victor*, yani Paris taksicilerinin 1911-1912 grevi aklımda yoktu; bu grevi tamamen *L'Humanité* gazetesinin muhabiri olarak takip ettiğim benzer bir grev olan Aralık 1933-Şubat 1934 grevi ve doğrudan şoför sendikalarıyla 1911 grevinden sağ kalanlardan edindiğim tarihi veriler üzerinden anlatmıştım. Grev olayından *Catherine*'in ilk sayfalarında bahsedildiği doğrudur; Desgoutte-Valèze, Hélène Mercurot'nun yemeğine giderken “Beş aylık grev hâlâ akıllarını başlarına getirmemiş şu şoförlerin,” diye düşünüyor. Fakat bu yine basit bir tarih verme, grevin bittiği 18 Nisan 1912'nin ilerisinde olduğumuzu gösterme şekli. Sonrasında ne olacağı hakkındaki düşüncem, eninde sonunda tipik bir kadın kahraman olan ve *uzun zaman daha böyle devam edemeyecek Diane*'in karşısında merkezî bir figür olarak Catherine Simonidzé'nin romana girişle sınırlıydı. Catherine'i romana sokmak, kökeni, ülkesi, fikirleri itibarıyla, dar Paris anekdotlarından, Henri Becque'in, Maupassant'ın, Alphonse Daudet'nin dünyasından kopmak demekti. Modern toplumda *La Parisienne** veya *Fromont Jeune et Risler Aîné*** den beri yeni neler olduğunu oradan ortaya koymak demekti.

* Henri Becque'in 1885 yılında sergilenen tiyatro oyunu. –ed.

** Alphonse Daudet'nin 1874 yılında yayımlanan romanı. –ed.

Mesela Catherine'in entelektüel hayatıyla Bakü'deki petrol kuyuları arasındaki bağ, babası Mösyö Simonidzé'nin küçük çekleri... İşlerin fikirlerin birbirinden ayıramazlığı... Kısa zaman sonra dünya savaşına yol açacak, dünya çapında bir anafikir... Bu da demek oluyor ki, Catherine'in sahneye girişi bende bu romandan ne çıkacağı hakkında net bir bilinç uyandırmamış da olsa, kitabın sonuna bir bakışı, en azından karakterlerin ve anlatının yöneleceği bir hedefi beraberinde getirmişti. Bu hedef, tüm çağa kendi trajedi anlayışını veren o savaşın şafağıydı. Fakat *Diane*'a bağlı olduğum için, *Diane*'in tüm hikâyeyi saran bir tür cibinliğin üzerindeki yansıma olarak kalması için, sana ilk kısım hakkında yaptığım açıklamanın ötesinde, *Diane*'in zamanını iki sene ileriye taşımamam gerekiyordu; yaklaşık olarak bu zamanda kalmaya karar vermiştim. Bu nedenle, kendimi 1912 yılıyla sınırlamalıydım; ben de romanın apaçık olan kıssadan hissesini patlak veren savaşta aramamayı, savaşın önsezisiyle ve savaşın engellenebileceğine dair 1912 Basel Sosyalist Kongresi'nde ifadesini bulan o büyük yanılgıyla yetinmeyi kurguladım. Belki de tıpkı taksici grevinde olduğu gibi, burada da günümüzde yaşanan bir olayın, Henri Barbusse ile Romain Rolland'ın çağrıda bulunduğu Amsterdam Kongresi'nin ve Reichstag yangınına duyar duymaz 1914 olayının gözlerimizin önünde yeni baştan yaşanabileceğini hissedişimin bir sureti vardır. Başka bir ifadeyle, Catherine'i sonradan *Basel'in Çanları* olacak o hırğüre atarken, yazarın ve karakterlerin hangi yollardan geçeceğini bilmiyordum; fakat o çalan çanlar benim için Basel'in uzaklarda parıldayan ışığı olmuştu bile.

Catherine'den bahsetmek gerek.

• • •

Catherine Simonidzé, *Basel'in Çanları*'ndaki tek gerçek karakterdir. Romanın diğer aktörlerinin tamamen kafamdan çıktığını söylemek istemem; çoğu zaman Brunel veya Martha Jonghens gibi, duyduğum bir hikâyeden, bir anıdan veya bir görüntüden yola çıkarak inşa edildiler. Kurgusal kısım, karakterlerin doğduğu o minicik gerçeklik tohumundan yüzde doksan dokuz oranında daha baskındır. Başlangıçta karakterlerin yalnızca içinde bulunduğu koşullar,

tefeci olduğu ortaya çıkan bir adam, bir aile pansiyonu işleten genç bir kadın vs. vardır; gerisi, insan yönleri, kurgudur. Catherine içinse durum tamamen aksidir, o bir insan olarak bende mevcuttu.

Aslında ismi başka olan Matmazel Simonidzé, çocukluğumun bir efsanesidir. O ailemin dünyasından geçen bir gölge, gerçek hayattaki romanesk bir kişiliktir. Evde düzensiz ve bazen uzun aralıklarla görünür, yanımda konuştukları bir yığın hikâyeyle çıkagelirdi. Ne Libertad’la ilişkileri ne Yüzbaşı Jean Thiébault’nun askerî kariyeri boyunca ona duyduğu sadakat ne otomobilli haydutların hayatına girişi ne de tüberküloz benim kurgumun bir ürünü. Büyüyüp ben olan o çocuk, burada Catherine diye anılan kadını uzun zaman düşledi. O, bu çocuğun ruhsal gelişiminde eşsiz bir rol oynadı. Yüzyılın ilk günlerinden, yani hâlâ Carnot Bulvarında yaşadığımız dönemden beri (Ailem Neuilly’ye 1904’ün sonbaharında taşınmıştı) bizim eve gelip giderdi. Onun zihnimde kalmış ilk portreleri hâlâ havagazı veya gazyağı lambasında aydınlanır. Fakat okumayı öğrenir öğrenmez sözcükleri tek tek sökmeye çalışmayı bırakıp başka türlü anlamaya başlamıştım, okuduklarım hakkında kendi fikirlerim olmaya başlamıştı, ki bu hayli erken bir yaştaydı; işte o zaman gerçek Catherine bir hayalet olmayı bıraktı, çünkü söylediğim bir sözde bilmem neyi duymuş ve benimle bir erkekle konuşur gibi konuşmaya, bana kitaplar vermeye başlamıştı. Bir sırra dönüşmüştü. Ona âşık olduğumu söyleyemem çünkü âşık olmak için fazla güzeldi; fakat onun yolunu gözlüyordum, tıpkı mevsiminde göçmen kuşlar için yaptığımız gibi. Ah, işte ilk leylek! İlk komünyonumdan* önce ondan Gorki’yi, Tolstoy’u, Romain Rolland’ı, Nietzsche’yi almıştım. O kitaplardan bana ne kaldığı başka mesele, fakat düşünüyorum da bu, sanki yolunu hatırlayamadığım, sonraları hayatın beni tekrardan savuracağı tuhaf banliyölere götürülmek gibi bir şeydi; oraları yıllar boyunca efsanevi şehirler gibi düşündükten sonra yeniden gördüğüm anda tanıyacak, bildik dekorlarını, orala-

* Komünyon: Hristiyanlıkta ilk Kudas ayinine (Hz. İsa’nın havarileriyle birlikte yediği son yemeği anmak için ekmek ve şarabın kutsandığı tören) katılmak. Çocuklar belli bir yaşa gelince kilisede aldıkları bir dinî eğitim sonrası ilk ayinlerine katılırlar. –ed.

ra götüren tramvayı, bakkallarını, kafamdaki gerçeğdışı oranlarını kaybetmiş olan bahçelerini yeniden bulacaktım. Ama hemen ardından o kanayan yara, çağımızın o kutsal kâsesi*...

Düşünüyorum da, her ne kadar gerçek Catherine'i 1902'den 1912'ye kadar yılda dört veya beş defa görmüşsem de, onu tamamen yeniden kurgulamış olmam da pekâlâ mümkündür. Her halükârda *Basel'in Çanları'nın Catherine'i* çocukluğumun gözleriyle görüldü ve çocukluk hayal gücünün bu kısmı sonradan gerçeklikten zorlukla ayırt edilebilir. Sana *Diane*'in kendisinden ziyade onu neden yazdığımı açıklamam gerektiğinde kafamdaki Catherine görüntüsüne başvurmuştum ve o dakikada, sanki ona bir telgraf göndermişim gibi yardımına koştı. Hani şu havalı boruyla yollanan acele mektuplar var ya, işte onlardan göndermişim gibi... Onu, ben on bir veya on iki yaşlarımdayken benimle Pascal veya *Tehlikeli İlişkiler* hakkında konuştuğu gibi konuşturdum. O benim için büyükanneimin veya Marie teyzemin fikirlerini topa tutan özgürlüğü, fikrî cesareti temsil ediyordu. Onun ikimizin arasına böyle bir suç ortağı gibi, bir romanın kahramanı olmaktan ziyade beni sana senin gözlerinde görünmek istediğim gibi göstermek için girmiş olması gülünç. Seni Catherine ile kazanmaya çalıştım, bunu şimdi anlıyorum. O sırada o on beş yıldır ölüydü, kendini yanılsamalarıyla birlikte Kafkasya'da bir göle atmıştı. Oradan benim yanılsamalarımı güçlendirmek için çıkıyordu.

Ah, ama evet, *Basel'in Çanları*'nda gerçek, yani doğadakinin aynısı bir karakter daha vardı; Madam de Lérins'di bu, Guy'in öğretmeni. O bana okumayı öğreten kişidir. Fakat işte bu karakter, biriyle diğerini, Guy de Nettencourt ile yazarın çocukluğunu bir tutmanın hata olacağını fark etmemiz için bize verilmiş bir fırsat... Bu gayet sıradan yavrucakla en ufak bir ortak özelliğim yoktur. Bunu söylüyorum çünkü sen romanın müsveddelerini birilerine gösterebileceğimi düşünmeme izin verir vermez Paul Vaillant-Couturier'ye** kitabımdan parçalar okumuştum. Onun fikrine

* Kutsal Kâse: Hristiyan mitolojisinde Hz. İsa'nın son akşam yemeğinde şarap içtiği, daha sonra da Arimatealı Yusuf'un çarmıhtaki İsa'nın yaralarından akan kanı içinde topladığı kâsedir. -ed.

** Paul Vaillant-Couturier: (1892-1937) Gazeteci ve yazar. Fransız Komünist Partisi'nin kurucularından. -ed.

göre, benim inkârlarıma rağmen, Guy'le beni bir tutma işi kendiliğinden oluyordu. Bu görüşünü kendisinin pek hoşuna giden bir sahneye dayandırıyordu: Guy keman dersinden dönerken fırıncı bir oğlandan kıcına bir tekme yemişti ve proletaryayla bu ilk teması, bize bıraktığı anılarında bulunabilecek sebeplerden dolayı onu neşelendiriyordu. Onun başına gelen şeyin benzerinin benim de başıma gelmiş olması onu bana yakınlaştırıyordu. Artık ne desem onu bundan vazgeçiremezdim. Gerçekte, bu kıça tekme benim tarafımdan yapılmış saf ve basit bir kurguydu. Diane'ın çocuğu olmadığı gibi Mösyö Romanet'ye baba deyip komiklik ettiğine inanan da ben değilim.

Sonraları annem *Basel'in Çanları'nı* okuyunca, bilhassa yaşamış olaylar ve kendisinin tanıdığı kişilerle ilgili bölümlere duyarlı bir biçimde, pişmanlıkla şöyle dedi: “Müsveddeni bana göstermeliydin, birçok hatadan ve yanlışlardan kaçınmanı sağlardım...” Hatalar ve yanlışlar... *Roman* dediğimiz tamı tamına buydu.

• • •

Vaillant-Couturier beni sürdüğüm o hayata geri götürüyor. Günlük yaşantım bir okuldu ve bu okulda da tıpkı diğer okullar gibi önemli şeyler ders dışında öğreniliyordu. 1911'in taksilerinin 1933-34'ünkilerle örtüşmesi gibi, güncelliğin tek efendi olduğu bu alçakgönüllü gazetecilik mesleğinde, insanların ve kendi geçmişimin içine sızmanın benim için kaçınılmaz olan tarafını öğreniyordum. O sıralar *L'Humanité*'deki ve genel olarak partimdeki hayat ne kolaydı ne de iç açıcı. Bugün arada sırada gençlerin sızlanmalarını duyuyorum. Tecrübe aktarılamazdır; dolayısıyla onlara bugünü otuz yıl öncesiyle kıyaslayınca talihlerine imrendiğimi söylemek hiçbir işe yaramaz. Ne olursa olsun, yazarların çoğu gazeteciliği sanatlarına bir engel olarak görür, gazeteciliğin mecburiyetlerinin dehalarını kurutan bir şey olduğunu düşünür. Ben her şeyimi bu mecburi işler stajına borçluyum. O dönemki yoksulluğuma. İnsanların hoşgörüsüzlüklerine. Hatta zalimliklerine. Teşekkür ederim. Bazı insanlar vardı, onların karşısında belki de

onlardan başka türlü biri olduğumu unutturmak isterdim. Ünümle değil, yapıtlarımla, işimle yargılanmak istiyordum. Arkadaşlarım beni çalışkan biri olduğum için bağışlardı. Sonuçta bağışlıyorlardı işte. En azından Vaillant vardı.

Başkaları hakkında objektif konuşmak isterdim fakat zor... Lucien Sampaix'yi* düşünüyorum; acaba onun için hayatın toz pembe olduğunu mu düşünüyorsunuz? Onu birçok defa ağlarken gördüm. Celladın, kafasıyla birlikte yerinden çıkaramadığı gözlerinden yaşlar akarken gördüm. Kim onun bir kahraman olacağını düşünmüştür ki? Ya da Auguste Delaunes'un...** Artık sadece caddelerin veya meydanların emaye tabelalarında adına rastladığım insanlar- la herkes gibi bürolarda yazı çiziktiriyordum.

Mesela André Marty*** hakkında objektif konuşmak isterdim. Bu daha da zor ve tamamen başka nedenlerden. Beni koridorda durdurup kendi tarzıyla sorguya çekmişti: "Ee, yoldaş, bir roman yazıyormuşsunuz galiba?" Söylentiler ona kadar gelmişti, şansına bak! "Konusu ne?" Beni ona Diane'ı veya Catherine'i açıklarken gözünüzde canlandırabiliyor musunuz... Amma gevelemiştim! Bununla beraber, şehitlik kavramına hayran biri olmadığım- dan, Cluses olayıyla****, grevle, orada neler olmuş olabileceğiyle filan ilgili bir iki kelam ettim.

"Vaktinizi boşa harcıyorsunuz," dedi bana Marty. "Hiçbir önemi olmayan bu küçük grevin ne ilgisi var şimdi? Evet, hatırlıyorum..."

Belki de Cluses grevinin ne olduğunu gerçekten biliyordu. Bölük pörçük cümlelerle çok küçük olaylardan bazen büyük dersler çıkabileceğini söylemeye çalıştım. Sözümü kesti; yaklaşık olarak,

* Lucien Sampaix: (1899-1941) Fransız komünist gazeteci. Naziler tarafından kurşuna dizildi. -ed.

** Auguste Delaunes: (1908-1943) Fransız Komünist Partisi üyesi, Nazilere karşı Normandiya-Bretanya bölgesi direniş hareketinin yöneticisi. Gestapo tarafından işkence edilerek öldürüldü. -ed.

*** André Marty: (1886-1956) Fransız Komünist Partisi yöneticisi, 1935-1943 arası Komünist Enternasyonal'in sekreteri. -ed.

**** 1904 yılında Fransa'nın Cluses şehrinde saat fabrikalarında çalışan işçilerin üç ay süren grevi. Grevin sonunda bir saat fabrikasının patronu oğullarıyla birlikte işçilerin üzerine ateş açmış, üç işçiyi öldürmüş, ellisini yaralamıştır. -ed.

“Bugün de böyle ders olacak mücadeleler yaratabilmeliyiz,” dedi. Sonra, her halükârda büyük olaylarla, misal Karadeniz’deki denizcilerle ilgilensem daha iyi edeceğimi söyledi. “Bugün de yaratabilmeliydik,” diye yanıtladım. Sırtını döndü.

Belki de gerçekten kendimi kaybediyordum. Diane’i aşmak istemek... O zamanlar büyük savaşlar ve büyük suçlar vardı. Lagny’deki demiryolu felaketi, Violette Nozières olayı, Stavisky olayı, Prince olayı...^{*} Ben ise kendi köşemde romanımı yazıyordum. O zamanlarda André Marty’ye *Uğultulu Tepeler*’deki Catherine Earnshaw yüzünden Catherine’in adını Catherine koymayı seçtiğim söylenseydi, bu ona hiçbir şey ifade etmezdi. Belki de daha sonra, Cezayir’de, Emily Brontë’nin kitabından uyarlanan film kendisinde yankıları yıllar boyunca Paris’e kadar ulaşacak bir öfke uyandırdığında –öyle ki *Uğultulu Tepeler*’e yapılan tüm göndermeleri âdeta kutsala saygısızlık olarak görürdü– hatırlamıştır bunu. Beni küçümsemek için buna ihtiyacı yoktu. Bununla birlikte, iki Catherine arasında hiçbir ortaklık yoktu. Gerçek Catherine Simonidzé’nin isminin bana yıllar sonra *Uğultulu Tepeler*’i okutan kadının ismiyle aynı olması dışında... Bu anlamsız ve aptalca gözükebilir. Kadınların adları düşlerimde daima bu ayna oyununu oynamıştır. Hem Catherine Earnshaw karşılığında dünyaları verseler Heatchliff ile evlenmezdi, “Bu beni alçaltırdı,” demişti. Aynı şekilde Catherine Simonidzé de Jean Thiébault ile evlenmenin kendisi için alçaltıcı olduğunu düşünüyor. Heatchliff ile Thiébault’nun alçaklıkları tamamen farklı köklere sahip: İlki, sokakta bulunmuş bir çocuk, kaba bir köylü, belki de çingene; ikincisi, ordu terbiyesine sahip bir memur. İki Catherine de âşıklarının bu affedilmez doğasına aynı korkuyla bakıyor. Fakat Emily Brontë korkunç kahramanını ezilenin tüm zorbalıklarıyla

* Bu cümlede 1933-1934 yıllarında Fransa’da ses getiren kimi olaylar anılmıştır. Aralık 1933’te Lagny-Pomponne demiryolu hattındaki tren kazasında 214 kişi hayatını kaybetmiştir. Violette Nozières 1934 yılında babasını öldürmekten yargılanarak müebbet hapis cezasına çarptırılan 18 yaşında bir kızdır. Stavisky olayı, 1934 yılında ünlü dolandırıcı Alexandre Stavisky’nin şüpheli ölümüyle açığa çıkan ekonomik-politik bir yolsuzluk skandalıdır. Prince olayı, Stavisky soruşturmasını yürüten Paris istinaf mahkemesi üyesi Albert Prince’in cesedinin 1934 yılında bir tren yolunda paramparça bir halde bulunmasıdır. –ed.

donatmıştı; benim Catherine'ime, onun başkaldırısına ise, kendi sınıfının tüm erdemlerine, onu Catherine'in gözünde daha da bağışlanmaz hale getiren ruh yüceliğine sahip bir adam gerekiyordu. Bu benzeşmezlik oyununu böyle devam ettirmeyeceğim; *Basel'in Çanları*'nın karakterleriyle başka roman karakterleri arasında, yeni olay örgüsünde kimsenin asla fark edemeyeceği başka benzerlikler de bulunuyor, fakat ne önemi var! Bundan yalnızca diğer kaynağı, romanın bir başka kaynağını daha göstermek, hayalimizde tasarladığımız varlıkları gerçek kişilerin bir yansımasına, Stendhal'in o kullanışlı sözünü ödünç alırsak, *temel kazıklarına** indirgemenin ne kadar yetersiz olacağını anlatmaya çalışmak için bahsettim; bu temel kazıklarının rolünü inkâr edemeyiz, ama ete kemiğe bürünen rüyalarımızın özü olmaktan çok vesilesidir onlar.

Diane'i aklama isteğiyle bölümü okuyup bitirdiğimde, hikâyenin *açık sözlü* ve tamamlanmış niteliğinin son cümlede, Wisner'in Brunel'e teklifinde kendini gösterdiğini düşünmeye başladığımı söyleyesim var. Açık sözlülük hissine gelince, kitap yayımlanlandıktan kısa süre sonra, kitabı okuyan Romain Rolland'a *Diane*'i öbür bölümlerden daha çok beğendiğini söylettiren şey bu his olsa gerek. Şunu dediğini kesinlikle hatırlıyorum: “Bu bölümü *sanatsal açıdan* diğer bölümlerden üstün buldum, anlıyor musunuz?” Ben öyle bulmuyordum. Sen de bulmuyordun. *Jean-Christophe*'un** ressamına o zamanlar ve her zaman duyduğum saygı ve hayranlıkla söylemek isterim ki bu, ikimiz arasındaki zaman farkının, nesiller arasındaki uçurumun bir ölçüsüdür. Fakat Brunel ile Wisner arasındaki konuşmanın sonunda Wisner'in teklifini yazdığım zaman, tam olarak o anda, eğer senin gözünde aklanmak istiyorsam, kitabın geri kalanından ziyade gelişigüzel yazılmış o basit cümleyi geliştirmem gerektiğini hissettim. Hem de odak noktasına koyarak geliştirmek.

* Stendhal roman kişilerini fiziksel-ruhsal nitelikleriyle tasarlarken gerçek kişilerden yola çıkar, bu gerçek kişileri *temel kazıkları* (fr. pilotis) olarak adlandırmış. -ed.

** Romain Rolland'ın 1904-1912 yılları arasında yayımlanmış on ciltlik roman dizisidir. -ed.

Brunel'in *Basel'in Çanları*'nın sonunda Londra'da Brunelli soyadıyla yeniden ortaya çıkması işte bu yüzdendi, son bölümde gizli servislerle ilişkilerinin Wisner'in teklifinin doğal bir sonucu olarak görünmesi içindi. Fakat temel olarak, *Diane*'in hikâyeye kilit vurmuş gibi görünen bu son cümlesi, tam tersine, benim açtığım bir kilittir: Bu cümle, yalnızca *Basel'in Çanları*'nın değil, *Gerçek Dünya*'nın* tüm kitaplarının temel temalardan birini vermiştir: 20. yüzyılın Fransız toplumunda iki polisin savaşıdır bu. Burada otomobilli haydutlar olayı, Libertad'ın öldürülmesi veya Joris de Houten'in tasfiyesi bu savaşın bölümleridir, taksi grevlerinin arka planında da bu savaş vardır; ama aynı savaş *Kibar Semtler*'de ve *Komünistler*'de de kendine yer bulur, emniyet teşkilatı ile adli kolluk arasındaki rekabet Lépine'in sonunu getirdiği gibi Chiappe**'inkini de getirir; paralel polislerin yaratılması, grev kırıcıların karanlık işlerini tezgâhladığı ocaklar veya şok siyaseti örgütleri, Jaures cinayeti, 6 Şubat 1934***, la Cagoule...**** Bir diziderin olay... Nitekim işgalden kurtuluşakadar (Sinarşi'yle***** birlikte) ve sonrasında, burjuvazinin kendi gücünü korumak için döneme bağlı olarak tercihini kurnazlıktan veya şiddetten yana kullandığı ikili yönteminin modern uzantılarını bulmak mümkündür. Her şey sanki *Diane*, bu dipsiz kuyuları gizleyen örtüyü, perdeyi kaldırmak için yapılan bir hareketmiş gibi cereyan etmişti.

* Aragon'un beş kitaptan oluşan roman dizisinin adıdır. *Basel'in Çanları* bu dizinin ilk kitabıdır. –ed.

** 1927-1934 yılları arasında Paris Emniyet Müdürü olarak görev yapan, aşırı sağa yakın bir bürokrattır. Bir yolsuzluk skandalı olan Stavisky olayının soruşturulmasını engellediği gerekçesiyle görevinden alınmıştır. –ed.

*** Paris Emniyet Müdürü Chiappe'in görevden alınmasını protesto etmek amacıyla 6 Şubat 1934'te aşırı sağ örgütler Paris'te bir gösteri düzenler. Gösteri ayaklanmaya dönüşür, resmi rakamlara göre 15 kişi hayatını kaybeder. –ed.

**** 1935-1941 arasında faaliyet gösteren, suikast, bombalama, sabotaj gibi eylemlerle Halk Cephesi hükümetini devirmeye çalışan faşist örgütlenme. –ed.

***** Sinarşik komplo: 1940'lı yılların başında, Vichy Fransası döneminde, ulusal ve uluslararası bir ittifakın Mareşal Pétain'i devirerek Fransa'ya bir teknokratlar hükümeti dayatmayı amaçladığını ileri süren görüştür. Bu komplo şüphesi dönemin siyasi gündemini epeyce meşgul etmiştir. –ed.

Ancak *Kibar Semtler*'den sonradır ki bu kuşbakışı manzara benim için *Gerçek Dünya* adını aldı, *Basel'in Çanları* bu dünyanın henüz yalnızca eşiydi. Yüzyıllar arasındaki farklılıklar, devlet makinesinde bir yüzyıldan diğerine gelişmeler, toplumun kuytularını daha zor ulaşılır hale getiriyor. Zamanında Balzac'ın *Vautrin*'i yazmadan önce Vidocq ile yemek yemesi tamamen doğaldı ve tüm İnsanlık Komedyası haliyle *Onüçlerin Romanı*'na açılıyordu, içsel öfkenin hikâyesi *Onüçlerin Romanı*'yla da sınırlı kalmıyor, örneğin *Suyu Bulandıran Kız*'da başka bir açıdan karşımıza çıkıyordu. 20. yüzyıl, her şeyiyle selefine göre çok daha giz doludur. Bu nedenle roman, benim için bir soruşturmadan ziyade, zamanımın toplumuna dokunan bir varsayım niteliği kazanıyordu; yakın geçmişte, 1934-1950 yılları arasında, yani *Basel'in Çanları*'nın anlattığı günlerden 1940'lı yıllara uzanan zaman diliminde, bu varsayıma benim gözümde kanun hükmü verebilecek olguları toplayacaktım. Fakat hikâye insandan daha hızlı gidiyor. Bir gün bana, aynı vaktiyle senin dediğin gibi, şöyle diyecek: "*Daha uzun zaman böyle mi devam edeceksin?*" Çünkü hiçbir varsayımın beni uykuymdan edeceğini tahmin edemeyeceği başka olgular ortaya çıkmış olacak; çünkü roman aynı dünya gibi değişiyor ve Teb'in girişindeki tüm yollarda beliren yeni sfenkslerin sorularına yanıt vermesi gerekiyor.

Teb'in girişi... Canavarların, ilahi yaraların pençesindeki şehrin kalbine romanla giriş... Bir roman ki dünya üzerine, gerçeklik üzerine bir bahis... Ben gücün gizli dairelerine bir geçit arar, kapıları sarsarken, işte sen benim yanımda bambaşka yollardan, aklın tahminleri ile değil, bazı özel adamların ve kadınların bilgileriyle, benim için hâlâ yasaklı olan yere giriyordun. İnsanın gerçek duygu ve düşüncelerini saklayışını, kadın erkek ilişkilerinde tensel ihanetten daha kötü olan bu aldatmayı ifşa etmekten başka tasarlanmış hiçbir hayalin olmadan *Elmaslı Kadın*'ı* yazmıştın. Ruhun bu yoluyla ilk defa sen bu modern canavarla, Fransa alt edilir edilmez bu ezilişe sırtını dayayarak ortalıkta boy gösterecek olan zorba

* Bu paragrafta adı geçen *Elmaslı Kadın*, *Avignon Âşıkları*, *Silahlı Hayaletler* ve *Beyaz At*, Elsa Triolet'nin romanlarıdır. -ed.

insanla yüz yüze gelmiş, onu ilk defa sen gözler önüne sermiştin. Daha sonra, *Avignon Âşıkları*’nın kahramanı Célestin’i hayal kırıklığından geçirerek senin *Silahlı Hayaletler* adını verdiği kişilerin arasına götüren yolu takip edecektin. Burada hiçbir varsayım ne ondaki bu hareketleri ne de birtakım tutarsız siyasi görüşlerin benzerleriyle O.A.S.* kısaltması altında birleşmesinden on iki-on üç yıl önce senin bu dönüşümü tahmin edişini aydınlatabilir. Seni okumayı bilseydik, bunların hepsini zamanında anlamış olurduk. İyi bir kulağın var, yeraltı fırtınasının geldiğini herkesten önce duyuyorsun, henüz uzak olan depremlerin sismografısın sen, bizim *sonrasında* o kadar zorlukla betimlediğimizi sen önceden görüyorsun. Bu yüzden, üretken düşünceni takip ederek, zamanla senden *Basel’in Çanları*’nın “*Daha uzun zaman...*” dersinden başka dersler de aldım. Bir bilgi edinme yolu olarak romana yavaş yavaş erişiyordum ve bu, *Beyaz At*’tan itibaren büyük ölçüde senin sayendeydi. Benim yolumu kaybettiğim keşifleri sen hiç çaba harcamadan yapar gibiydin. Belki de ancak senden hakikatin yalnızca insan yoluyla anlaşılabilirliğini, bilinebileceğini anlayınca *Aurélien*’i yazabilecektim. *Basel’in Çanları* keşfin ilk çınlamasıydı; senin, etten kemikten bir varlığı asla önceden tasarlanmış bir yapının içine yerleştirmeyen, onun yerine, insanların devasa yapı yerinde onlardan birisiyle, daha ilk sayfalarda yalnızca gülümseyişi, bir hareketi, cazibesi, onu tanımanın ilginç olacağını düşündüren bir yanı ile ele aldığı anlaşılan belli bir adamın veya kadının peşine düşen işlek sezginle nerelere ulaşacağını habercisiydi. Eğer senin yanı başımda doğan kitaplarının bana verdiği bu derinlik, onların yaratılış adımlarını sessizce takip ederken duyduğum tutku hesaba katılmazsa, beni bir çeyrek yüzyıl boyunca –*Kutsal Hafta*’ya kadar demek istiyorum– adım adım bir romandan diğerine götüren şeyin ne olduğu *Basel’in Çanları*’ndan nasıl anlaşılabilir? Zavallılığımı onlarla birçok defa ölçtüm. Atıldığım her yeni serüven için

* O.A.S. (fr. *Organisation Armée Secrète*): Fransa-Cezayir savaşında Cezayir’in bağımsızlığına engel olmak için kurulan Fransız paramiliter örgüt. 1961-62 yıllarında Fransa ve Cezayir topraklarında tahmini olarak 2700 kişinin hayatını kaybetmesine yol açan silahlı saldırılar düzenlemişlerdir. –ed.

bana başlangıç noktası sağlayan hep onlardır. Bir romandan diğere kendime yönelttiğim bu aralıksız eleştiriyi anlamak için senin kitaplarının okunması gerek. Bir gün, onların benimkileri nasıl aydınlattığı pekâlâ görülecek.

• • •

Bilmem hangi sınavda sorulacak diye size *Basel'in Çanları*'nı sayfa sayfa açıklamayacağım. Kaldı ki pişmanlıklarımı, güzel günlerimi anımsayışımı görmek için 1964'teki öykülerimden birine bakmak yeterli olacaktır; çünkü Catherine Simonidzé *Le Mentir-Vrai*'de yeniden ortaya çıkıyor ve orada onun gerçek ismini vererek burada olduğumdan daha patavatsız olduğumun farkına varıyorum. Fakat sahte isim taşımasındaki karışıklık *Uğultulu Tepeler* ve Catherine Earnshaw yüzünden değil. Neuilly'de Saint-Jean-Baptiste Kilisesi papazının neden olduğunu hiçbir zaman anlamadığım bir şekilde tıpkı onun gibi Pierre dediği ben, Jacques'ın yaşındayken Emily Brontë'yi okumamıştım. Fakat eğer benim Catherine'imın ismi Jacques için aslında Elisabeth olsaydı, bunu tıpkı Sonia'nın büyükannesinin isminin Katia –hani şu filmlerin ve II. Alexandre'in Katia'sı– olması gibi tuhaf bulması ondan nasıl beklenirdi? İşte burası maske düşen romanesk kurgunun aniden mantıksız hale geldiği yer... Jacques bana mı benziyor, oysa 1964'ün bir başka öyküsünde, *Karnaval*'daki Pierre'den daha çok ben değildir –Bakın, bu sefer sanki Papaz Prangaut konuşuyor–. Ve biraz daha küçük bir yaştaki çocukluk halimi bulmak isterseniz, pekâlâ aynı kitaptaki (*Les Voyageurs de l'Impériale*) Sainteville'li (gerçekte Angeville) Pascal'ı ya da *Etoile-Famille Pansiyonu*'nda (Ailemin 1900'lere doğru Carnot Bulvarında işlettikleri, daha sonra Hotel Stella adını alacak olan pansiyon) dünyaya gelecek olan oğlu Jeannot'yu alabilirsiniz. Buradaki kesişmeler, farklı nesillerden karakterler ya da benimkine hiçbir şekilde benzemeyen kaderlerle (ne yetişkin Pascal'ın ne de *Komünistler*'de heykeltraş Jean-Blaise olarak karşımıza çıkan Jeannot'nun kaderi) sınırlı değildir. *Basel'in Çanları*'ndaki Joris de Houten'in, *Les Voyageurs de l'Impériale*'daki Werner ile aynı temel kazığı üzerine inşa

edildiği kesindir; o yüzden bu karakteri, onun derinliklerini iyice tanımak için iki resmi birbirine yaklaştırmak gerekir.

Tüm bunları ileride bu gerçek –ve hayali– dünyanın sırlarını arayacak manyaklar için söylüyorum. Ayrıca *Basel'in Çanları* hakkında, onu diğer kitaplarımdan ayrı tutarak konuşmanın imkânsızlığının anlaşılması için. Kesinlikle yaşamöykümün orada aranması için değil, çünkü o, tam olarak orada olmayandır. Yaşamöyküm şiirlerimdedir ve okumayı bilen için orada romanlarımdakinden başka türlü bir biçimde açıktır. Böylelikle her kim doğruyu yanlıştan, kurguyu anıdan, müziği fotoğraftan ayırmak ister, ona çelişkilerin hiç şüphesiz benzerliklerden daha aydınlatıcı olduğu karmaşık bir referans sistemi gerekir. Bir gün kendimizi bu karşılaştırmalı jimnastiğe verdiğimizde, bunun tamı tamına hayat denen, özgünlük denen, hareket denen o yanlışlık olduğunu göreceğiz. Fakat bu beni çok uzaklara sürüklüyor... Burada yalnızca *Basel'in Çanları'nı* konuşuyoruz. Eğer geri dönmek ve *Le Libertinage* adlı kitabımdaki *Her Şey Bittiğinde* adlı öyküyü romanda Bonnot çetesinin geçtiği bölümle karşılaştırmak istersek, bu hiç aydınlatıcı olmaz; çünkü öykünün yazarı haydutların meşhur gri otomobilini sarı otomobil olarak anlatırken, *Basel'in Çanları'nın* yazarı Bonnot ve arkadaşlarının gerçek hikâyesine odaklanmıştır. Bu, yazarın gerçekçilikten taraf olduğunu anlamamızı sağlar, ama daha fazlasını değil. Çünkü ister sarı olsun ister gri, ne fark eder; efsanevi otomobil bir sembol olmaktan çıkmıştır, işte önemli olan bu.

• • •

Uzun yıllar boyunca Sovyet eleştirisi gibi Fransız eleştirisi de beni *Basel'in Çanları'nın* geçmişe dönük (*retrospektif*) niteliği yüzünden nazikçe sayılacak bir dille payladı. Bunun çeşitli nedenleri vardı. *Kutsal Hafta'yı*, yani bir 1815 romanını yazdığımdan beri onların argümanlarının gücünü hafifçe zayıflattım. Fakat yine de birçok insan, romanın girişindeki tarihi roman adlandırmasını inkâr eden uyarıyı hesaba katmadan, bu geriye dönüşün inanılması güç ve abartılı olduğunu düşünüyor. *Kutsal Hafta'nın* başat niteliğinin 1815'in ışığı değil, bizim hayatlarımızın o ışıktaki yansıması olduğu-

nu, bir geriye dönüş değil, ileriye bakış olduğunu fark edenler de var –demek ki yıllar geçtikçe okuma sanatında da bazı gelişmeler oluyor–. Buna karşın kimse aynı şeyin özellikle *Basel’in Çanlari* için de geçerli olduğunu fark etmiş görünmüyor. 1911-1912’deki taksici grevi hissi değerini 1933-1934 grevinde, yirmi iki yıl sonra toplumsal savaş mekanizmasında aynı kalan şeyde, mesela her iki grevin de patlak vermesinde benzol kullanımının rol oynaması gibi benzerliklerde buldu. Romanın Basel’e yönelmesi, sosyalist kongre, savaşın kötülüklerinin ifşa edilmesi, tüm bunlar Géricault’nun ulus üzerine düşüncesinden kelimenin ölü anlamıyla daha “tarihsel” bir yankıya sahip değil. Ve Basel’de çanlar ne için çalıyor? Hem on dördün arifesi hem de yaklaşan otuz dokuz için çalıyor. Bu bakımdan, son söz olan *Clara* iki kat değere sahip; çünkü hem 1914’te dünya savaşı karşısında işçi sınıfının yanılsamasının başarısızlığını parmakla göstererek bizi karşı konulmaz bir biçimde otuz dokuzda hastalığın depreşmesini dikkate almaya zorluyor, hem de otuz sene sonra hâlâ çözümsüz olan ve birdenbire yalnızca bu romanın değil, onun ardından otuz sene boyunca yazdığım her şeyin ana teması olarak görünen bir sorunu ortaya koyuyor: Kadının geleceğin toplumundaki gerçek rolü, kadınla erkek arasında siyaset alanını aşan bir eşitlik talebi. Bu, dünün hatta bugünün meselesi değil; bu, yarının meselesi. Bunun, geleceğin sorunlarını geçmişin dekorunda ele alarak, önce *Basel’in Çanlari*’yla, hemen ardından, ondan kısa bir süre sonra yazılmış, önermelere dayanan *Sosyalist Gerçekçilik İçin* kitabımla ülkemde kuşkusuz öncüsü haline geldiğim bu sosyalist gerçekçiliğin ayırt edici niteliklerinden biri olduğunu söyleyeceğim izninizle. Sosyalist gerçekçiliğin resmî, kabul edilmiş bir tanımı değil bu; bu benim tanımım ve onu hiçbir şeye değişmem.

Bitirmeden evvel, Clara Zetkin’in Diane’a veya Catherine’e karşı yarının kadınının önsezisi mahiyetinde sembolik olarak seçilmiş olmasını açıklamam gerekir sanırım (çünkü öyle ya, *Basel’in Çanlari*’nin son sayfasında iyice düşünüp taşınmadan onun yarının kadını olduğunu ileri sürdüğüm cümlelerin başını düzelterek onun bugünün kadını olduğunu söylüyorum). Bu seçim hiç kuşku yok

ki Clara Zetkin'in, *Basel'in Çanları*'nın yazarı için, polise rağmen Fransız Komünist Partisi'nin kurulduğu Tours Kongresi'nde kürsüde birdenbire beliren bir Alman kadın olmasından kaynaklanıyor (zamanında onun müdahalesine pek az önem verilmiş olması, burada Clara'ya 1921'in gözleriyle bakılmadığını gösteriyor). Demek istiyorum ki benim neslimden genç bir erkeğin 1921'in Clara'sını aklında lirik bir perspektifle canlandırmaması imkânsızdır. Marcel Cachin'in bu konu hakkındaki bir gözlemini anımsıyorum: Clara Zetkin'den bir çağdaşymış gibi, muhtemelen onun 1903'te Amsterdam'daki genç halini hatırlayarak, yüzünde küçük bir tebessümle bahsederdi. Sosyalizmin, benim gerçekçiliğimde Clara'nın hatlarında cisimleşmiş olması ona değişik, biraz tuhaf gözükürdü. Buna karşın nezaketle, işte insanların ve eşyanın zamanla böyle nitelik değiştirdiğini ve benim yaşımda bir adam için onun bu çekiciliği, bu sembolik değeri, bu ışıltılı niteliği kazanmasının kuşkusuz doğal olduğunu eklerdi. Anlayacağınız, *Basel'in Çanları* ortaya çıktığında farklı biçimlerde karşılanmıştı. Şaşıp kalan, kitapta küçük bir sürtüğün yıl yıl hikâyesinden başka bir şey görmediklerini –ya da başka pek bir şey göremediklerini– söyleyen sosyalist eleştirmenler vardı. Taksi şöförlerimi yeterince tipik bulmayan, muzaffer ideolojiyi hakkıyla taşımadıklarını söyleyen marksist eleştiri vardı. Diğerlerinin suskunluğu vardı. Ne skandal ne de küçümseme, hiçbir şey romanın yirmi-otuz yıl sonraki kaderini, ne bir başucu kitabına dönüşeceğini ne de yazarına (tüm eserleri için) Uluslararası Lenin Barış Ödülü verileceğini önceden görmeyi olanaklı kılıyordu.

Bugün, *Basel'in Çanları*'nın bu baskısının illüstrasyonuyla skandalı daha da büyüttüğümü tahmin ediyorum. Bu kitap görüş birliği içinde olduğum sistemin destekçileri tarafından zamanla kabul edildi; gerçi bugünlerde Fransa'da ve başka yerlerde edebiyatla, yazıyla hiç ilgisi olmayan nedenler yüzünden bu sistemle görüş birliğinde olmak kötü gözle bakılan bir şey, ama bu beni rahatsız etmiyor. Fakat Alphonse Mucha'nın resimlerinin ve çizimlerinin ortaya koyduğu "çağa vurgu", bana duyulan hoşgörünün bir kısmını kuşkusuz alıp götürecektir. Ne yapalım! İnsan öncelikle kendisinin ne düşündüğünü dikkate almalı. Benim düşünceme göre, sonuna

yaklaşan bu yüzyılın ilk saatleri, 1900'lerin Baroğu, aradan geçen onca zamandan sonra gerçek biçimini alırken, bu büyük Çek sanatçı, kendi çağına bakan en keskin göz olarak, çağının duyarlılığının yönünü saptayan bir sanatçı olarak, Gauguin'in ve Toulouse-Lautrec'in yanında çoktan yerini almıştır. Benim gözümde o, bir üslup icat etmek gibi eşsiz bir meziyetin sahibidir; bu üslup, çağının üslubudur, dekoratif unsurların pekâlâ bir aşırılık gibi görülebildiği bir üsluptur (Oysa örneğin Albert Dürer'de dekoratif unsur, zamanla artık dikkat edilmeyen bir şey olarak görülerek bağışlanır); her şeye rağmen benim için o, bu üslubun zafer kazandığı toplumu açığa vuran bir aynadır. Bu bakımdan, *gerçekçiliğin bakış açısıyla* –herhangi bir gerçekçilik değil ama– o, bir çağın tasvirine ruhun tanıklığını ekliyor, benim durumumu ve romanımın çağdaş olmayan niteliğini ağırlaştırıyor. Nasıl diyeceksiniz, az önce dediniz ki... Az önce dedim. Kendi adıma, çağın derinliğini ölçmeye çalıştığım kasıtlı çelişkilerden biri bir kez daha buradadır.

Basel'in Çanları'nın ilk defa basılmasından bu yana otuz yıl geçti. Mucha, bu ilk baskının stilizasyonundaki (*biçemleştirme*) kusuru görmeme yardımcı oldu. Demek ki roman aynı kaldı fakat onu okuyan gözler değişti. Yeni okuyucu, metnin kıyısında duran ve otuz yıl önce hâlâ canlı olan birçok şeyi bilmiyor. O zamanlar insanların bilmesi için onları yazmaya gerek yoktu, onlar otomatik olarak metnin bağlamıydı. Nesiller geçiyor ve nesillerle birlikte bakış açıları da değişiyor. Rousseau'nun çağdaşları ille de 15. veya 16. Louis stili içinde yaşamıyordu, lâkin bugün Madame de Warens'i düşündüğümüzde, o deniz kabuğu biçimindeki süslemeler döneminin kadınıydı*; *Figaro'nun Düğünü* zorunlu olarak Gri Trianon'da oynanıyor, Susanna ile Kontes'in küçük kurdele düğümleri orada çözülüyordu**. Belki de Catherine Simonidzé'yi, Mucha'nın gördü-

* Madame de Warens: Jean-Jacques Rousseau'nun sevgilisi. / Deniz kabuğu biçimindeki süslemeler: 15. Louis stili mobilyaların temel özelliklerinden biri sivri köşelerden vazgeçilmesi, köşelerin deniz kabuğunu andıran bir biçimde yuvarlak yapılmasıdır. –ed.

** Gri Trianon ya da Küçük Trianon: 15. Louis döneminde Versailles Sarayı'nın arazisi üzerinde inşa edilmiş küçük şato. / Kurdele, Figaro'nun Düğünü oyununda olay örgüsünde yeri olan bir aksesuardır. –ed.

ğü gibi, *Yaz'ın** sazlıkları arasında görmek için çok erkendir; *Yaz* benim için bu Gürcü kadının acıyı ve ölümü görmeden önce aşkı keşfetmek için Savoie'ya geldiği o andır. Fakat ben önce davranıyorum ve mesela Diane'in güzelliğini Job sigara kâğıtlarının reklamlarından söküp alıyorum (Job kâğıtları, cumhurbaşkanlığı için Poincaré'ye rakip olarak adaylığını koyan şu siyasetçiye, Pams'a aitti; bu kişinin gölgesi *Basel'in Çanları'nın* da *Kibar Semtler'in* de arka planından şöyle bir geçer). Catherine'in çağına, yarınlar onu nasıl kavrayacaksa öyle bakıyorum ben de. Yaratıcısının çağdaşı olan üslup, geçmişin geleceğin gözleriyle görülmesine, gerçeklik bir kez yaşanıp bittikten sonraki en yaklaşık tahmine dönüşüyor.

Bu söylediklerim reddedilebilir. Fakat ben zarları attım bir kere. Geri almayacağım. Mucha'yı gerçekçiliğe katmamın tuhaf olduğu söylene de almayacağım. Bu çılgınlıktan uzağım. Mucha'da gerçekçiliği görüyorum, Matisse'de gördüğüm gibi. Geleceğin de göreceği gibi.

• • •

Bu önsözü bitirmeme yakın, Gallimard'da yönettiğim Sovyet Edebiyatı koleksiyonunda yayımlanmak üzere Konstantin Paustovski'nin bir kitabının çevirisini yeniden okuyup düzeltmek için ara vermem gerekti. Tesadüf bu ya, tam da Henri Matisse'in isminde kalmıştım ve Paustovski'nin iki çevirmeninden biri, Cimiez'de her gün yanına uğradığım ressamın o sıralarda sekreterliğini yapan Lydia Delt'ti. Daktilo edilmiş çevirinin yüz otuz yedinci sayfasında öyle bir pasaja denk geldim ki buraya yazmadan edemeyeceğim. Paustovski şöyle yazıyor (Otobiyografisine göre bu pasaj 1956'da Tarusa'da yazılmış, yazar altmış dört yaşındaymış, yani bugünkü benden iki yaş gençmiş):

Bu anıları yazmaya başlayalı biraz oldu. Omuzlarımda epey bir senenin yükü var, oysaki ilk gençliğimi anlatmayı daha yeni bitirdim. Hepsini bitirme şansım olacak mı bilmiyorum. Bir on yıl daha yaşayacağımı bilsem, ikinci bir versiyonu, belki de ilkinden daha il-

* Ressam Alphonse Mucha'nın bir taşbaskı çalışması. –ed.

ginç bir versiyonu yazacak zamanım olurdu. Hayatımın ikinci bir hikâyesi... Gerçekte yaşamış olduğum hayatı değil, eğer hayatımın akışı çoğu zaman düşmanca olan bir dizi dış koşula değil de yalnızca bana bağlı olsaydı, yaşamış olmam gereken ve yaşamış olabileceğim hayatı anlatırdım. Gerçekleşmemiş olayların, kalbimde ve aklımda olan her şeyin etrafında dönen bir düş olurdu bu. Evrenin tüm renklerini, tüm ışığını, tüm coşkusunu tek bir noktada toplayan bir hayat... Bu hayali kitabın birçok bölümünü sanki tekrar tekrar yaşamışım gibi apaçık görüyorum.

Altmış altı yaşındayım ve şunu veya bunu yazmak için mühlet istemem. Makine bir gün durur; onu daha neler yapabileceğiyle değil, ne yaptığıyla yargılamak gerekir. Fakat yaşımızın getirdiği yalınlıkla yazılmış bu birkaç satırda Konstantin Paustovski, bu yıl Paris'te moda olan otobiyografi ile bir insanın, onun hayatının ve anlatma hünerinin bir vasiyetnamesi olan roman arasındaki farka değiniyor kendi tarzında. Ben kendi adıma bu vasiyetnameyi, gün gelip de benim yaşadığım dünyanın nasıl bir yer olduğunu artık bilmeyeceklerle bırakabileceğim tek makbul miras olarak görüyorum.

Belki de *Basel'in Çanları*, *Aurélien* veya *Kutsal Hafta* uzunluğunda bir roman yazmaya girişmekten ziyade kendimi kısa öykülerle sınırlandırmamın, "kısa formlar" tercih etmeye, yumurtamı küçük lokmalarla yemeye başlamamın nedeni, kullanabileceğim daha ne kadar zamanım olduğu hakkındaki şüphelerimdir. Fakat *Avignon Âşıkları*'ndan beri, Elsa, sende olduğunu bildiğim bu kısa yoldan söyleyebilme ustalığı yakamı bırakmıyor ve belki de *Le Monument* ile bana bir ders vererek sınırsız olanı yazmak istiyorsam kendimi asla sınırlamamayı öğrettin. Bir keresinde bana sorduğun o soru gibiydi bu da: "Daha uzun zaman böyle mi devam edecektir?" Sabır sevgilim, sabır...

1964

BİRİNCİ BÖLÜM

DIANE

ÇOCUK bu, Guy, Mösyö Romanet'ye 'baba' deyiverince kimse gülmedi. Akşam yemeğinden önce oldu bu iş. La-tin çiçeklerine yakın bir masa var ya, (yeşil villanın köpeği gibi) hani Danimarkalı mı ne bir ressam, artık borcunu ödemek için mi, yoksa parasını denkleştirmek için mi, neyse, üstüne resimler yapıp süslemiş: Bir karides avcısıyla bir ayı oynatıcı bilye oynuyorlar; işte o masada. Oysa çocuk, bıyıkları ve gözleri dışında resimdeki ayı oynatıcısına benzeyen patrona 'baba' dediğinde, gülmeyen kalmamıştı. Doğrusu ya, sağındaki solundakiyle konuşurken, herkes ikircikliydi biraz. Yazlıklarda insan kimin, hele beylerin neyin nesi olduğunu anlayana kadar akla karayı seçer zaten, denize girerlerken başka, sonra şehirde rastlarsın, herkes gibi adamdırlar.

Günde yedi sekiz frank harcamayı göze alır da *Parc* gibi bir otelde kalabilirseniz, elbet, Elbeuf'de tuttuğu iş konusunda bazı şeyleri saklayan Madam Lourde gibi bir kadını dinlemek zorunda kalmazsınız. Diane böyle geçiriyordu içinden, ama düşündüğüne kendisi de pek inanmıyordu. Başka yolu yoktu ki: Ya Guy'le birlikte *Parc*'ta kalacaktı, iyi ama Mösyö Romanet'yi hangi balta-ya sap edecekti o zaman? Ya da, annesi babasıyla *Bains*'de, tabii Robert'le de, Hafif Süvari'de onca çile çeken kardeşi şöyle denize girip yorgunluk çıkarmaya gereksinim duyuyordu elbette, tam izinli çıkacakken ortada bırakamazdı ya onu, zavalcılık.

"Babanla ben, ikimiz için, versek versek adam başına üçer frank verebiliriz ancak," demiş, sonra da derin derin içini çekmişti Madam de Nettencourt; sözü nereye bağlayacağını ezbere biliyordu: Ah Diane, Touraine'de, Nettencourt şatosunda anne-siyle babasının saltanat sürdüğü döneme yetişememişti ki. Ne günlerdi o günler; her pencerede ortancalar, beyefendinin gıcır

gıcır temiz odası; av kılığı da bir yakışırdı ki babana! Böyle bir yere gideceğiz de, ‘kim bunlar’ diye dönüp dönüp bize bakmayacaklar ha! İkisi de boylu boslu, ikisi de aynı boyadanmışlar ya, Madam de Nettencourt, karı koca onları kardeş sandıklarında ısrar ediyordu. Oysa Diane’ın bugünkü gibi aklında, annesinin saçları nasıl yıllar ve yıllar sonra babasının sakalıyla aynı rengi tutabildi. Hele söz tefeciler konusuna dayandı mı, felaket, kadıncağızı sustur artık susturabilirsen! İyisi mi, Diane:

“Peki,” demişti, “üç frank sizden, üç de ben koyarım, eder altı.” Böylece, yerleri *Bains*’de ayırtılmış oldu.

Hep böyle geçmek bilmezdi temmuzun son haftaları. Madam Walker ılıcalara gitmiş olurdu, Denise’den, Saint-Jeande-Luz’dan mektup üstüne mektup, Paris yaşanır gibi değildirdi artık diye, bir de Madam de Nettencourt’un sinirleri tuttu mu? Fakat Mösyö Romanet ancak ağustosun birinden başlayarak çıkabiliyordu yıllık iznine; adamcağız, bakanlıktaki odasında otururken, senin keyfin yerinde deyip yazlık masrafını sırtına yükleyemezsin ya, penceresinden baktı mı gerçi Saint-Germain bulvarının o koca ağaçlarını görmez değildi ama hani deniz! Madam de Nettencourt: “Ah,” diyordu, “Ah! Paranın gözü kör olsun!” Öğle sıcağı basmadan bütün kanatları kapatıyordu, hem de ne kapatmak, Mösyö Romanet elinde güllerle geldi mi, çiçekleri koyacak kristal vazoyu o alaca karanlıkta bulmak bir sorun oluyordu.

Morneville’de bir koku, bir koku: Handiyse insanın içini dışına çıkaracak, ama *Bains* Otel’inin hoş bir tarafı var: Yemekler, ayrı ayrı, ufak masalarda yeniyor. Masa komşuları da tesadüf bir süvari albayı, dur sen belki Robert’in bir işine yarar. Demesine kalmadı, makasçılıktan Mösyö Romanet, anasından emdiği sütü öylesine Diane’ın burnundan getirdi ki, kızcağız albayla yalnız kalmamak için ne yapacağını bilemiyor; albay da hiç halden anlamıyor ki canım, kalkıp şeftalisini onlara vermesine ne demeli? Madam de Nettencourt da bunun üstüne; “Ne de sevimli bir albay!” demez mi kırılıp dökülerek. “Beyefendiyi andırıyor biraz,

değil mi Edouard? Aman Diane, niye ayağıma basıp duruyorsun öyle?” Kıpırmızı kesildi Mösyö Romanet, kılçık kılçık özüyle sofradan kalktı gitti. Diane’a bıraksalar boğacak annesini. Üstelik yemek salonunda kim varsa gözlerini onlara dikmiş.

Otel karınca gibi çocuk kaynıyordu. Diane, alt katta oturuyor mu, Madam Lourde’un oğlu on üç yaşlarında bir bacaksız, sözde soyunurken anadan doğma görmüş onu; doğrudur hani; soyunmak için kabin tutmak da ayda otuz kırk frankın kapısı diye vazgeçtilerdi ya! Fakat oğlan haberi otele yayınca ne kadar karı koca varsa birbirine girdiler. Erkeklerin çoğu, balık gibi yüzüyor diye, denize girer girmez Diane’la açılıp açılıp gidiyorlar, ya da o çıkarken elde bornoz tutmaya koşuyorlardı.

Guy bir damlacık çocuk, arkadaş edinebilecek yaşta mı?.. Anasının gencecik ayrılmış olmasına üzülmeyen yok. On dokuz yaşında ayrılmak ne demek! Söz arasında Madam de Nettencourt eski damadının evlere şenlik bir adam olduğunu, kızından, dini bütünce yetiştirilmiş bir genç kızın asla razı olamayacağı şeyler istediğini çevresine çıtlatmıştı. İmparatorluk soylusu filan ama basbayağı soylu bir ailedenmiş bu damat, böyle çıkacağını ne bilsinler, vermişler kızlarını; neyse ki ayrılmış da kurtulmuş.

Hemen herkes Diane’ın giyim kuşamını kocasından aldığı nafakaya yormaya yatkındı otelde.

Derken, *Parc Otel*i’ne, çok önemli bir kişi, Allah bilir Mösyö Romanet’nin üstü filan, çıkagelmez mi: Amerikalı karısı zaten oradaymış da yanına gelmiş; Mösyö Romanet’yi bir iki kere akşam yemeğine çağırdılar; çağırmas olsalardı, beriki otelde masada boş kalan yeri yok mu, artık milletin ağzında sakız. Madam Lourde’a bakılırsa, o *Parc Otel*i’ndekiler, kimlerse, doğrusu Diane’ı çağırmalıymışlar! Albay da “Ya Nettencourt’lar” diyor da başka bir şey demiyor, “ya karı koca Nettencourt’lar.” Bu kadarı da fazla canım.

Albay Nettencourt’larla çene çalmaya bayılıyordu. Kızı Diane olmayınca, ne yapsın, o da anası Christiane’la koyultuyordu söyleşiyi; onun da konuşması tatlı, çekilir. Besbelli Robert’e

bir yararı dokunur diye düşünüyordu Christiane'in, kocası Edouard'ın asker olmadığına ara sıra yandığı da olmuştu. Öyle ya hiç değilse konkurhipiklere serbest giriş kartları vardır subayların. Neyse, artık Allı evlenmiş, Güllü gelin olmuştu, Edouard dersin, koca mı, korkuluk mu belirsiz. Albay şudur budur derken, sözleri nezaket sınırlarını aşacak gibi oldu mu, Mösyö de Nettencourt şöyle öksürecekmiş gibi çenesini bir kaldırıyor, düzenli kırpılmış, yaşının gereği yeterince kıvılsaklı da onu izledi mi, albay sözü hemen genelleştiriyordu. Kısacası soylularca soyluca oluyordu her şey.

Oteldekiler Nettencourt şatosunun varlığını, ortancaları ve Beyefendinin odasını, Albay Dorsch'un ağzından öğrendiler. Mösyö Romanet'yle Diane'in nişan haberi de yine onun ağzından çıkarak masadan masaya yayıldı, Pont-à-Mausson'lu Vibert kardeşlerle yetişmiş kızları, bugün yarın Mornoville'e gelecek Mélazzi'lerin rahat bir nefes almalarına yaradı. Hele Savunma Bakanlığındaki görevi adamakıllı önemli olduğu anlaşılan Mösyö Romanet'nin de, kızını beklediği öğrenilince diyecek şey kalmadı artık.

Vibert kardeşlerin büyüğü, hani piyano çalanı albaya: "Acaba, kaç yaşında şu Mösyö Romanet?" diye soruyordu. Albay: "Şey, bilmem ki ne diyeyim matmazel? Madam de Nettencourt, kırk ikisinde diyor."

Parc'a inen önemli kişi, Mösyö Peissonneau, bir gün banyodan sonra bu hanımların hatırını sormaya geldi. Herkes pek beğendi adamı. Légion d'honneur rozeti, üstünde birkaç tel gümüş, siyah fırça bıyık, filan... Nedense yalnız gelmişti, fakat sonradan Madam de Nettencourt'un albaya dediğine bakılırsa, o gün rahatsızmış da Madam Peissonneau ondan gelememiş! Mösyö Romanet, Mösyö Peissonneau'yu yola kadar geçirdi ya giderken, Vibert'lerin küçüğü konuştuklarının bir kısmını, rastlantı bu ya, işitiyor. Diyormuş ki Mösyö Peissonneau:

"Demek böyle ha azizim Romanet, siz de Viviani gibisiniz: Çalkanmış krema dediler mi tepesi atanlardan!" Yemedi içmedi

duyduğunu otelin patronu Madam Bouju'ye yetiştirdi genç kız, olan o akşamki soğukluğa oldu, listeden çıkardılar.

Albay Dorsch, Diane'a, gerçekten babasıymış gibi davranmaya başlamıştı; hani bundan alınması için, kıskançlıktan gözü dönmüş birisi olması gerekti adamın, işin kötüsü Mösyö Romanet böylelerinden di. İşte bu yüzden Diane'la annesi uzun uzun çekiştiler:

“Anne, kaç kere söyledim sana, senin albayını resim olarak bile görmeye katlanamıyor diye!”

“Benim albayım mı? Ama dur, sana herkesin ortasında bana anne deme, Christiane de, diye kaç kere tembih ettim! şu halimle bana anne demek gülünç bir şey âlemin içinde...”

“Âlemin içinde mi? Kimseler yok.”

“Olsa da olmasa da, ben bilirim, kafanın dikine gidersin sen, söylediğim senin çıkarına değilmış gibi. Anne diyeceksin de ihtiyar belleyecekler beni diye korkuyorum sanıyorsan, aldanıyorsun. Doğru, insan bir yaşta gençlik tasladı mı ayıptır bile ama senin annen olduğumu kör gördü, sağır işitti, hatırlatıp durmak niye? Anne aşağı, anne yukarı; ne bu canım! Doğru bile değil böyle doğal ilişkileri hatırlatıp durmak...”

“Peki Christiane, Mösyö Romanet...”

“Mösyö Romanet mi, onu ne karıştıırıyorsun işin içine? Hem yerli yersiz Christiane diyerek benimle alay mı ediyorsun sen? Ne diyecektim, şey, ha evet, eğer bir annen olduğunu her an her yerde hatırlatmak kibarlıktır sanıyorsan, yanlış, tam tersine, yosmalar yapar bunu, ya, onlara benziyorsun sen de. İşiten de analı olmak olağanüstü bir şey sanacak. Değil, olağan bir şey bu, adamakıllı yaygın, bayağı bile.”

“Anne uzattın ama, Mösyö Romanet diyorum...”

“Bana bak Diane, sen hiçe mi sayıyorsun beni? Bizim durumumuzdaki kimseler nasıl konuşmalı, bunu sana öğretmek için deminden beri şurada kendimi paralıyorum, sen kalkmış anne diye meliyorsun yine: Anne, anne! Sanki bir koyun! Ah başka bir yüzyılda yaşasaydık görürdün sen; o zaman bana madam demek

zorunda bırakacaktım seni. Duyuyor musun, madam diye seslenmek zorunda... Günümüz o gün değil, büyüklük taslamak gibi olur şimdi, onun için Christiane...”

“Hepsi iyi hoş ama Albay Droche’u alıp alıp getirmekte devam edersen...”

“Droche değil, Dorsch de zahmet olmazsa, Albay Dorsch. Alsace’lı adı bu.”

“... İyi ya! Albayı işte, alıp gelirsen bizimle kahve içmeye diyorum, Maurice’le atışacağız, pılısını pırtısını toplayıp gidecek sonra.”

“Giderse gitsin, dert mi? Yok ama, bu kadarı fazla, toplasın pılısını pırtısını. Aynayı görmüyor mu suratı, bir de üstüne kısıkançlık!?”

“O kadar da yaşlı değil Maurice, hem yaşlıysa, övdün o kadar. Ama o giderse...”

“Sana kaç kere rica ettim, değil mi, işler iyice kesinleşmeden bu adama Maurice deme diye, Mösyö Romanet de!”

“Evet, uzun sözün kısası, Mösyö Romanet giderse, işte o zaman iyice kesinleşir işler, ama otel borcunu kim öder artık bilemem, belki de sen!”

“Babanla ben günde altı frank veriyoruz ya sana, ötesini bilmem de karışmam da. Zaten para hesabına oldum bittim aklım ermez benim.”

“Oh ne âlâ! Şimdi bak, benim hatırım için bu Albay Droche’u...”

“Droche değil, Dorsch.”

“... kahve içmeye masamıza getirmeyeceksin, tamam mı? Senin yüzünden Mösyö Romanet’yle bozuşmaya hiç niyetim yok, zaten Mösyö Romanet...”

“Aman Allahım, bıktım usandım şu senin Mösyö Romanet’nden! Mösyö Romanet’siz adım atamaz, ağzını açamaz oldun canım, ayıp ayıp! Yoksa kan yerine bu adam mı dolaşıyor damarlarında, anlayamadık gitti. Babandan örnek alsan sen: Hangi albaya neyi vermeyi yasakladığını gördün!”

Guy'in üç yaşına bastığı gün Matmazel Judith Romanet çıkageldi. Çocuğa üç mumlu çikolatalı bir pasta yaptırmış, üstüne de kremayla: *Ben koca bir oğlan oldum artık yazdırmıştı*. Bütün oteli fethetmesine yetti de arttı bu. Onu ince, duygulu bir kız yapıp çıktılar. Anasının yasını tuttuğundan olacak, karalar giymişti. (Mösyö Romanet'nin karısını boşamış olduğu sonradan öğrenildi) etekleri de on altı yaşına göre az buçuk kısa. Solgundu nedense, ama zayıf değil, topluca. Vibert kardeşler kaşla göz arasında, müstakbel üvey annesine mahzun mahzun baktığını fark edip herkese de gösterdiler.

Böyle bir babanın kızı olduğu halde, Roma Heykel Armağanı için çalıştığı duyulur duyulmaz, bütün hanımların ilgisini topladı üzerine; o kadar ki Madam Lourde bile, abajur yapmakta işine yarar diye, ona tığ işi çok da güzel bir örnek öğretmeye kalkıştı. Hele 1890'da Florence'da bulunmuş olan Madam Melazzi (sakın adıma bakıp İtalyan filan sanmayasınız beni, değilim, adım öyle) Judith'i barakaların orada bir köşeye sıkıştırarak,

"Kızım yakında gelecek," dedi. "O da pek düşkündür sanata, akranı bir arkadaş bulunca ne kadar sevinecek Allah bilir. Şimdilik İngiltere'de, 15 Ağustos'a kadar bir papazın yanında konuk. Evet, İngilizcesi inanılmayacak derecede ilerlemiş. Bütün *policemen*'lerle* çatır çatır konuşuyormuş canım. Ne kibar adamlar değil mi policemenler? Neyse, o ayrı konu, biz heykelden ayrılmayalım. Rodin'i seviyor musunuz? Tüylerimi diken diken ediyor benim."

Judith, Rodin'i seviyordu.

"*Düşünen Adam* mı? Ah kızım ah, sizinle öyle açık saçık konuşmak istemem ama söz aramızda biraz da şeye benzemiyor mu o düşünen adam? Ha bak, Antonin Mercie dersenez anlarım! Hayır mı? Ne olursa olsun gözlerinizi kamaştırmıyor mu, hani Tuileries'deki *Alsace'lı Kız Heykeli*? Hareket dersen hareket, anlatım dersen anlatım, duygu dersen duygu! Ölü'nün silahını ne alış öyle o! Hele ölü? Gerçi böylesi ölü'nün dokunaklı yakınlığını duyabilmek için çok gençsiniz daha, ama doğrusu yine de..."

* Policemen: Polis (İngilizce).

Madam Melazzi'nin babası Gravelotte'da şehit düşmüştü, kuzinlerinden biri de, yardım balosunda galiba, Antonin Mercie'yle dans mı etmişti, yoksa aksi gibi edememiş miydi ne? Matmazel Judith öyle dalmış ne okuyordu acaba? Ne mi okuyordu, Oscar Wilde'ı okuyordu Matmazel Judith. Madam Melazzi biraz bocaladı. Oscar Wilde mı?.. Pek çıkaramıyordu ama, genç kızların okuyacağı şey değilmiş gibisine geliyordu bu. Birden hatırlayınca, gözleri fal taşı gibi açıldı. Wilde, Wilde, ha tamam ta kendisi, Salomé, Lord... Hay Allah neydi o lordun adı? Maşallah, gördün mü şimdi, bense Marie-Jeanne'a arkadaş olur diye sevindiydim.

Madam Melazzi ne yapsın ne etsin kestiremedi bir türlü: Acaba böyle şeyleri okumanın ona ne kadar zararlı olduğunu Matmazel Judith'e anlatsa mı, yoksa hiç sesini çıkarmayıp, kızı gelince ona iyice göz kulak olmakla mı yetinse. Ne olursa olsun asıl suçlu kim, vaktini kızı yerindeki Madam Diane'a kur yapmakla geçiren o kaygısız babası değil mi? Marie-Jeanne'ın annesi tutamadı kendini artık, besbelli üzüntüden suratı sapsarı kızcağıza bir iyilik edeyim diyerek söze girmişti (Tombulluğuna tombuldu ama, kirli sarı bir yağ bağlamıştı da ondan ileri geliyordu Judith'in tombulluğu):

"Sevgili Matmazel Judith. Belki bana, üstüne lazım olmayan şeye burnunu sokuyorsun diyeceksiniz, ama zararı yok, anayım ben, neden yoksun olduğunu da görüyorum, zavallı çocuk! Ne kimseyi kınıyorum, ne bir şeyi ayıplıyorum. Sözlerimden böyle bir anlam çıkarmayın sakın. Artık yetişkin sayılırsınız, hayatsa (içini çekerek) böyle işte; olmadık şeylere katlanmayı, anlamayı, en çok bunu, bir de bağışlamayı göze almak. Biz kadınların büyüklüğünü, hiç değilse bilgeliğini yapan bunu başarabilirsiniz belki. Başınızın üstünde bin bir tehlike dolaşıyor, mimleyiverirler insanı, sağını solunu aramadan. Onun için ne kovuculara ne de ağırbaşlı takımına fırsat vermemeliyiz; oysa, genç bir kız, izin vererseniz bir çocuk diyeceğim handiyse, gözümün önüne Marie-Jeanne geliyor da, evet bir çocuk kalkar da gözlerini ve imgelemini böyle kitaplarla aklı başında birinin önünde adını anmayı

bile gözünün kesemeyeceği, o insana bin bir kötü şey hatırlatan yazarlarla kirletirse...”

“Oscar Wilde mı?”

Madam Melazzi ağzı açık Judith’e bakakaldı. Oysa genç kız, sırtını sütlü kahve bir barakaya yaslamış, yeniden kitabına dalmıştı. Soluğu kesilecekti Madam Melazzi’nin. Aman Yarabbi, olur iş değil! Ne yapsın, ayakları dolanarak kalakaldı sanki; varsa söylenecek dünyanın sözü var; iyisi mi...

2

DIANE de Nettencourt’la Mösyö Romanet’nin düğünü o sonbahara olmadı ama, Diane’lar Passy tarafında, altıncı katta, üstelik henüz askerden gelmiş Robert için de ayrı odası olan bir apartmana taşındılar. Her sabah on bire doğru, Mösyö de Nettencourt *Le Figaro* gazetesini almaya La Muette’e kadar uzanıyordu. Tek keyfi buydu onun. Öğleye döner, Christiane’in korsesini takmasına yardım ederdi. Bazen Mösyö Romanet yemeğe eve gidiyordu gerçi, ama çokluk Diane gidip bakanlıktan alıyordu onu.

O bu değil ama, işin en güzel yanı, Diane’in kardeşine bir motosiklet alması oldu. Sakalı olmadığı halde, hık demiş babasının burnundan düşmüştü Robert. Ergenlik sivilcelerinden rahatsız olduğu için, yüzü kapayan binici atkısı takıyordu boynuna. Madam de Nettencourt, “Süvarilik de ne zoruş!” diyordu.

Yavaş yavaş başladı Mösyö Romanet’nin ziyaretleri seyrekleşmeye. Diane ise daha sık çıkar oldu. Kendini bir şeye kaptırmış gibiydi. Parfümünü de değiştirmez mi? İşte o zaman etekleri tuttu annesinin, kocasına:

“Edouard,” dedi, “sen de bilirsin ya, ben ne vakit parfüm değiştirdimse bir bit yeniği vardı işin içinde.” Edouard ağzını açıp da tek söz söylemedi. Zaten ilaç için olsun, herhangi bir yanıt verdiği görülmemişti ki!

Kodaman şeker fabrikatörü Mösyö Gilson-Quesnel’le nerede ve nasıl tanışmışlar, Diane bunu annesine üç dört kere anlattıysa da, Madam de Nettencourt’a şimdi sorsalar yine pek çıkarmaz. Kırk yaşlarında kadardı Mösyö Gilson-Quesnel, bakanların hepsiyle de canciğer kuzu sarması. Robert’i herhangi bir daireye kapılandırması işten bile değil ama, delikanlının motoruyla Picardie sırtlarına tırmanmayı yeğlemesi aksatıyor işi biraz; üstelik Mösyö Gilson-Quesnel’in Guy’e taşıdığı o kurmalık oyuncaklara ne demeli, hepsi birer harika! Mevsimine göre ya menekşe ya inci çiçeği demetleriyle geliyordu ya, bir keresinde Madam de Nettencourt bu hoş konuğun çifte adını şaşırınca, seninkisi koca koca gülerek:

“Canım ‘damat bey’ deyip çıkın işin içinden,” demez mi? On-
dan sonra de Paul’e (Mösyö Gilson-Quesnel) Diane’ın nişanlısı dediler, işin içinden de çıktılar.

Bu arada Madam de Nettencourt hiç orali görünmeyerek, kızının Mösyö Romanet konusunda ağzını aramayı da ihmal etmedi. Hazır fırsat da çıkmıştı önüne: Hem bakan değişmişti, hem de Roma heykel armağanı, bilmem kimin yeğeni olan, geleceği parlak bir delikanlıya verilmişti o günlerde. Diane’a göre, Mösyö Romanet’nin kıskançlığı çekilir gibi değildi:

“Ben yaşta bir kadının neleri gereksineceğini anlayamadı gitti bir türlü. Bunu bırak, aile duygusu yok adamda.”

Christiane sözünü keserek:

“Gördün mü,” dedi, “ben sana dememiş miydim!”

Paul, Diane’a sürü sepet dostunu tanıtıyordu. İş şölenlerine bile götürüyordu, cafe de Paris’de, Larue’nün oradaki.

“Siz,” diyordu, “bu erkek sofralarını süsleyen çiçeksiniz hayatım; olmadınız mı ya ayakta uyuyor insan, ya da iş, açık-saçık sululuklara dökülüyor.”

Mösyö de Nettencourt, nasılsa: “Bazen,” dedi, “açık-saçık sululuklar da ayakta uyutur insanı.”

“Siz karışmayın!” diye söze karıştı Christiane.

Nettencourt'ların salonunda konuşuyorlardı, duvarda aile şatosunun çerçevesi üç fotoğrafı.

Mösyö Gilson-Quesnel hemen anneye dönerek:

“Diane, sevgili Madam,” diye sözünü sürdürdü, “hepimizin onca gereksindiği, hiç birimizin onsuz edemediği kadın inceliğini katıyor bu toplantılara.”

Bu kez Robert oldukça kaba bir biçimde:

“Ya,” dedi, “öyle mi? Laf Diane’ın ağzından mısıkalla çıkar bel!”

Çapkın sanayici hiç bozulmadı, ciddi ciddi:

“Olsun,” diye karşılık verdi, “gülümsemesinin tatlı aydınlığı yok mu, ağzını da açmasa, bütün konuşmalara başka bir hava veriyor, en yavanlarına bile.”

Bunun üzerine Diane gülümsemesin de ne yapsın?

Tam da resimli dergilerin kapağına konacak bir kız bu Diane: Boyca boy, bossa bos, sarışın, pembe beyaz, iri siyah gözler, güzelliğine diyecek yok, yok ama Mösyö Gilson-Quesnel evli.

Hani kuzinleri sarayda başmabeyinci olan Versailles’lı Mielle’ler yok mu, onlar uzaktan akrabası mı nedir. Madam Mielle bu konuda Madam de Nettencourt’un dikkatini çekince bir kıyamettir koptu. İşin kötüsü, Diane’in ters bir günüydü o gün, başı ağrıyor, yorgun mu yorgun, sırtında da armağan yeni bir kürk, vizon bir yaka. Birden parladı:

“Üstüme varma, canımın çektiğiyle yatarım, işte o kadar,” diye kestirdi attı.

Ertesi sabah Mösyö de Nettencourt, özenle katlanmış *Figaro*’sunu, kahvede, masanın bir köşesine koydu, soyluluğuna en toz kondurmaz haliyle: “Hah,” dedi, “sakal başa kurban. Dert edinip ağlamaktansa, güler geçerim ben buna!”

Besbelli bütün gece kafa yormuştu bu sözler üstüne ama, Robert’i de deliye çevirmişti. “Edouard, okuduğun o seviyesiz şeylerden mi öğrendin bu dediklerini?” Mösyö de Nettencourt orali bile değildi, dengine getirip bir kere daha: “...evet, ağlamaktansa!” dedi ve sustu. Herkes ne diyecek diye bekliyordu. Bir şey demedi, bir an yüzünü o soylu elleri ardına sakladı. Robert, ona

için için yılları saydıran parmağındaki şövalye yüzüğe hasetle bakadursun; Diane, önceleri de bu türden sözleri çok dinlediğinden midir nedir, ilgisiz meraksız, esniyordu.

Sonunda başını kaldırdı, babası:

“Diane, alın şu çocuğu başka bir odaya götürün, orada oynasın,” dedi. Bir an, tıs yok. “Zavallı yavrucak!” Gelgelelim Guy oyuncak trenini masanın ayakları arasına daha yeni yerleştirmişti, laf anlamıyordu, bağırdı, tepindi. Robert ne yapsın, şeker verdi, olmadı; şekerim dedi, olmadı; sonunda kemerinden yakaladığı gibi aldı bağırtı bağırtı salona götürdü; bırakmasıyla içeriden, porselen mi ne, bir şeyin kırıldığını belli belirsiz işittiler.

Kırılan dökülenle ilgilenmenin sırası mıydı şimdi? Sözü Madam de Nettencourt almıştı:

“Diane’cığım, ikide bir senin de kafamıza kaktığın gibi, belki biz başka bir devrin insanlarıyız, anlamıyoruz bugünlerde olup bitenleri, ama olsun, yine de bir Nettencourt’un katlanamayacağı şeyler vardır hayatta; onlara katlanmamıştır, *katlanamayacaktır da*. Fakat...” Robert onu ağzı açık dinliyordu.

Sözlerini: “... Evet,” diye sürdürdü, “sürüp gelen bunca çılgınlığını görmezden geldik; doğru, istediğin zaman başını alıp diletiğin yere gitmene göz yumduk, evimize bile kabul ettik dostlarını, evet, hepsi doğru bunların, doğru ama, baban, (evet, baban) senin bana *yakışıksız bir biçimde* hitap etmene katlanamaz!”

“Yok, iyice açıklayın bunu,” dedi Robert, işin alayında. “Bir Nettencourt neye katlanamazmış çok öğrenmek istiyorum doğrusu!”

“Sen karışma oğlum! Söz babanın.” Eliyle de onu göstererek; “Bu iş babanla Diane arasında bir iş, başka kimse, sözüme iyi kulak ver, başka hiç kimse burnunu sokamaz!”

“Daha çok mu sürecek bu?” diye sordu Diane.

“Allah Allah, babanın sözünü ağzına mı tıkacaksın yoksa?”

Uzun sözün kısası, Nettencourt’lar başka bir eve taşınmaya niyetliydiler, birkaç gün önce bu niyetle bir apartman da bakmışlardı ama güçleri kirasını ödemeye yetmiyordu. Eğer, yılda bin beş yüz frank verirse kızları, onları başından atabilecekti.

“O kadar param yok, yalnız bu konuda şöyle... konuşacağıma inanmanızı rica ederim...”

Mösyö de Nettencourt pek yukarıdan: “Orası,” diye sözünü kesti, “bizi ilgilendirmez! Ne yaparsan yap! Ben de annen de işlerine karışmıyoruz senin.”

Figaro’sunu aldı, odadan bir kral gibi çıktı.

“Ee, ben ne oluyorum?” dedi Robert.

Kız kardeşi omuzlarını kaldırarak:

“Senin odan var ya burada!” dedi.

Madam de Nettencourt, eşine dostuna adres değişikliğini yazmak üzere küçük salona geçmişti bile.

Mösyö Gilson-Quesnel, Diane’la birlikte İtalya’ya gidince, sonunda alışkanlıklarını altüst edip başka eve çıkmayı göze aldıklarından kutladılar bile kendi kendilerini. Üstelik Christiane, bu konuda oğluna:

“Orada oturuyor olsak ne yapardık?” dedi, “Görmezden gelersen olmaz; haberli gitmiş olsalar, açıklaması zor.”

Böyle diyordu ama, Pisa’dan, Vicence’den, Verona’dan, Venedik’ten gelen kartları eşine dostuna göstermekten hiç de gocunmuyordu; Diane’la birlikte, *en derin saygılarıyla* Mösyö Gilson-Quesnel de imzalamıştı bu kartları; Christiane, anlamlı anlamlı gülümseyerek:

“Cumhuriyet soylusu filan ama,” diyordu, “soylu ne de olsa!”

Diane, İtalya’dan parmağında elmas bir yüzükle döndü, ama bir daha Mösyö Gilson-Quesnel’in adını anmadı; daha gitmeden Paris’te mi, yoksa daha sonra İtalya’da Arezzo dolaylarında mı ne, kalantor sanayicinin iş şölenlerinden birinde, Mösyö Georges Brunel’le tanışmışlardı. Kısa, esmer, sıradan, güneyli ama çok cana yakın bir adamdı bu; insanla dakikasında içli dışlı oluyor, bunu bağışlatmasını bildiğinden de hemen güvenini kazanıyordu; belki de bunun tersi ya, orası onca önemli değil.

Tabii, Madam de Nettencourt başladı dostlarına Mösyö Brunel’in kendi kendini yetiştirmiş yaman bir işadamı olduğunu, başlangıçta neler neler çektiğini, şimdiyse zenginliğinin hesabını

bilmediğini anlatmaya; çalışmaya bağlı bir zenginlikmiş onun-
kisi. Yarın dursa, beş parasız kalırmış. Çalışmaya tutsak sanki.
Amerika’da, ama yalnızca Amerika’da varmış onun gibileri.

Mösyö Brunel güler yüzlü, tatlı dilli bir adamdı. Üstelik öbür-
leri gibi de değil, adamakıllı cancığır olan biri: Ailedir, dostluk-
tur, bayılıyor. Nettencourt’lar kızlarının evinden ayaklarını kes-
mişlerdi ya, sil baştan, gidip gelmeye başladılar. Birlikte akşam
yemekleri, poker partileri gırla... Robert elindekini avucundakini
kaybediyordu. O zaman Mösyö Brunel, seni gidi seni anlamında
kulaklarını çekiyor, sonra alıp onu balkonda bir yaprak sigarası
tüttürmeye götürüyordu. Döndüler mi döndüler, Robert yeniden
başlıyordu kaybetmeye.

Mösyö Brunel’le Madam de Nettencourt çabucak senli ben-
li oldular; biri ötekine Georges diyor, öteki buna Christiane.
Georges’un işi gücü de alay, ikircikli alay ama “Ah,” diyordu, “ah,
kızını mı alsam anasını mı bilmem ki!.. Diane güzelliğine güzel,
gel gör ki Christiane daha bir alımlı.” Mösyö de Nettencourt, laf
olsun diye surat ediyordu biraz, Christiane de çığlık çığlığa di-
yordu ki, “Aman Yarabbi...” Yirmi dört yıllık evlilik hayatlarında
Edouard’ın onu ilk kıskanışydı bu.

Bir ara Diane’la Georges üç hafta kadar gözden kayboldular,
döndüklerinde Madam de Nettencourt, İrlanda’da evlenmiş ol-
duklarını yaydı çevreye. Niye İrlanda’da mı? Fransa’da daha zor
oluyormuş bu işler, birtakım engeller varmış, İrlanda yasaları hem
daha basit, hem daha elverişliymiş, gibilerden bir şeyler diyordu
ya, pek de açık seçik değildi dedikleri. Zaten işin bu yanı karan-
lık kaldı, böylesi uzun süre idare ederdi. Ne var ki Brunel’ler he-
men arkasından Porte Maillot’da atölyeli matölyeli kocaman bir
apartmana taşındılar, demiryolunun üzerinde, Mösyö Raymond
Poincare’nin konağına pek yakın bir apartmana. İrlanda’dan dö-
ner dönmez Georges’un Mösyö Poincare’yle çok ama çok önemli,
Fransa’nın çıkarlarıyla ilgili bir konuşma yaptıklarını da, Chris-
tiane, yeni taşındıkları Diane’in eski apartmanında, onları ziya-
rete gelen Albay Dorch’a gizlice anlattı sonradan.

Hele Brunel, koca Nettencourt şatosunu pırasa fiyatına geri alıverince, başladı demokrasi üzerine söylevler çekmeye. Damatların şahıydı Georges. Elini cebine atsa Edouard'a sunulacak havana sigaraları çıkarıyor; Volney Sokağı meraklılarındandı ya, ara sıra o türden, manzara içinde çıplak kadın tabloları alıp alıp geliyordu. Askerler arasında kıyamet gibi dostu vardı; Fas soru-
nunda, ona bakarsanız, çok yumuşak davranıyordu hükümet.

O savaşın eli kulağında olduğu yaz Guy beş yaşına basmıştı, Georges, Aix-les-Bains'den palas pandıras Paris'e döndü, hükümetin eli altında bulunması gerekiyormuş da. Guy'le *baba'sının* arasından su sızmiyordu. Sirtında saten, siyah beyaz bahriyeli giysileri, başında İngiliz bahriyeli kepi: *H.M.S. Victoria*. Keman dersleri alan, şiirler okuyan bir çocuktü; Diane, "Yaman bir adam olacak bu," dedikçe, Georges bir gözünü de kırparak: "Elbet," diye ekliyordu, "babası gibi."

Albay Dorsch evlerinin gediklisi olmuştu. Orada sanayici Wisner'le tanıştılar, hani şu otomobil fabrikası olan. Wisner, Albay Dorsch'u bir sevsin, bir sevsin, aralarından su sızmiyor. O sırada albay, tuğgeneralliğe yükselmez mi, eh artık, Madam de Nettencourt sevinçten kabına sığamıyor. Bütün gün general aşağı general yukarı. Varsa general, yoksa general.

Wisner bunu kutlamak için büyük bir öğle şöleni verdi Foyot'nun orada. Diane'la Georges'u, generali, bir de Albay Morris diye bir Amerikan subayını çağırdı. Albayla general hemen bütün yemek süresince baş başa konuştular. Mösyö Wisner de Diane'la ilgileniyordu.

Sonra, Bakanlığın bir yardım şenliğinde, general bir tezgâh ayırttı Madam Brunel'e, güzel Madam Brunel'e. Genelkurmay'da milletin çenesi durur mu, ah bu general ah, diye başladılar. Söylentiler kulağına geldikçe general kızıyor: "Alay mı ediyorsunuz yahu?" diye söyleniyordu; "anası vardır bunun, Madam de Nettencourt, hani Touraine'deki o güzel şato var ya, onun sahibi, dostum olan o..."

O yıl Cannes'daki çiçek savaşında birinciliği Madam Brunel'in arabası kazandı. General Dorsch'la birlikte resmini çektiler; sonra *Femina*'da, Belçika Sarayı'ndan bir prensesle konuşan Maurice Barres'inkinin yanı başında çıktı bu resim.

Artık Robert hariciyeci filan olacak deniyordu.

Brunel'ler çok geçmeden, Offémont Sokağında bir konak yavrusuna taşındılar; ayak işleri için bir uşak tuttular artık, bir de kiralık araba. Diane'ın elini yüzünü yıkayacağı altın sürahiyle leğeni holde sergilemişlerdi. Görenler, şimdilik banyodaki porselen takımı kullanıyor olmalı, diye iğnelediler.

Evin içinde paha biçilmez bir eşya kalabalığıdır gidiyordu. Sağda solda, her yerde değerli kilise avadanlıkları; günlük kullanılan en önemsiz şeyler yok mu, onların üstünde bile en yüksek Fransız firmalarının markaları; bugün, bir bakıyorsun, seksen parça mı yüz parça mı, yeni bir yemek takımı kullanıyorlar; yarın, evdeki üç piyanodan birinin üstüne tepeleme ayin kaftanları yığılmış.

Georges'la Diane'a gelince, dünyanın en anlaşılmış çifti. Guy, kemanıyla sonatımsı bir şeyler çıkarmaya başlamıştı ya, akşam yemeklerinden sonra, salonda, generaller, genel müdürler, milletvekilleri, diplomatlar, bankacılar ve iş adamları toplanıyor, aralarında Genç Mozart diye takıldıklarının gıygıyını dinleyip alkışlıyorlardı.

İşte tam o anda çocuğun yanına gelmeyi, çıplak kolunun hoş bir hareketiyle, elini onun başına koymayı ne de güzel biliyordu Diane! "Hadi yavrum, uyku saatin geldi artık." Elinde kemanıyla harika çocuk, yanı başında böyle ayakta annesi, dayanılır gibi değildi doğrusu. Zaten ressam Roll tablosunu da yaptı, Fransız ressamaları galerisinde sergilediler.

Madam de Nettencourt'sa yansımali bir kızıla boyatmıştı saçlarını. "Georges," diyordu, "bakan olmalı, önce, önce milletvekili seçilmek zorunda olmayı da nereden çıkarmışlar bilmem ki; niye bakan olmak için önce ille de milletvekili olunsunmuş! Bu ahmakça geleneği Georges ilk yıkan olur, işte o kadar. Richelieu

önce milletvekili mi seçilmişti sanki! Yooo, yine de şahane yönetmişti Fransa'yı; ne adamdı o." Nettencourt'da da kalmış bir gece, şimdi plaka çakılı kaldığı oda, Beyefendi'nin de odası.

Aslına bakılırsa, artık pek Beyefendi'nin de sayılmaz ya; böyle bir durumu Georges'un politikacı arkadaşlarına nasıl anlatırsın? Anlamazlar. İyi mi, zaman sana uymazsa, sen zamana uy!

Diane içini çekerek "yook" diyordu, "bakanlık mekanlık istemem. Kocamın şimdi bile işi başından aşkın; bir de bakan olursa, ölsün mü adamcağız."

Bugünlerde elmas ve gerdanlık armağan etmişti yine ona. Dünyanın parasını vermişti, besbelli. Hem kocasının ne kadar çalıştığını bir o biliyordu, bir de Allah. Yaşadıkları hayatı götürmek kolay mı? Üstelik kendisinin ne yardımı dokunuyordu ki!

Madam de Nettencourt, gururlu: "Öyle deme," diyordu, "öyle deme. Senin yardımın başka!"

3

ROBERT sonunda kayınbiraderinin yanına kapılındı. Bu konuda Madam de Nettencourt'u susturabilirsen sustur artık:

"Aa, çalışmak onu çok değiştirdi vallahi. Laf aramızda gücenmedim de. Ne güceneyim, bu zamanda bir delikanlı ekmeğini kazanmalı. Hoş, Edouard ömründe bir işin sahibi olmuş değil... Ama hem bizim zamanımız başkaydı, hem tanıştığımızda Nettencourt duruyordu daha, Edouard oradaki mevkisini korumak zorundaydı; köpeklerini, atlarını, ilişkilerini. Ayrıca az da çeyiz getirmedim ben, yoo, öyle prenses çeyizi değil ama, yine de üç beş yıl bizi geçindirecek kadar bir şey. Arkasından tefecilerin eline düştük, düşüş işte o düşüş..."

General Dorsch ezberlemişti artık bunları. Fakat o da Robert'in çalışmaya başlamasını hoş karşılamıştı: Ne yakışıklı bir süvari olurdu bu çocuk! Christiane durup durup: "Ya," diye başlıyordu, "gidiş geliş bir asalak olacaktı Robert; Georges'un

eli açık, böyle şeylere de aldırılmaz, diyeceksiniz ama ne de olsa Diane'ın hatırı için yapıyordu bunu. Zaten Nettencourt'u da onun üzerine yaptı, biliyorsunuz. Ah, bize göre hava hoş, hepsi bir ama, Offémont Sokağındaki konağın tapusunu da onun üzerine çıkarmasına ne demeli? Ay bilmiyor muydunuz bunu, evet evet, orayı da ona alıverdi generalim. Laf aramızda, Georges'un kökü eski nar, böyle kendi kendini yetiştirmiş biri için, doğrusu, damadımın hovardalığına diyecek yok. Elbette Diane'ın da rolü vardır bilirsiniz, gel gör ki, kocasının davranışları azıcık bozulur gibi oldu mu, bir bakış, bir gülümseme, artık ne yapıyorsa yapıyor, düzeltiyor onu, ötekinde de bir zekâ, bir zekâ, cin gibi... Yaradılışındaki incelik meydana çıkıyor böylece. Neyi var neyi yoksa Diane'ın; insan görmese inanmaz. Sözgelisi geçen gün yemekteyiz, tam sıra meyveye gelmiş, Georges çıkagelmez mi, işleri yüzünden vakti saati pek belli olmuyor da, fırsat buldukça geliyor böyle; gelmesi bir şey değil, çiçek getirir gibi koca bir tomar Süveyş tahvili getirmez mi Diane'a, eh artık yeme de yanında yat!"

General Dorsch şaşırdı:

"Yeme de yanında yat mı?"

"Kusura bakmayın, bayağı konuştum biraz, ama ne yaparsınız, on Süveyş tahvili bu kadarcık bayağılığı bağışlatmaz mı? Biz yemek yerken, Diane'ın arkasından gizli gizli sokulmuşmuş Georges meğer, tahvillerle ansızın gözlerini kapatınca gördük. Siz Süveyş'te bulunmuşsunuzdur, değil mi generalim?"

Bulunmasına elbet bulunmuştu. Ama şu İngilizler yok mu, Panama işini bizden iyi becermişlerdi ya! Hayır, de Lesseps'lerle tanışmıyordu Madam de Nettencourt; birkaç kere, Boulogne korusunda, sırtlarında redingot, babalarının ardı sıra ata binerlerken görmüştü yalnızca. Yoo, büyük bir adamdı besbelli kanalı açan bu adamcağız, çok büyük bir adamdı hem, çevresinde döndürülen dolaplardan Allahı bilir haberi bile olmamıştı, anlamamıştı da. Georges'un Diane'a verdiği tahviller işte bu Süveyş'in tahvilleriydi; tertemiz, kimseye takıntısı olmayan tahviller. Ah bu Georges, ne altın yürekli bir adam, başka söz var mı onu niteleyecek?

“Haberiniz var mı, Diane dadiya yol verdi. Georges’un odasında uşakla yakalamışlar.”

Diane, aslında, pek içermişti buna, düpedüz sinirleri bozulmuştu. Onun evinde ha? Robert İngiliz kızını savunmaya yeltenmez mi! Allah Allah, ne yapsınmış yani kızcağız, sokaktaki heriflerle ilişki kurup ne idüğü belirsiz otellerde mi gidip yatsınmış. Diane, handiyse evi başına geçirdi kardeşinin. O nasıl konuşmakmış öyle! Onun yanında çalışmak istiyorsa, aklını başına almalıymış bu İngiliz kızı. Evini belirsiz etmesini bilmeliymiş. Sonra, başkasının yanında çalışanlar her aklına eseni yapamazlarmış. Kıza yol verildi; uşağa da iyice bir göründükten sonra alıkoydular onu. Hem zaten dadısı olacak yaşı geçmişti Guy. En sonunda Diane: “Hem canım,” diye bar bar bağırdı, “niye evimi bir buluşma evine çevirecekmişim?” Olanları eşine dostuna anlatırken, Christiane ekliyordu: *Hani kötü evler var ya, onlardan.*

Artık Robert’le Georges’un içtikleri su ayrı gitmez olmuştu. Yarışlarda, Maxims’de birlikteydiler hep. Öyle yelekler giyiyordu ki Robert, bir zaman modası çıkıyordu çevrede. Longchamp’da ata binmesi ayrı bir konu. Kendisine *Vikont* deyip duran Amerikalı bir de kız peydahlamıştı, hatta bir keresinde ablasına yemeğe de götürdü onu, işte onun yüzünden Bors Caddesindeki Castellane’lara bile kabul ediliyordu. Georges, Robert’in Vikontluğunu ilk iştince şaşırmıştı biraz, sonra sonra hoşuna gitti. Robert de Vikont oldu çıktı işin içinden. Öyle ki, geri tepme bir soyluluk gibi, git git Edouard’ın sözünü ederlerken *Nettencourt kontu* demeye başladılar; Christiane fırsatı kaçırmı mı, kartvizitlerine hiç hissettirmeden ufacık bir kontluk tacı da bastırırverdi bu arada, yoksa diyordu, hile sanacak herkes.

Guy’e bir hoca tuttular, feleğin çemberinden geçmiş bir kadın: Madam de Lérins, kocası subaymış, ikinci imparatorluk bakanlarından birinin de akrabası oluyor. Guy’e kemanını tekrarlatıyor, alıp Monceau Parkına götürüyordu. Okuyup yazmasını şöyle böyle öğrenmişti Guy, ama *Passant Serenadıyla*, Miguel Zamacois’in

Buffon'lardaki meltem kıtalarını su gibi ezberlemişti. Madam de Lérins Coppée'yi sevmiyordu. Yaman yazıyormuş diyor.

Mösyö de Lérins gibi erdemli bir adam acaba bir daha gelirmiyeyüzüne? Sömürge ordusunda subaymış, karısından oldukça yaşlı da olsa; yaşına göre erken ölmüş. Madam de Lérins'in öğrencisine anlata anlata bitiremediği onca anı arasında, gençliğine de, evliliğine de ilişkin dişe dokunur bir şeye rastlanmıyordu pek. Hayatı dul kalışıyla başlamıştı sanki. 89 Fuar'ı sıralarında getireceği birkaç kuruştan çok yalnızlık boğuntusundan kurtulmak için, katının bir iki odasını pansiyon olarak vermeyi akıl etmiş; Az çok parası, biraz mobilyası varmış, çok şükür. Fransız Hindistan'ından, Pondichery'den yani, rahmetli Yüzbaşı Lérins'in getirdiği porselen takımlarıyla, ona anasından kalmış olan incik boncuğu da sayarsanız...

Söz onu kız kardeşleri ve amca oğullarıyla kanlı bıçaklı eden miras hikâyelerine döküldü mü, Guy işin içinden bir türlü çıkmıyordu. Ailesinin ettiğini düşmanı etmezmiş kimseye; gerçi insanın yalnız yabancılarla düşüp kalkması, yabancı ekmeği yemesi adamakıllı kahırlı bir şeymiş ama, ailesinin kahrını çekeceğine...

Karı koca Münchbourg'lar işte tam burada ortaya çıkmaktaydı. Şöyle yan yana bir resimlerini görebilmek için neler vermezdi ki Guy. Madam de Lérins'in sarı mintanı gibi gizemli bir çiftti bu. Ancak prenseslerde rastlanan soylu bir çirkinliği vardı Madam de Lérins'in; gençliğinde, sözde Marie-Antoinette'e benzermiş. Doğrusu bu Münchbourg'ların ünlü davalarda yer alan canilerden olduğuna, polisin göz yummasıyla, bir de rahibeleri Fransa'dan sürdüren dinsiz bir senatörün yardımıyla, bu kez, nasılsa, yakalarını adaletin pençesinden kurtarabildiklerine kalıbını basabilirdi Guy.

Karı koca Münchbourg'ların aslında Madam de Lérins'e etiklerini anlayabilmek biraz zorcadı. O güzelim pembe odanın kiracıları, ne yapmışsa yapmışlar, kocası çapkınlığa gittiği zaman Madam Münchbourg'u avutmaya koşan Madam de Lérins'in onca dostluğunu hiçe saymışlardı. Gerçekten çapkınlığına di-

yecek yoktu Mösyö Münchbourg'un. Sonra kiralalarını vermeme-ye, sonra da paracıklarının işletmesi için Madam de Lérins'e yol göstermeye başladılar. Yol göstermek mi, ha ha hay, göstermez olsalardı keşke; söz buraya geldi mi, Madam de Lérins yerinde oturamıyor, hiç olmadığı kadar Marie-Antoinette, ayağa kalkarak odayı arşınlamaya girişiyordu. Hele Madam Münchbourg'un iğrenç davranışını ölse unutamazdı. Kocasını neyse ne; zaten havanın biriydi, ama o! Ne olduğunu adlı adınca söylemeye terbiyesi elvermiyordu yoksa.

Ya yüzüstlüklerine, sonradan gelip de eşyalarını istemelerine ne buyrulur? Hele haspamın bir de utanmadan dava ederiz, mahkemeye verimiz, diye tavra satmasına insan ölür vallahi!

O öfkeyle çevrede ne derlerse kulak asmayıp odasını bir su-baya kiralamıştı Madam de Lérins: Mösyö de Fleury kibar bir adam, seçkin de. Henüz teğmen, ama geleceği parlak. Bir daha kadın adımını attırır mıydı evine, ağzı yanmıştı kadınlardan; hepsi de sürtük; iyisi mi böyle beylere verirsin, olur biter.

Yalnız bu işin içinde de bir iş var, bir bit yeniği, ama ne? Madam de Lérins çok gözyaşı dökmüş. Mösyö de Fleury'nin dünya kadar borcu kalmış ona. Almış, üstelik evine yakışksız kimseleri de getirmiş. Guy, acaba haydutları mı diye düşünüyordu ya, Madam de Lérins uzatmadı, baklayı ağzından çıkardı sonunda: Bu teğmen, orospuların sırtından geçiniyordu. Guy, ne demek olduğunu bilemedi bunun, yine de kendine göre bir şeyler tasarladı.

"Askerlikten konuşmaya başladı mı mangalda kül bırakmazdı; Fransa'nın şerefi, sancak için ölmek, neler neler, ah Napoléon zamanında yaşamalıymış ki o, göstermeliymiş kendini! Gözü kör olası herif, kalles kerata!"

İcramemurlarının evinibasmasında da Mösyö Münchbourg'un parmağı var, yargıcı elde etmiş. Elinde avucunda son kalanları da Union Şirketi'nin batıvermesi alıp götürüyor. Ne yapsın, eşyalarını satıp dadılığa başlıyor o da, zengin kadınlara can yoldaşlığına.

Diane, Madam de Lérins'i, Guy'e kukla oynatırken gördü bir gün; bir rastlantı sonucu oldu bu iş. O girdiğinde oğlan kendini

kaybetmiş, gözleri fal taşı gibi seyrediyor. Sahnede peri kızı alkış tutadursun; dev, devanasının gırtlığına çökmüş bir güzel sopa çekiyordu: “Seni gidi domuz Münchbourg seni! Zavallı dulların parasını dolandırmayı öğretirim ben sana; karın olacak şıfrintıya da! Saint-Lazare’a attırayım da gör onu sen, tımarhaneyel!” Guy, iyice oyunun havasına kapılmış, oturduğu yerden ellerini çırparak bağıırıyordu: “Saint-Lazare’a, tımarhaneyel!” Diane hiç sesini çıkarmadı; bir kere pek zehirli bir dili vardır diyorlardı bu Madam de Lérins için; sonra, başka kapılarda oynatacağı kuklaların kahramanı olmaya niyeti yoktu hiç. Guy’in ağzını arayacak ol-duysa da, oğlan, Mösyö de Fleury ve Union Şirketi’nin batmasıyla ilgili karman çorman ve çabuk çabuk öyle şeyler anlattı ki, hiçbir şey anlayamadı.

Bak, bir de Madam Trücker’le ilgili anıları uzadıkça uzar Madam de Lérins’in, onun geçimsizliği, çekilmezliğiyle ilgili anıları; bir zaman can yoldaşlığı etmiş ona, belki on kere küsüp barışmışlar, hepsinde de bizimki bırakıp gitmiş, sonra yeniden dönmüş. Madam Trücker’in kızı Odesa’da oturuyormuş, oradan gönderdiği Rusya manzaraları hâlâ duruyor; son gelişinde Madam de Lérins’e armağan ettiği halis Rus derisinden ufak cüzdan da. Guy’in baş merakıydı bu cüzdan, ikide bir görmek ister, koklar; Rus derisinin kokusuna bayılıyor.

Gelelim küçük Paul’a. Küçük Paul, Mösyö de Val d’Amboise’in oğlu, Mösyö Val d’Amboise’sa Madam Sporghi’nin. Bu madamın yanında da durmuş Madam de Lérins, hem ona can yoldaşlığı etmiş, hem de küçük Paul’e öğretmenlik. Guy, şu Paul’ü tanımış olsa bir sevinecekti ki, ne zeki bir oğlanmış baksana, pek güzel bir yazısı varmış, elektrikli oyuncakları. Arkasından Madam de Sporghi, Madam de Lérins’i, Madam de Versailles’in yanına koyuvermiş, ünlü Versailles var ya onun karısı oluyor bu kadın, Mösyö Val d’Amboise’un da metresi. Kimse duymasın ama, Geneviève, Madame de Versailles’in en küçük kızı, Mösyö Val d’Amboise’dan olmuş. Mösyö Val d’Amboise’in üstüne var mı; hem zarif hem kibar adam, çok da zengin! Madam de Versailles,

tabii üstü kapalı olarak, durur durmaz, Madam de Lérins'e onun ne eşsiz bir adam, ne soylu bir kişi olduğunu anlatırmış, soyluluk ki ne soyluluk! Kızının haberi yokmuş ama, Geneviève'in bütün giderlerini gizlice karşılayan da oymuş zaten. Bunları, Mösyö du Val d'Amboise'in diplomatik mesleğinin gereği yurtdışına çıktığı günlerde konuşuyorlar.

Madam de Lérins İngilizleri günahı kadar sevmiyordu. Guy'e kukla oynatırken ara sıra aklına eser, bazen M. de Fleury'yi, bazen Mösyö Münchbourg'u kalles İngilizlerin casusu yapardı. Hem İngiliz milletin ipliğini Fachoda iyice pazara çıkarmamış mıydı canım? Guy, bu Fachoda kimmiş neymiş, biraz dibini kurcalayacak oldu ya, Madam de Lérins'in de fazla bir bildiği yoktu bu konuda. Afrika'da oldu bu işler, dedi; Yüzbaşı Marchand çok yamandı dedi, o kadar; hesap kitap, olsa olsa diye düşündü Guy, bu işin Union Şirketi'nin batmasıyla bir ilgisi olabilir; akşamına, küçük Paul'ü, Geneviève'i düşünerek uyudu; Madam de Verseilles'in Mösyö du Val d'Amboise'dan ayrılmış olmasına da yazıklandı ayrıca.

Evin içinde yeni yeni birileri peydahlanıyordu: Allahın günü bu böyle. Şölen filan oldu mu, çocuk bir kenara oturup kalabalıktaki tanımadığı yüzleri seyretmeye bayılıyordu. Tip tip insanlar, her türlü. Bir keresinde bir Çinli bile gelmişti, ama Çinli giysileriyle değil, bildiğimiz smokinle: Akşam yemeği idi de.

Gündüzleri Georges'un dostları gelirdi, bir de iş için arayanlar. Girer, yazıhanesine kapanırlardı. Robert'in geldiği de oluyordu. Kapının ardından, belli belirsiz, atışmalar, iri iri sözler, gözdağı vermeler işitilirdi, en çok da Georges'un gülüşleri. Eee, önemli işlerdi Georges'un işleri, o kadar olacak artık.

Bir keresinde Guy, yazıhaneden beti benzi uçmuş kapı gibi bir ihtiyarın: "Ama namussuzluk bu, aşağılık bir şey bu!" diye bağırarak bağırarak çıktığını gördü. Georges pek saygılı, hem onu kapıya doğru itiyor, hem de: "Daha yavaş sayın bakan," diyordu, "daha yavaş; çevreden duyacaklar!"

Asıl dedesi onu alıp da Boulogne korusuna götürdüğü zaman keyfine diyecek yoktu Guy'in. Edouard saatlerce torununa

tek söz etmediği için, Guy kapıp koyuveriyordu düşüncesini, Fachoda'yı, annesinin elmaslarını, ya da Mösyö Fleury'nin Madam de Lérins'le mercimeği fırına verişini düşünüyordu. Amma da iş ha! Guy ölse Madam de Lérins'e asılmak aklından geçmezdi. “Dede, söylesene bana, Marie-Antoinette nasıldı? Güzel miydi?”

Dedesi, Misis Page sayesinde Nettencourt kontu Edouard, o güzelim prens sakalı içinde şöyle düşündü bir an, sonra bir derebeyi yalınlığı içinde: “Yok canım,” dedi.

4

TOMOBİL fabrikatörü bu Wisner var ya, hani Fransız otomobil sanayisinde devrim yapan, bütün Avrupa yarışlarını kazanan Wisner, hayata otomobil yarışçısı olarak atıldığından mıdır nedir, ilerici görüşleri benimsemişti. *Jaurès*'in bir söylevini, kartını gönderip ertesi gün kutlamasını az mı çekiştirdiler, az mı batırdılar! Oyuna oturmuşlardı, General Dorsch'a:

“Ben,” diyordu, “aslında sosyalistim. Gerçekçi bir sosyalist. Neyle başlıyoruz, *deux paires*'le mi? Sizde mi sıra? Evet, bu yüzden tuhaf durumlara düştüğüm oluyor. Benden bir katı daha. Olsun, yine de gözümü kırpmadan, benim çıkarlarım, bana asla toplumun çıkarlarını unutturmamalıdır, diyorum, diyebiliyorum. İşte böyle. Açıyor muyuz kâğıtları? En sağlam haklılık sınırları içinde uzun süre kalabilmenin tek yolu, insanın kendi çıkarıyla herkesin çıkarını bir görebilmesi. Çok üzgünüm ama Generalim, benim üç asım var...”

Wisner, Dorsch, Robert, iki mi üç mü ne gazeteci, Miss Page, Nettencourt'ların bir kuzeni, Sömürgeler Bakanlığı yüksek memurlarından Emile Bruyère, birtakım subay aileleri, bir de Yunanlı prenses, hemen her akşam Offémont Sokağına poker oynamaya damlıyorlardı. Bir gün, bir teğmenin genç karısı:

“Brunel'lerin evi mi?” demişti General Dorsch'a, “batakhane-den farksız bir yer.” General:

“Ah yavrucuğum,” dedi, “ev sahibinin kaybetmeyi nasıl da us-turuplu becerdiğini görmüş olsaydınız, böyle demezdiniz.” Doğ-rusu ya, Georges kaybetmeyi de biliyordu. Diane’sa hep kazanır-dı, kazanırdı ama, Wisner’le oynarsa.

Bir gün Brunel, generali bir kenara çekip kulağına:

“Mumm seven dostunuz varsa,” diye fısıldadı, “yarın hepsini toplayıp getirin: On kasa ısmarladım ki, nasıl!” Sözlerini filmler-de güzel kadınları betimlemek için yapılan bir el hareketini yapa-rak bağladı: Hani oyuncu parmakları bitişik elini bütün yüzünde gezdirir de, dudaklarına gelince, bir öpücük üzerine açırverir.

Dorsch: “İyi ya,” dedi. “Sabran sever, onu getiririm.”

Yüzbaşı Jacques de Sabran, Mumm’u öylesine ağzına uygun buldu ki, o günden sonra ayağını hiçbir akşam Brunel’lerden eksik etmedi. Kardeşi Saint-Cyr, Harp Okulundaydı ya, tuttu okulun şenliği için birer davetiye getirdi yeni dostlarına. İyi ki getirmiş! Diane, Saint-Cyr’e sırtında öyle bir tuvaletle geldi ki, olay oldu: Hani tene yapışık giysiler giyiliyor, onların ilk çıkan-larından. Banyodan çıkmışçasına giyenin her şeyi ortada. Tabii, Diane’in da. İster istemez, genç Teğmen Sabran’ı, ağabeyi, güzel Madam Brunel’e tanıştırdığında, onun da gözleri kamaştı bun-dan: Yüksek binicilik okulu gösterileri sırasında iki beygir üze-rinde ayakta geçerken ona asker selamı vermeye kalkışmasından belli değil mi? Az kaldı düşüp belini kıracaktı.

Öyle ama, ağabeyi gibi Offémont Sokağındaki poker partileri-ne dadanmadı o. Çok ünlü bir tiyatro oyuncusuyla ilişkisi varmış diyorlar.

Miss Page’le Robert’in ilişkisi de az konuşulmuyordu orta-lıkta; kimi “evlenecekler” diyor, kimi “hayır” diyor. Nasıl çene yapmasınlar, Miss Page’le evlenmek basbayağı büyük bir parti vurmak: Yalnız Chicagolu zengin Page’in dul karısı değil o, şu ye-nilerde bir ulaşım konsorsiyumu kuran Mac Hendrik’in de kızı. Hoş, torbada keklik sayılmaz evlenmeleri henüz, bilinen Miss Page’in pek tutkun görüldüğü.

Geçen yaz Uriage'da tanıştıkları, şu kocası Paix Sokağında kuyumcu olan, Madam Blin'e bir dengine getirip Christiane di-yordu ki:

"Ah sevgili madamcığım, kocanız işi gereği Birleşik Amerika'ya gider gelir durur, merak için olsun yanına katılmak aklınızdan geçmedi mi hiç?"

"Hayır. Hiç denk düşmedi de."

"Yazık, ah ne yazık! Amerika'ya gideyim diye ölüyorum san-mayın sakın. Yoo, kesinlikle hayır. Filistin'i çok daha canım çe-kiyor, kutsal yerleri görmeyi. Ama yine de bir fırsat çıkarsa... Yok yok, aslı astarı yok bu dediklerimin: Ne tasarı, ne bir şey, havadan konuşuyorum, ama bir fırsat çıkarsa omuz silkemem doğrusu."

"Densizlik ediyor gibi görünmekten korkmasam..."

Madam Blin şöyle bir sustu, gözlerini yüzüklerine eğdi:

"Ne düşündüğünüzü soracaktım da, söylemek isterseniz tabii: Vikont için çıkarılan söylentilerin..."

"Robert için mi?"

"... Evet, beyoğlumuz için çıkarılan söylentilerin aslı var mı acaba diye?"

"Ay söylentiler mi çıkarılmış Robert için? İnan olsun ilk siz-den duyuyorum sevgili madamcığım, doğrusu çok şaşırdım. Tek sözcüğünden haberim yok, zaten öyle dedikodular döner ki Paris'te..."

"Evet dedikodu canım, ben de öyle dedim. Yine de Vikont'un Miss Page'le evleneceğinde nasıl ısrar ediyorlar, görseniz..."

"Bir yaşma daha girdim. İyi ama nereden aklınıza geldi bu? Yoksa Amerika yolculuğu sözünü ettiğimden mi; ben onu öylesi-ne söyledim şekerim, asılsız astarsız söyleyiverdim gitti."

"Öyle ya canım, Miss Page müşterimizdir bizim. Tanrım, en az bir yirmi yaş büyüktür Vikont'tan."

Hele Madam de Lérins, bir türlü hazmedemiyordu bu haberi; işi gücü bırakmış, Guy'e eşler arasındaki yaş farkının önemini anlatıp duruyordu. Yüzbaşı de Lérins, aslında, onun babası olacak yaştay-dı ya, o iş başkaydı bu iş başka. Robert gibi yakışıklı bir delikanlı,

para uğruna, böyle kurban gitsin, vah vah, çok yazıktı doğrusu. Tabii canım, tabii, para için oluyordu bütün bunlar. Birbirlerine eğilimler önüne geçilmez bir haldeymiş de ondanmış filan demek, kimi kandırır. Bir kere zeki bir kadın olduğu neresinden belli bu Miss Page'in, kaz kafalının biri. Besbelli, daha önce Robert'in aklını çelen o Boni de Castellane'in bir eşi. İnsan, koca bekleyen onca kusursuz kadını düşündükçe... Yok, Guy'ciğim, sakın kendim için konuşuyorum sanma, benim nasıl olsa yaşım geçti, evet evet, sen anlayamazsın daha bunları, bizden geçti artık. Pierre öldüğünde görecektin ki beni, en güzel çağımdı. Hoş, Robert de ne sanki? On- dan da başka türlü beklenemez ki, böyle yaşamadı mı hep: Ya annenin kanadı altında, ya Mösyö Brunel'in. Onursuzun biri, evet o da bir Alphonse, hem de gerçek bir Alphonse!

Bak şimdi, Guy'in canını sıkımişti Madam de Lérins: Robert'e böyle gülünç bir ad takması yakışık alır mıydı hiç? Alphonse adını, Alphonse Daudet'yi bilirdi Guy, öğretmeye az uğraşmamış- lardı da. "*Kaymakam Kırlarda*, aman ne şaheser!" Ama aklında tutamıyordu, düzyazıyı oldum bittim aklında tutamaz.

Miss Page'le Diane gül gibi geçiniyorlardı. Miss Page, Diane'a danteller armağan etmişti, ama öyle az buz değildi, kilometrelerce dantel: Tuttu çeşit çeşit sabahlıklar yaptı onlardan, eşi dostu o kılıkta kabul etmekte sakınca görmüyordu; evin içinde korse giymişiyordu ya, Madam Blin, sonradan bu duruma ne ad koyacağını bilemediğini, kocasına ağzını büze büze anlattı; anlattı da ne oldu, işten kafasını kaşıyacak vakti olmayan Mösyö Blin, bir dahaki se- fer, çaydan sonra onu almaya Offémont Sokağına çıkagelmez mi?

Bir köşede Madam Blin, Christiane'a: "Acaba Mösyö Brunel, Madam Brunel'i hiç kıskanmıyor mu?" diye soradursun; ötede Mösyö Blin, Diane'a bir tarihte bu Miss Page'in babası Mister Mac Hendrik için Chicago'ya nasıl elmas bir gerdanlık götür- düğünü ayrıntılarıyla anlatıyordu: Vapurda, gizlice kamarasına girmiş, içinde gerdanlığın sahtesi bulunan kutuyu çalmışlarmış da, gerçek gerdanlık, keh keh keh, mendilin içinde, meğerse pan- tolunun cebindeymiş.

“Tam tersine madamcıgım, ah tam tersine, damadım yüzünden zavallı Diane’cıgım kendini helak ediyor. Şaşılacak bir şey, çünkü insan ikisine şöyle bir bakınca, yoo Georges çirkin demek istemiyorum, kıpır kıpır da, eh Diane de kızım... Kocasını diye ölecek. Tuhafına bile gidiyor insanın; öteki erkekleri gözünün görmemesi bir yana, kocasının durumuna üzüliyor, dert ediniyor bunu. Kolay mı, Georges işi gereği bütün gün oyuncu kızlarla, bazı geceler çok da geç kalıyor; ah nedir oyuncu kızlar bir bilseniz, Diane adlarını duymaya bile dayanamıyor artık.”

“Şey, Madam Brunel evin içinde sere serpe dolaşıyor da, acaba Mösyö Brunel bir şey demiyor mu buna?”

“O mu? Ne diyecek. Hoşlandığı bu. Diane aslında hoşlanmaz böyle dolaşmaktan, sırf oyuncu kızlarla aşık atabilsin, kocasını elinde tutabilsin diye yaptırdı bu kılıkcları, evde, eskiden kalma danteller vardı da.”

Evlerine dönünce Blin’ler izlenimlerini karşılaştırdılar. Allah Allah, Christiane’in işi gereği bütün gün oyuncu kızlarla birlikte demesi, ne demekti acaba? Mösyö Blin çok kesin:

“Ben anlamam,” dedi. “Beyaz kadın alıp satıyor bu herif. Diane dersen, güzel bir parça ama, adama kaç patlar orasını bilemem.” Madam Blin, kocasına:

“Onunla konuşurken güllerin tabak tabak açılıyordu ama,” dedi. “Görmemek için kör olmalıydım dostum, o kadar açıktı bu.” İşte bunun üzerine Mösyö Blin kavgayı kopardı.

Bernstein’in yeni oyununun galasında Wisner, Robert ve Miss Page, Brunel’lerin locasındaaydılar. Perde arasında Miss Page incili çantasından bir mektup çıkarıp Diane’a uzattı; Diane okuduktan sonra:

“Aman Yarabbi ne korkunç şey!” diyerek kocasına verdi. Güldü Georges, her zamanki babacan gülüşüyle, Miss Page’e Robert’e gösterip göstermediğini sordu; Miss Page:

“Az önce,” deyince, “Eh,” diye sözünü bağladı, “Wisner de okusun da bari tamam olsun.”

Diane farkında olmadan, sakın ha, der gibi bir hareket yapacak olduysa da, kocası çoktan vermişti mektubu. Wisner bir an bocaladı, okuyayım mı anlamına Miss Page'in gözlerine baktı şöyle, Miss Page başını eğince okumaya başladı. Mektup da mektuptu hani:

“Budala karı, öyle bir enayilik yapıyorsun ki, sonradan çok kafanı döveceksin. Eğer ben ne kadar Vikont isem o kadar Vikont olan Sir Robert de Nettencourt’la evlenirsen, bil ki daha gerdek gecesi seni boynuzlayacaktır. Matmazel Lulu diye bir metresi var, kayınbiraderinin evindeki yağmadan ne koparabilirse ona yediriyor. Seninle, seni sevdiği için evlendiğini sanıyorsan sandığımdan da salaksın. Robert paran için alıyor seni. Sindirimi biraz zorca böyle bir şeyin, ama, eh ne yapalım, alış şekerim. Onun aklını Boni de Castellant’ın yaptığı çeldi. Yoksa Robert gibi bir adamı mutlu edebilecek zeki, güzel ve ince kadınlar yok mu Fransa’da, dolu. Üstelik iyi bir mal olsa yüreğim yanmaz: Boş gezenin boş kalfası, Alphonse’un biri, ya o şıfıntı ablasının eline bakarak yaşadı, ya da tefeci kayınbiraderinin. Giden gitti deyip pılını pırtını toplayarak Chicago’ya defolup gidersen, senin için en hayırlısını yapmış olursun, sözüme inan. Olanlardan öğrenen ve sana acıyan biri.”

Bir an, ama çok kısa bir an, Wisner elinde mektup kalakaldı. Sonunda iki sözcükle özetledi düşüncesini:

“İyi ya, yazan her kimse içini dökmüş işte.”

“Ne korkunç şey Yarabbi!” diye dövünüyordu Diane.

“İşiniz mi yok canım,” dedi Georges, “Keyfinize bakın, bence pek eğlenceli bir şey bu mektup.”

Yalnız Robert sinirlinceydi biraz: “Bana kalırsa,” dedi, “asıl Nelly’nin ne düşündüğünü sormak gerek...”

“Ben mi, çok ilginç buluyorum bunu, çok da Fransız; zaten tarihî şeyler koleksiyonuna katsın diye babama yollayacağım. Aa, Robert Darling, bak orada biri var, selam veriyor bize.”

Hepsi dönüp baktılar. Robert, kafası başka yerde:

“Yok ama,” dedi oldukça yüksek bir sesle, “kim olabilir bu, merak ediyorum.” Georges yanlış anladı mahsus sorusunu:

“Kim olacak, Sabran’ların küçüğü,” dedi; “yanında da sevgili-si, Palais-Royal tiyatrosundan Merthe S...”

Diane, adamakıllı ilgili, oyuncuyu süzdü şöyle uzaktan. Güzel bir kızdı doğrusu. Wisner, ansızın dört kol çengi:

“Yataktaki hali fevkalade olsa gerek!” diye bağırdı, “yani bir piyeste demek istiyorum.”

5

GUY, Tosca’daki *Dua*’yı kemanında çalabiliyordu artık. Dokuzuna basmıştı ama okula gitmiyor, Madam de Lérins’in dersleriyle yetiniyordu; Diane, niye gitsin okula, diyordu, orada çocuklara matematik öğretiyorlar, hayat bilgisi öğretiyorlar, bunlar ne işine yarar bir sanatçının? Evet, Guy bir sanatçı olacaktı çünkü. Tostombul, annesi gibi simsiyah gözlü, sarı saçlı bir çocuktı; güzelceydi de. O yuvarlak, elmacık kemiklerine doğru pespembe peltensi yanakları yok mu, sabahları yediği elmalı çörekten kesilmişti sanki. Portakal reçeli kokuyordu çokluk; düz ceket, ya siyah ya lacivert kadifeden diz kesiminde kısa pantolon, beyaz satenden yelek giydiriyorlardı ona. Madam de Nettencourt, bakıp bakıp, Van Dyck’in bir tablosu sanki, diyordu. Kendi çocuklarının kesik saçlısı.

Her gün yine Madam de Lérins’le birlikte çıkıyorlardı ama, Monceau Parkına gitmiyorlardı artık; niye gitsinler? Orası baştan aşağı hizmetçi ve kopil; iyisi mi, o büyük, o uçsuz bucaksız bin bir çeşit mağazalara gidersin olur biter; gittiğini de bir sır olarak saklarsın, iki kişiye bir söz; başka kimse bilmez. Madam de Lérins’in baş işi şapka denemektir orada, aynanın önüne bir oturdu mu, gelsin küçüğü büyüğü, çoban kızı biçimi, menekşeli kalpağı... A, bu da giyilir miymiş ayol, gülünür vallahi; giyenlere yakışsa neyse ne, üstelik çağımıza da uygun değil...

“Ama şu çok yakıştı size,” diyordu satıcı kız.

“Ya, sahi: Hayret! Olsun ama, kafamda bununla sokağa nasıl çıkarım ben, olmaz, dünyada olmaz.”

“Öyle demeyin Madam, alışılıyor. Hele böyle de yakışırsa...”

O zamanlar işin olağanüstü elverişli yanı da neydi biliyor musunuz, seç seçtiğini, beğen beğendiğini, evime gönderin de, gönderiyorlar, bir hafta metelik vermeden alıkoyabiliyor, sonra da beğenmedim diye geri verebiliyorsun. Madam de Lérins, aklına her esen şeyden, şaşılacak kadar çok miktarda eve göndertiyor, sonra mağazaya geri veriyordu. Handiyse bir spor haline gelmişti bu, önceleri Guy utanıyordu biraz ama, sonra sonra o da alıştı, şimdi sırasında söze bile karışıyor eşya seçerken:

“Madam, ne dersiniz, şu tüfeği de eve göndertse miydik?”

“Tüfeği mi? Çıldırдың mı sen?”

Ayrıca Guy o kadar yalvardığı halde, onun önünde dekolte ropları denemeye kesinlikle yanaşmadı. Paix Sokağında, koruyucu kadife kutuların başından ayrılmayıp mallarını yerine koymaya can atan kuyumcuların analarından emdiğini burnundan getirerek, alamayacağı besbelli incilerin pazarlığına kalkışıyordu ama soğuk davranıyorlarmış, ters karşılıklar veriyorlarmış, vız geliyordu ona.

Guy’in keman öğretmeni Matmazel Thénart, Courcelles Sokağına, handiyse Brunel’lerin burnunun dibine taşındı da, çocukcağıza yalnız başına oraya kadar gitmek izni çıkabildi; o da nasıl, evden çıkınca Matmazel Thénart’a telefon ediliyor, Matmazel Thénart’dan çıkınca doğruca eve; öyle ki yolda oyalanması olacak iş değil; bunu neden böyle yaptıklarını Guy’e de söylediler.

Diane’in gözünü korkutan, arabalardan çok, oğlunun sokaktan olmadık arkadaşlar edinmesiydi. Daha Monceau Parkı’na giderlerken, bu konuda Madam de Lérins’e az mı tembih etmişti! Çocuk kısmının kiminle arkadaş olacağını nasıl kestirirsin, gider adinin bayağısı sokak çocuklarıyla düşer kalkar, sonra en beklediğin anda ayıp bir söz ediverir ortalıkta, rezil olursun; kim bilir ne yakışksız şeyler de öğretirler. Madam de Lérins de aynı kafadaydı. Çocuklara ancak hisse kapacakları, benzemeye çalışacakları iyi örnekler göstermeli, diyordu.

Aslına bakılırsa hiç arkadaşı yoktu Guy'in. Yazları Nettencourt'da geçiriyordu, köylü çocuklarıyla oynaması yasak edilmişti. Anneanesi içmelere gidince, yirmi bir günlük içme kürü süresince Madam de Lérins çağırılıyor, çocuk ona bırakılıyordu. Brunel'ler dersiniz, Deauville'de ya da Paris-Plage'da keyif çatıyor, Guy'in ayak bağı olmayışından hoşnut görünüyorlardı. Diane:

"O kadar çalışıyor Georges," diyordu, "yazları olsun dinlenmeye, kafasını dinlemeye ihtiyacı var, başına bir de küçüğü nasıl eklerim. O, hakçası, öz çocuğuymuş gibi davranıyor ona, neredeyse öyle sanıyor diyeceğim. Guy'le ilişkilerine akıl sır ermiyor."

Zaman zaman Georges'un ahabları düzenledikleri çocuk eğlentilerine Guy'i de çağırıyor değillerdi ama, nedense bir şey aksıyordu hep, çocuklar kaynaşamıyorlardı bir türlü; Guy öteki çocuklardan çekiniyor gibiydi. Anneanesi, "Arkadaş canlısı değil bu oğlan," diyerek açıklıyordu durumu. Her yıl Noel'de büyük bir eğlenti yapıyor, bütün çağrılarını bir kerede ödemiş oluyorlardı. Eğlenti ki ne eğlenti, çocuklara olduğu kadar büyüklere de: Holde, tepeden tırnağa elektriklerle donatılmış koskoca bir Noel çamı; süslü püslü bayanlar baylar ve kafalarında renkli kâğıtlardan acayip şapkalar. Guy hem evin dört bir yanında cotillon dansı yapıyor, hem çat çat mantar patlatıyordu. Georges Noel Baba kılığında ortaya çıkıyor, sonra ortalık subay dolu, merdivenlerde sahibileri, Noel çamının dallarında mukavvadan olanları, antrede asılı ökseotu demetinin altından geçtikçe öpüşmek serbest. General Dorsch hiç kaçırmaz bu eğlentiye nedense, Diane çığlık çığlık güler, Mösyö Wisner'deyse bir surat, bir surat...

Eğlenti bitti mi bitti, Guy yapayalnızdı artık. Annesi konuşacak oldu mu, hep İngilizce söyler; unutmazın, İngilizcesini pekiştirsin diye. Ama İngiliz dadı gideli, oğlan, pek sökemiyor onun dediklerini. Diane'ın hoşuna giden İngilizce kitaplar alıveriyor ona: Rackham'ın resimlediği *Alis Harikalar Ülkesinde*; sonra *Balta Girmemiş Ormanlar*, ya da *Tarzan*. General Dorsch, bu konuda ne düşündüğünü her yılbaşı Guy'e Yüzbaşı Danrit'in kitapların-

dan birini armağan etmesiyle belli eder: *Kaçınılmaz Savaş, Hava Kaçkınları* vb.

Bir gün Matmazel Thénart'ın oradan dönerken, Courcelles Sokağında, karşıdan, önü sıra ekmekçilerin ekmek dağıtımında kullandığı sepet arabalardan birini ite ite, aşağı yukarı kendi yaşımda bir oğlanın geldiğini gördü. Besbelli bir halk çocuğuydu, sepeti boş olduğundan tüy gibi katmıştı önüne; Guy, düpedüz hınzırlığından, yolundan çekilmedi, ya da o kadar belli belirsiz çekildi ki araba geldi çarpı ona; öteki şaşkınlıktan bir an boşlamış olacak, kaçırdı elinden arabasını, baktı devrilecek, ardından koşup zar zor yakaladı. Guy, hiçbir şey olmamışçasına yoluna devam edeyim dedi ya, öteki piçin ardından sokulduğunu hissetti, elinde olmaksızın adımlarını sıklaştırdı, yine de tam kıcına bir tekme yemekten kurtulamadı ama:

“Ulan önüne baksana maymun suratlı! Kenara çekilsen olmaz mı yani? Şu maskaraya bakın be, şu cicilerine bakın sırtındaki... Hay sana benzer muhallebi çocuklarının...”

Guy yine Van Dyck havasında giyinmişti. Ömründe kıcına yediği ilk tekme bu, proletaryayla böyle tanışmış oluyordu.

Fazla dibini kurcalamadı.

Evreux Kontunun Fransa Kralı olması için aradan üç kişinin ölmesi yetiyormuş. Dediklerine bakılırsa, Kral soyunda verem de eksik değilmiş hani. Yok, Madam de Nettencourt, Alteslerin sırtı sıra ölmesini dilemiyormuş ama şu Orléans Dükü sözgelişi o kadar uzun süre hüküm sürmüş ki, ölseymiş ne değiştirmiş sanki. Hüküm sürmesi de hüküm sürmek olsa bari! VIII. Philippe dersiniz, İngiltere’de tost atıştırmaktan başka işe yaramaz. Kendini göstermesi için fırsat çıkmasa insanın yüreği yanmayacak.

“Pauline’ciğim, dediklerine bakıp gerçekten kralcı sanma beni, hayır, çocuklarımla taban tabana zıt, bunca aşırı bir tavır takınamam ben, elimden gelmez; biliyorsunuz, evleneli Diane büsbütün özgürlük taraflısı oldu, cumhuriyetçi kesildi; Georges dersiniz, bir yerde oğlum sayılır değil mi ya! Gelgelelim, soyunu sopunu da unutamıyor ki insan! Benim doğumum Sasse-

nange de Béarn, ister istemez ilgileniyorum Orléans'larla, siyasal bir ilgi değil, insanca bir ilgi bu. Koskoca bir geçmişi temsil ediyorlar ne de olsa!”

Madam Blin yılan gibi söze karıştı:

“... bir geri getirilmeye kalkışılrsa, ortalığın altını üstüne getirecek bir geçmiş...”

“Allah saklasın, o nasıl söz! Pekâlâ yaşayıp gidiyoruz işte, felaketten söz açmanın sırası mı? Diyeceğim, VIII. Philippe ölürse tarihe can gelecek biraz, asıl bu; bazı dönemler böyledir, hiç kral değişmez, sıkıntıdan patlar millet... Ben hiç sevmem uzun saltanatları. Kendi payıma, sırtımda bir aylık gömlek varmışçasına rahatsız olurum. Ne rahatmış o, dedelerimizin zamanında olduğu gibi: *Louis Philippe devrinde tanıştık*, ya da *X. Charles devrinde oğlum oldu* diyebilmek. Yıllarla belirlemek daha mı iyi, hiç de değil; hayatımız kiler hesabından farksız; üstelik *Félix Faure* devrinde, *Loubet* devrinde de denilmiyor, iş mi bu yani?”

Madam Blin konuyu dağıtıyoruz kanısındaydı. Acaba Madam de Nettencourt Evreux Kontu'yla, kontun taht üzerindeki haklarıyla niye ilgileniyordu bu kadar? Christiane sormasına meydan bırakmadı:

“Guy'den konuşuyorduk ya, oradan aklına geliverdi; bizim Guy, keman hocasının orada kendine küçük küçük dostlar edinmiş. Scriabine kardeşler, Antoine ve Dmitri Scriabine; hayır, ünlü Scriabine'in akrabası olduklarını sanmıyorum ama anneleri Kübalıymış; Diane'inkine benzemiyor güzelliği pek, yine de çok güzel bir kadın: İspanyol aristokrasisinin yeni dünya filizi, vallahi şekerim Mösyö Blin görmesin!”

“Öyle mi? Peki Evreux Kontu'nun ilgisi ne?”

“Madam Lopez, Mösyö Scriabine'den boşanmış... Boşanmış değil de ayrılmış... Dehşetli Katolik çünkü. Kocasını zaman zaman çocuklarını Odeon Tiyatrosu'na götürmek için uğruyor.”

“Ay Christiane, Evreux Kontu'na gel, bayılacağım.”

“Aa, üstüme varmayın rica ederim, ne diyeceğimi bilmez miyim ben, geldim işte Pauline: Madam Lopez'in Neuilly'de şaha-

ne bir villası var. Ömrü boyunca da sevda çekmiş bu kadın, ama şöyle böyle bir tutkunluk değil, büyük bir aşk. Evreux Kontu'nun yakınlık göstermesi bir insanı ancak yüceltir, değil mi ya! Diane, oğlunu öyle gözünün tutmadığı evlere göndermez, bu ev öylesi mi, Altes'in varlığı her şeyi değiştiriyor elbet! Türlü çeşit görevleri engel olduğundan, Kont, Madam Lopez'le evlenemez; evlenemesin varsın, sorarım size o çağda yaşasaydık Kral'la evli değil diye Madam de Maintenon'un evine gitmez miydik sanki? Aynı şey. Üstüne üstlük, durumunun özelliği Madam Lopez'i öylesine dürist davranmaya zorluyor ki, sosyete de zor bulursunuz onun gibisini."

Söz buraya gelince içini çekti Madam de Nettencourt, Evreux Kontu'nun avlarını anlattı, Hindiçini'de olsun, Kanada'da olsun nasıl gezgin bir şövalye gibi yaşadığını: Vurduğu vahşi hayvanları tepeleme yığar, resim çektirmiş; her gittiği yerde mülk edinirmiş hemen. Tıpkı Madam Lopez gibi. Madam Blin külâhına dinletiyordu bunları, şununla bununla oturan, kendine baktıran kadınları oldum bittim iyi gözle görmezdi o, adamın prens olması özür sayılmazdı ki!

Uzatmayalım, Guy Scriabine kardeşleri görmeye, bahçelerinde oynamaya Neully'ye gidiyor. Madam de Lérins de birlikte, hem de yaya! Niye mi, otur otur ayakları uyuşur insanın, yürümekle açılır da ondan. Madam Trücker, Ternes'de oturuyor ya, Ternes de yollarının üzeri, bundan yararlanarak Madam de Lérins, Madam Trücker'in evine bir paket bırakıyor. Guy'se, Ternes'deki balonun altından geçeceklerinden sevinçli, pek seviyor bu balonu o, hiç de öteki anıtlara benzemediğinden olacak.

Inkermann Bulvarı'nda çocuklara rastladılar; tekerlekli paten kayıyorlar ama tek ayakla, patenin birini hiç pateni olmayan arkadaşlarına vermişler. Onların aksak gürültüsünü işittikçe, Guy, annesine içerliyordu, sakın ha bacaklarını kırarsın diye ona bir türlü paten almadığı için.

Pateni olsa, Guy, tekini başkasına verir miydi hiç, daha hızlı kayabilsin diye ikisini de kendisi takardı. Madam de Lérins şeytana uymuş, bütün parasını Paris Belediyesi'nin piyangolu tah-

villerine yatırmıştı, ay sonunu nasıl getireceğini bilemiyordu bu yüzden, ama ya milyonu kazanırsa... Guy, onun milyonu kazanmasını elinde olmayarak haksız buluyordu doğrusu, öyle ya hem yaşlı, hem çirkin bir kadın, parayı ne yapacak? Oysa o: “Asıl,” diyordu “elli bin frankcık çıkarsa, insan kahrolur.”

Birden, tam Château Caddesinin köşesine vardıklarında, yıldırım gibi bir şey geçti önlerinden. Paris doğrultusundan, arkasısıra içi tepeleme adam, bir açık otomobil geliyordu; onun arkasından da tıpkı yarıştaymışlar gibi daha başkaları. Château Caddesine o sırada çıkmakta olan bir sütçü arabası arkadan gelenlerin önüne geçti, yavaşlamak zorunda bıraktı hepsini, beygiri ürkmüş, otomobillerin önünde dört dönüyor, ikide bir şaha kalkıyordu, tabii bu arada ilk geçen yarışçılar sırra kadem basmışlardı. Nereye kaybolduklarını kestirebilene aşkolsun!

Baştaki arabanın içindekiler –bir Wisner’di bu araba– umutsuz bir telaş içinde hop oturuyor hop kalkıyor, sütçüye basıyorlardı küfrü:

“Ulan ahmak, kurşuni arabayı kaçirttın bize!”

Madam de Lérins’in bunu işitmesiyle eğilip Guy’e:

“Çabuk kaçalım,” demesi bir oldu; der demez de eteklerini kaldırıp tabanları yağladı, Bineau Bulvarından taa Madam Lopez’in kapısına kadar. Guy bir şeyin farkında değildi ama, oyunun gereği herhalde böyledir diyerek o da koşmuştu. İşin sırrını Madam Lopez’in orada öğrenebildi ancak: O arabayla ilk geçenler Monnot’yla adamlarıymış meğer! Allah saklamış onları. Neden, nasıl, orasını yine pek anlayamıyordu Guy, yine de anlatılacak bir olay yaşamışlardı ya! Hem de ne heyecanlı bir olay, yoksa sinirleri yatışsın diye Madam de Lérins’e kordiyal içirirler miydi?

ENERAL Dorsch, Paris’e sekiz saat uzaklıktaki bir garnizonun başına tümen komutanı atandığından, Offémont Sokagında ya iki gece görünebiliyordu ayda, ya üç. Sık sık, buyru-

ğu altındaki subaylar Paris'e geldikçe, bölgesindeki meyvelerden gönderiyordu onlara. Sabahları bir de bakıyorsun, ellerinde hasır sepetlerle, servis kapısında emirlerleri.

Miss Page Amerika'daydı; hemen hemen hiçbir hayır balosundan ayağını eksik etmediği, bu gidişle o da André de Fouquières'in bir eşi olacak dendiği halde, Robert'in karamsar bir hali vardı. Söylentileri işittikçe bozulan Madam de Nettencourt'du asıl; sırası düştü mü, Robert'in asla bir hanımlar eğlencesi olmayacağını söyleyerek karşılık veriyordu.

Georges da daha sık çıkar olmuştu, haliyle poker biraz tavsadı, yani daha geç, tiyatro dönüşü oynamaya başladılar, Georges da dönünce, eh dönüyordu işte, oynayanların arasına karışıyor, Diane'in çıplak omuzunu öperek ellerini ovuşturup:

"El," diyordu, "var mısınız ufacık bir el çevirelim!" Sıkışıp bir yer açıyorlardı ona, oyun da böylece oyuna benziyordu.

Nasıl olmuşsa olmuş, holdeki o küçük oyun masası var ya, Floransa işi, hani Madam de Nettencourt'un kimseye kulak asmayıp ille de Benvenuto Cellini'nin eseri dediği canım (ilahi Christiane, olacak şey mi bu). İşte o masada bir de briç partisi âdeti çıkarılmıştı. Briç, hele sayı başına bir franga oynananı, o sıra yeni değil mi, ilgi de görüyor; oynayanlar değişiyordu gerçi ama Mösyö Blin baş gediklisiydi bunun, poker, yorgunluğunu çıkarıyormuş diyordu. Üstüne de yoktu ha! Bu yeni alışkanlıklarını hiç de iyi gözle görmeyen karısına diyordu ki:

"Önceleri Brunel'i kadın tüccarı sanmıştım, yanılmışım: Hayatın tadını çıkaran bir adammış meğer. İnsan yanıldı mı, yanıldığını bilmeli."

"Allahın gecesi karısının oraya tıklımadan da Mösyö Brunel'i temize çıkarabilirdiniz sanırım, değil mi dostum?"

"Öyle mi? Sana neyin dokunduğu anlaşıldı! Vah benim karıcığım!"

Bazı gecelerse oyunu geç saatlere kadar uzatıyorlardı ama, nedense Georges ortalarda görünmüyordu. Ertesi gün, bir yerini düşürüp açıklıyordu durumu: Gerçekte erkenden gelmişmiş de,

kimseye görünmeden servis kapısından yukarı çıkıp soyunup dökünmüş:

“Diane yukarı gelince, peh deyiverdim ona, korktu.” Diane o kadar gülmüyordu dediklerine, ‘ayrıntıyı bırak’ diye rica ediyordunuz yalnız.

Diane’in, Marguerite de Sabran’a birden kanı kaynayıverdi. Yüzbaşı Sabran vardı ya, onun karısı oluyor, yeni evlendiler. Kuşbeyinli bir kızcağız, eh şöyle böyle yüzüne de bakılır. Güneyliymiş bunlar, Marguerite’in anasının dizi dibinden ilk ayrılışı, dünyadan haberi yok, hâlâ dilini düzeltmemiş, Parisli gibi konuşacağım diye göbeği çatlıyor. İyi yanı, dedikodu bilmemesi; Diane’i dinlendiriyor. Birlikte Mirabeau’daki Rumpelmayer’e gidiyorlar. Jacques de Sabran şimdilik Genelkurmay’da, ama yakında o da bir cehennemin dibini boylayacakmış, Marguerite ben nasıl Paris’ten ayrılıyım, diyor da başka bir şey demiyor.

Wisner’in gelip onları bulduğu da oluyor bazen, artık ya Bolonya korusuna, ya Armenonville’e, olmazsa Cascade’a gidiyorlar, mevsimine göre daha uzaklara da açılıyorlar, Pavillon Bleu’ye*, Belle Cycliste** filan. Wisner’in altında bir Mercedes, harika! Başkalarının garibine gidiyor bu ama, o, “hiç olmazsa,” diyor, “bunu parasıyla almadı diyemezler.”

Jacques bu konuda karısının dikkatini çekmişti:

“Bir Mercedes ne demek, dünyanın parası. Zaten, Kayzer’in armağanı da diyorlar. Orasına aklım yetmiyor ama, yine de gözüm tutmuyor bu Wisner’i, sosyalistçe düşünceleri var.”

Marguerite katılmadı düşüncesine:

“Aa, vallahi çok kibar adam, Diane’a ne kadar iyi davrandığını görsen.”

“İkisi için de iyi söylemiyorlar zaten.”

“Aman Yarabbi, hemen de yakıştırırlar. Hem adamı bana Diane tanıştırmadı ki, sen tanıştırdın.”

* Pavillon Bleu: Mavi Pavilyon.

** Belle Cycliste: Bisikletli Güzel.

Yaşadıkları hayata bakanlar, Brunel’lerin niye özel bir araba almamakta direndiklerini anlayamıyorlardı bir türlü. Aydan aya bir *limousine** kiralamak onlara hiç yakışmıyordu, hele kiralık arabaların çokluk eski model oldukları düşünülürse. Diane bir kulpunu bulmuştu bunun da, hızlı gitmeyi hiç sevmediğini, bu yüzden eskice arabaları yeğlediğini söylüyordu ama; Wisner’in Mercedesine bindi mi, unutuveriyordu bu dediklerini.

Arabaları olunca Georges’dan ona sıra kalmıyordu ki. Olmadığı da oluyordu, bir ara iki ay arabasız kaldılar. Çevrede Brunel’lerin durumu iyi değilmiş söylentileri dolaşmaya başladı. Bir yenisini kiraladılar hemen, değişik bir araba, bütün değişikliği de çiçek koyacak bir sürü yerinin olması, artık mevsimi olsun olmasın, gül buketleri koydular oralara.

Diane, Marguerite’e dokundurdu bir gün:

“Kuzum, O güzel kayınbiraderiniz nerelerde, hiç görünmüyor, yoksa bizden kaçıyor mu?”

“Kim? Pierre mi? Allah muhafaza bir çocuk, varsa yoksa oyuncu kızlarla düşün kalksın! Yazık oluyor tabii, ne de şeker şeydir.”

“Allah Allah, ne bu yani, o kadar asık suratlı mıyız da bizden çekiniyor! Vallahi yüzbaşı darılır mı darılmaz mı bilmem ama, Teğmen Sabran isterse bütün Palais-Royal’ı alsın getirsin, hiçbir sakıncası yok bence, Mösyö Blin’in suratını görmekten kurtulurduk biraz.”

“Yok, Palais-Royal değil artık, o iş tamam. Şimdi sıra Opera-Comique’te.”

“Öyle mi? Vay taşralı vay! Öyleyse niye oyuncu kızlar deyip duruyorsunuz, Saint-Germain havası alıyor desenize şuna.”

Pierre de Sabran yine de Offémont Sokağına gelmedi, ama yeni yeni öyle konuklar peydahladı ki, Diane pek farkında olmadı bunun, ya da öyle göründü. Allahtan böyle oldu bu, çünkü konuyu açınca Pierre, Marguerite’e demişti ki:

* Limousine: Kupa biçimi araba. (Yay.)

“Orospu kısmının, orospuluğunu saklamayanından hoşlanırım ben!” O ara, Wisner’in arabasına doluşup General Dorsch’un oraya bir baskın verdiler. General, bayanların onuruna ayaküstü bir geçit töreni düzenledi.

Wisner’in Balkanlarda çıkarı varmış, öyle diyorlar; Marguerite pek kavrayamıyor bunu. Oralarda ne yol ne iz var deniyor, olanı da bozuk, yine de çok çok araba mı satın alıyorlar? Yok canım, otomobil satışıyla ilgili değil bu iş, madenlerle ilgili. Sırbistan’daki madenlerle. Sözü, kibirli kibirli Wisner tamamlamıştı:

“Borç para verecek oldum mu, krallara veririm ben...”

O kış Sırbistan Kralı Pierre Paris’e gelmişti ya, Sırbistan Elçiliği memurlarından birçoğunun, ateşemiliterin filan, artık Offémont Sokağındaki konaktan ayağı eksik olmuyordu. Üç aşağı beş yukarı, Kraliçe Draga’yla kocasının öldürülmesinde parmağı olanlardı bunlar. Hatta içlerinden biri onların saltanatında hapislerde çürümüş, hapiste değil de kuyuya benzer bir zindanda galiba. Diane, Milan bilmem ne adında, iri siyah gözlü, boylu boslu süvari kılıklı bir elçilik sekreterini şımartıyordu biraz. Kraliçeyi pencereden atan oymuş sözde, iyi de paten kayıyor. Marguerite, o ve Diane, Buz Sarayı’na gitmişlerdi de! Marguerite’le kayarlarken (Bir Marguerite’le çıkarsa, bir Diane’la çıkıyordu, buna çok dikkat etmekteydi) ona düşük kralla kraliçenin Almanlardan yana olduğunu anlatıyordu; anlatıyordu ama Marguerite kimin Obrenoviç, kimin Karageorgeviç olduğunu bir türlü toparlayamıyordu ki. Milan’a bakarsan iyice Almancıymış eski rejim; memleket eli kolu bağlı, o at cambazı Draga feşmekanın zulmü altında inliyormuş. Ne özgürlük varmış, ne bir şey. Bir Alman sömürgesine dönmüş Sırbistan. Paris’te eğitim görmüş yeni hükümdar sayesinde, Büyük Fransız Devriminin ruhu sonunda ülkelerine girebilmiş. Dedi mi dedi, Milan bunun üzerine sekizler çizmeye başlıyordu Fransa’nın şerefine.

“Sırp toplumu, sevgili madam, sandığınızdan çok daha okumuş yazmıştır, kültürlüdür. Yeni edebiyatın Belgrad’da, ya da ne bileyim, taşrada herhangi bir aydının evinde, sözgelisi Aix’dan

(siz oralısınız değil mi, hayır, Toulon’lu mu?) daha çok okunduğuna kalıbımı basarım. Bourget, Farrère, hatta Francis Jammes...”

“Ne diyorsunuz, Francis Jammes da mı?”

“Elbette, *Clara d’Ellébeuse* adlı romanı.”

Bak işte bu pek dokunmuştu Marguerite’e, Jammes’e o da bayılırdı çünkü. Sıparlar üzerine yazdıkları beğenilmeyecek gibi miydi Allahaşkına! Üstelik Delişmen adında onun da bir sıpası vardı bir vakitler.

Bir dahaki turu atarken Sırp sordu:

“Mösyö Wisner’le çoktan beri mi tanışırsınız?”

Brunel’lerin orada tanımişti onu Marguerite. Ne şen adam. Hele iş adamlığına diyecek yok. Milan bu konuda ağzını açtı mı susmak bilmiyordu. Sonunda bir sır verircesine:

“Ayrıca,” dedi, “şunu size söyleyebilirim ki, Sırbistan’da Fransız etkisinin yayılmasında Mösyö Wisner’in yaptıklarını hiç kimse yapmamıştır. Her Sırp’ın, her Sırp yurtseverinin yüreğinde yazılıdır Wisner adı.”

Marguerite boş bulunup: “Niye?” diye sormasın mı? Karşılık vermeden, buzun üstünde şöyle bir üç çizdi Milan, öyle ki Marguerite düşeyazdı, sonra da:

“Onu, aziz madam,” dedi, “tarih bilebilir ancak, evet tarih!”

Guy dersenez, bayılmıştı bu Sırlara; çünkü pul koleksiyonu yapıyordu ya, Sırbistan sayfası bomboş dururken irili ufaklı bir sürü pulla doluvermişti birden. En çok, öldürülen kralın pullarını beğeniyordu. I. Pierre tahta çıkınca da besbelli ilk günlerde, düşük kralın kafasını kara bir Sırbistan armasıyla kapatıp kullanmışlardı o pulları.

Ya General Dorsch’un ona gönderdiği o ilginç Fransız sömürgeci pulları!.. Frenk üzümü bir çerçevenin ortasında çağla yeşili manzaralar, ya da maviyle çevrilmiş kara kara jaguar resimleri; bunlar, bir de Obok’lu, Cibuti’li zenciler, Madagaskar’da tahtırevanlarını insan sırtında taşıtan sömürge yöneticileri, hatta nereden nereye, Nyassa’dan bir İngiliz zürafası, Guy’in aklına bir zamanlar kuzen Bruyère’in Senegal ve Dakar üzerine yemekte anlat-

tıklarını getiriyordu; dahası da, sayılır bir kişi kalabilmek için, bir beyazın, yolda karşısına çıkan her zenciye bir güzel kırbaçlaması gerekirmiş, yoksa insanın tepesine çıkarlarmış hemen. Dedesinin deyişle, kuzen Bruyère feleğin çarkından geçmiş biriydi. Doğrusu ona neden böyle dendiğine akli pek yatmıyordu Guy'ın; bir kere feleği nereden bilsindi, ayrıca bir çarkın içinden geçmiş birine de benzemiyordu hiç. Çok ciddi, sıkma gözlüklü, sesi kupkuru biriydi. Lejyon donör nişanı filan da yerinde. Dediklerine bakılırsa, savaş biter bitmez Madagaskar'a gitmiş yönetici olarak, o İngilizlere ne oyunlar etmiş, neler. Guy, kocaman bir Madagaskar pulunu eline aldı mı, burnunda sıkma gözlüğüyle kuzen Bruyère'i bir zenci tahtırevanında tasarlamaya uğraşıyordu hemen.

Uslu uslu pullarını yapıştırmaya dalmıştı. Generalin gönderdikleri arasında bir Saint-Pierre-et-Miquelon pulu bulmuştu da, koleksiyonunda hiç Saint-Pierre-et-Miquelon pulu olmadığından tam seviniyordu ki holde bir şey patladı, hani Noel gecelerinde mantar patlatıyorlar ya, işte öyle bir şey, o da fırladı çalışma odasından.

Hole bakan galeriden önce Georges'u gördü, piyanonun ucunda öne eğilmiş olarak, sonra dipte açılan kapıyı; oradan annesi göründü, başında dantel bir Fanchon takkesi, gözleri dışarı uğramış, eşikten bağıırıyordu:

"Allah aşkına kim ateş etti Georges?" Sonra da öte yandan uşak çıktı ortaya. Guy'ın, Saint-Pierre-et-Miquelon pulu hâlâ elinde, tıpış tıpış merdivenlerden inip Georges'un ta yanı başına kadar sokulduğunu ne fark eden oldu telaştan, ne de gören.

O yastıklı geniş koltukla puf arasında, yere, Acem halısının üstüne boylu boyunca bir adam uzanmıştı. Hem de sırtüstü. Guy, yanına yaklaşınca, çevresinde inanılmaz ölçüde kan olduğunu gördü. Georges kalakalmış, öyle aptal aptal yerdekine bakıyordu; hâlâ tabancayı bırakmamış eline mi, yoksa kurşunu beynine sıkıdığından paramparça olmuş, sarı saçları arasından yol yol beyni akan o genç mi yaşlı mı olduğu anlaşılamayan yüze mi baktığı belli değildi.

Guy hiç ölü görmemişti, korkmuyordu da. Müthiş bir merak sarmıştı içini. Hem elindeki Saint-Pierre-et-Miquelon pulunu unutmuyor, onu sol elinin işaret parmağıyla baş parmağı arasında sıkı sıkı tutuyor, hem de Citeaux Manastırından gelme o örtü vardı ya hani, piyanonun üzerine serdikleri, işte onun sıçrayan kanla iyice batmış olduğunu görebiliyordu.

Georges başını kaldırıncı onu fark etti; garip, adamakıllı de-ğişik bir sesle karısına:

“Çocuğu götür,” dedi. “Pierre de Sabran bu. Polisin her şeyi olduğu gibi bulması gerek Joseph; onun için hiçbir şeye dokunmayın, kimseyi de içeri bırakmayın.”

Ancak bu kadarını duyabildi Guy, çünkü, daha bebekmiş de yürümesini bilmezmiş gibi, annesi, heyecandan boyun damarları ata ata onu kucaklamış götürmüştü. Ne çırpındı, ne sesini çıkardı. Pulunu sımsıkı elinde tutuyordu yalnız. Annesinin göğüslerini burnunun dibinde hissediyordu. Ağır mağır, artık onu birinci kattaki çalışma odasına kadar öyle çıkarmıştı Diane, bırakır bırakmaz da, hiçbir zaman okşamadığı gibi bir güzel okşamış:

“Vah yavrum vah,” demişti, “bereket hiçbir şey görmedin değil mi?”

Guy, annesinin, hiçbir şey görmemiş olmasını dilediğini anladı hemen, terslik etmedi. Yalnız, hafif kızarak dolaylı bir soru sordu:

“Kimdi o düşen mösyö?”

Rahat bir soluk aldı Diane. Demek görmemişti!

“Sen tanımazsın, nonoşum; aldırma hem, yoluna koyarlar aşağıda, sen oynamana bak e mi? Ben de mektup yazacaktım, gidip onu yazayım bari.”

Annesinin yeniden hole indiğini anlamadı sanki! Pulları gözünden düşürmüştü. Saint-Pierre-el-Miquelon'unkini de alışkanlıkla yerine yapıştırdı. Albümü öylece önünde açık, o akan beyinlere takılıyordu kafası. İyice görememişti ki!

ŞİN resmî yanı pek güzel kitabına uyduruldu. Apaçık intihardı bu, kim çıkıp da hayır diyebilirdi? Neden olduğuna gelince, Mösyö Brunel'in nedense gizli tutulması kararlaştırılan ifadesi yeterince açıklamıştı durumu. İlk günler basın olayı oldukça kapalı yansıttı. Özel birtakım nedenlerden, Teğmen de Sabran, bir tanıdığının evinde kafasına bir kurşun sıkarak intihar etmişti. Hepsî o kadardı işte, pek üstünde durmadılar.

Gelgelelim bu Sabran'lar Cumhuriyet Fransası'nın bütün kalburüstü kişileriyle ilişkileri olan insanlardı. Brunel'lerin siyasal bağıntılarını örtbas ediverecek bir sessizlik, kimsenin işine gelmedi. Bağlantılar ki ne bağlantılar! Viviani deniyordu sözgelişi, astığı astık kestiği kestik Viviani, sonra Klotz, Wisner, ne idüğü belirsiz bir sürü Yahudi. Allah Allah, diyorlardı, Wisner Yahudi değil mi sanki! Değilse bile Yahudi'den farksız. Hatta, Contrexéville'de, Klotz'u güzel madam Brunel'le görenler olmuştu, evet, evet, derken işe *L'Action Française** karıştı.

Olaya cinayet diyordu düpedüz. Wisner, Klotz ve Briand'ın emrinde, Almanya hesabına çalışan Brunel, Diane'in güzelliğini kullanarak Pierre de Sabran'ı avucuna düşürmüş de, casusluk önermiş sözde; yiğit teğmen reddedince, üstelik şebekenin ortaya çıkması tehlikesi belirince, çekmiş tabancasını, gözünü kırpmadan da vurmuş. Sonra Viviani sorgu yargıcını çağırıyor makamına, olayı hasır altı etmesini buyuruyor. Gazetelerin ağzını kapatan da Wisner'in hepsine dağıttığı Klotz imzalı çekler.

Rezaletin eli kulağındaydı. Charles Maurras, Offémont Sokasındaki konağın, Aristide Briand'dan esinlenen Fransa düşmanını bir şebekenin yuvası olduğunu kesin kesin ileri sürmüştü ya, basın, üstü kapalı yer verdi sözlerine. Léon Daudet daha da ileri giderek, şu günlerde öldürülürse eğer, katilini Monceau Parkı dolaylarında aramak gerektiğini açıkladı:

"Beni öldürecek olan mermi de, kuşkusuz, Teğmen de Sabran'ı öldüren revolverin namlusundan çıkacaktır."

* Bir günlük gazete. (Yay.)

Maliye Bakanıyla birlikte suçlanan Adalet Bakanı, Meclis'i sarsan heyecan ve nefret dalgası karşısında ülkenin her köşesinde yankılar uyandıran önemli bir konuşma yaptı:

"Rejim düşmanları," dedi, "aynı anda iki aileyi, ölenin ailesini ve kendini öldürmek için seçtiği evde oturanları yas içinde bırakan özel bir hayat dramını bize karşı kullanmak; hiç kuşkusuz dokunaklı, ama olup olacağı olağan bir intihar olayını canavarca bir ihanetin bir aşaması, anasını vurmaktan da iğrenç, bir anasını vurma hazırlığı, Fransız yurttaşlarının Fransa'ya karşı işledikleri cinayet gibi göstermek istiyorlar. Hem de hangi Fransız yurttaşlarının? Mösyöler, burada, ister Mösyö Jaurés'nin, ister Mösyö de Baudry d'Asson'un yanında oturmuş olun, hepinizin ağız birliğiyle çokluk hırgür içindeki, çokluk birbiriyle çekişen Fransız evlatlarının en yeteneklileri saydıklarınızın! Hükümet olarak diyoruz ki, bu sapık uydurmalar arasında ciddiye alınabilecek tek bir şey yoktur, hiçbirisiyle ilgilenmeye bile değmez. Olay dosyasını ince ince incelemiş bir arkadaşınız olarak, dedikodu ve rezalet meraklılarına malzeme vermemek için ayrıntılarına girmeksizin, sizi temin ederim ki, bir yurttaşın evinde canına kıydığı öteki yurttaşlara ancak saygı duymasını gerektiren olgulara rastladım bu dosyada. O yiğit, o zavallı delikanlı, hareketinin onca saydığı, kim bilir belki saygıdan da ileri duygular beslediği aile halkına, ne türlü bir kin ve çamur tufanı yağdıracağını kestirebilseydi, belki de o müthiş kararından cayardı! Ama, kişileri devlet sorumluluğundan uzak bir aile dramı kullanılarak, kimsenin kendilerinden kuşkulanamayacağı önemli kişiler edilmek istenmektedir. (*Çeşitli mırıldılar*) Evet, mösyöler, çekinmiyor, işte huzurunuzda açıkça söylüyorum, kimsenin kendilerinden kuşkulanamayacağı önemli kişiler diyorum, çünkü Mösyö Klotz'un doğruluğundan ve dürüstlüğünden kuşkulansa kuşkulansa, ancak..."

Meclis öyle taşkınca alkışlamıştı ki, Adalet Bakanı, Brunel'in bu arada, "Fransa, hakkınızı teslim ediyor," demesi basbayağı haklı görünmüştü. Gelgelelim eş dost arasında işi böyle genel açıklamalarla geçiştirivermek olası değildi ki. Diane da, Georges

da, Meclis kürsüsünde onca şerefe boğuldukları halde, yine de çevresindekilere olayı istemeye istemeye de olsa pek çok kez açıklamak zorunda kaldılar; üzüldüler de.

O korkunç olaydan hemen sonra, Georges'un telefonla haber vermesi üzerine, Yüzbaşı Sabran Offémont Sokağına gelmişti; üniformalıydı, üstünü değiştirmeye vakit bulamadığından kuru kuru özür diledi; görmüş geçirmiş, beklenmedik şeylerle karşılaşınca öyle kolay kolay kılını kıpırdatmayan biri gibi davranıyordu. Ayaküstü George'un yaptığı açıklamaları yarım kulakla dinledi. İşin aslı başkaydı ama, olanlardan öylesine şaşkına dönmüştü ki, subaylık onurunu kurtarmak, yiğitliğe toz kondurmamaktan başka şey düşünemiyordu; çarçabuk ne olacaksa olsun gideyim telaşı içindeydi, Brunel'lerin orada daha fazla dayanamayıp çocuk gibi zırlamaya başlayacağından korkuyordu çünkü.

Sonradan, başka türlü davranmak elinden gelmedi. Marguerite paniğe kapılmıştı. Diane'i görmekten kaçınıyordu, ne diyceklerdi birbirlerine; Diane ise hastayım demiş, kapısını herkese kapamıştı; kimse inanmıyordu ya, gerçekten hastaydı işin tuhafı, bir apandisit krizine tutulmuştu; ağır bir durum yoktu ama, buz filan koyuyorlardı karnına.

L'Action Française ortalığı karıştırmaya başlayınca, sorunun, Georges'un soruşturma sırasında yaptığı açıklamalarla geçiştirilemeyeceği anlaşıldı. Hiç değilse intiharın nasıl olduğunu en yakın birkaç dostu anlatmak gerekiyordu. Olayın, işlerini de aksatabileceğini Georges zaten saklamamıştı ki: Ayrıca, arkasından bunca patırtıyı kimin kışkırttığını da biliyordu. İş hayatındaki bir rakibiydi bu. Orléans Dükü ile *ilişkisi* olduğundan, Daudet'nin orada bir dediğini iki etmezlerdi. Diane'a gelince, ömrü billah böyle yatamazdı ya, kız erimeye yüz tutmuştu bile!

Ama okkanın altına giden Robert'ti asıl. Son zamanlarda burnu çok büyüdüğünden midir nedir, çevresindekiler olanları fırsat bilmiş, sırt çevirivermişlerdi ona. Herkesi tokatlayamazdı bir kere, ikincisi, düelloyu oldum bittim saçma bulurdu; ne var ki

şöyle böyle derken André de Fouquières’liğı basbayağı suya düşüyordu. Bunlar yetmezmiş gibi, Miss Page, telgraf çekip İspanyol ileri gelenlerinden biriyle evlendiğini bildirmez mi, tüy dikti sanki. Robert ne yapsın, ikide bir eniştesine, “Canım, böyle durmak olur mu, yapın bir şeyler!” diyordu.

İstifini en az bozan Madam de Nettencourt oldu içlerinde; işler yolunda gitmedi mi ortalıktan elini eteğini çekerti o, hani dir âdet etmişti, yine de öyle yaptı: bir sofuluk ki dostlar başına, sabahtan akşamlara kadar Saint-Thomas-d’Aquin kilisesinden çıkmıyor. Bir papaz yardımcısı var bu kilisede, mübarek adam, sanki ermiş Augustin: Benzi mum gibi, gözleri derin derin, sesi insanın içini ürpertiyor, günah çıkartma hücresinde öyle de anlayışlı ki, Christiane hani utanmasa haftada üç kere günah çıkartacak. Hem olmadık biri de değilmiş bu adam, Poitou’nun en iyi ailelerinden birinin ortanca oğlumuş (Dünyaya ait bir gelip geçicilik saydığından, soyadını kullanmıyor artık, Rahip Gabriel diye anılmak yetiyor ona). Christiane’in anlata anlata bitiremediğini görünce, Edouard:

“Madem öyle, niye yemeğe çağırılmıyorsun?” dedi.

İşte General Dorsch’un Georges’a yazdığı mektup da bu arada geldi.

“Azizim Brunel;

“Böyle en acılı koşullar altında bile kendisinden başka bir şeye, dostluğa bile öncelik tanımayan bir mesleğin, önüne geçilmez zorunlulukları olmasaydı, zavallı Pierre de Sabran’ın ölüm haberini alır almaz, bu *zor* anlarınızda sizin aranızda olmak için, hiç kimseye danışmadan Paris’e koşacağımı tahmin ederdiniz (önce *acılı* yazılmış, sonra çizilip üzerine *zor* denmişti.)

“Fakat, görevimin gerekleri kadar omuzumdaki yıldızlara duyduğum saygı da, beni, anlaşılmadığını, paylaşılmadığını gördükçe acı çektiğim bir çekingenlik içinde bırakmamaktadır.

“Üstelik yanlış hatırlamıyorsam Jacques de Sabran’ı size ben getirmişt看, o da Pierre de Sabran’ı getirdi sonra: şu hale göre, oldukça kolaylı da olsa, olanlarda bir sorumluluk payım var, bu

da kaçınılmaz yükümlölükler yüklüyor boynuma, gerçeği öğrenmek istemek hakkını değilse bile, bilmek hakkını veriyor bana.

“Sakın merakıma ya da benim gibi bir adama hiç de yakışmayacak bir duygusallığa yenildiğimi sanmayın. Ama şu ara bütün gazetelerin dilinden düşmeyen Offémont Sokağındaki konağın bir gediklisi olduğum yadsınabilir mi? şimdilik hiçbir gazeteci farkına varmadı bunun. Ama, şimdilik. Her sabah gazetemi açarken içimde hep aynı kaygı: O gazeteci taslaklarından biri, düşüncelerine hiç de katılmadığım şu bizim Wisner’in dostu bir sosyalist, ya *Femina*’da çıkmış fotoğrafımızı hatırlayıverirse diye, hani sevgili Diane’in yanı başında, sırtımda büyük üniformam, göğsümde kırk yedi nişanımla durduğum bir fotoğraf vardı ya, işte onu, tanınmayacak gibi değilim de orada. (Yaa, Diane ne üzöl-müştür kim bilir bütün bu olanlara, saygıyla ellerini öperim).

“Yoo, hayatının baharına doyamadan göçüp giden dostumuzun acısı değil bana bu mektubu yazdıran; biz asker kısmı, hayata değer vermeyiz, ölüme de alışığız, canımızı daha başında armağan etmişizdir yurdumuza, yeryüzünü uçsuz bucaksız bir savaş alanı sayarız, önemli olan kaç kişinin ya da kimlerin öldüğü değildir gözümüzde, kalanların hayatına egemen olan düşünce-nin, içimizden birinin ölümüyle kirlenmemesidir. Bu bakımdan Pierre de Sabran’ın ölümü ne bayrağa, ne orduya çamur atılma-sına fırsat vermeli; ne de Alsace’in o ünlü ve eski Dorsch adını ayaklar altına alarak, Fransız generallerinin şeref ve itibarını iki paralık ettirmeli; adını işitmek bile burnumuzun direğini sızla-tan Sedan’ın öcünü, bu huysuz ve alaycı ulusun başına geçip de günün birinde alacak olan, o generaller değil mi?

“İsrara ne gerek var! Beni anladınız bile. Gelecek cumartesi-ye, 6:50 treniyle Paris’e geliyorum. Bu koşullar altında, Offémont Sokağına gelmem yakışık almayacak. Son günlerini zaten yürek çarpıntılarını içinde geçiren Diane’in başına yeni dertler açma-yalım, düşündüğüm asıl bu nokta. Öte yandan, Paris’e geldikçe kaldığıım Greuze Sokağındaki fakirhaneye, kendim zor sığıyo-rum, sizi oraya çağırmanın yolu yok. Görüşmek için ne yapmalı?

Orduevinde buluşalım desek, yeniden dedikodu ederler. Şu ara, Volney’de görünmeyi canınızın en az benim kadar çekmediğine eminim. Düşündüm taşındım, şunu önermeyi doğru buldum:

“Siz, Laurue’nün orada bir loca tutun, ben Orsay Garından bir koşu gelirim. Emanet’te oyalanacak da olsam, bir taksiyle (grev mrev, bulunur herhalde) saat 7’yi on geçe orada olurum. Pek pek çeyrek geçe buluşuruz. Akşam yemeğini birlikte yeriz. Doğru, Paris için çok erken, koca Parisli siz alışkın da değilsinizdir bu kadar erken yemeğe ama, taşrada bir yıl geçirince bizim mide iyice alıştı. Hem canım, bu gibi durumlarda ne derler, acıyan yer başka, acıkan yer başka; insan yemeli ki o çileye katlanabilsin. Ciddi şeyler konuşacağız bu bakımdan yemeği önceden ısmarlayın ki garsonlar gelip gidip bizi rahatsız etmesin, bear-na salçalı ıstakoz ezmesine bayılıyım, ufak bir Chambolle-Mu-signy 1905 ile de fevkalade gider.

“Bildiğiniz gibi, orduda nezaket sözleri yazmayız mektuplara son verirken, yine de kılıcımı o çok güzel, o sevimlilikte eşsiz, o unutulmaz Madam Brunel’in ayakları ucuna bıraktığımı söylemeyi sakın unutmayın.

J.B. DORSCH”

Georges bu mektubu okuyup bitirince, sadece:

“Öyle mi?” dedi, “hadi bakalım.”

Ama asıl canevlerinden vuran Wisner oldu.

Evin kapısı her zamanki gibi açıldı ona:

“Bazı şeyler vardır ki, efendim, kimseye söyletmem...” Diane’ın zaten pek büyük olmayan odasında bir aşağı bir yukarı gidip geliyordu. Georges elektrikli ocağın başındaki kanepeye çökmüş, Diane ise sırtında opera sahnesine yaraşır bir gömlek, Liberty’nin oradan alınmış yıldızlı bir kimonoyu omuzlarına şöyle atıvermiş, yatağında, güzel mi güzel. Georges sinirli, sigarasının birini söndürmeden ötekini yakıyor, Wisner gelip giderken, hani tuvaletin yanında Diane’ın çokluk öteberi koymakta kullandığı antika dua kabı var ya, koca koca yaprak sigaralarını ona bastırıyordu. Diane besbelli dumandan rahatsızdı, durup durup zarif bir el ve baş

hareketiyle onu biraz olsun aralamaya çalışıyorsa da, yüzünden gülümsemesini eksik etmiyordu yine.

“Siz ne derseniz deyin, onların asıl hedefleri benim. Daudet’nin arkasında ya Lorraine-Dietrich var, ya Delaunay-Belleville. Belki ikisi de. Üstelik zamanını iyi seçtiler, tam çift supaplı Spido’yu piyasaya çıkardığım sıra; eğer, yakalarına yapışamazsak, gitti bizim Spido!”

“Biraz otursanıza dostum,” diyordu Diane, “siz böyle yürüdükçe başım dönüyor.”

Wisner bir şezlonga bırakıverdi kendini. Guy, tuvalet masasının altında pullarına dalmış, dünyayı unutmuştu. Georges:

“İyi ama kardeşim ne yapayım yani,” dedi. “Mont Valerin’in planlarını, bir alay deli boyunbağımın altında saklıyorum sanıyor diye işlerinin iç yüzünü herkese açıklayamam ya!”

Sabırsızlandı Wisner:

“Anlamazlıktan gelme!” dedi. “Senin işin benim işim var mı! Senin işlerin biraz da benim sayılır, sana defterlerini önüne gele-ne göster diyen de yok. Yalnız, yargıca bir şeyler anlatmadın mı? Ne anlattınsa artık, işte onu açıkla yeter.”

“Nasıl olur, böyle bir şeyin Diane’i kepeze edeceğini unutuyor olmalısın!”

“Hah, bir bu eksikti, şimdi Diane’i bana karşı sen mi savunacaksın? Güleyim bari. Georges’un şu karşımıza oturup da saçmaladıklarının dörtte birini bile ağzına almazsın sen Diane, yavrum. Diane, azizim, anlıyor, senden çok daha iyi anlıyor işleri.”

Belden yukarısını usulca Wisner’e döndürerek:

“Söyleyin dostum,” dedi Diane, “benden ne istiyorsunuz?”

“İşte, gördün mü? Ben ne mi istiyorum sevgili Diane’ciğim, çok basit, bugün yarın, herkesin ortasında Georges’a başının çaresine bak demek zorunda kalmamayı. Bunun hepimiz için ne demek olduğunu biliyorsunuz ikiniz de.” Biliyora benziyorlardı. Wisner konuşmasını sürdürdü:

“Size yönelttikleri budalaca suçlamaların altında kalmamak için, eninde sonunda gerçeği açıklamanız gerek. İstesek de böyle

bu, istemesek de! Hoş bir şey olmayacak herhalde bu! İyisi mi, biz çabuk davranıp efendice önünü alalım bence Georges, Yüzbaşı Sabran'la bir konuşmalı...”

“Kim? Ben mi?” dedi Georges. “Çok teşekkür ederim.” Dorsch'un mektubunu sallayarak ekledi: “Ben ağzımın payını aldım; hem bana kalırsa, Diane yüzbaşıyla daha kolay anlaşabilir. Değil mi canım?”

Diane işlemeli çarşafların ortasında, belden yukarısını bu kez ona döndürerek:

“Eğer,” dedi, “başka bir çare yoksa!”

O akşam Madam de Nettencourt'la Edouard, Offémont Sokasında akşam yemeğine kalmışlardı. Diane uzun uzun annesiyle konuştu. Gece evlerine döndüklerinde, Edouard oldukça meraklı, Christiane'a sordu:

“Böyle uzun boylu neler söyledi Diane sana?”

Madam de Nettencourt:

“Diane,” diye kısaca yanıtladı, “Diane bir evliya. Ama benim acele Madam Blin'i görmem gerek.”

8

GARŞAMBA günü Yüzbaşı de Sabran, Diane'dan bir mektup aldı. O koca ortaokul öğrencisi yazısıyla, söze nereden başlayacağını kestiremediğini, bu mektuptan sakın ha kimseye, hele kocasına hiç söz etmemesini, karnında buz torbasıyla hasta yattığını ve ancak ona, onun şövalye karakterine güvenebildiğini yazıyordu. Önemli bir ameliyat geçirmesi mi ne gerekiyormuş, ölüm de varmış bu işin ucunda, bu bakımdan Pierre de Sabran'ın ağabeyiyle görüşmeden göçmek istemiyormuş. Mektubu aldığı gün, olmazsa bir gün sonra, saat üçe doğru onlara gidemez miymiş acaba? Oğlu Guy evde bulunmayacak, onu içeriye ağzının sıklığından yüzde yüz emin olduğu Madam de Lérins alacaktı. Georges, şu ara iyice işlerine dalmış, onu o kadar yalnız bırakıyormuş ki. Diane bir punduna getirip, bu mektubu, geçirdiğim

müthiş günlerde yokluğunu ta içimde hissettiğim Marguerite'e de yazabilirdim ama, diyordu, Marguerite handiyse genç kızdı henüz, anlayabilir miymiş bakalım böyle bir sorunu, oysa o, vb...

Yüzbaşı de Sabran mektubu okuyunca:

"Amma ihtiyatsızlık ha!" diye mırıldandı ilkin, Marguerite'e anlatayım diye kalktı. Ama gülümseyerek yarı yolda durdu. Doğru yahu, Marguerite genç kız sayılırdı henüz. Mektubu çıkarıp bir daha okudu. Bu ikinci okuyuşunda, bazı sözlerin gerçek olabileceğine aklı yattı, Diane gibi şahane bir yaratığın ameliyat masasına yatacağını düşünmek içini sızlattı. Ne olursa olsun, bir karşılık vermesi gerekiyordu, hem de ertelenmemesi gereken bir karşılık; çünkü mektupta onu bugün beklediği yazılıydı. Özel ulakla bir mektup yollasaydı? Aldı eline kalemi, ama daha ilk sözcükte ne diyeceğini şaşırdı, takıldı kaldı: Sevgili madam mı, sevgili dostum mu, sevgili Diane mı? Adamakıllı nazikti durum. Hem Diane ondan karşılık beklemiyordu ki, geleceğine inanıyordu. Yoksa Diane'dan korkuyor muydu? Utandı. Böylece çözümlendi iş; ertesi gün gidecekti.

Ama daha o gün, saat üç der demez, tam asker işi Offémont Sokağına damladı. Madam de Lérins içeri aldı onu, alırken de gözlerini eğe eğe öyle bir, *yüzbaşı*, dedi ki, Châlons-sur-Marne genelevindeki çaçanın deyişinden farksızdı söyleyişi. Diane, yüzünde ne süs ne boya, yastıklara sopsolgun yaslanmış kitap okuyordu. Onu görünce yatağın üzerine bıraktı kitabı, kırmızı akikten bir kitap açacağı kaydı arasından. Hastanın elini öpmeye eğildiğinde, Jacques de Sabran, kitaba şöyle bir göz atmaktan kendini alamadı. Mercure de France yayınlarından *Böyle Buyurdu Zerdüş'tü*. Jacques, ömründe Nietzsche'yi okumamıştı doğrusu.

"Geldiniz değil mi, ah, çok teşekkür ederim."

Ona el uzatmalar, koltuk göstermeler. Yüzbaşı bir sandalye çekti, oturdu. Bir parçacık kımıldamıştı ya Diane, apaçık yorulmuştu. Birden katlanması zor bir sessizlik geldi kuruldu aralarına. Jacques de Sabran az eğilerek:

“Sağlığınız konusunda yazdıklarınız çok dokundu bana,” dedi. “Son günlerde başınızdan geçenlerin yanımıza kalmayacağı belliydi.” Diane, *bırakalım bunları*, anlamında bir hareket yaptı eliyle, solgun solgun da gülümsedi: “Marguerite nasıl?” Niye olduğunu anlayamadı pek, ama bu soru altüst etti onu. Marguerite’in hasta düşmeyişinden biraz da utanıyordu sanki. Onun, belki de Allah tarafından, işi başından aşkındı bu aralar. Grevler sırasında İçişleri Bakanlığının emrine verilmişti de... Grevler mi? Diane’in grevlerden filan haberi yoktu ki; heyecanlandırıyor diye Georges gazete okumasına izin vermiyordu ya, ondan. Hani Madam Du Barry’ninkinin bir eşi dedikleri o dört köşe ve koskocaman yatak yok mu, işte onun üstünde, Jacques bir Meryem tablosu fark etti birden; esmer mi esmer, ama açık renk gözlü, takmış takıştırmış bir İspanyol Meryemi. Onun yanında Diane el değmemiş kadar saf, sanki başka bir dünyaya aitmiş gibi göründü ona. Şimdiye kadar ellerini yüzüksüz hiç görmediğinden olacak, alyansının parmağında bulunmayışı dikkatini çekti.

Diane elini onun elinin üzerine koyarak, birden:

“Jacques,” dedi; şimdiye kadar onu böyle çağırdığı işitilmemişti hiç, “Jacques, kardeşiyle nasıl konuşursa insan, öyle konuşacağım sizinle.” Söylediklerinin her anlama çekilebilirliğini fark ederek düzeltti: “Benim yüzümden ölmüş birisinin kardeşiyle nasıl konuşulursa, öyle.”

“Sizin yüzünüzden mi? Aman Allahım, sizin bu işle ne ilginiz var Diane? Pierre sizi doğru dürüst ya gördü ya görmedi. Hem...”

“Size her şeyi başından başlayarak anlatacağım dostum. Yalnız önce söyleyin bana, beni işin içine katmadan nasıl açıklayabiliyorsunuz bu... bu şeyi?”

Jacques iyice allak bullak olmuştu. Burnunun üstünde tıpkı iğnebaşı ter damlacıkları; insanın gülesi geliyordu. Karşılık verirken bir yandan onları kurulamaktaydı:

“Vallahi, ilk şaşkınlık geçince, üstünde öyle uzun boylu durmadım doğrusu. Pierre’le hiçbir huyumuz birbirine benzemezdi, öteki davranışlarının sırrını nasıl çözemiorduysam, bunu da

çözemedim. Hepsi o kadar. Yalnız, Mösyö Brunel'den para istemeye gelmişmiş deniyordu..."

Diane şöyle bir doğruldu yatağında, geceliğinin üstüne aldığı sabahlığın önü açıldı bu yüzden: Handiyse kalbinin vuruşu görülecekti.

"... Georges'dan para istemeye mi? O nasıl söz öyle? Hiç böyle bir delilik yapar mıydı Pierre?"

Yüzbaşı hemen özür dilemeye başlamıştı bile. Sahi, Pierre'le Mösyö Brunel'in uzun boylu bir dostlukları yoktu, yoktu ama kesesi dolu bir adamdan yardım istemekte ne gibi bir kötülük olabilirdi ki? Hem, doğrusu bu ya, son zamanlarda uçan kuşa bile borçlanmıştı Pierre, Opera-Comique'teki o kız için yapmadığı çılgınlık kalmamıştı.

Diane gözlerini elleriyle örterek:

"Ah," dedi, "Ah! Zavallı Pierrot! Benim yüzümden oldu bütün bunlar, hep benim yüzümden!"

"Niye kendinizi böyle suçlayıp duruyorsunuz sevgili Diane, vallahi anlayamıyorum; açıklayın ne olur?"

İşte bunun üzerine Diane her şeyi anlattı. O herkesin heykel gibi soğuk bildiği güzel Madam Brunel gitmiş, sanki yerine oldukça sıcakkanlı, heyecanlı bir kadın gelmişti. Jacques, bu haliyle daha bir güzel buluyordu onu. Oysa Jacques orada yokmuşçasına rahat konuşuyor, üstelik zaman zaman kendi kendine konuşuyormuş duygusu uyandırıyor; zaman zaman da sesini hafifçe öyle bir alçaltışı vardı ki, yüzbaşı aynı zamanda, hem bir günah işliyormuş sanıyordu kendini, hem de onun günahını çıkartan papaz. Sandalyesi iyice yaklaşmıştı karyolaya; üstelik anlattığı sahneler gözünün önünde yeniden yaşanıyormuş da bu hayaletlerden korkmuş gibi, Diane, sol eliyle sağ kolunu sımsıkı tutmuş bırakmıyordu.

Saint-Cyr Harp Okulu'nda, hani Jacques onları tanıştırmıştı ya, her şey orada başlamıştı işte. Pierre hemen kur yapmıştı ona; öylesine çocukça kur yapıyordu ki, Diane'in hoşuna gitmişti. Jacques o gün kardeşinin at üzerindeki cambazlıklarını hatırlıyor muydu acaba? Diane'ı nasıl selamladığını? Şenlik bitince gelip

saygılarını sunmuştu ona, o da şakacıktan azarlamıştı delikanlıyı düşüp kalacak diye; ama Pierre ille onunla konuşmak istemişti.

“Bir çılgınlık yaptım, bu çocuğa hiç yüz vermemeli, hemen reddetmeliydim. Ama kestiremiyor ki insan. Başladı gelip gitmeye. Beni yalnız görmek istiyor, dostlarımdan, hele sizden Jacques, köşe bucak saklanıyordu.”

Apışıp kalmıştı Jacques. Allah Allah, böyle bir adam mıymış kardeşi! O oyuncu kızların etekleri ardında dolaşan küstah hovarda!

“Kocamı ne kadar sevdiğimi bilmeyen var mı? Ama işleri yüzünden beni hep yalnız bırakır Georges; sanırım özürüm de bu oldu Pierre’le ilişkimizde; çünkü oturup Georges’u beklerken kara kara düşüncelere dalmamı önlüyordu o; gençti tabii, pırıl pırıl bir genç...” Sözü burasında yüzbaşının gözlerinden bir kuşku pırlıltısının geçer gibi olduğunu mu gördü ne, isyan edercesine:

“... Hayır! Hayır!” dedi, “hiç de sandığınız gibi değil, Pierre yalnızca kibar bir arkadaş oldu benim için, bir çeşit dert ortağı, zaten felaket de buradan çıktı ya!”

Jacques aslında onun ağzından çıkanlara inanmaya çoktan yatkındı ama yine de kafasını kurcalayan bir iki noktaya parmak basmadan edemedi. Söz gelişi, kardeşinin sürdüğü o delidolu yaşantılar? Oyuncu kızlar filan? Bir kere bile Offémont Sokağında görülmüş olmayışı? “Hatta bakın, şimdi aklıma geliyor, Marguerite o zamanlar söylemişti de, önemsememiştim, zaten pek önemsemem onun gevezeliklerini, ama demişti ki; bir akşam Pierre’e size pokere gelmesini önermiş, Pierre, hatta biraz da kabaca reddetmiş bunu.”

“Ah bu çocuk! Yarabbi, ah bu çocuk! Dostluğumuzda utanılacak hiçbir şey olmadığı halde, gizli kapaklılığı yüzünden beni dedikodulara bulaştıracak diye ödü kopuyordu. Kara ağızlıların diyeceklerini boşa çıkarmak için neler yaptığını oturur saatlerce anlatırdı. Hatta şunun bunun içinde kuşku kalmasın diye aleyhimde atıp tutarmış. Bu yüzden birkaç kere azarlayacak oldum, ama ne yaparsın? Üstelik bana tutkunluğu artıp da beklediği kar-

şılığı göremedikçe büsbütün haylazlığa vuruyordu işi; gelir yaptıklarını bir bir anlatır, beni bu dağınık hayattan sorumlu tutar, her şeyi bir anda bırakmasının benim bir sözüme bağlı olduğunu söylerdi. Oyuncu kızlara gelince, delikanlı değil mi, onlarla oyalıyormuş kendini, öyle derdi; masraflı oluyor, ona dünyanın parasına patlıyormuş, kulak asmıyordu, çünkü hovardalıklarının şatafatlı olmasını, inadına herkesçe bilinmesini istiyordu, benimle ilgisini daha iyi gizlermiş böyle olursa. Birkaç kere bunca masrafın altından nasıl kalkacaksınız diye kaygılanacak oldum, yarışlarda oynadığını ve kazandığını söyleyip susturdu beni. Atlardan çok anlardı, bilirsiniz.”

Jacques doğruladı. O da iyi anlardı atlardan, yine de bir zamanlar yarışlarda az para batırmamıştı, ama kardeşi o kadar farklıydı ki! Neyse, uzatmayalım: Kısacası, Pierre sözden anlamaz olmuştu artık, bu masum suç ortaklığıyla yetinmek istemiyordu. Belki on kere bu yüzden atışmışlardı, Diane kapısını kapamıştı ona. Son kavgalarında o kadar ileri gitmişti ki, yeniden geldiğinde Diane’ın artık onu göreceğ gözünü yoktu; durumu kocasına çıklatmış için, bu kez Georges kabul etmişti Pierre’i. Keşke etmez olsaydı!.. Pierre, onu, kendi yerine kocasına gönderdiğini görünce, birden bütün umut kapılarının kapandığını anlayıvermiş ve işte o zaman ve işte o zaman... Diane ağlıyordu.

Yüzbaşı de Sabran’ın da içi kalkmıştı. Şimdi anlaşılıyordu her şey. Oysa hayvan gibi... Karısına bunca tutkun olduğu bir adama gelip de Pierre para isteyebilir miydi hiç, o da bir Sabran’dı önünde sonunda.

Diane gözyaşları arasında bir şeyler söyledi ama anlayamadı. Bunun üzerine o gözyaşlarıyla sırsıklam olmuş güzel yüzünü kaldırıp gözlerinin içine bakarak:

“Evet,” dedi, “bu çocuğun gönlünü etmemek iğrenç bir davranış; bunun, onun için ne anlama geldiğini daha o zaman anlamalıydım, anlayamadım, bir katilim ben, katil, o gözle görün beni.”

Yok canım, öyle şey olur muydu: Niye kendini sorumlu tutuyordu böyle, kocasını seven bir kadını kim zorlayabilirdi ki!

“Hayır!” deyip duruyordu Diane. “İnsanın kendini vermeyi, insan hayatıyla eş ağırlıkta bir şeymiş gibi gözünde büyütmesi iğrenç bir şey. Beni bunca tiksindiren, çevremdeki bu onur ve erdem sululuğu var ya, onun kadar iğrenç bu; görenekleriniz, yalanlarınız, onların üzerine kurulu yaşantılarınız kadar iğrenç! Zavallı Pierre’cik! Niye kendimi vermedim sana, niye metresin olmadım? Keşke olsaydım, keşke...”

Bu sözler sanki yüreğine indi Jacques de Sabran’ın. Neye iyi neye kötü diyeceğini şaşırmıştı. Bir yandan Diane’inkine ‘erdemli bönlüğü’ diyeceği geliyordu ama, bir yandan da şaşakalmıştı onun olağanüstü davranışına. Aşkolsun, iyi direnmişti doğrusu! Az daha çaba gösterse, o da Christiane gibi, bu Diane bir evliya, diye düşünecekti hani.

Diane sonunda gözlerini kuruladı, saçlarını düzeltti, bir iki pudralandı şöyle. Sonra:

“Jacques,” dedi, “iyi dinleyin beni, şimdi size söyleyeceğimi ne kimseye söyledim, ne de söyleyebilirim; rahibe bile söylesem olmaz, söyleyemem ya, inancımı yitirdiğimden din avutmuyor artık beni.”

Yüzbaşı, yüreği ağzında, onun ne diyeceğini bekliyordu.

“Şunu bilin ki Jacques, Pierre’e kapımı kapadımsa, onu kara umutsuzluklara ittimse, sevdiğimden yaptım bunu: Evet, sevdiğimden yaptım bunu: Evet, sevdiğimden: Ben de onu seviyordum Jacques!”

Jacques’ın aklı başından gitmişti. Bütün söylediklerinden sonra bir de bunu açıklaması! Yüzbaşıya ne kadar inanıyor, ne kadar güveniyordu! Yok yok, bu güvene layık olmalıydı. Hey Allahım, akıl sır erer mi şu hayata, bütün bunlar pekâlâ yoluna konamaz mıydı sanki? Birden, deminden beri bir an bile kardeşini düşünmediğini fark etti. Varsa Diane’dı yoksa Diane, bu ölümün onun mutluluğunu ne türlü sarstığı! Gelip de bu evden kaldırdığı o yürekler acısı cesedi gözlerinin önüne getirmek için uğraşıyordu ama olası mı! Karşısında Diane, hem de parmağında alyans olmayan bir Diane. Konuşmalarının arkası bir pus içinde geçti

sanki. Kapının orada, belki dördüncü defa olacak, “Marguerite’i göndereceğim, size baksın,” dediğini duyar gibi oldu, sonra kafası altüst, sokakta buldu kendini. Monceau Parkını geçti, Friedland Caddesinden Etoile’a çıktı. Metronun yanı başındaki gazetecide gözüne nasılsa ilişen *L’Action Française*, küplere binmesine yetti de arttı bile.

Birden siyasal düşüncelerini değiştirmişti.

9

PERŞEMBE günü Mösyö Blin, Paix Sokağındaki dükkânına, sırtında parme bir tayıör, Christiane de Nettencourt’un girdiğini görünce şaşakaldı. Bir de rahattı ki Christiane, sanki hiçbir şey olmamış, sanki hiçbir şey geçmemiş!

“Madam Blin’i hanidir görmedim,” dedi, “kayıplara mı karıştı ayol?” Adamcağız, evde işi çok, biraz da keyifsizce diye bir şeyler kekeleyecek olduysa da, o duymazlıktan geldi tabii:

“Hoş,” diye ekledi, “ben de ortalarda yoktum ya, bazı şeyler insanı tanrısına daha bir yaklaştırıyor. Saint-Thomas-d’Aquin kilisesinin yeni papaz yardımcısı var, rahip Gabriel, işte onun yönetiminde tanrıyla baş başa kalayım demiştim.” Mösyö Blin, şaşkın, Katolik olmanın güzelliği üstüne bir iki söz edecek oldu ama Madam de Nettencourt üstünde durmamak iyiliğini gösterdi.

Çantasından eski bir yüzük çıkarmış, Mösyö Blin’e uzatmıştı: “Şunu onarsın diye rastgele bir kuyumcuya gidebilirdim elbet, güllerden biri kaybolmuş, yerine bir benzeri yapıştırılacak, düşmüş olan ortadaki sarı yakut da yerine takılacak, bunun için sizi zahmetlere sokmak tam benim yapacağım bir patavatsızlık. Ne var ki onun bunun eline veremem bu yüzüğü. Neden derse-niz, XV. Louis’nin armağanı da ondan. Edouard’ın ninelerinden Céline de Cerisy vardır, XV. Louis önce bir süre Gayileli Parkına kapatmış, sonra da, o sıra Hassa Alayı’nda yüzbaşı olan bir Nettencourt’la evlendirmiştir; işte ona verdiği yüzük bu, anladınız değil mi? Hatta *ucu ucuna* ancak evlendirilebildiklerini de

söylerler: öyle ki, Céline de Cerisy'nin büyük oğlundan olan çocuklar sözde Charlemagne soyundan gelmemiş...”

Kim kimin nesi oluyordu diye Mösyö Blin şöyle bir duraldı; sonra da, bana anlatacağına, Christiane, gidip bunları Léon Daudet'ye anlatsa daha iyi eder, adam belki verip veriştirmekten vazgeçer, diye düşündü. Yine de, yüzüğü “tarihi bir şatoyu onarırmışçasına” dikkatle onaracaklarına söz verdi. Gülüştüler.

“Şimdilik sağlıcakla kalın efendim, Madam Blin'e söylemeyi unutmayın e mi! Telefonunu bekliyorum, çok şey var ona anlatacak.”

Sonra da bırakıp çıkmıştı. Mösyö Blin'in elinden ne gelirdi ki? İşte bunu anlatmaya çalışıyordu karısına.

“Yani, telefon edecek dedin mi?”

“Şey, vallahi... Tam dedim de sayılmaz ya, hayır denecek gibi de değildi hani.”

“Allah Allah, insan söz verir mi? Onu aramak bana düşmez, kendisi niye aramıyor?”

“İyi ama anlatacak çok şeyi varmış sana.”

“Varsa n'apalım!”

“N'apalım olur mu?”

Mösyö Blin bir yandan da işin başından beri karısının düzenli aldığı gazeteleri göstererek:

“Bu seni ilgilendirir diye düşünmüştüm,” dedi. “Beni mi, hiç de değil. Böyle bir densizlik, ha!”

Cuma sabahı Madam Blin, Christiane'a telefon etti tabii, sonra ayaklarının pek de alışık olmadığı Kardomah'ta beş çayında buluştular. Rumpel'e ya da Jondowa'ya gitseler, Allah bilir, karşılarına ya Mary Walker çıkacaktı, ya Milan Popoviç; bu bakımdan Kardomah'ta buluşmayı yeğlemişti ikisi de. Christiane yirmi dakika kadar rahip Gabriel'den söz etti:

“Yirmi yedisinde mi desem, yirmi altısında mı? Aynı zamanda hem Lacordaire, hem Flechier, hem de ermiş Augustin. Geçen gün günah çıkartmaya, Prens de Broglie bile gelmişti, hani ihtiyar, bir de ünlü bir siyasi kişi, yakında bomba gibi patlayacak

herhalde Katolik olduğu ya nemize gerek; şimdilik adını anmasak da olur...”

Madam Blin kaba toza boğulur mu hiç, yine her zamanki keskinliğiyle:

“Hanım kızımız nasıl?” diye sözünü kesti, “heyecanları yatıştı mı biraz?” İçini çekti Christiane:

“Pozzi’nin de katıldığı bir konsültasyon yapıldı, haberinizi olmuştur. Ameliyatsız iyi etmek istiyorlar. Diane, bu telaş arasında, hayran olunmayacak gibi değil, sayın rahip Gabriel de diyordu ya: Madam, sizin kızınız bir ermiş, kiliseye gelmemesi ne büyük kayıp! Yine de Tanrı kollayacaktır elbet onu.”

Sonra Madam Blin bir gazeteci hınzırlığıyla sözü konuya getirip başladı soluk aldırmadan onu sorguya çekmeye, böylece bütün olanı biteni öğrendi; hem de bütün ayrıntılarıyla. Meğer Pierre de Sabran, Diane’a iyice abayı yakmışmış. Ya! Asıla asıla canından bezdirmiş kızcağızı, o da evinden ayağını kesmesini söylemiş. Efkârdan olacak delikanlının işi hovardalığa dökmesi, oyuncu kızlarla har vurup harman savurması... Opera-Comique’deki kızla canım, adı neydi onun, hani Lakmé’de oynayan? Tamam, tamam, o işte! Üstelik henüz buna aldırış ettiği yok, umurumda mı? Bu da yeniden Diane’ın başına dert olur, asarım keserim lafları, Diane inanmaz, o da çeker vurur kendini. Aman, aramızda kalsın bunlar, çünkü Georges ona ne derlerse desinler aldırıyor da, Diane’ın adının kazara bile olsa bu intihara karıştırılmasına dayanamıyor. Madam Blin büsbütün tadına varıyordu yediğı bisküvilerin. Vah vah vah, işin aslı buymuş demek! Hemen Diane’cığının yardımına koşmalı, ilk fırsatta gelirim. Aman Mösyö Blin’e açmayın söylediklerimi. Aa, hiç açar mıyım rica ederim.

O akşam ve ertesi sabah Madam Blin’in telefonla konuşmadığı kimse kalmadı. En başta da Mary Walker, kadını Pozzi ameliyat etmiş, neyi nasıl saklasın ondan; o da Acem şenliği mi ne düzenliymiş, bir sürü dostuyla konuşuyor tabii; duyduklarını onlara yetiştirdi. Öyle ki cumartesi öğleden sonra hatır sorma bahanesiyle gelen Mary Walker olsun, çiçek getiren Milan Popo-

viç olsun, Marguerite de Sabran'ın hastanın başucunda olduğunu gözleriyle gördüler, başka gelenler de gördü tabii. Çiçekleri onun vazolara yerleştirdiğini, gereksiz konukları kapıdan çevirdiğini, üstelik Madam Blin'e dolaylı olarak ziyareti fazla uzatmamak gereğini hatırlattığını vs. vs... uzun sözün kısası, cumartesi akşamı saat 6.50'de General Dorsch, Orsay Garı'na indiğinde, Brunel'ler sosyetedeki eski yerlerini almışlardı bile. Bütün Paris, Diane'i bir kurban, Georges'u da olan bitenden habersiz biri sayıyordu artık; bu arada Pierre de Sabran, acıklı oyunun başkahramanlığını Profesör Pozzi'ye kaptırmıştı.

Az kalsın treni kaçıracaktı General Dorsch! Saumur'den henüz çıkma Teğmen Desgouttes-Valéze yok mu, o da izinle Paris'e gidiyordu, generalin biletini de önceden o alıvermişti. General istasyona geldi ki tren gitti gidiyor, zor atladı basamağa. Cana yakın bir oğlan bu Desgouttes-Valéze, onun için kendi kompartımanında yolculuk etmesine izin verdi. Ah şu gençlik! Kadınlardan açtı biraz ama baktı ki teğmen açılmaktan çekiniyor, bu kez o başladı eski çapkınlıklarını anmaya, şurada, burada, her yerde. Sözün gelişi: "1878'de, daha Saumur'de okuyorum..."

Desgouttes-Valéze de ne yapsın, buyruğa uydu: Saumur'den söz etti: Gerçi anlattıkları pek de bir komutana anlatılacak şeyler değildi ama General Dorsch hoşgörüsünü sözü kendi açarak daha başından belli etmemiş miydi? Desgouttes-Valéze; Saumur'de kimlerle birlikte okumamıştı ki, şeker tüccarı Gilson-Quesnel'lerin oğlu, bir un tüccarınıninki, Neauple Bankası'na konacak bir başkası, tüyü tümürü yerinde bir sürü tuzu kuru: Ordu, kendisi gibi meteliksiz takımının sığınağı olmaktan çıkmıştı artık, bu yüzden, yenilerin yaşayışına ayak uydurabilmek adamakıllı güç oluyordu.

Yemekli vagonda Dorsch, babacan babacan, delikanlının nasıl edip de Saumur'deki onca masrafın altından kalkabildiğini yoklayacak oldu. Eh, al takke ver külah o işini uydurabilmişti ya, arkadaşların çoğu beceremeyip tefecilerin eline düşüyordu, bir de düştüler mi felaket! Sonları zavallı Pierre de Sabran'inkiydi artık.

General Dorsch, hem salçalı danadan biraz daha aldı tabağına, hem de ne demek o diye sordu. Nasıl, bilmiyor muydu General? Sabran'ın kendini evinde vurduğu şu Brunel var ya, Saumur'de herkesin tanıdığı bir tefecidir o. Allah Allah, Desgouttes-Valéze'in dediğini kulağı duyuyor mu acaba? Böyle bir suçlama! Suçlama mı, aman Generalim, yanılmıyorsam Brunel'in Saumur'de millete dağıttırdığı ilan kâğıtlarından birisi hâlâ cüzdanımda olacak, ne olur ne olmaz diye saklamıştım, yoksa öteki cüzdanda mı kalmış, yo hayır, buyurun!

En ufak bir kuşkuya yer yoktu gerçekten, ilan kâğıdı o derece açıktı, Brunel'in adı, Offémont Sokağı adresi, vb. hepsi tamam. Eli ayağı buz kesilmişti Dorsch'un. Böyle bir belgenin nasıl olup da gazetecilerin eline geçmediği anlaşılır gibi değildi doğrusu. Orası bir yana, elinde duruyordu ya, hadi çürütebilirsen çürüt. Angoulême'e gelmekteydiler. Teğmen, Sabran olayını inceden inceleme anlattı generale, Opera-Comique'teki oyuncu kızı, Pierre'in kıza aldığı otomobili, borç senetlerini, vs. vs.

İşte o zaman Cornéille'e yaraşır bir ikilem içine düştü General: Aklına Larue'deki buluşma gelmişti. Şimdi ne yapsındı? Angoulême'le Paris arasını kendi kendine bunu tartışmakla geçirdi; üstelik ölçüyü kaçırıp duygusallaşarak ona birtakım fotoğraflar göstermeye kalkışan Desgouttes-Valéze'e, oldukça sert, haddini de bildirdi bu arada.

6.50'de Orsay Garına inince de selamını alıp teğmeni uğurladıktan sonra, götürüp sanki farkında olmadan valizlerini emanete bıraktı. Kararlaştırılan saatte Larue'deydi. Yalnız o mu, yakasında mor, koskoca bir karanfille Brunel de. Acaba hemen açmalı mı? Yok canım, dayak bulunca kaçacak, yemek bulunca yiyeceksin. Sofra kurulmuş hazır, önce bir karnımızı doyuralım. Öyle de yaptılar.

Sıra salataya geldiğinde Georges bir ucundan usulca konuya sokuldu, aman kimse duymasın uyarılarıyla generale her şeyi anlattı: Pierre nasıl karısına asılıyormuş da, bu yüzden neler olmuş da, Diane şöyle hastaymış da, Profesör Pozzi böyle demiş de...

“Allah için söylemeli, Sabran’lar çok dürüst davrandı bu konuda. Madam Jacques de Sabran’dan az önce ayrıldım, Diane’cığımızın karıncığı üstünde buz eksik olmasın diye bütün öğle sonunu başında bekleyerek geçirmiş kadıncağız!”

Hayatından iyice hoşnuttu Georges Brunel. Nasıl olmasın, çantada keklikti bu iş de. Paris’te, ötekiler gibi bu koca fiyakacıyı da bir güzel uyutmuşlardı. Neler çektirmişti ona, buna benzer sözden anlamaz takımı askerliğini yaparken, aklına geliyordu şimdi, nasıl anasından emdiğini burnundan fitil fitil getirmişlerdi.

Dorsch başını sallamaktaydı. Desgouttes-Valéze’in sandığı gibi değilmiş demek işler. Ya o Diane’cığın çektikleri, günahsız, habersiz bunca pisliğin ortasında! Bak, kocası, olup bitenleri bir yandan anlatıp bir yandan kadehine Napoléon konyağı dolduran şu adam, onun gibi değil o, ne olduğunu da biliyoruz artık, tefecinin biri, faizle para vererek onun bunun iliğini sömüren bir asalak!

Dorsch, içisıra tefeci derken, tıpkı Christiane’in Nettencourt şatosunu yitirişlerini anlatırken tefecilerden yakındığı havada söylediğini fark edip şaşırdı.

Hınzır Brunel, hem koca, hem alacaklı olarak iyice makasa almıştı oğlanı; ceremesini de hayatıyla ödemişti küçük Sabran.

General Dorsch olarak onun üzerine düşen açıktı, sonradan Diane’a yazar, durumu ayrıca anlatırdı ama şimdi, hemen bu akşam, ne yapacaksa yapmalı, bu karanlık herifle ilgisini kesmeliydi... Evet çok iyi, çok hoş, ama elimden gelmez... başka türlüğü gerçekten elimden gelmez. Üstelik kolay da değil yapması, ince bir iş. Boşuna zart zurtun da yeri yok.

Bunun üzerine, şöyle iskemlesinde biraz da kaykılarak, uzun bir giriş yaptı General; Diane’i olsun, annesini olsun ne kadar sevdiği yolunda kaptı koyverdi kendini, sonucu ne de olsa belirsiz şu ameliyatın onu ne kadar kaygılandırıldığını bir Allah bilirdi, bir o; ne de olsa ameliyat değil mi efendim, belli olmazdı ki...

Brunel pirenlenmedi değil: ‘Allah Allah, sözü nereye getirecek bu herif? Para mı istiyor yoksa? Olmaz vallahi olmaz, daha da neler?..’

Fakat General, Desgouttes-Valéze'den aldığı ilan kâğıdını çıkarıp da burnuna dayayınca, birden hoşafın yağı kesildi; hiç değilse bazı bakımlardan her şeyin mahvolduğu dank etti kafasına. Ama yaman bir oyuncuydu o. Hemen yapılması gerekli şeyleri tasarladı, uğrayacağı zararları hesapladı. Hesap kitap, para ona kalıyordu. Yeryüzünde Paris'ten başka yer de yok değildi ya! Üstelik Pierre de Sabran'ın kendini vurması üzerine, elinde kalan senetler de ödenmiş olacaktı.

“İlahi Dorsch!” dedi. “Demek böyle şeyler irkiltiyor sizi! Para kazanmanın demek size göre bir soylu yolu var, bir de soysuz! Yok, yok, karşılık vermeyin. Ne düşündüğünüzü biliyorum ben, ne düşündüğünüzü herkesin bilebilmesi zaten işin garip yanı; o kadar ki, önceden kestirip sanki bütün o dürüst ve çocukça ahlak kitaplarına kural diye yazmışlar.”

“Georges Brunel ne utanmaz adamsınız siz?”

“Öyle olsun Generalim! Ama şu benim yaptığım iş var ya, yani faizini haftadan haftaya almak koşuluyla ödünç vermek, yani her dakika parayı batırmak tehlikesi altında bulunmak, neden size bankacılıktan daha az parlak görünüyor? Ayrıca, yasalarca korunmamak bir yandan; bir yandan da kanser babalarını ne zaman haklayacak diye hesap yapan ‘iyi aile’ çocuklarının borçlarını takmayı sevap sayışları; Allah rızası için, söyler misiniz bana, bankacılıkla ne fark var aralarında?”

“İyi ama...”

“İyi ama, ne? Ben, aşağı yukarı on beş yıldır arıyorum aralarındaki farkı; bulamadım. Hem, bankacı hadi bir dereceye kadar diyelim, ya çalışmadan gelir sahibi olanlar? Onlara ne buyrulur! Böyle insanların var olması doğal mı geliyor size?”

“Ben, Brunel, anlamıyorum, dürüst insanları, şey... anlamıyorum bir türlü... Ne çıkarınız var, anlamıyorum.”

“Çıkar ortada, ortada ama sorun bir çıkar sorunu değil ki, varoluş sorunu. Diyelim ki bende helalinden on, yirmi, ne bileyim otuz bin frank temiz para var... Evet, mülk sahibi olmalı, mülkiyet hırsızlıktır diyen ortaklaşmacılar çıkıyor, ama o ayrı konu.

Öyleleriyle mitralyöz elde tartışırım ben, ama sizinle öyle mi ya Generalim! Sizinle başka, alınmayın ya, kendi aramızda konuşuyor sayılırız. Öyle mi?”

General anlamı belirsiz bir hareket yaptı.

“Evet, diyelim ki bende para çok, bu parayı orospunun birine gardırop düzmeye hevesli bir delikanlıya, bunun için, bunun için olmazsa sözgelişi kumar borçlarını ödemek için, mirasa konduğunda iki ya da üç katını vermeye gözünü kırpmadan imzayı bastığı için ödünç veriyorum. Bir kere mirasa konup konmayacağı kesin değil, o söylüyor, üstelik Allah bilir *yalan da söylüyor!* Mirasın bir erdem armağanı olarak Fransız Akademisi'ne gideceğinden haberi var çünkü ama olsun, veririm vermem o benim bileceğim iş. Şimdi bunu yaptım mı tefeciyim, kârlı bir iş yapıyorum değil mi? Ama böyle yapmayıp da sözgelişi Borsadaki Desfossés kotasını önüme koyarak acaba şunu mu alsam bunu mu diye gönül gezdirmeye başladım mı iş değişiyor: Davultozu madenlerini mi almalı acaba, yoksa ver elini alırım kolunu fabrikalarını mı? Otuz kırk üzerine spekülasyonla her mevsim en azından yüz kişinin intiharına sebep olan Monte-Carlo tahvillerine mi yatırsam paracıklarımı? Binlerce beceriksiz keyif çatabilsin diye altın yiyip Sibirya içen Rus borçlanma tahvillerine mi? De Beers'inkilerine mi yoksa? Bunlar elmas kaçırıyor, kakalarında da çıkmadı deyip zencilerin karınlarını yarıdın De Beers'inkilere mi? Afyon kaçakçılığına dayanan İngiliz eshamına mı, ya da, bakın o da olur, Wisner Şirketi'ne mi? Aziz dostumuz Wisner var ya, yani *daha iyisini yapmak için* Amerikan yöntemlerini uygulamaya başlayan Wisner, onun atölyelerindeki işçi ölümlerinin üstüne Avrupa'da kimsenin çıkamadığı otomobil fabrikalarına mı? Evet, paramı ödünç olarak Pierre de Sabran'a değil de Yunanlıları kırsın diye Türklere, Hintlilerin suyunu çıkarsın diye İngilizlere, ya da, bizimkileri niye unutmalı, kendilerine Fas derisinden ceket edinsinler diye Fransızlara ödünç verirsem, sorun yok, tefeci mefeci değilim artık, çalışmadan geliriyle yaşayan biri oluyorum; işim gücüm kuponlarımı kesip faizini almak. Kapı-

cıma sorarsan bundan iyisi can sağlığı. Üstelik dengine getirir cumhuriyet hükümetini ilgilendiren herhangi bir işe yeterince mangiz koyarsam, Allah Allah, Lejyon Donör nişanı bile takarlar göğsüme 14 Temmuz Bayramında; üstüne üstlük, nalları diktim mi, cenaze alayımın ardında o iki yıllığına kışlalara alınmış andavallılar da gelir; onları askere alıp da La Gauloise bisikletlerini, Job sigara kâğıtlarını ve Meunier çikolatalarını savunmayı öğretiyorsunuz ya!..”

General Dorsch araya zar zor bir iki sözcük sokuşturabildi: “Demek,” dedi, “askerliğe de karşısınız, bu da tüy dikeyor.”

“Amma da yaptınız ha Generalim! Hiç askerliğe karşı olur muyum ben! Bizim ordu tefecilerin az işine yaramıyor! Yo, yo, benim çevirdiğim dümenleri ve tefecilik faizlerini de, gerektiğinde Mösyö Peugeot’yu, Izola Kardeşler’i, Chabanais’nin patronunu ve Dufayel kuruluşlarını savundukları gibi savunacak olurlarsa; ben kendi payıma çalışıyor görünerek silah omuza, sağa dön, sola dön, daha da buna benzer nice nice hem yararlı hem gerekli işle vakit geçiren onca silahlının yıllar yılı beslenmesine, bakılmasına karşı değilim vallahi. Çok iyi biliyorsunuz, sendikacılar, kışkırtıcı takımı, grevciler, daha ne bileyim, bütün dili uzunlar, beni olduğu kadar sizi de, rastgele bir mahalle bakkalını olduğu kadar Mösyö Lebaudy’yi de aynı kaba koyup, hepimize asalak demek alışkanlığını edindiler; hakları da yok sayılmaz hani. Niye itiraf etmeyelim, hepimiz asalağız aslında, hepimiz. Bana hiç de kötü gelmiyor bu. Hem asalağı besleyen hayvan olmak, hayvanın ensesindeki asalak olmaktan niye daha iyi olsun? Bana sorarsanız, tam tersi doğru bunun, zaten uygarlık dediğimiz de bu. Artık incelikte, kültürde öyle bir döneme eriştik ki, köklü bir iş bölümünü gerektiriyor. Eskiden böyle miydi! Ticaret hor görülür, soylular paraya el bile sürmezdi. Şimdi öyle mi ya, asalaklık toplumsuluğun en üstün biçimi. Gelecek, asalaklığındır. Şimdi bütün iş aralıksız yeni yeni asalaklıklar bulup çıkarmakta. Asalaklığın şerefine içiyorum, düşünürseniz siz de beni haklı bulacaksınız ya!..”

General Dorsch ne yapsın, işin içinden çıkmak için kibar bir jest aradı kendine, (Brunel’in üstelik o da birinci sınıf bir asalaktı diyerek uzattığı) Napoléon konyacı kadehini alıp şöyle usturu-buyla kaldırdı havaya, neyin şerefine içeceği kendiliğinden dili-nin ucuna geliverdi:

“Yurtseverliğin şerefine!” dedi.

“İyi ya!” diye bağırdı Georges, “ben ne diyorum sanki!”

10

DOĞRUDAN eve dönmeyi canı hiç çekmiyordu. O bulvar senin bu bulvar benim bir süre dolaştı Georges, millet so-kaklara dökülmüştü, kılık kıyafet de yerinde. Tam tiyatroların boşaldığı sıra, rastlantı, Weber Caddesindeydi; bir sürü tanıdı-ğa selam verdi. Bazıları selamını aldı, bazıları durumu öğren-memiş olacaklar ki, tanımazlıktan geliverdi onu. Hiç tınmadı Georges; kimsenin masasına oturmamayı da becerdi. İçinden Larue’deki tartışmayı sürdürüyordu hâlâ. Bir yandan da tost ya da sandviç yemek için oturmuş varlıkları tartıyordu göz kararıyla. Kendi kendine, ara sıra böyle kısacık gülmesi de on-dandı. Nasıl gülmesin, hangi şişko madama, hangi delikanlıya baksa, ya kılığı kıyafeti, ya hasır şapkası, ya bilmem nesi, ona, ya eski bir rezaleti, ya bir dolandırıcılığı, ya da gayet usturuplu bir borsa dalaveresini hatırlatıyordu. İyisi mi, Weber’den çıktı, Montmartre üzerinden Monceau Parkına uzandı. Sabran, kar-deşinin imzaladığı senetleri çabuk öder mi acaba? Kim bilir. Rat Mort’un garsonuna çıkardı yüklü bir bahşiş verdi, hem de nasıl yüklü; adam bu parayla kaldığı odanın Allah bilir iki aylık ki-rasını öderdi. Elinde mi, çevresinde yaltaklanılmasını istiyordu Georges; hem de nasıl.

Eve vardığında Diane uyanıktı.

Sabaha kadar da uyumadı. Sabah, annesine, telefonla, ge-lip onu görmesini söyledi, sonra da kapısını herkese kapadı; Marguerite’e açtı yalnız. Marguerite öğle yemeğinden sonra

geldi; Diane'ı öyle solgun, gözleri kızarmış, dudakları titrer görünce korktu basbayağı:

"Ağladınız mı yoksa?" dedi.

"Hayır, yavrum. Bütün gece gözümü bile kırpmadım, şu kitabı okuyordum, bir sardı..."

Gerçekten *Yolcu ve Gölgesi*'nin sayfaları son yaprağına kadar kesilip açılmıştı.

Christiane dersenez, müthiş tasalıydı. İki üç kere, bir yerine getirip Marguerite'e, Georges karısının sağlığını gözetmiyor, demeye getirdi. O gün Robert'in Paris'te olmayışına da ayrıca sıkılıyordu. Georges iki kere mi üç kere mi ne, Diane nasıl diye bakmaya uğradı ama nedense Marguerite'e pek de iyi karşılamadılar gibi geldi. O da saat yediye doğru, kulağında Diane'in "çok ağlıyor" sızlanmaları, içinde acayip bir burkulmayla döndü evine.

Pazarı pazartesiye bağlayan gece Offémont Sokağına doktor çağırıldılar. Diane fenalaşmış denildi ama doktor onu sinirli, gözleri halka halka mor, karnından şikâyetçi bulmasına rağmen, giderken korkulacak bir şeyi yok dedi ve gitti. Ne var ki pazartesi sabahı Diane'ı palas pandıras Profesör Pozzi'nin kliniğine kaldırdılar, sıcağı sıcağına apandisit alındı. General Dorsch'un ona yazmış olduğu mektup da, demek oluyor ki *Je sais tout* dergilerinin son sayıları ve kenarı bükülmüş bir sürü kartvizitle birlikte, günler sonra eline geçti. O ara Marguerite de Sabran, odanın bir köşesinde, doktorun hastanın odasına konmasına izin verdiği çiçekleri yerleştiriyordu. Diane'in çılgılığı aklını başından aldı sanki, her şey belleğine oyuluverdi birden; ama Diane, yalnız Diane, dakikasında toplamıştı kendisini:

"Yok bir şey canım, yok bir şey! Ötekilerden daha kötü bir sancıydı, geçti..."

General Dorsch'un davranışı, doğrusu ya, güzel Madam Brunel'in gösterisi kadar çabuk olmamıştı. Pazar günü Diane'a mektubu yazıp gönderdi mi gönderdi, pazartesi günü daha sabahdan durumu bildirmek üzere Wisner'in kapısını çalmıştı bile. Evet, Wisner'le uyuşamıyorlardı politika konusunda uyuşamı-

yorlardı ama öğrendiklerini, Brunel’lerin yakını, üstelik Fransız endüstrisinin temel direklerinden biri sayılan sanayici dostuna da açıklamayı bir görev edinmişti, durumu bilmez de söylentilere yer verecek biçimde hareket ederse, bütün bu çirkef Wisner’in üzerine sıçrayacaktı çünkü. Zaten Diane’in ameliyatını da, orada, Wisner’in ağzından duydu General Dorsch; Madam Brunel’in ölümle hayat arasında sallandığı o anda... Wisner adamakıllı üzgündü hani, açıkça görülmekteydi bu.

Bunu görünce General, Diane’la kocası arasında kesin, öteden beri belli, yadsınamaz bir ayırım yapmak fırsatını kaçırmadı elbet: Biri her bakımdan hayran olunacak, eşi bulunmaz bir yaratık, hem bilgili, hem görgülü, hem sevimli bir kadın; diğeri kapkaççının biri, kaba ve iğrenç bir herif..

“Aman Generalim!” diyerek sözünü kesti Wisner, “neler söylüyorsunuz, Brunel dostumdur benim...”

“Bu davranışınız size ancak şeref verir, ama söyleyeceklerimi bir dinleyin hele...”

Wisner bulutlardan düştü sanki. Ne? Brunel bir tefeci miymiş, bizim Brunel ha? Allah Allah, insan kime inanacağını, kime güveneceğini şaşıyor. Vah Diane’cık vah, vah talihsiz kadın! Ha, işte bu noktada Generalle sanayici yüzde yüz uyuşmaktaydılar. Hele Georges’un Dorsch’a çektiği o söylev yok mu o söylev, General ana çizgileriyle açıkladıkça herifin ne mal olduğu adamakıllı çıkıyordu ortaya; besbelli malın gözü! Çünkü toplumsal görüşleri oldukça... ileri olduğu halde, sözleri, Wisner’in bile tepesini attırmaya yetiyordu. Ya, öyleymiş demek, Offémont Sokağının Shylock’u, sanayicileri de, tüccarları da tefecilerle bir tutuyormuş ha! Görürüz bakalım kim haklıymış kim haksız.

Wisner birden durakladı:

“Yalnız, Diane’i, o zavallı kuşcağımızı örselemeden nasıl yapmalı bu işi, ne yapmalı?” Generalin şaşkınlığına diyecek yoktu o an.

Yine de Jacques de Sabran’a gidip her şeyi anlatmadan, Diane’in ayağa kalkmasını bekledi; bu arada, birkaç kere kliniğe çiçek götürmeyi ve Madam de Nettencourt’a telefon etmeyi de

unutmamıştı. Christiane’a bakarsanız, ameliyatın izi varla yok arası bir şeydi, “Şu kadarcık canım!” diye bas bas bağıyordu telefonda, “şu kadarcık işte!..” General telefonda göremiyordu elbet ne kadarcık olduğunu ama büyük olmasa gerekti o kadar. Şu Pozzi, sihirbaz mı nedir?

İzninin biteceğine yakın, tam Sabran’lara gitmeye niyetlendiği gün Diane’dan bir mektup çıkagelmez mi! Yeryüzünde kutsal ne varsa, hepsi adına yalvar yakar, o gün onu evlerine çağırıyor-du. Gel de gitme!

Gitti, o buluşmayı anlatmak sözcüklere sığar mı hiç. Ama General çıktığında kafası allak bullak olmuştu. Savaş alanlarına alışkın, onun gibi yaşlı bir asker, bu yiğitliği tamı tamına kavrayamazdı ki! Dünyada Diane’dan daha çok hayranlığa değer kim vardı? Mektubunu alır almaz yanıtlamamıştı ya, önce Georges’la konuşmak istemişti de ondandı bu. Konuşabilecek kadar iyileşir iyileşmez de konuşmuşlardı zaten. Georges her şeyi itiraf etmişti: Artık her şey bitmişti aralarında. Evet, Diane gerçi hâlâ seviyordu Georges’u, sevmenin sevilmenin ne demek olduğunu kendisine öğreten de o olmuştu hayatta. Hayır, Generalden saklamıyordu bunu, hatta bazı şeyleri daha iyi anlaması için söylemesi de gerekliydi bir bakıma; değil mi ki insanın bazı duygularını yenmesi zorunludur, eh, Diane da yenecekti bu duygusunu, emindi de bundan. Şimdilik... Eski dostundan tek, ama bir tek dileği vardı: Belki Jacques ve Marguerite de Sabran onu da bu iğrençliğe buluşmuş sanıyorlardı; onun isteği, Generalin gitmesi, kendilerine bir şey açmadan onları alıp getirmesi, geldiler mi geldiler, Generalin önünde her şeyi kendisi anlatacakmış Diane.

Bir tarihî buluşma daha. Onun ağzından sırrın nasıl ortaya çıktığını dinleyip de, Jacques ve Marguerite’in heyecandan gözlerinin yaşarmaması olası mı? Manevi bakımdan, Pierre de Sabran’ı Georges öldürmüş sayılır elbet. Bu arada Jacques, kardeşince imzalanmış borç senetleri olduğunu da öğrendi. Diane, bir kardeş gibi, o Brunel haydudunun bu senetlerin ödenmesini isteyeceğini ona önceden bildirdi.

Madam de Nettencourt durur mu, o da Topsy’de, Madam Blin’e Generalin bu konuda ne dürüst, ne kadar insanca davrandığını anlata anlata bitiremedi. Dost dediğin böyle olurmuş canım, hiç onca dürüst olmasa o göreve getirirler miymiş zaten onu... Diane’cık başına gelen felaketlerden öyle sarsılmış, öyle sarsılmış ki, rahip Gabriel’i kabul etmeye bile razı olmuş. Laf aramızda, kızcağızı dininden soğutan da o aşâğılık Brunel değil mi, avucunun içine almışmış sanki kızı.

Madam Blin yine de:

“Yok ama Christiane’cığım, bu kadar sezgisizlik de olmaz,” demekten kendini alamadı, “insan bir adamla hem yıllarca yaşar, hem nasıl olur da ne yaptığını, nereden kazandığını anlamaz?”

“Ah Pauline ah! Ben de bunu sorup duruyorum ya kendi kendime. Sizin gibi, benim gibi ayağı yerde biri olsa, olur şey değil tabii bu, ne var ki Diane’cığım babasına çekmiş: Eduard’ı bilirsiniz, her gün P’iparo’sunu alabilsin de o, parası nereden gelirse gelsin, sormaz bile. Bu Nettencourt’ların akılları başlarından bir karış havada mı ne, bilmem ki!”

“Öyle olacak herhalde, baksanıza, Mösyö Brunel’in işlerinde çalıştığı halde Robert de...”

“Ah o Robert, ah o Robert! Söylemedim değil mi size? İnanılır gibi değil vallahi. Bırakın şimdiye kadar hiçbir şeyden kuşku lanmayışını, eniştesinin elinde zavallı bir oyuncak oluşunu, hâlâ direniyor, olmaz böyle şey diyor; böylesini aklınız alır mı sizin? İnanmak istemiyor bir türlü. Yalanmış bunlar, kara çalmaymış. Canım böyle olduğunu Georges da kabul etti, diyecek oldum, keşke demeseydim, başladı ablasına bağırıp çağdırmaya, sonra da çarpıp kapıyı gitti, onu görmek bile istemiyormuş...”

“Ne diyorsunuz?”

“Ya, bir ana olarak, siz söyleyin; kolay mı evlatlarının birbirine girdiğini görmek? Çünkü Diane haksız, yo, yo eminim haksız olduğundan, ona bakarsanız, sözde her şeyi biliyormuş da Robert, özellikle söylememiş, Brunel’den yana çıkıyormuş çünkü,

daha neler neler... Dertliyim, ah, çok dertli; nedir bu başıma gelenler benim?”

“Hadi, hadi, üzmeyin canınızı. Her şey düzelir.”

“Düzelir düzelmesine, ben de öyle diyorum zaten. Ama kim alır Brunel adını bir daha ağzına, büyük sözüme tövbe! Diane ayrılıyor, Nettencourt adını alacak yine.”

“Bak bu iyi olur, çok iyi olur onun için.”

Madam Blin’e gerçekten dokunmuştu bu haber.

“... Diane’a kimse bir şey diyemez o zaman, kesti attı derler. Soylu bir davranış, bundan iyisi can sağlığı.”

“Öyle değil mi ya? Gerçekten de kesti attı hani; bir akşam bizim eski damat eve dönünce ne görsün, eşyaları derlenmiş toplanmış hole indirilmiş, uşağın elinde Diane’ın ona mektubu. Olur mu böyle şey, diye kafa tutayım diyecek olduysa da, uşak, ‘Madamın emri var, Mösyö direnirse, polis çağıracağız’ deyince, baktı pabuç pahalı, bindi bir taksiye gitti.”

“Ne diyorsunuz, siz neler söylüyorsunuz Allah aşkına? İnsan kocasını kendi evinden kapı dışarı eder mi böyle?”

“Kendi evinden mi, hangi kendi evinden? Hayatlarını birleştirmişlerdi ama mallarını birleştirmemişlerdi Allahtan. Offémont Sokağındaki konak Diane’ın kendi malı, Nettencourt şatosu da onun. Kendi adına başka gelirleri de var. Çekip gitmekten başka çaresi yoktu Brunel’in, bunu anladı da. Ondan sonrası sepet havası.”

“Diane’a diyecek yok doğrusu,” diye hakkını teslim etti Madam Blin, “ama düşündükçe şaşıyorum, nasıl oluyor da Mösyö Brunel onu görmeye, konuşmaya kalkışmıyor?”

“Bak hele düşündüğünüze! Diane’cığım biliyor adamın işlerinin içyüzünü, her şeyini... Açıklar diye ödö kopuyor tabii! Hem kalkışmadı da sayılmaz ya, mektup yazdı, şimdi de yanıp tutuşuyor Diane’ın aşkından, ya buna ne dersiniz?”

“Ne diyeyim, Madam Brun... şey, Diane, uğruna yanıp tutuşulmayacak kadın değil ki. Üstelik bu beklenmedik ayrılık da oldukça ağır bir darbe kocasına.”

“Hadi canım, aldatıp duruyordu kızımı, yürekler acısı bir durum. Söylüyordum da... Diane diyordum, kızım diyordum, kan yok mu damarlarında senin, insan bir erkeğin kendine böyle davranmasına boyun eğer mi? Ben ananım, öyle mi, akıl vermeye kalkacak da değilim ama senin yerinde olsam çoktan ben de bir dost edinir, kocamı aldatırdım!”

“Daha neler? İleri gitmişsiniz biraz.”

“A, ben hiç dayanamam şekerim, içimden ne gelirse onu yaparım hemen. Herif sabahlara kadar Diane’in tırnağı bile etmeyen birtakım karılarla gezip tozuordu. Şimdi karısını kaybetti ya, oturmuş lise öğrencilerine yakışır aşk mektupları yazıyor, ama kim yutar, hiç kimse çok şükür. Offémont Sokağında dolaşırken de görmüşler. Dolaşsın bakalım, nasıl olsa Diane bir süre için Nettencourt’a gidiyor, dinlenmeye.”

Sıkıntıdan ne yapacağını kestiremeyen Yüzbaşı de Sabran’dı asıl. Brunel üç kere evine gelmiş, üçünde de evde yok dedirtmişti kendisini. Son gelişinde banyodan, aralıkta yüksek sesle alaylı alaylı konuşan tefecinin sesini işitince, ister istemez kabul etmeye karar verdi.

César-Franck Sokağı, askerlerin mahallesi ya, oradaki evin ufak salonunda konuştular, salon da ne salon; XVI. Louis biçimi camlı kapılar, Çin bibloları, bir de Fontenoy’da şehit düşmüş Alphonse de Sabran’ın portresi. Yüzbaşı de Sabran ne senetlere şöyle bir göz atmak tenezzülünde bulundu, ne de onları uzatan eski dostuna. Ne dostmuş ya!.. Biz ona dost demiş bağrımıza basmışız, o kardeşimize oyun etmiş, ölümüne sebep olmuş, kallesin, katilin biri. Brunel kızmadı hiç:

“Tamam yüzbaşım,” dedi, “eğer böylesi hoşunuza gidiyorsa, tamam, aşağılık herifin biriyim ben. Yalnız konumuz o değil, bakın, kardeşiniz Pierre de Sabran, yüz elli bin franklık borç senedinin altına adıyla sanıyla basmış imzayı; siz ki, bugüne bugün ne kallesiniz ne sahtekâr, anlı şanlı bir kurmay yüzbaşı, de Sabran’ların şerefine tek koruyucusunuz...” Bunu derken duvardaki portreye bir selam sarkıttı Georges Brunel... “Bir an bile

düşünmeyecek, elbet sahip çıkacaksınız bu borca, ufacık bir imza bana yeter...”

Yüzbaşı de Sabran, öyle bir karşılık verdi ki, olursa o kadar olur işte:

“Mösyö,” dedi, “şu anda evimdesiniz, bir köpek vurur gibi çekip sizi vursam, hiç kuşkusuz beraat ederdim, jürinin kutlamaları da cabası. Kafam iyice kızmadan defolun karşımdan, çabuk!”

Mösyö Brunel artık metelik etmeyen senedini sepetini toplamış, yalnız çıkarken kapının eşliğinde durup:

“Yüzbaşım,” demişti, “size tek şey salık vereceğim: Boşayın karınızı, benimkini alın, yaman bir çift olursunuz!”

General Dorsch, işin sonucunu dokunaklı bir öfkeyle yorumladı Wisner’e:

“Hayır,” diyordu, “bu sefilde bir türlü bağışlayamadığım ne biliyor musunuz, Diane gibi bir kadını aldatması! Yine de bir ocağı söndüren, nice yuvayı sarsan bu gibi büyük çalkantılarda Yüzbaşı de Sabran gibi, Diane gibi namuslu ve iyi yürekli kimse-lerin olduğunu görmek insanın yüreğine biraz olsun su serpiyor.”

“Emekliliğiniz ne zaman Generalim?” diye sordu Wisner.

“Ne kadar geç olursa o kadar iyi.”

“Siz söyleyin hele.”

“Niye? Duruma bağlı. Tümgeneral olursam var daha, tuğgeneral kalırsam beş yıla varmaz... Fakat?..”

“Fakatı bu: Benim yönetim kurullarımdan birinde yeriniz hazır... Beş yıl sonra nasıl olsa yeniden konuşuruz bunu... Beş yıl sonra olmazsa, daha geç olsun fark etmez!”

“Ne diyeceğimi şaşırdım, azizim Wisner; çok duygulandırdınız beni, gerçekten çok duygulandırdınız...”

“Yoo, öyle demeyin Generalim, öyle bir hizmetiniz dokundu ki bana, unutulur gibi değil.”

Marguerite’i en çok üzen Robert’le Diane’in bozuşması olmuştu. İki kardeşti bunlar, et tırnaktan ayrılır mıydı hiç? Nettencourt’a giden Diane’i geçirmeye gelmişti, gara kadar yine

bunu konuştular. Artık Offémont Sokağı gediklileri arasına girmiş olan rahip Gabriel de onlarla birlikteydi.

“Öyle değil mi ama rahip efendi, et tırnaktan ayrılır mı?”

“Allahın işine karışılmaz madam, o ne yapacağını bilir, her şeyi de düzeltir.”

“Aa,” dedi, “sözünü ettiğiniz o ilacı getirdiniz mi bana rahip efendi?” diye sordu Diane.

“Getirmez miyim, getirmez olur muyum hiç! Sayın valideniz hanfendiye vermiştim, çantasına koydu bile.”

“Robert’e gelince; Marguerite’ciğim zordu durumu, benimle olsa kazanabileceğı şey yoktu, Georges’la olsa kaybetmeyeceğı. Geçimi neredeyse onu seçti.”

“Ah Diane, inanılacak şey mi bu?”

“Herkesi kendin gibi sanmazsan, evet! Guy, gel bakayım buraya, rahip efendiye Allahaismarladık de!”

Guy koridora çıkarak: “Allahaismarladık rahip efendi!” dedi.

Nettencourt’a gitmelerine seviniyordu ama papazları hiç sevmezdi Guy.

11

TUR şuraya bakalım, yak bir sigara... Şu kırmızı kutudan... Derdin neyse anlat.”

Georges, Wisner’in oradaydı. Bir bakıma Yüzbaşı de Sabran’ın kendisini nasıl karşıladığını anlatmaya gelmişti ya, bu arada, Wisner’in yardımına ne dereceye kadar güvenilebileceğini de yoklamak istiyordu.

“Tamam,” dedi Wisner, “önceden belliydi yüzbaşının böyle yapacağı. Şereflerinin kaç para ettiğini bilmiyor muyuz? Yanlış anlamıyorsam, sen de soylular ve onların ordusu üzerindeki düşüncelerini açıklamak için anlatmadın bu hikâyeyi. Sana ne vermiştim ben küçük Sabran için?”

“Yetmiş beş bin.”

“Oysa sana yüz elli bin borçlu görünüyor. Fark, her zaman bu kadar büyük olmazdı pek!”

“Ne yaparsın, geçim dünyası.”

“Doğrusunu istersen gözüm, millet tefecilik demekte haklı buna. Bak, ben senden topu topu yüz bin isteyeceğim, ticaret dedin mi, böyle olur.”

“Ne demek istediğimi pek anlamadın gibi...”

“Anladım kardeşim, anladım. Paranın üstüne yatmak niyetindesin sanırım. Belki de ödemede kolaylık istiyorsun...”

Wisner’in keyfine diyecek yoktu. Georges dişlerini sıktı, yine de kendinde, sözü alaya dökcek kadar bir güç buldu.

“Ne bu para için ödemede kolaylık istiyorum, ne de başkası için. İflas bayrağını çektim.”

Wisner ilgiyle baktı ona:

“Öyle mi? Pahalıya oturacaksın bana. Karşılığında ne veriyorsun peki?”

“Karımı,” diye karşılık verdi Brunel.

“Maşallah, yüreklisin de! Ama karın zaten bende, hem bende olmasa da artık sende değil.”

Georges bozuldu biraz. Bu konuda en duyarlı olduğu nokta burasıydı. Karısını kendince seviyordu da. Islıklı bir sesle, hafifçe:

“Olabilir,” dedi, “ama olanları bütünüyle ele almak gerek. Diane sana kalıyor, para bana. Kârda da, zararda da ortak olmalıyız.”

“Azizim Georges, anlaşmasına sonunda nasıl olsa anlaşırız, bundan kuşku yok, ancak bana öyle geliyor ki, senin konuyu ele alışın da yanlış, ama kökünden yanlış, neredeyse yasal bakımdan yanlış diyeceğim bir yan var. Ben sana sermaye verdim birader, ortak olmadım ki! Unutma bunu, hayır da deme! Bir kere olsun defterlerini denetledim mi, yoo, para veriyordum yalnızca; sen de istediğin gibi kullanıyordun verdiğim parayı. Yani ayrıntılarını bilmediğim için, ne iş çevirdiğinden haberim yoktu desem yeridir. Evet, arkadaşlık gereği bazı şeyler anlatıyordun bana, anlatıyordun ya, senin dostun olarak dinliyordum onları, sermayedarım olarak değil, yoksa yasaya aykırı işlemlerine desem desem hayır derdim. Niye elini kolunu sallayıp duruyorsun canım, ahlak açısından kafana kakmıyorum ki yaptıklarını! Yalnız, Allah için

söylemeli, iş yürüsün diye üstünde adın ve adresinle ilan kâğıdı bastırmak düşüncen yok mu, işte onu bir türlü kafam almıyor. Hani bu kadar sakat bir davranışı istese de yapamaz insan.”

“Öyle deme, yazıhane filan açmak gerekiyordu, oysa uydurma bir adla çalışamazsın bu işte, aracıyla da olmaz, güvenilemez ki...”

“İlahi Georges, ömürsün yahu, kime anlatıyorsun bunları? Ne olursa olsun, sana da bana da bunun neye mal olduğunu biliyorsun ya...”

“Yok, abartma o kadar, bütünüyle bakarsan, sen kârlısın bu işte...”

“Orası seni ilgilendirmez. Hem unutma ki dünya kadar masraf ettim...”

Son söyledikleri akıllarına ne getirdiyse getirdi, karşılıklı bastılar kahkahayı, bir süre kalçalarını döve döve güldüler. Sonra Brunel:

“Şaka bir yana,” dedi, “Diane’la birlikte Nettencourt şatosunu, Offémont Sokağındaki konağı, mücevherleri almış oluyorsun, birkaç parça da ıvır zıvır...”

“Bütün bunlar Diane’in kendi malı.”

“Evet, o da öyle diyor ama mademki Diane sende kalıyor...”

“Bunu sen söylüyorsun. Önce onun boşanması gerek.”

“İyi ya, ben niye geldim buraya?”

Vay kerata vay! Tevekkeli Wisner içinde bir yanıyla bu Brunel deyyusunu sevmiyor. Hilesi buymuş demek, bunu önermeye gelmiş. Onun bu serüvenden kâr beklemediğini nereden bilsin. Brunel serüveni, ufak bir serüvendi Wisner’in gözünde, anhası minhası, başladığı gibi de bitirmişti. Diane’la evlenip de ne olacak? Kaç yıldır düşüp kalkıyorlardı zaten. Daha fazlası adamı ihtiyaratırdı.

“Başka bir iş önerim daha var, parayla katılmak istersin diye düşündüm, biliyorsun ki siyasal açıdan oldukça ilginç bir sürü yatırım bulabilirim... Nice’de bir yazıhane açardık, Monte-Carlo’nun burnunun dibi...”

Wisner uzun boylu konuşmasına fırsat bırakmadı:

“Hayır Georges, olmaz bu iş. Senin en zayıf tarafın da bu zaten, bir iş bitti mi biter, bir türlü anlayamıyorsun bunu. Şu anda durumum, senin yaptıkların gibi ağır yanlışlar yapan birini sür-git desteklemeye elverişli değil. Şu anda, neyim var neyim yok her şeyimi, Fransa’nın Fas’ta giriştiği o şahane eseri desteklemeye bağlamış durumdayım, iyice kafana koy bunu gözüm...”

Georges, acaba dalga mı geçiyor diye ona bir baktı şöyle, yoo, çok ciddiydi, hem de ne ciddilik, papa sanki mübarek. Evet, Wisner’e bakılırsa, onun gibi adamlar, bugün değilse yarın, ufak kişisel oyunları bırakmak, o ana kadar düzensiz ve dağınık kalmış güçleri topluma katarak, devlet çapında oyunlara girmek zorun-daymışlar... Georges şaşkınlıktan dut yemiş bülbüle dönmüştü.

“Bak gözüm, sanma ki milleti ayağa kaldırmaya yarayan palavralara, iri laflara inanıyorum... Fransa deyişim sözün gelişi, aslında biz demek istiyorum, çıkarları ortak bir grup. Ama bunu bir kere kabul ettikten sonra, elbirliğiyle Allah’ın çorak, bereketsiz bir kırını ufak ufak bir çeşit yeryüzü cenneti haline getirmekte olduğumuz da yalan değil; on yıl, on beş yıl sonra, tabii böbreklerimiz buna izin verirse. Gidip görmeli oraları, kim bilir ne güzel olacak... Evet, böbreklerimde hayır yok, Contrexeville’e gideyim diyorum, kür için, Thompson da gidecekmiş, geçen gün söylüyordu... Elbet, böylesi bir girişime yatırım yapmak, senin yüzde yüzlük fırladığına yatırım yapmaktan çok daha çekici, hiç değilse beynine bir kurşun sıkıp her şeyi ahmakçasına berbat edip çıkan şu Sabran gibi dangalaklarla alışverişin yok. Öyleleri, nice nice Sabran’lar, oynadığımız büyük oyunun dama taşları, üstelik oyun sırasında başlarına bir şey gelirse boşuna olmayacak: Savaş alanlarında şehit olmak, intihardan yeğdir! Madenleri, kültürü, şehirleri, limanları, yolları ve demir yollarıyla güpgüzel bir sömürge de elde kalır, kötü mü?”

“Bırakırlarsa. Gazetelere bakarsan pek iyi gitmiyor işler.”

“Fez olaylarını mı diyorsun? Doğru, ama oraya öyle bir adam gönderdik ki Georges, bu işi çabucak bitirir, gözüm. Lyautey adını duydu mu sen hiç, ha?”

“Duymaz olur muyum! Bizim kayınbirader Alençon’da 14. Süvari Birliğinde askerliğini yaparken komutanıydı; kuzenlerden biri, Emile de onu Madagaskar’dan biliyor. Anlattıklarına göre pek de hırlı bir matah değil seninki.”

“Orası öyle, biliyoruz. Biliyoruz ama Fas’a gitti gideli işler yürümeye başladı. Derdin bini bir para. Sultan Moulay Hafid elimize ayağımıza kötü dolaşüyor. Değiştirmek gerek! Asıl önemlisi, bizim mülkiyet haklarımızı geçerli kılmak istiyorsak, Fas yasalarını kökünden değiştirmek zorundayız; çünkü bunların mülkiyet düzeni içinden çıkılır gibi değil! Hangisi maghzen, hangisi melk, hangisi habous, anlayabilene aşkolsun! Kafa kabile kafası, üstüne gerçek bir mülkiyet kurmak olası değil. Devlet dedikleri, Arap saçına dönmüş iç içe bir sürü itiraz. Lyautey...”

Georges, hayran, bir ıslık çaldı. Doğrusu ya, Wisner adama kıllı sardırmıştı bu işe. Birden kafasında şeytanca bir buluş:

“İyi ama, ya bu yandan Kayzer Wilhelm sömürgeleri yeniden paylaşılmı diye tutturursa ne yapacaksınız? Manesmann kardeşler hâlâ Fas’ta benim bildiğim...”

Wisner oldukça yukardan:

“Fransa,” dedi, “Kayzer’den korkmuyor. Anayurdunda olduğu kadar sömürgelerde de sözünü geçirmesini bilir; girdiğimiz bu uygarlık görevini yerine getirmemize hiç kimse engel olamaz. Savaşmak gerekirse bunun için...”

“Bırak şimdi onu, madem iş çok, bana da bir kapı bulsana kapılanacak...”

Wisner düşünmek içinmiş gibi durakladı.

“Niye olmasın?” dedi sonra, “ama bir koşulum var...”

“Neymiş o?”

“Hemen Fas’a gideceksin,”

“Sağol,” dedi Georges, “gidemem. Metresim annesinden ayrılmak istemiyor da.”

Gitmeye davranıyordu, Wisner önüne geçti:

“Ha, bak,” dedi, “poliste çalışmak istersen, o olur.”

İKİNCİ BÖLÜM

CATHERINE

 RSAY Garında General Dorsch'tan ayrılınca, Teğmen Desgouttes-Valéze, bir koşu Rennes Sokağına, annesinin oraya gitmişti; sivil giyinmeye! Madam Desgouttes-Valéze de, meğer konuşmak için onu bekliyormuş. Sana soracaklarım vardı da yavrum, nasıl, yemeğe kalmıyor musun bu akşam? Hiç olur mu canım, gelmenle gitmen bir oluyor. N'apalım, davetliyiz. Sen de anlamaya çalış biraz. Teğmen bir yandan da harıl harıl yaka düğmesini arıyor, bulamıyordu, yok, yok! Gömleğini de öyle kötü kolalamışlardı ki, niye hâlâ değiştirmezler bu ütücüyü! Bana bak Fernand, diyeceklerim var sana, bir iş için akıl danışmak istiyorum; alt tarafı senin işin canım. Fernand'ın boyunbağlarıyla başı dertte, bir temizcesini bulabilirsen bul! Bana paranı şu işe yatır diyorlar, yatırsam mı yatırmam mı kestiremiyorum; yatırmaya kalkışırsam Longwy'deki haddehaneleri satmak gerekecek, nasıl girerim bu sorumluluğun altına!

Fernand Desgouttes-Valéze, çekmeden ipek çoraplarını çıkarmış alaylı alaylı seyrine dalmıştı: Çiftler birbirine karışmış, hangisi hangisinin eşi olabilir, ayırabilmek dünyanın zamanını alır. Şunu da üstünden tutturmuşlar, büzülmüş, adamın gözüne giriyor.

"... Ne dersin, Longwy'deki haddehaneleri satsam mı? Hepsini on tane, rahmetli baban..."

Fernand patladı sonunda:

"Akli nerde bu Marinette'in?" dedi, "Vallahi anlamıyorum anne. Yirmi beş yıldır bu evde çalışır bu kadın, yine de..."

"Ne yirmi beşi, yakında otuz yıl oluyor. Ama sorumu yanıtlamadan çekip gideceksin yine. Söyle satayım mı?"

"Canın ne isterse onu yap. Yalnız, savaş bir patlarsa, Longwy'deki haddehanelerinden daha güvenilir yatırım mı olur?"

“O nasıl söz, ağzından yel alsın! Bana savaş sözü etme dedim mi sana? Oğlu subay olan bir ananın yüreği savaş sözünü kaldırır mı? Allah etmesin, savaş patlayacak olursa, o güne ermek için hemen canıma kıyarım.”

Fernand güldü biraz, şap şup annesini öptü, saat sekizi bulmuştu ya, Babylone Sokağı iki adım ötede olduğu halde bir taksiye atladı, şoför homurdandı bir zaman, iki adımlık yere yürümek istemeyen kimselere attı tuttu.

Görüyor musunuz şunu, beş aylık grev hâlâ akıllarını başları-na getirmemiş şu şoförlerin, biraz halden anlasalar ya, ne gezer!

Mercurot’lar, karı koca, Çin Elçiliğinin bahçesine bakan bir evde oturuyorlar. Binbaşı Mercurot, Genelkurmayda çalışıyor, Jacques de Sabran’ın da şefi. Yemekte Fernand, General Dorsch’la trende konuştuklarını anlatacak oldu. Mercurot güler ha güler:

“Breh breh, öyle bir çam devirmişsiniz ki delikanlı, o kadar olur yani; General Dorsch, Diane yosmasının dostudur, bilmiyordunuz sanırım!” Fernand’ın başından kaynar sular dökülmüştü sanki, yine de gözlerini Madam Mercurot’nun kız kardeşinden, Catherine Simonidzé’den ayırmıyordu, bu akşam onu burada bulamayacağından öyle korkmuştu ki!

1912 yılında Catherine yirmi altısını sürüyordu. *Larousse Sözlüğü* Gürcüler için dünyanın güzel ırkı der ya, bu sözün canlı kanıtı sayılabilirdi. Saçlarının doğulu siyahını nasıl anlatmalı; yeryüzünde insanın belirişine, İran’a, yeryüzü cennetlerine ve doruklarında gemi artıklarına rastlanır dedikleri Kafkas dağlarına ilişkin ne kadar efsane, denizleri büyülu Hint’te yaşayan beyaz insanların insanüstü gücüne ilişkin ne kadar yorum varsa, bu saçlarda yoğunlaşmış, kararmış sanki. Bir genç kızın tepesine karanlık üstüne karanlık mı yığmışlar ne! İnce ve uzun boynunu daha da belirliyor, başını dört bir yanından sarıyor; yüzüne baksan ne diyeceksin bilinmedik bir kuş yüzü mü! O ne bitmez tükenmez gözler, o Allah Allah kirpiklerin perdesi altından o ne yemyeşil bakış, o melek beyazlığına kıpkızıl çizilmiş o ne ağız öyle! İncecik, hiç kusursuz; XV. Louis topukların üzerine uçar-

casına konmuş, siyah kadifeden o kın gibi robunun içine sessizce süzölmüş. Yoksa kadınlık perisi mi, kadın kılığına girip de görünen o ufacık eller, o ayaklar, öylesine mini mini şeyler ki insana ters geliyor. Çocuk desen çocuk değil, çocukluktan ileri; sesini duysan, geceler gibi derin, koyu; ne bu kız Allah aşkına, koskoca bir evrenin kendisi mi, çekiciliğı mi, yadsınması mı yoksa? Hani kıyasıya güzel, güzelliğinin de farkında, üstelik milletin yüreğine inmesinden de hoşnut ya, yirmi altısında olmasına rağmen, bak on altısında dersin... O tirşe gözlerinin derinliklerinde anayurdundan uzak, hayal meyal, yarı silik imgeler kaldığı; çokluk bu imgelerin Tiflis'e mi, yoksa çocukluğunu geçirdiğı İtalyan İsviçresi'ne mi ait olduğunu kestiremediğı halde, öyle ya, beş yaşındaymış da sözde o; annesinin eteklerine dolaşıyor, masanın üstünde kristaller, havada bir mandolin sesi, Madam Simonidzé'nin çevresinde birtakım beyler telaş telaş, dağlar, mavi göller, boyalı tahta oyuncaklar... Evet, anayurduna ve babasına ait bütün bildikleri (kara sakallı bir bey, bir de sıra sıra petrol kuyuları) annesinin bir Acem çekmecesinde sakladığı sararmış fotoğraflarda gördüklerinden fazla olmadığı halde, Catherine'de de, ablası Hélène Mercurot gibi, sokaklarda insanları çevirip baktıran bir güvercin kuğurması kalmış oralardan; nedense, içine her şeyin karıştığı hiçbir şeyi de açıklamayan tersliklere merakı, ne yapsa üstünden atamadığı o mahzun genç kız havası var ya, onu serüvenci bir yosma konusuyla karmakarışık etmesine yol açıyor üstelik. Bir zamanlar Viyanalı Raphaël Kirchner, kartpostallar yapardı hani, üstünde yaldızlı fona çizilmiş alışkın tazeler ya halka halka sigara dumanı üflerdi ağızlarıyla; ya kolları çıplak, bahçelerde kiraz toplarlardı, işte o günlerden kalma bir kız bu Catherine, hep de öyle kalacak. Binbaşı Mercurot, ne yapmış etmiş, karısını sigaradan vazgeçirmiş ama baldızının aklına estikçe yaktığı Batscharis'lere katlanıyor, böyle sofrasında Saint-Juran, Régis, ya da Desgouttes-Valéze gibi bir aşkı bulunsa da.

Pierre de Sabran'ın başına geleni, Matmazel Simonidzé'nin yüreğı kaldırmıyor pek. Ona bakılırsa, bu işte okkanın altına gi-

den biri varsa, Madam Brunel'miş, o görmemiş ama pek de güzel diyorlarmış, hem günümüzün toplumunda bütün kadınlar köle olduğundan her fırsatta onlardan yana çıkmak gerekiyormuş.

Binbaşı, ne de okkanın altına gitmek ya, demeye getirecek oluyor, kadının sürdüğü hayat preses hayatı, ayrıca kocasının tefecilikten kazandığına da ortak olmuyor muydu? Catherine hoşlanmıyor bundan, ne yapsın diyor, kocası efendisi demek bir yerde, zaten siz böylesiniz, kadınları batırmak oldu mu hepiniz el ele, onlar sizinle birlik değil ama artık.

Madam Mercurot, kız kardeşinin dediklerini farkında olmadan yalanlamak istemişçesine, kaldırıp elini binbaşının eli üzerine koydu.

“Vallahi hiç de ilginç bir kadın değil Diane Brunel, inanın bana matmazel. Bir kere sarışın, ikincisi, kocasından (ve binbaşıyla inanırsak Dorsch'tan) başka Wisner'le de düşüp kalkıyor, hani otomobil fabrikatörü Wisner var ya...”

“Ne olmuş düşüp kalkıyorsa? Tam erkek ağzına yakışır sözler bunlar. Wisner'e gelince, Madam Brunel'le düşüp kalktığı için daha da az *ilginç* sayılmamalı mı? Ne acayip eşitsizlik bu böyle! Topunuz örümcek kafalısınız siz, apaçık görülüyor bu, ortada!”

Aslında baldızının bu çıkışlarına binbaşı çok tutuluyor ama deneyleriyle biliyor ki ne öğüt kâr eder, ne bir şey! Ne yapsın, duygulanarak Lenoçka'sına bakıyor o da, ne kadar farklıdır kardeşinden, kardeş olduklarına tanık ister.

Gerçi Hélène Mercurot dört yaş daha büyük, daha da az ışıltılı ama, pekâlâ Catherine'e yeğlenebilir; hem daha boylu boslu, hem daha oturaklı. Ne isterse olsun, Teğmen Desgouttes-Valéze'in gözü Catherine'den başkasını görmüyor ki!

Topu topu beş ya da altı kere rastlaştılar geçen yıl, bir kerecik de, o da bir düğünde, konuştular, ne var ki bu delikanlının onun söyledikleri kadar kendisine de takılmasına yetti de arttı bile. Hiç değilse böyle sanıyor. Şimdiye kadar, ne kadar kadın tanıdıysa, ister genç kız olsun, ister Saumur'deki yosmalar, hatta üstlerinin karıları, manevi bakımdan hepsinin tam karşıtı bu

kız. Stanislas’da yetişmiş genç bir subay olarak, o neye saygı duyuyor, neye inanıyor, neyi biliyorsa; her dakika, her sözüyle hepsini çiğneyip geçiveriyor. O kusursuz burnunu kısıp da o her şeye yukarıdan bakması yok mu, altüst ediyor içini Fernand’ın. Onun karşısında sanki bir taşralı! Onun üstüne başına iyice buladığı Guerlain kokusu, Guerlain’in değil Tiflis’in kokusu gözünde, sözlerindeki o garip serbestlik *Binbir Gece Masalları*’ndaki kahramanların havasından geliyor besbelli. Hem de tersliği bir an bile aklına gelmiyor da, onun bu hızlı feminizmini Asyalı olmasına bağlıyor. Catherine sözü ne kadar şaşırtıcı bir güzellikle yüklüyse, teğmen için, *Gürcü kızı* sözü de o kadar şaşırtıcı bir güzellikle yüklü. Kendi kendine “Nietzsche’ci bu kız” diyerek açıklıyor Catherine’i.

Neyse, Mercurot sözü Balkan olayları üzerine kaydırmayı becerdi sonunda. Askerlik konusu, kadınları ilgilendirmez demeye kalmadı, Catherine öteden atılıp binbaşının sözünü kesiverdi; hıh, Makedonya’da strateji tartışmasının, Wardar hattında tutunulabilir mi tutunulamaz mı olasılığını konuşmanın sırası mıymış şimdi! Siz, Balkanların her yanında savaşı protesto etmek için grev yapan işçilerden haber verin! Delikanlıya operadaymış duygusunu veren o sıcak Arabistan ötesi sesiyle, bu işçilere bir övgü, bir övgü! Galiba ilk kez oluyormuş böyle bir grev, sonra bir de Bulgar var, adı Sakasof mu ne! Catherine adını andıkça gözleri parlıyor. Kim acaba? Fernand, anarşist olsa gerek diye düşünüyor. İşin garibi, Catherine’in Türklerden de bazılarını cana yakın bulması anlaşılır gibi değil canım! Eğer solcuysa, bu Matmazel Simonidze’in, Yunanlıların, Sırpların ve Bulgarların ulusal kurtuluşlarından yana olması gerekmez mi? 89 ilkeleri ve özgürlük uğruna, üstelik Almanların adamı olan Sultan’a karşı yürütülen bir savaş değil mi bu, demokratların savaşı. Desgouttes-Valéze’e böyle düşünmek gerek gibi geliyor ama Catherine neredeyse acıyarak bakıyor teğmene.

“Aman sizin özgürlüğünüzü, demokrasinizi sevsinler! İlahi, cumhuriyetçi geçinen bir ülke, kalkar da o Petersburg cella-

dı Çarla ittifak mı yapar ayol?.. Türklerin zaferi ne demek, her şeyden önce Çarın ezilmesi demek, şimdi anlıyor musunuz bir Gürcü olarak niye bunu dilediğimi? Petersburg’da, Moskova’da grevler eksik olmuyor, suikastlar da olacak daha...”

Hele Sibirya’daki altın madenlerinde olup bitenleri anlatırken Matmazel Simonidzé, bütün bütün coşuyor. Garibine giden, hazzır bulunanlardan kimsenin bu olayları bilmediğini fark etmiş olması. Buna Fernand’ın az buçuk düşüncesizce, Sibirya’da altın madeni oluşuna şaşması da tüy dikeyor, bilmezmiş meğer. Catherine açıkça küçümsüyor artık.

Canı fena halde sıkılan binbaşı, sözü çaresiz Pierre de Sabran’ın ölümüne getiriyor. Bahanesi de Sırbistan, Wisner’in orada birtakım çıkarları yok mu! Sırbistan, Wisner, derken söz gelip Diane’a dayanıyor.

“Nesine isterseniz bahse girerim,” diyor Catherine, “elleriyle bir iş görmeyi asla öğretmemişlerdir ona. Nakış biliyorsa, ne mutlu. Ben de öyleyim ya, piyano öğreneyim diye can atıyordum gerçi, iki kişiye birden ders aldırarak gücümüz yoktu, yalnız Hélène öğrendi. Hem işçi olmazsa ne olabilir sanıyorsunuz bir kadın? Evli ya da evsiz, yosmanın biri olup çıkar sonunda.”

Mercurot’nun imdadına Fernand yetişti, sözü müziğe çevirdi; o zaman bir insancillaşıversin Catherine, en çok da binbaşı sevindi buna, gülleri tabak tabak açıldı: Bütün gece sözü Bonnot olayına getirecekler diye içi eriyip durmuştu da...

2

1900 Evrensel Sergisini görmek için Mösyö Simonidzé Paris’e geldiğinde ne görsün, karısı iki kızıyla Quartier Latin’de bir aile pansiyonunun iki odasına sığınmamış mı? Ev sahibinin oğlu da Hélène’e asılıp duruyor; gel de sıkılma! Artık Catherine’in bakışları mı dokunuyor, ne oluyorsa, açıyor kesenin ağzını!

Montparnasse Garının oralarda bir Blaise-Desgoffe Sokağı vardır, işte Madam Simonidzé’nin kızlarını alıp o sokaktaki bu

küçük apartmana taşınışı böyle olmuş; eline geçen üç beş kuruşla borçluların ağzını biraz olsun kapatabildiği için de, yeni apartmanı Dufayel'den taksitle döşeyebilmiş. Çünkü kocasının bağladığı nafaka dışının kovuğuna sığmayacak türden, üstelik bir ay geliyorsa üç ay gelmiyor, işin yoksa bekle dur.

O tarihte Madam Simonidzé kırkına ya yeni basmış, ya yeni geçmiş, ama basbayağı yaşlı bir kadın. Hani dört beş yıl fazladan bir süs, ilginç bir değişiklik diye küstah küstah ortalıkta dolaştırdığı erken kır düşmüş saçları yok mu, günün birinde yüzünün gençliğine hiç de karşıt düşmez olmuşlar, çökmüş çünkü derisi, kendisine bol gelmeye başlamış, çirkinleşmiş. Hayatlarını altüst eden, onları babalarından gelen nafakayla geçinmek zoruna koşturan olay bu aslında.

Madam Simonidzé Tiflis'ten çıkmalı, kocasından ayrılalı ne kadar mı olmuş? Catherine, o zamanları hayal meyal bile hatırlamıyor. Hélène'in anılarından, annesinin anlattıklarından çıkarabildiği kadarıyla, Ortaçağ gibi bir yermiş orası, kadınların topu cahil, handiye kocalarına tutsak; Mösyö Simonidzé dersiniz, ayyaşın biri, içer içer karısını döver ya da yemeğin sonuna doğru kalkar çöl dansı oynamaya.

Kızlarının güzelliği Madam Simonidzé'ninkinin yanında hiç kalırmış, hiç. Çevresinde bir servet ve hayranlık uğultusu bu yıl Interlaken'deyse, gelecek yıl Baden-Baden'de, o olmazsa Nice'te ya da Floransa'da görünür görünür kaybolurmuş. O kaldıkları otel odaları; ister Paris'te olsun, ister Bodensee'de, Catherine'in evi sanki, hiçbirinde de çiçek eksik olmazmış. Artlarına bir de hizmetçi takmışlar, haydi kuzeyin plajlarından Vezüv sırtlarına. Kadının işi gücü, dostları gelip de analarını gece gezmelerine götürdü mü çocuklara göz kulak olmak; ne gezmeler, onların gözünde gizlerle dolu, anneleriye kıl pranga kızıl çengi süslenmiş, omuzları, en övündüğü yeri çıplak; beylerin kolunda.

Nereye giderlerse gitsinler, annesinin tuvalet masasına her şeyden önce bir resim konurdu; solgun benizli bir delikanlının resmi. Catherine, kim olduğunu biliyordu; annesine soracak

oldu, Madam Simonidzé, yalnızca, Grigori'nin resmi olduğunu söyledi, kahraman Grigori'nin. Sözde Hélène hatırlıyormuş Grigori'yi, vaktiyle gelir anneleriyle atışmış, öyle diyor. Catherine, altı yaşında mıydı ne, annesi yokken gelir bu yakışıklı delikanlının resmine daldı; bir keresinde Hélène onu orada yakaladı; işte o gün bugündür ablasından nefret eder Catherine, nefretinin başlangıcıdır bu olay.

Yılda iki kere, kaç patlarsa patlasın, geride ne cümbüşler bırakılırsa bırakılsın, mutlaka Paris'e gelinecek; ama kara sevdalı beyler, otel avlularında hemen o akşam kendilerini vuracaklarını söylüyorlarmış, otelde nasılsa edindiği birkaç arkadaşını bu gezip tozma arasında bir daha belki de hiç göremeyeceğini düşünerek Hélène baygınlıklar geçiriyormuş, boşuna, iki elleri kızıl kanda olsa, ille Paris'e gidecekler: Sebebi de belli, Madam Simonidzé üst baş yapacak, ya iki gözüm, hem de Worth'ta, Worth'tan aşağısı kurtarmaz.

Madam Simonidzé'nin çevresinde, nereye gitse bir tutkular sarmaşığı, Catherine annesinin ardında dolaşan, ona çiçekler gönderen, alıp alıp tiyatrolara, operalara götüren bu adamlara baktıkça, benzemezliklerine, benzemezliklerine olduğu kadar, annesine bakışlarındaki benzerliğe şaşıyordu. Aralarında, Isola Bella'dan Ostende'a kadar ardı sıra gelenler vardı. Öbür bazılarıysa sanki belirli bir yerdeki bir dekora ilişkindiler, oradan ayrılırken eski bir mektup gibi yırtıp atıyorlardı onları. Bir bakışta beti benzi solan gencecik aylaklar. Ülkelerinin işlerini ne büyük bir özenle görüyorlarsa, aynı özenle ihtiyarlıklarının hakkından gelmeye çalışan devlet adamları. İngiliz subayları, Avusturya'ninkiler, yetmiş iki milletten iş adamları, hatta o yaz İtalyan Rivierası'nı birlikte dolaştıkları bir de Mısırlı prens.

Daha sonra Hélène'i San Remo'nun oralarda bir manastıra yerleştiriyorlar, orada okuyacak. Kaşla göz arasında öyle zengin kız çocuklarıyla arkadaş oluyor ki, inanılır şey değil. Catherine'se, ufacak bir kedi gibi, annesinin dizi dibinde kalıyor, tabii Grigori'yle baş başa.

İsviçre’de Madam Simonidzé’nin, hemşehrilerine, hiç değilse Ruslara rastladığı olurdu: Oradan tanıdığı kimselerdi bunlar, çoğu batılı dostlarından adamakıllı değişik: Üniversiteliler, profesörler, doktorlar filan. Bakımsızca, ciddi, çabucak parlayan! Uzun uzun onlar Rusça konuşur, Catherine, hanım hanım bir köşede oturur, dediklerinden pek de bir şey çıkaramadığı halde, dinlemeye, anlamaya çalışırdı. Çokluk, toplantılardan sonra bir efkârdır basıyordu annesini, kapıyı bacadı kapatıyor, kırk sekiz saat kimselere açmıyordu. Sonra geçiyordu tabii. Wittelsbach’lardan bir prens vardı ona tutkun, gezinti arabasıyla küskünler güzelini almaya geliyor; Grigori’nin resmi bir otel odasında ufacık bir kızcağızla baş başa kalıyordu. Bu sefer onun sözünü etmişlerdi toplandıklarında. O kelebek gözlüklü amca, annesine, Grigori’den ya haber sormuştu ya da ona benzer bir şey. Annesinin ağladığını Catherine görmemiş miydi sanki!

Madam Simonidzé tanrıya inanmazdı. Catherine’e anlatıklarına bakılırsa, papaz kısmı, halkın saflığını sömürerek geçinirmiş; başları da Rusya’da, sarmış bunları, budalanın biri, budala ama dünyanın belki de en zengin budalası, ayrıca evlere şenlik bir herif, bir hayvan. Tanrının olmadığına en sağlam kanıt. Devrimcilerin Rusya’yı zulmünden kurtarabilmek amacıyla bunu da, bundan önceki Çar gibi öldürememeleriymiş zaten. II. Aleksandre’in ölümünü Catherine ikide bir anlattırırdı. Nasıl o gün Çar bir geçit töreninden dönüyormuş; hangi sokaktan geçeceğini bilmediklerinden, nasıl nihilistler birkaç sokağa birden pusu kurmuşlar. Petersburg kanalları olan bir şehir, Catherine’se Venedik’i ve Bruges’ü görmüş, nasıl bir yer olduğunu kestirebiliyor, arkası kolay artık: Nefis bir akşam, rıhtım boyunca sıra sıra soyluların konakları; Çar, sırtında istihkâm üniforması, saltanat arabasıyla tıkr tıkr geçiyor, arabacının yanında bir de muhafız Kazak. Derken köylünün biri nereden çıktıysa çıkıveriyor ortaya, çıkmasıyla, atların ayaklarına doğru bombayı atması bir oluyor; bir patırtı, bir kıyamet!.. Ne hikmetse, Catherine ne zaman bu genç köylüyü tasarlamaya kalkarsa gözlerinin önünde hep

Grigori'nin yüzü. Bombanın patlamasıyla atlar, arabacı, Kazak, yoldan geçenler ölüyor, araba darmadağın oluyor, ama Çara bir şey olmuyor, şubat güneşi altında hâlâ sert karın üstünde dikiliyor. Bombayı atan köylüyü polisler tutmuş, ayaküstü düşmüşler de, yarı baygın ayakları dibine sürüklüyorlar onun. Allah Allah, Catherine ürperiyor birden, çünkü jandarmalar Grigori'yi dövüyorlar, Çarın sorguya çektiği Grigori. Birisi, Çar tam oradan ayrılmak üzere kızığa binerken, yaralı değilsiniz ya diye soracak oluyor: "Değilim," diyor Çar, "Allah'ın lütfu." Birden başka bir köylü peydahlanarak: "Sus," diyor, "sus, Allah'ın lütfu deme!"

Bu köylü de Grigori'nin eşi. Belki de o, öteki de kardeşiydi. Ne de güzel attı bombayı, Çarın tam ayakları dibine! Nasıl gök gürlermiş gibi ansızın karardı ortalık; yer, gök, soylu konakları zangır zangır titrediler, camlar tuz buz oldu; dumanlar yatışınca Çar Aleksandre nasıl meydana çıktı, henüz ayakta ama eli yüzü kan içinde, kanalın korkuluğuna dayanmış, çevresinde yığınla cesetler, akan kandan kıızıla dönmüş kar, sanki saltanatının sembolü bir görünüş; sonra, nasıl Çar: "Üşüyorum!" dedi, ha?

Beş erkek bir de kadınmış. Sokakta ellerinde bombalarıyla pusuya yatanlar, Çarinkine karşılık kendi hayatlarını vereceklerini bilen beş erkek, bir de kadın. İlk bomba patlayıp da Aleksandre, başında sepetle yanı başından geçen bir kasap çırağı oracıkta can verdiği halde, sağ salım meydana çıkınca, ötekilerin yüreği nasıl da çarpmıştır kim bilir? Ya suikastten önceki günlerin telaş ve heyecanı! O kadın var ya, adı Kontes Perovskaya, gebeymiş de üstelik. O yüzden ötekilerle birlikte asmıyorlar onu: Önce doğuracak, Çara bir asker getirecek dünyaya. II. Aleksandre, kontesi, doğum yaptıktan sonra astırmış.

Madam Simonidzé içten, olağanüstü bir şefkatle anardı kontesin adını: Perovskaya... Catherine öteki beş adamı düşünüyordu daha çok, onun gözünde zaten beşi de Grigori'ydiler.

Tatilde Hélène, Vevey'de gelip onları buldu, sanki o Hélène değil; bir değişmiş, bir değişmiş! Bir kere ufak diye Catherine'le konuşmuyor bile, üstelik Manastır'da adamakıllı sofulaşmış, an-

nesi hoşlanmasa da muskalar taşıyor, akşamları dua ede ede bitirmiyor. Catherine'in tüyleri diken diken oluyordu ablasının bu becerilerini gördükçe, besbelli Çarın buyruğuna geçmişti Hélène, Grigori'yi astırınların yanına.

Manastırda piyano çalmasını, şarkı söylemesini de öğreniyordu ya, müzik diye ölen Catherine, hasedinden çatlayacaktı neredeyse. Annesine, ders alayım ben de, diye yalvardı. Nasıl olmuş, bir yerde durup oturdukları yokmuş ki, hem daha küçükmüş o. Ayrıca, gizli gizli Hélène'i üste alan Madam Simonidzé, Catherine'in piyano çalmaya hiç de yatkın olmadığından emindi. Şarkı söylemeye gelince, şan dersine erken başlamak sesi bozarmış diyordu.

Doğrusu daha o zamanlar Catherine, annesinin ablasını üste aldığını sezinlemeye başlamıştı. Üzülüyordu bundan. Manastırda çocuk yetiştirmek kafasına uymasa da, aşırı sevgisi kadar aşırı gelecek hayalleri, Madam Simonidzé'yi büyük kızını rahibeler arasında büyütmeye itiyordu. Ne cici kızdı Hélène! Günün birinde her şeyi olmalıydı onun, mücevherleri, dantelleri, lüks bir hayatı. Yani şimdi kendisinde olup da hepsini kaybetmesine pek fazla bir zaman kalmadığını hissettiği her şeyi.

Zaten çok geçmeden elde avuçta bir şey kalmadı. Hem de bir hiç yüzünden: Birkaç kırışık, cildinin günün birinde sarkıvermesi, bunun için yetti de arttı bile.

3

 SALTANATTAN sürdükleri son sefa, annesinin Paris'te dayalı döşeli bir apartman tutması oldu. O sıra Catherine sekinizi sürüyor. Evin içindeyse bir Mösyö Dérys, kim olduğunu pek de kestiremiyor ama, o bıyıkları yok mu o bıyıkları, öpünce illet oluyor kızcağız.

Mösyö Dérys'in en mutsuz olduğu günler, Madam Simonidzé'nin zenginliğini, yarış atı tavlalarını başına kaktığı günler. Catherine'in işi gücü, kuş tüyü yer yastıkları, siyah

tahtadan mobilyalar arasında, Mösyö Dérys'in armağanı yarım düzine bebekle oynamak, bir de kartondan mı ne bir köpeği var; annesiyle çıktıkları bir gün yılbaşı hediyesi diye annesinin aldığı köpek; onu tutkuyla seviyor; o bir yana, öbür hepsi bir yana.

Ne var ki bu Mösyö Dérys'in işten başını kaşımaya vakti yok, o yüzden evde gençten bir sürü adam, birkaç da kadın, oturup oturup saatlerce annesinin okuduğu kitaplardan konuşuyorlar. Ibsen, Mirabeau. Catherine'in en çok istediği annesinin ona Mirabeau'yu okuması. Herkesi bunca konuşturan bu kitapları, kendine göre, alkol gibi bir şey diye düşünüyor o. İçlerinde hava hep güzel, koskoca bir güneş altında, toplumun ezdiği hepsi de iyi, hepsi de yakışıklı birtakım adamlar, birtakım genç kızlara tutuluyor, sonra birlikte ver elini cennet gibi masal ülkeleri, şarkılar mı istersin, yeşil yeşil kuşlar mı!

Madam Simonidzé'nin okumaya düşkünlüğü yaşının ilerlemesiyle ilgili olmalıydı. Bir merakı da, hayatının avuçlarından su gibi akıp gittiğini ona unutturan bu boş sözleri yazanları tanımaktı. Hani Catherine'in bebekleriyle bir konuşması var ya, o da Catherine'le öyle konuşuyor, diyordu ki:

"Bugün bir bey gelecek yavrucuğum, göreceksin bak, ne hoş bir bey... Yakışıklı, kara kara gözleri var, mavi miydi gözleri yoksa... Çok büyük bir yazar bu, ünlü bir ozan!.. Ömründe böylesini görmedin, ne şaşıracaksın bir bilsen... Yeşil entarini giydireceğim sana, yaramazlık etme sakın, e mi, hanım hanım otur bir kenarda, erken de yatmayacaksın zaten... Adı ne mi, adı Laurent Tailhade..." Ardından, Madam Simonidzé, o zaman yazdığı *Kargaşaya Ballad*'ı okuyordu ezberinden. Catherine'se bir yandan akşamı iple çekiyor, bir yandan da annesinden aldığını oyuncak köpeğine satıyordu:

"Yaramazlık etme sakın... Seni de alacağım yanıma..." ve tabii saat dört der demez, akşama konuk var diye, zalimliğe yakın bir ağırbaşlılıkla bütün öteki bebeklerini nefes aldırmaksızın uykuya yatırıyordu.

Madam Simonidzé'nin tuttuğu bir başka yazar Marcel Schwob'tu. Şaşıttığı da, adamcağız yakınlığını belli etmek için hiçbir fırsatı kaçırmadığı halde, eserlerinin halka, akşamları Palais-Royal'a ya da Nouveautes'ye üst üste yığılanlara değil elbet, gerçek ve uçsuz bucaksız halk yığınlarına bir türlü ulaşamaması; Schwob'un durumu, bir yerde, onunkinin tıpkısıydı canım: Söylediği her kelime halk için söylenmişti ama, anlaşılmaz bir uğursuzluk halkla onun inatla arasına giriyordu. Tıpkı Madam Simonidzé'nin durumu, o da her geçen gün biraz daha keskin olarak, kendisini koskoca bir çevreden koparan şeyin, işçilerden yana, o sırtlarında aletleri avadanlıkları sokaktan geçerken gördüğü işçilerden, onların partisinden yana çıkması olduğunu anlıyordu; anlıyordu ama, o bir âlemde, işçiler bir başka âlem, hangi ortaklaşa dille anlaşabilir, uyuşabilirlerdi ki?

Sonunda Schwob'la tanıştı bir gün, akşamına uzun uzun Catherine'e genç ve güzel eşinin sözünü etti, bir oyuncu kızmış ama şöyleymiş, böyleymiş. Bir kere eve de geldi bu hanım, Catherine'e sorarsanız, güzelliğine diyecek yoktu. Acele oyuncu olmayı, o da büyük bir yazarla evlenmeyi kurdu bir zaman.

Sonra o sivri sakallı, sırık gibi uzun boylu, geygeniş alınlı güneş yanığı adam! Sonradan ne kadar düşünürse düşünsün, onun eve ilk kiminle geldiğini Catherine bir türlü çıkaramadı. Ayağı bir süre onlardan eksik olmamıştı, Arjantin sözü de dilinden düşmüyordu; anladığı kadarıyla, Arjantin dediği, Mirabeau'nun, Catherine'in aklına önüne geçilmez bir biçimde getirdiği ülkeydi; annesinin dizi dibinde, Büyük Chaco ormanlarına, tropik ovalarına ilişkin öyküleri ağzı açık dinliyordu, nasıl iki üç metre boyundaki otların üzerinden sinek kuşları uçuşurlarmış da, bazen nasıl ansızın tutuşan bir yangının kıvılcımları onların yerini almış. Sıra alevleri anlatmaya geldi mi, konuk nerdeyse kendinden geçiyordu. Ateşin ufukları sardığı o günlerini anarken *Kızıl Bayramlar*'ım derdi hep. Oralarda kitaplar okur, böcek koleksiyonları da yaparmış. Catherine meraklanmıyordu ama, keleklerini göstermesini istemiyordu pek, gözü kör değildi ki, ne kadar yoksul bir adam olduğunu

görüyordu pekâlâ; annesinin onunla konuşurken ne kadar yukarıdan aldığını da: Ah, ah, uygarlığın her çeşidinden uzakta yaşamayı ne kadar da istermiş o, burjuvaların kanlı saltanatını, sömürüyü ve makine denilen canavarları hiç görmemiş olan o ilkel halkların yaşantılarını paylaşmayı...

Konuk, o konuştuğu başını sallıyor, Catherine, yüksek alnında düşüncelerini sanki damar damar izliyordu. Her sözünü nasıl anlasın, anlayamıyordu elbet ama o Arjantin konusunu kapattıktan, hatta gittikten sonra da, bir türlü kendini o harikalar diyarından alamıyordu; oralara, pumaların, timsahların, çığlıkçı maymunların cirit attığı o yerlere, annesi ona Elisée Reclus'un *Evrensel Coğrafya*'sını okurken çoktan alışkindi artık, biliyordu.

Nedense bu birkaç ziyaretin derin derin izleri kaldı üzerinde; hele sonuncusunu unutamadı bir türlü; oysa şaşırtıcı hiçbir şey olmamıştı bu ziyarette; görkemli, önemli olayları müjdelere bir yanı da yoktu. Çocukluğundan söz etmişti konuk, o kadar. Ama onu kendi yaşıtı bir çocuk, oyuncaklarını paylaşacağı, Atlas'ın haritalarına birlikte bakacağı bir arkadaş olarak düşünmek içini titretivermişti Catherine'in. Arkadaş değiller mi, onlara gelecek tabii; ayaz sokaktan gelirse ısınsın diye Catherine öpecek onu; kakao içirecek, ekmeğine yağ sürecekle. Ardennes'lerdeki köyünde sığır güder, o gizemli gölcüklerin kıyısında uzun uzun düşünürken de çocuk alını böyle damar damar düşünce mi doluydu acaba yine? Ya Paris'te pastacı Corbet'nin yanında çalıştığı günlerde, dükkâna her dönüşünde, yine nerelerde sürttün, diye herif onu döverken? Ya daha da sonraları Sedan'da on üç yaşına rağmen fırının karşısında belden yukarısı çıplak, suratında ateşin ve kömürün korkunç soluması, boyundan büyük yükleri boşaltırken? Ya Cezayir'deki yaşantısında, önce asker postalı fabrikası, cezaevi, sonra daha içerlerde bir alçı ocağındaki yoksul işi, hastalıkları, hastane?

Catherine annesinin gözlerinde yaşlar biriktiğini görmüştü. Bir şey olacaktı, ama ne, anlayamıyordu; ondan konuşuyorlardı hep, saklıdan, üstü örtülü olarak. Akşamdı yine; ilk sefer

sayılmazsa, yine her zamanki gibi üç kişiydiler odada; Madam Simonidzé, Catherine, bir de konukları.

O, hem Catherine'in saçlarını okşuyor, hem de orada bulunuşunu ne kadar yadırgadığını anlatıyordu. Banliyöde oturuyorlarmış, Catherine'den az büyük bir de kızı varmış, adı Sidonie; yoksul yoksul yaşıyorlarmış, başka türlü olası mı, insan haftalığı yirmi franka bir marokencinin yanında çalışırsa? Oysa *yazabilmek için* ayrı bir odaya öyle bir ihtiyacı varmış ki! En az bir haftalığını peşin ödemedene adama oda mı verirlermiş hiç? Catherine'in kulağına hiçbir söz girmiyordu artık, Sidonie'yi hem kıskanıyordu, hem de onu tanımak istiyordu. O da Arjantin'de bulunmuş muydu acaba?

Adama para vermesine, annesi çıkarıp pekâlâ para vermişti, Catherine bundan emindi ya, nasıl becermişti bu işi, anlayamamıştı. Yalnız, konuk birden öfkelenir, verdiği parayı suratına atar da, olmayacak sözler söyler diye hem ödü patlıyor, hem de utançından yerlere geçiyordu.

Hiç de öyle davranmamıştı ama gideceği sırada, açık avucunda altın bir yirmi franklıkla kapının orada dikilmiş, üstünden yoksulluk aka aka; "Sağolun Madam," demişti, "bu para valiz almaya da yeter. Yalnız, birbirimizi görmemiz doğru olmaz artık." Eli, bir silah sapını kavrarcasına, sonra sımsıkı kavramıştı avucundaki altını. Eli ayağı titreyen Madam Simonidzé onu geçirirken:

"Sonra da mı?" diye sormuştu.

"Şansımız pek yok, Madam, yine de belli olmaz, belki mahkemede kellemi kurtarmaya uğraşırken..."

Evin içinde ne yana dönseniz vazolarda çiçek, yalnız kalır kalmaz, Madam Simonidzé onları görmeye bile katlanamaz oldu; içeriye girerken, hiç olmazsa bir an bütün çiçekleri atmayı düşünmüş olmasından mutlu, her aynanın önünde bir kere durup kendine baktı, yatırmayı unuttuğu Catherine'e:

"Söylesene Katiyuşa," dedi, "gerçekten yüzüne bakılmayacak kadar çirkin miyim ben, o kadar yaşlandım mı?"

Mösyö Dérys, Saint-Nicolas armağanı olarak Catherine'e ne getirse iyi? Dört odalı bir bebek evi. Mobilyaları, mutfağı, mutfakta bütün kap kaçağı tamam harika bir şey. Nedense Madam Simonidzé'nin gözü hiç tutmadı bu armağanı, içerledi de; akşam çocuk ocak başında terliklerini bırakınca yanı başına koymayı da kabul etmedi, aptalca buluyordu böyle bir davranışı; ne yapacağını şaşırmış Mösyö Dérys'in gözleri önünde oyuncağını Catherine'in ellerine tutuşturuverdi hemen. Saint-Nicolas'nın da, Noel'in de birer masal olduğunu söyleyerek, zaten ne Allah var ne de Saint-Nicolas, ama sen yine de Mösyö Dérys'i öp ve teşekkür et, öyle yapmak gerek çünkü, dedi. Catherine gözlerini kaçırıp eli ayağı dolaşa dolaşa yaptı dediklerini. Mösyö Dérys, işi sözde şakaya boğayım diye, ben bir şey yapmadım, küçük İsa'nın armağanı olsa gerek, diyecek oldu ama bu sefer de annesi, hadi oradan ahmak, demez mi! Kıpırmızı kesildi adamcağız; çekti gitti. Dört gün ortalarda da gözükmedi; küsmüş olacak.

Dört gün sonra bir geliş geliyor, telaş kıyamet, burnu iyice sürtmüş, kendini bağışlatmak için hediye di çiçekti her şeye hazır. Bağışlamak konusunda her zaman o kadar ağırından alan, ilgisini dirhem dirhem satan Madam Simonidzé yumuşak davranıyor bu sefer, sebebi de belli, daha o sabah bir sürü masrafa girmişler, aralık ayı masraf ayı, Mösyö Dérys yalvar yakar, Madam Simonidzé'yi ve kızını, sıra bulvarlardaki büyük lokantalardan birinde yemeğe götürmek istiyor o akşam. Razı da ediyor.

Madam Simonidzé'yi o akşam görmeliymiş asıl, o ne alım, o ne şatafat. Kızı da annesinin giydiği tuvaletin taftasından ciciler giymiş, pencerede bekliyor, hah işte Mösyö Dérys'in arabası da geldi, geldi ama, Mösyö Dérys içeriye girer girmez neredeyse yığılıyor bir köşeye. Başında başlığı, madama onun geldiğini bildiren hizmetçiye, mösyönün canı sıkkın olmalı diyor, halini hiç beğenmemiş de!

Dérys içerde kendini bir koltuğa atmış, elinde gazetesi *La Patrie*; gerçekten de gazetedeki iri iri başlıkları görmek bile ortalıkta bir şeyler olduğunu anlamaya yeter. Böyle bir gecede sokağa

çıkmaq için insan aklını yitirmiş olmalı. Aa, haberiniz yok mu? Bugün öğleden sonra Millet Meclisi'ne, tam Montfort Vikontu söz alacağı sırada bomba atmışlar, kaç kişi ölmüş, kaç kişi yaralı bilen yok. Anarşistlerin işi tabii, Ravachol takımının. Acaba Borsa'daki etkileri ne olacak? Biz de aksi gibi fiyatlar yükselecek diye oynadıktı, bir düşerse... Charles Dupuy gözüpek adammış hani, bomba patladığında başkanlık kürsüsündeymiş, bozuntuya vermemiş hiç: "Efendiler," demiş, "oturum devam etmektedir." Tabii çocuktu, kadındı, millet birbirini ezmeye başlamış dinleyiciler bölümünde.

Şaşkınlıktan eldivenleri hâlâ elinde, Dérays hem tencerede yemek karıştırır gibi bir şeyler yapıyor, hem de: "Ezmişler birbirini," diye söylenip duruyordu. Ölenlerden bazılarının adları belli olmuştu bile: General Billot, Baron Gérard, Lanjuinais kontu, Rahip Lemire, vs. Hadi bu sonuncusu o garip düşünceleriyle başına geleni çoktan hak etmişti diyelim, ama ya yeniden 1892'nin o karanlık günlerine dönülürse, ne olacak? Clichy Sokağında suikast, Véry'nin orada bomba! Şimdi de Burbon Sarayı'na el atmışlardı. Yarın, Allah bilir, hepimizi havaya uçuracaklar.

Madam Simonidzé:

"Bombayı atan anarşisti yakalamışlar mı?" diye sordu. Kimi yakalamamışlar ki, önüne gelen tutuklanmış, o da tutuklanmıştı herhalde kalabalığın arasında.

Catherine bir yandan boş yere giyinip süslendiklerine üzgündü, bir yandan da Meclis'e bomba atılmış diye niye eğlenemeyeceklermiş, anlayamıyordu. Madam Simonidzé de bu kafada olmalıydı ki, aynanın karşısında saçlarını düzelterek, sesinde Kafkasların bütün güzelliği ve yorgunluğuyla:

"Aman dostum kendine gel," demişti, "bu akşam ille de şampanya içmek istiyor canım; biz hazır oladuralım, siz gidin de kamelya alıverin bana; çiçeksiz bir tuvalet, bitmemiş gibi duruyor çünkü!"

Adamı zorla gönderdiler sokağa.

GÜNLERDEN bir gün gençlik yıllarındaki saltanatın yerinde yeller estiği Madam Simonidzé'nin kafasına dank edince, hangi aynaya baksa gözlerini sarıvermiş o incecik, o bitmez tükenmez kırıksıklıkların ağını, dal boynunun vakitsiz, umut kalmayasıya çöküşünü görüp de elinde avucunda bir şey kalmadığını iyice akli kesince, Hélène ne olacak sorunu meydana çıktı: O kibar pansiyonunda okumaya devam edecek mi, etmeyecek mi?

Doğrusu ya, daha ucuza iki kızını birden okutabileceği eğitim kurumları da acaba var mıdır, düşüncesi bir an bile geçmedi aklından. Catherine ha var ha yoktu gözünde, bir küçük hayvandı sanki ama Hélène'e gelince iş değişiyordu; onun gönlü kırılmasın, o istediği gibi yetişsin diye evlat ayıran bu anne, nesi varsa satılabilecek hepsini sattı. Mücevherlerini de elinden çıkardı, dantellerini de. Her geçen gün biraz daha yoksullaşıyordu. Hanidir Worth'tan giyinmeyi düşünemeyişi bir yana, gündelikte diken bir terziyi bile, eve getirmek, katlanması güç bir lüks halini almıştı, artık gelse gelse eskiden kalma borçlarını istemek için geliyordu onlara; her seferinde kapıyı Catherine aralıyor, annem evde yok, diyordu. Sonra terzi kadının sızlanmalarını yerin dibine geçmeden dinleyebilirsen dinle bakalım: Canım eğer borcu olan elli frangı Madam Simonidzé bir kerede ödeyemeyecek gibiyse, neye ayda on franklık taksitlerle ödemiormuş? Kolay mıymış böyle üç kere, beş kere aralıksız gelmek? Gel, işini gücünü bırak, beşinci katlara tırman, evde çocuklar yiyecek beklesin, kolay mıymış Allah aşkına? Nereye bakacağını bilemiyordu Catherine utancından.

Sonunda bu beşinci katın masrafına da dayanamayıp vazgeçtiler ya! Başladı ondan sonra dön baba dönelim pansiyonlar, otel odaları; patronu ters bakar, işçisi ters bakar, haftalarca bunalır, ya şimdi para isterlerse diye her girişinde çıkışında baygınlıklar geçirirsin; kirli çamaşırlar yığılır, yıkamanın yolu yok; merdivenler tabanını yakar, bırakır çıkarsın günün birinde, kapağı bir başkasına atarsın, orada da aynı şey!

Hélène'i okuldan aldıklarında Lüksemburg yakınlarındaki bir pansiyona yeni taşınmışlardı. Hélène on dördünü sürüyordu; ama tavrı edası büyümüş de küçülmüş sosyete kadını. Okuldan getirdikleriyle giyim kuşamını idare etti bir süre. Catherine bir kendi giydiklerine bakıyordu, bir ablasınınakilere; çatlıyordu kıskançlığından. Her gün salondaki piyanoda o piyano çalışması yok muydu hele, şan çalışması, ablasını kısa zamanda gençten birtakım çocuklarla yaşlı madamların gözdesi haline sokmuştu, oturup Chopin'in *Impromptu-Fantaisie*'sini çalıyordu da onlara, en iyi çaldığı parça, en büyük süksesi.

Pansiyoncu madam, Matmazel Hélène *nasil olsa ezbere çaldığına göre*, mobilyalarını güneşten korumak için hepsi kılıflı oldukları halde pencereleri açmaz, Catherine de salonun bir köşesine, hani havını atmış Hüma kuşu işlemeli saksı kabı var ya, işte onun dibine dikilip loşluğa sığınarak, uzun uzun çalınanı dinlerdi.

Aman ne çirkin birtakım duyguların kaynaştığını duyuyordu içinde, bilseniz. Ablasında olup da onda olması kimsenin aklından bile geçmeyen her şey, ne müthiş acılar çektiriyordu ona. En çok da müzik. Ders alayım diye handiyse annesinin ayaklarına kapanacaktı ama iş iştan geçmişti artık; nerede para? Ortalıkta kimseler yokken, bir hırsız gibi parmak uçlarına basa basa salona girip usulca piyanonun kapağını açıyor, sararmış tuşlarına bakarak sanki kendinden geçiyordu. Bazen, ellerini çabucak üstlerinde şöyle bir dolaştırır, heyecandan basbayağı tüyleri ürperirdi. Gitgide daha da yüreklendi.

O kadar ki, Madam Simonidzé, bir gün onun, bir akşam önce çalgılı kahvede işittikleri bir parçayı çaldığını işitince ağzı açık kaldı. Ne çabuk da kapmıştı. Üçü birlikte gitmişlerdi kahveye, ama çevrelerindeki masalardan bir sarhoş, Hélène'e sarkıntılık etmeye başlamış, bu yüzden oturumlarıyla kalkmaları bir olmuştu. Demek o arada Catherine... İşte o gün Madam Simonidzé kesesi dolup taşarken küçük kızını neden yetiştirmediğine hayıflanır gibi oldu biraz. Hélène'e, bildiklerini kardeşine de öğretmesini söyledi.

Catherine'e daha da koymaz mı bu, öyle ya müziğe olan tutkusuyla ablasına olan kini arasında sıkışıp kalmıştı kızcağız. Zaten Hélène'e kardeşinle ilgilen demesinler de ne derlerse desinler; hemen horlamaya başladılar onu. Neymiş de, bir bakışta Grieg'i çalamıyormuş. Doğru olsa insanın yüreği yanmaz, aslında notaları yarım yamalak çıkarır gibi olunca yalan yanlış önüne ne gelirse çalıveriyordu Catherine. Biraz sezgisiyle, biraz da cahilliğin verdiği cesaretle kaşla göz arasında çıkaramayacağı parça yok gibiydi, ama yine de gözüne giremiyordu ablasının; aksine Hélène kızıyor, hem haddini bildiriyordu durdurup, hem de öyle çalınmaz böyle çalınır diye tavra satıyordu.

Hem doğru dürüst ders yapabilen beri gelsin, Hélène'in çevresinde dolaşan oğlanlardan rahat mı var, zırt vırt salona girip dersin kesilmesine yol açıyorlar. Evlerinden yeni ayrılmış, kadın getiremeyecekleri bir yer olduğundan bu pansiyonlara verilmiş dışarılıklı birtakım çocuklardı bunlar. Aileleri besbelli koyu Katolik; boyunlarında takma kolalı yaka, ilk komünyon armağanı altın iğnesiyle şişkin boyunbağı, şöyle ilk bakışta davranışları adamakıllı dürüst, gerçekteyse adamakıllı içten pazarlıklıydılar. Ne yapar eder Hélène'in saçlarını koklamanın bir yolunu bulur, ya da nota çekmecesinde nota ararken ellerini tutarlardı. Nota aramak da uzun işti hani, yırtık pırtık onca Polka'yı, Czerny alıştırmalarını alt üst edeceksin de aradan Hélène'in o garip kontralto sesini değerlendiren bir Mozart ya da bir Haendel bulacaksın; Hélène de söyleyecek, hem de ne söylemiş, denizler ötesi bir çekiciliği vardı ki, Catherine bile etkisine kapılırdı.

On yaşına bastığında, daha bacak kadarken demek, erkekler diye meraktan çatlardı bu kız, hele onların ablasına baktıklarını görmesi yok mu, yüreği dağlanırdı, piyano kıskançlığının bunun yanında sözü mü olurdu hiç! Ablası salon kadınlığı taslar, annesi, hele kışın akşamlara kadar yatağından çıkmayıp okur Allah okur, odasının dört bir ucuna sigara izmaritleri ekerek ortalığı dumana boğarken, tek başına Lüksemburg bahçesine giderdi o, giderdi ama akranlarıyla oynamak bir an bile geçmezdi aklın-

dan; şamatalı oyunlar onu irkiltir, gözüne çocukça görünürdü, varsa yoksa kendi havasında oradan oraya saatlerce dolaşmak!

Tabii canım, çocuklar filan değildi Catherine'i bu bahçeye çeken, öyle olsa nerede kuytu köşesi varsa oraya gider miydi! Yalnız kalabilmek için de değildi bu, orada rastladığı çiftler yüzündendi daha çok. Sırtını bir ağaç gövdesine verip sözde düşüncelere dalmış gibi görünüyordu ya, işi gücü sevdalıları gözetlemekten aslında. Olmazsa, bahçeyi kalabalık bastı mı terastan Médicis kavşağına giden yolda dolaşır, delikanlı kümelerini gözlerdi; neşeli, gizlerle dolu, bambaşka bir evrendeymiş gibi nasıl şakalaşıp gülüştüklerini. Hele o kadınlar, o pudralı, o boyalı, o dudakları rujlu kadınlar yok mu, bir de onları; sırtlarında Catherine'in düşlerine giren en son moda giysiler, oğlanların arasına akıl sır ermez bir küstahlıkla karıştırmelerini.

Hélène döndü döneli annesinden ister istemez uzaklaşmıştı. Yalnız 1897'de, Cronstadt buluşması yapıldı, Rus-Fransız ittifakı gerçekleşti ya, işte o sıralar bir şey, belki de ortaklaşa bir tutku, ikisini yeniden yaklaştırdı birbirine. Belki de bir isyan duyusuydu bu. Özgürlüğün anayurdu Fransa nasıl olmuş da Rus cellatları ile ittifak sağlayabilmişti böyle? Madam Simonidzé'ye bakılırsa, Çar, Félix Faure'den Fransa'daki bütün Rus mülteci, devrimci ve nihilistlerinin kendisine teslim edilmesini isteyecekti. Catherine'in içine müthiş bir korku düştü, uyku durak kalmadı onun için, nasıl kalsın ki, bir kenarında gizlenemeyecek kadar ufalmış hissediyordu yeryüzünü. Hani bir Ortaçağ yüzyılından günümüze kaçarmışçasına, bir ülkede hüküm süren kâbustan kurtulmaya, kılık değiştirip tutulmuş sınırları aşarak bir başkasına geçivermek eskiden yetiyordu ya, artık yetmeyecekti herhalde. Catherine, Félix Faure'dan nefret etti.

Paris'e iyice yerleşmişlerdi. Simonidzé'lerin hayatındaki en büyük değişiklik de buydu zaten. Yazları şehir boşalmış, delikanlılar Lüksemburg bahçesini dadılara, hizmetçilere, çakıltası yalayıp kumsuz kumda oynayan çocuklara bırakmışken bile yaşantısı neyse o kalıyordu Catherine'in. Yalnız Médicis çeşme-

sinin orada bir gün H         tanımadağı bir çocukla konuşmaya dalmışken gördü; dünya başına yıkıldı sanki, ablası adamakıllı düştü gözünden. Koşa koşa oradan uzaklaştı.

Yaz gelince H         asılan dışarlıklı oğlanların sofradaki yerini bir sürü yabancı gelip almıştı. Yemek yemektense ölme-ye razıydı Catherine,   yle katlanılmaz bir işkenceydi bu. Her şey batıyordu ona; örtüdeki lekeler, peçetelerin kokusu, yemekte konuşulanlar, her şey, her şey! Bu yüzden eyl  le doğru başka yere taşınmak gerekince sevincinden uçtu. Az da oturmamışlardı ki bu pansiyonda; on sekiz ay, dile kolay. Bu ara Mösyö Simonidz  , bir kere hariç, para göndermeyi nasılsa hiç aksatmadığından kirayı da her ay günü gününe   demişlerdi. Ağustosta yolculuğa mı çıkmıştı, kırdı bir yerde miydi neydi, havale geciktik  ce gecikti, geciktik  ce gecikti,     haftayı buldu gecikmesi, pansiyoncu Madam Gelotte da dilini tutamadı. Madam Simonidz  'in asla, ama asla kaldıramayacağı şeyler söyledi o sıra; onun için para gelir gelmez borçlarını ödeyip   ıktılar.

Nereye, bu kez kocaman, ama yalnızca iki yataklı bir otel odasına. Catherine ister istemez annesiyle yatıyordu. Bundan bütün vücuduyla   yle müthiş bir tiksinti duyuyordu ki, lambayı   flediler mi karanlıktı gizli gizli ağlıyordu. Lamba da ne lambaydı ya, modern, en son model petrol lambası, gelgelelim nasıl çalıştığını kıvıramamışlardı bir türlü, is yaptı ya da t  tmeye başladı mı, ne yapsınlar, düzeltsin diye garsonu çağırıyorlardı aşağıdan.

Yirmi yaşlarında var mıydı bu garson? Ortalığı temizlerken   okluk kolları sıvalıydı. Catherine'in gözlerini ayırabilirsen ayır. Hem bununla da kalmıyor, t  y gibi hareket ettiğine bakıp gömleğinin altındaki kaslarını şavulluyordu. Parklardaki heykeller var ya, onlarınkinin eşiydi sanki. Alfred ise yerli yersiz odalarına dalmak i  in hiçbir fırsatı sektirmiyordu. H      'in i  ine düşecek- ti neredeyse. Oysa H       görmüyordu bile onu. Tabii H      'in gözü Askeri Mühendis   ğrencilerindeydi.

1898'de dört beş otel ve pansiyon değiştirdiler. Böylece bir süre pansiyon sofralarında yemek yiyorlarsa, bir süre de otellerde ka-

pıyı biri çalar çalmaz hangi dolaba saklayacaklarını bilemedikleri ispiro ocaklarıyla yemeklerini kendileri pişirerek doyuruyorlardı karınlarını; ya da ucuz çorbacılarda bütçeyi yıkmamak için yedikleri her yemeği kim bilir kaçınıcı kez hesaplayarak. Durup durup, Madam Simonidzé, yok yok, diyordu, her öğün düzenli yemek yemek istiyorsak bizi pansiyon paklar. Ne var ki kılıçığı üstünde fasulyeleri, temcit pilavı gibi Allah'ın günü önlerine konan salçayı yedikçe, iyice bozuluyor, n'apalım diyordu, ucuz lokantalarda hiç değilse canımızın çektiğini yeriz, hadi onlara gidelim. Hadi onlara gidiyorlardı. Ama neler yiyorlardı oralarda: Yağdan görünmeyen yemekleri, oldukça kart dana etlerini, kıymanın en ucuzunu, dünden artakalmış yemeklerin karıştırılmasıyla elde edilivermiş allahlık türülleri, üstelik manalı bir, "İnşallah bunu beğenirsiniz"le önlerine sürülen o evlere şenlik peynirleri. Sıra-sında ayın ortalarına doğru günde iki kere çorbacıya gitmek bile ağır geliyordu onlara, o zaman en iyisi bir kahveye girip yemeği çayla geçiştirmekti. Hele ay sonlarında, önlerinde bir kavanoz reçel, odalarından çıkmıyorlardı hiç, işte o kadar. Madam Simonidzé aralıksız sigara içiyor, kitap okuyordu. Hélène de sigara içiyordu ama okumadan. Catherine bütün gün burnunu cama yapıştırmış, penceresinin önündeydi. Çalışarak durumlarını biraz olsun düzeltebilecekleri ne Hélène'in aklına geliyordu, ne anesinin. Para, armut piş ağzıma düş, postayla ulaşıyordu ellerine; uzaklarda bir yerlerde petrol kuyuları işleten Mösyö Simonidzé gönderiyordu; o karışık, o çetrefil Mösyö Simonidzé. Böyle başlamış, böyle gidiyordu bu, alışmışlardı, biraz oluruna da olsa, geliyordu ya, hayatla bir ilgisi olabileceği akıllarından geçmiyordu, gelirse ne âlâ, gelmezse n'apalım. Belirli bir tarihten sonra başlıyorlardı postacıyı beklemeye, içlerinde de bir korku, acaba son adres değişikliğini bildirdikleri mektup Tiflis'e vardı mı zamanında, yoksa Mösyö Simonidzé orada bulunmadığından ardı sıra Türkiye ya da Petersburg yoluna mı düştü? Para gelir gelmez Madam Simonidzé'nin birinci işi, bütün ihtiyaçlarını ortaya dökerek yüzlerce sigara almaktı hemen; geçen ay bitivermişti sigaraları da

sinirden oynatayazdı, öyle asabı bozuluyordu ki sigarasız kalınca; üç dört saat sonra sapır sapır eli ayağı titriyordu.

5

BLAISE Desgoffe Sokağı kendi halinde bir sokak olduğundan mı ne, Simonidzé'ler oraya taşınır taşınmaz göze battılar. Batmayacak gibi değillerdi ki: Yabancıydılar bir kere, öğleye hat-ta ikindiye kadar yataktan çıkmıyor, sırasında günlerce evlerine kapanıyorlardı; giren çıkan da belirsizdi üstelik çoğu da erkek-ti. Ya giyimleri? Ne göz alıcı biçimdeydi öyle! Ya sigara içişleri? Bunlara bir de hiçbir şaysızlıklerini eklerseniz, yetmez mi göze batmaları için. Hem de ne hiçbir şaysızlık; kasap, bakkal, manav bu yüzden borca verelim mi vermeyelim mi diye akıl danışmaya geliyorlardı kapıcıya. Zamanla biraz göz alıştığından, biraz da 7 numaraya yeni taşınanlar, artistmişler galiba, daha çok dedikoduya yol açtığından, alışıldı onlara; mahallenin insanı oldular. Bir gün alt kattakilerin küçük kızı pencereye tırmanmış, Madam Simonidzé takılacak oldu, derken annesi karıştı söze, kızının in-sanı şaşırtacak kadar bilmem hangi grandüşese benzediğini işi-tince dört köşe oldu zevkinden. Başka bir gün 3 numaradakile-rin bir hizmetçisine sokakta biri takılmış, kızın eli ayağı titriyor korkudan, nasılsa Catherine'i görüp tanımaz mı, ne olur benimle yürüyün diyor, Catherine de yürüyor tabii; komşularının hepsi iyi etmiş diyorlar, aferin. Kısacası, mahalleli benimsiyor onları.

Madam Simonidzé'nin eski ahabplarından kimse kalmamış gibi bir şey. Catherine, eskilerden birkaç sürgünü, birkaç memle-ketliyi görüyor yalnız. Öteki gelip gidenlerin çoğu Hélène'in kı-rıkları: Okul arkadaşları filan ama Parisli olanları değil, Paris'e birkaç günlüğüne gelmiş olanları; çünkü Parisli kısmı, okulda edinilmiş dostlukları sürdürmezmiş, okuldayken Hélène hem daha bir varlıklı, hem daha kendi çevrelerinden görünüyordu da ondan besbelli. Ama ötekiler yetiyor, ötekilerinden de çok kuzen-leri geliyor ya, kuzenlerin de dostları filan. Ee, çoğunlukla keyfi

kaçık bu yüzden, yüzü de solgundu ama gerçekten çok güzel bir kızdı Hélène.

İyi ama bunların arasında Catherine'in işi ne? Kendini öle-siye yabancı hissediyor, yabancı ve mutsuz. Apartman da küçük aksi gibi, Hélène'in dostları bir odaya doluştu mu, ötekinde Ma-dam Simonidzé sırtında sabahlık esneye esneye kitap okuduğu-na göre, Catherine ortalarda. Ne yapsın, ablasının konuklarına içerlediğinden, bırakıp çıkıyor o da. Nasıl olsa ona gelmiyorlar ki! Annesinin sürgündeki ahbablarından bir dost edinmişti, Tse-retelli adında biri, musluk satıcısı. Madam Simonidzé'ye bakar-sanız devrimcinin ta kendisiymiş, ona gidiyordu işte. Ama genel-likle, yalnızdı.

Ablasının çevresi, San Remo'da edindiği görgüye uygundu çok. Üniformaya bayılıyordu bir kere, dostlarının, hiç değilse onu görmeye eve gelip gidenlerin hepsi, hepsi değilse bile büyük çoğunluğu Saint-Cyr Harp Okulu öğrencileriydi bu yüzden. Ol-mayanları da askerlere yakın; askerlerin düşüncelerine yatkın çevrelerin çocuklarıydılar, tutuk, çoğu da Katolik gençler. Kim bilir hangi Quartier Latin ilişkisi, hangi dümen sonucunda, ara-larından birinin daha on dördündeyken Catherine'le evlenmeye kalkışan o Türk gibilerini alıp getirdiği olmuyor değildi, ama dü-şünelim, onun ya kendiliğinden ya da annesinden edindiği dü-şüncelerle çelişik kibar çocukları.

San Remo manastırındaki rahibelerden bir Sainte-Marie-des-Flots vardı ya, onun kuzeni olan Teğmen Mercurot, Régis diye birini tanıştırmıştı onlara, Chalemagne'dan arkadaşmış, Matmazel Josse'u da işte bu Régis tanıştırdı. Bessèges'liydi Bri-gitte Josse, babası ölünce annesiyle kalmıştı, Paris'e göçmüşlerdi. Annesi Madam Josse'u, günün birinde Paris'e yerleşebilmek için kocasının ölümünü bekleye bekleye hafakanlar basmışmış; o da ölmezmiş bir türlü. Güney'deki bu berbat yerde maden işletiyor-muş rahmetli. (Madam Josse Cherbourg'lu da) hayatının en gü-zel günlerini oralarda harcadığını sanıyor. Hoş, oradaki hayatıyla Paris'te yaşadığı hayat arasındaki farkı neden Paris'te Bessèges'e

oranla daha iyi yaşadığını kavramak pek de kolay değildi ya! Passy'deki apartmanından çıktığı yoktu pek. Bütün gün zaten hastalıklı gözlerini büsbütün çürüten bir gergefin başında iğne kakalardı. Aklına esecek de, aşçısına göz kulak olmak ve fiyatları gözden geçirmek için pazar günleri pazaryerine gidecek. Bir de Saint-Honoré d'Eylau'ya. Orada uzun süre kalıyordu hem. Ama Paris'e Brigitte'i evlendireyim diye gelmişti anlaşılan.

Evlenirken yüz elli bin frank çeyiz verecekti kızına. Madam Simonidzé'nin ziyaretine geldiğinde ağzından çıkan ilk söz bu oldu; evet, evet, dışarıdan bakan biri doğanın karnabaharla araucaria'yı yan yana yetiştirmesi cinsinden bir terslik, bir yanlışlık gibi görebilirdi ya, bu iki anne buluştular, görüştüler, şaşırtıcı bir ilişki kuruldu aralarında. Doğrusu işin başında Madam Josse, kızının nasıl bir çevreye düştüğünü yoklamak niyetindeydi ama unutuverdi bunu, Bességes kaldırdı, Bességes koydu; ah madam ah, bu madenlerde grev filan da olur, bilmezsiniz ne felaket! Ya grizu, ya Mühendis Tesseydre ve ailesinin başına gelenler! Uzun sözün kısası basbayağı "hanımefendi kadın" buldu Madam Simonidzé'yi; Rus sarayı üzerine birtakım sorular sordu, baksanıza nasıl yanıtlıyor kadın, pekâlâ, pek güzel.

Brigitte çirkin değildi, ama güzel de sayılmazdı. Hele bacakları, düşman başına. Bir de bisiklet kılığı olarak, bilekleri açıkta bırakan etekler moda olduğunda, ondan da vazgeçti ve bu yüzden gözleri kıpkırmızı dolaştı. Öylesine hayrandı ki Hélène'e, işte o kadar olur, zaten aralarından su sızmiyordu. Ne Paris'ten bir şey bildiği vardı, ne dünyadan, onun için Simonidzé'lere geldi mi Bességes'lerde varlığını bile kestiremediği gepgeniş bir evrenin kokusunu alıyordu sanki. Catherine'in tersliklerine, çocukça sözden anlamazlığına aldırımıyordu, çünkü Hélène'le bütün konularda aynı görüşü paylaşıyorlardı, din konusunda olsun, evlenme konusunda olsun, birdi görüşleri, aşk anlayışları da; en sevdikleri kitap dersenez; *Aşka Yakın Arkadaşlık*. Ama Saint-Sulpice çevresinde öylesine elden ele geziyordu ki kitap, kiralık roman okumak için birlikte abone oldukları kitapçıda bulabilirsen bul.

Kızları yalnız erkek arkadaşlarla gezip tozduklarından evlene-meyecek bir duruma düşerlerse diye korktuğundan mıdır nedir, Madam Simonidzé bu yeni arkadaşlığı pek tuttu. Bir de laf çıkar-dı ortaya, bir çeşit güzel oyun: Sözde Hélène'in Saint-Cyr'li ar-kadaşları arasında Brigitte'e uygun bir koca aramaktaymış. Her birine ayrı ayrı, kızın zengin bir mirasa konduğunu söylemeyi unutmuyordu elbet. İlgiyi çekmeyi de becerdi. Birden, onlar ne kadar değişik havalı olursa olsunlar, gelip giden bu zengin genç kız sayesinde evleri daha bir saygıya değerlik kazanıvermişti.

Hem Régis, Hélène'e zaten kur yapıyordu, Brigitte'in babasını da eskiden tanımış, ikisiyle de çıkmasında ne sakınca olabilirdi ki? Aynı rahatlıkla aralarına onun arkadaşı Teğmen Mercurot'yu da aldılar, incecik sarı bıyıklı, her şeyi şövalye gözüyle gören bir gençti bu. Brigitte bisiklete binmesini bilmiyordu, Régis de bilmiyordu ya!.. Tabii, öbürlerine yaradı bu, Hélène'le teğmene. Sabahları Bolonya korusunda başladılar ara sıra bisiklet sefası yapmaya. Porte Maillot'da Neuilly Caddesindeki Poulet mağaza-sından kiraladıkları bisikletlerle ta Suresnes'e kadar uzandıkları da oluyordu; bu mağazanın kapısında oldum bittim eski model bir bisiklet durur, ön tekerleği koskocaman, arka tekerleği mini-cik, dükkânın sahibi rahmetli Mösyö Poulet, Amsterdam'da bir yarış kazanmışmış bununla meğër. Şimdi işlere karısı bakıyor, suratı çiçek bozuğu İrlandalı bir kadın, saçlarını siyaha boyat-mış. Oğullarından bisiklete binmeyi öğrenmek için o yarı garaj yarı mağaza dükkânlarına gelen delikanlı kalabalığını yukarıdan süzer. Tam da bisiklete binmenin moda olduğu sıralar.

Hélène'in giyimi de ona göre; topuzunun ta tepesine tünemiş hasır şapkası, yeni icat çıtçıtlarla tutturulduğu için bisiklete bi-nerken rahat olsun diye sonuncusu çıkarılabilen volanlı eteği-yile, çabucak da öğrenmişti bisiklet sürmesini. Öğreten Mösyö Poulet'nin oğlu, eli bisikletin selesinde, ayağında golf pantolon ve bisikletçi çorapları; çocuk suratında kıpkızıl bir de sakal. Allah bilir Hélène'in güzel olup olmadığını fark etmemişti bile. Ama eli Hélène'e değdi degecek, onun seleyi tutuşunu görmek içini bir

tuhaf etmişti Teğmen Mercurot'nun, burkulma gibi bir şey, kıs-
kançlık belki de, işte o zaman Hélène'e tutulduğunu anlamıştı ya!

6

RÉGIS, Hélène'den yüz bulamayınca kancayı kardeşine taktı. Bir de beyaz dişleri vardı ki, dişlerine giriyordu Catherine'in. Ama tutulduğundan mı? Hayır. Ciddi bir şey olamazdı aralarında, çünkü kendinden aşağı görüyordu onu, bir şeyden anladığı yoktu ki! Yalnız gücü kuvveti yerinde, kendine göre yakışıklı da, öyle ki Neuilly Fuarı'na gittikleri akşam hep öpesi geldi içinden, öteki de çocuk gibi kendini *Tir Universel*'de nişan atmaya kaptırmış, siyah fon üzerinde beyaz, ağır ağır sağdan sola yürüyen, karşısındaki pipolara, develere, çengilere atıyor da atıyor, tutturdu mu bir gülüşü var, dişlerinin beyazı yanında hedeflerin beyazlığı halt etmiş.

(Pezon'un orada Mercurot'yu, Brigitte'i ve Hélène'i kaybetmişlerdi de) iki kişi bir kupa arabasına atlamış artık dönüyorlardı, Catherine birdenbire Régis'in boynuna sarılınca neye uğradığını şaşırıp oğlan, yepyeni bir hayata başlayacak bir çocuk gibi de sevindi. O kadarla yetinse iyi, hayır daha da ileri gidebilirim sandı, sonunda yürüyen arabadan kendini aşağı attı Catherine, attı da öyle kurtuldu elinden, neyse o da ardına düşmeye kalkışmadı, gözü kesmedi herhalde.

Bu iş Seine boyunda bir yerlerde oluyor. Catherine, canı oldukça sıkkın, alıp başını yürüyor bir zaman. Sıkıntısı, etekleri arasında kaybolmuş bu densiz oğlanın beceriksiz ellerinden niye kaçtım diye. Öpüşmeleri de kafasını altüst etmiş, ne de olsa hayatının ilk öpüşmesi bu. Régis'e kismetmiş meğer. İyi ama Régis kim? Yüksek bir yargıcın oğlu. Babası, Emile Henry davasında savcı yardımcısıymış. O da hukuk okuyor zaten. Katolik Enstitüsünde çalışıyor. Bir şeyden anladığı yok. Belki de sevişmeye ilişkin şeyler, önemli şeyler değil ama Catherine pek de emin olamıyor. Ya çocuk olursa diye de içinde bir korku, gizliden. Hem ca-

nım, kim olursa olsun da Régis olmasın. Rastgele biri de olsa olur, Régis olmaz. O sırada ardına bir adam takılmaz mı, ödü patlıyor tabii. Topu topu on altı yaşındaydı daha. Adımlarını sıklaştırdı ya, adam gelip elinden tutsa, onu alıp istediği otele götürebilirdi. Nedense yapmadı, hızlı yürüyor diye mi çekindi acaba? Pek geç de sayılmazdı, saat on bire yeni geliyordu ama kim bilir!

Ertesi gün Régis, elinde bir buket çiçekle onu görmeye gelmez mi! Suratına gülecekti az kalsın, bir yandan da geceki adamı hatırlamaya çalışıyordu. Otuz yaşlarında olmalı, işsiz güçsüzün biriydi herhalde. Régis yalnız kalmanın yollarını arıyordu ama hiç de oralı olmuyordu Catherine. Böyle şeyleri yaparsa gözü kararınca yapardı ancak.

Yine de onunla çıktı, Régis'in bir genç kıza uygun düşer diye düşündüğü her yere gitti.

Önce Vaneau Sokağındaki Katolik derneği, hani sık sık eğlentiler düzenliyorlar orada, başlarında papazlar, kara cübbeleri koridorlarda davetlilerin önü sıra savrulur, kermesin kalabalığında kaybolur, piyango çekilirken yeniden ortaya çıkar, ya da, sahnenin oralarda ciddi ciddi politika konuşan delikanlılar arasında beliriverirler. İki adım ötelerinde sıra sıra oturmuş aileler, büfenin dibinde kızları. Hele bu kızlar, vara yoğa gülen, delişmen bir kaz sürüsü sanki.

İşte orada Paul Jonghens, arkadaşı Régis'i yanında böyle güzel bir kızla gelmiş görünce bayıldı. Hem de bir Rus kıızıyla. Zamanında bu dev yavrusunun babası Flandres'da iplikçilik edermiş, babası iflas edip öteki dünyaya göçünce, o da kalkıp Paris'e gelmiş, ama gelişi yakın. Catherine'i görür görmez gözlerinin şöyle bir kamaşır gibi olması var ki genç kızın dikkatinden kaçmadı. Zaten ilk bakışta bu mavi gözlerin arkasındaki uçsuz bucaksız ahmaklık uçurumlarını da fark etmişti, ne büyük bir kolaylıkla onun ışıltısına kapılıp kamaşacağını da. O da yavaş yavaş bilmeye başlıyordu ya bu kamaşmayı, hem de ufak ufak korkuyordu bile.

Régis rastgele getirmemişti Catherine'i buraya, onun da kendine göre bir hesabı vardı. Burası bir Katolik derneği olmasına bir

Katolik derneği idi ama ilerici bir yer sayılmaktaydı; geçenlerde Kont Albert de Mun burada bir konuşma yapmıştı. Buraya gelen Katolik gençlerin akıllıları, sosyalizmde iyi olan yanın hangi yan olduğunu, işçileri başıboş bırakmak tehlikesini göze alacak yerde onları İsa'nın tertemiz öğretisine koşmanın her şeyi düzelteceğini anlayanları hep buraya geliyordu. Bu toplantıyı yöneten rahip Desgranges aforoz edilme tehlikesiyle karşı karşıyaydı. Başpiskopos onu birkaç kere uyarmış, dikkatini çekmiş diyorlar. Bu rahip, rahip Lemire'in dostu oluyor, rahip Lemire de, Jonghens'lerin memleketinin milletvekili. Diyor ki Régis: Jonghens'in babası patronun biriymiş, ama yine de oyunu papaza verirmiş, böylelikle, hiç değilse yanında çalışan işçiler, iyi gözle görürlermiş onu.

Tabii bütün bunlar Régis'in ne kadar Catherine'in gözüne girmek istediğini gösteriyordu ama boşuna, umurunda bile değildi genç kızın: Onu hiç hesaba katmıyordu, ayrıca, ne anlatırsa anlatsın politikadan ondan daha fazla bir anladığı yoktu ki Régis'in. Jonghens, ağzı bir karış, telaş telaş döndü geldi:

“Gördünüz mü matmazel, sahnedeki bayrakların arasına, sizin şerefimize bir de Rus bayrağı koydurduk...” Catherine buz ke-sildi sanki, şöyle yukarıdan:

“Bundan daha kötüsünü yapamazdınız mösyö,” dedi ve Régis kalkıştı birtakım açıklamalara: Matmazel, Gürcüymüş de, Gürcü başka şeymiş, Rus başka şeymiş de. Zaten Gürcistan, Alsace-Lorraine'i sayılırmış Rusya'nın... Alsace'lı bir kızı sevindirmek için şerefine Alman bayrağı çekerseniz, hoş olur mu, düşünsenize bir kere! Jonghens, yerin dibine geçti elbet, ne yapsın ama bilmiyormuş, biz Fransızlar coğrafyadan hiç anlamayız zaten, şimdi gidip kaldırtacağım o yakışsız bayrağı oradan. Ve gitti, oralandaki genç, kelebek gözlüklü adamlar kendi aralarında fıs fıs bir şeyler konuştular, genç bir papaz bir merdivene çıktı, Jonghens aralıksız alnının terini siliyordu; neyse bayrağı indirdiler.

Arkasından bir konser varmış, Catherine nasıl sıkılıyor, ne-redeyse çatlayacak. Régis, bir arkadaşını almış gelmiş, Ecole des Chartes'a devam eden bir çocuk, toplumculukla ilgiliymiş söz-

de: Belçika'daki Hıristiyan sendikacılığından söz edip duruyor. Catherine'in içinde hafiften bir bulantı, hele çocuk gözlerini eğe eğe, genç işçileri esirgeme derneklerinde, yıkıcı düşüncelerle nasıl spordan ve dualardan yararlanarak mücadele edildiğini anlatırken: Her şeyden önce üstlerinde para taşımalarını önlemeye çalışıyorlarmış, haftalıklarını alır almaz ille ailelerine götürecekler, götürürlerse sorun yok, parası olmayan ne yapabilirmiş ki! Ayrıca aileler de hoşnut kalıyormuş oğullarının akli başında yetiştirilmesinden, adam olsunlar diye böyle yakından denetlenmesinden. O konuşadursun, Régis dalmış. Catherine'in eldivenleriyle oynuyordu. Catherine'se Paul Jonghens'i içinden geçiriyordu.

Konser bitince, Çarların bayrağından arınmış sahnede bir piyes oynadılar. Piyes de ne piyes: Mösyö Cernon diye dini bütün, akli başında bir patron var, işçilerinin durumunu iyileştirebilsin diye yapmadığı özveri kalmamış adamcağızın, ama ne çare, "Vaat tüccarı" sosyalistlerin kışkırtmalarına kapılan işçiler, gözlerini kırpmadan basmışlar grevi, adamı batıracaklar. Hem de neden, aralarından birine Mösyö Cernon yol verdi diye. Oysa tatlı dille gönlünü yapmaya ne kadar çalışmış patron o işçinin ama sözden anlar adam değilmiş ki! Bir yanda işveren, bir yanda sendika temsilcileri, tartışıyorlar durumu. İşveren babacan mı babacan, öbürlerinin afra tafrasından geçilmiyor. O sırada hizmetçinin biri o müthiş haberi getirmez mi: Kovulan işçi yok mu, o sözden anlamaz herif, atölyelere gelmiş baltalamaya. Madam Cernon, patronun karısı, yoksulların koruyucu meleği, onun çocuklarını kurtarayım derken kendisi can vermiş. Sendika temsilcileri utançtan yerin dibine geçmişler, saygıyla şapkalarını çıkararak:

"Bizi aldattılar. O güzel sözlerine kandık, gereksiz yere kin bağladık," diyorlar. "Ama bu büyük özveri, sonunda aklımızı başımıza getirdi."

Perde. Salonda alkışlar, bravo sesleri birbirine karışmıştı, herkeste onaylayıcı bir de heyecan. Catherine'in yanındaki, eğildi:

"Sanat açısından piyes ilkelce, ama," dedi, "olaylar gerçektir. Charentes taraflarında bir yerde... Yani aynısı olmuş. Yazar, an-

hası minhası, pekâlâ kalkmış bu işin altından. Halkın tutacağı bir piyes. Göreceksiniz, tutacak da. Bakmayın, buradaki etkisi gerçek etkisi sayılmaz, seyircinin çoğu aile, asıl fabrika halkı için yazılmış. Böyle olunca, önemli olan işçilerin isteklerini burjuva gözüyle görüyor denmemesi. Dendi mi, boşa gitti sayılır bütün emek. Aa tabii, biz işçilerimizi bilmez miyiz? Tehlike, işverenle işçiler değil de, hangi sınıftan olursa olsun bütün insanlara ilişkin kinle sevgi karşı karşıya getirilerek önleniyor.”

Régis büfeye götürüp bir portakal içirecek oldu, fırsat bu fırsat, bir bahane uydurup şimdi gelirim diye oradan ayrıldı Catherine, kapıya dar attı kendini. Eldivenleri Régis’de kalırsa kalsın, ne yapalım, Blaise-Desgoffe Sokağı iki adımlık yer, tek başına eve dönemez mi sanki! Vestiyerin orada Paul Jonghens arkasından yetiştii. Yirmi yaşındaydı ya, yüzünde de yaşlanınca sıvama kızılık olacak o gençlik parıltısı.

“Ne o, gidiyor musunuz matmazel?” Catherine, Régis’i bulup getirmesini zar zor önledi. Birlikte çıktılar.

Balzar’dın oraya düşmeleri, her birinin beni o götürüyor sanması yüzünden oldu. İçerisi kızlarla, üniversitelilerle tıklım tıklım. Aslına bakarsanız Jonghens’in meşrebine Matmazel Simonidzé gibi bir kızı alıp da... Yani, Gürcü olması değiştiriyor işi. Önlerinde bira, sandviç yiyorlar. Konu toplumsal eylem. Catherine, kafasının içinde bin bir hesap, ömründe hiç olmadığı kadar kendini laik havariliğe vermiş. Jonghens ellerini tutuyor. Onunkiler nemlice. Masaları ufacık, üstelik çevrelerindeki kalabalık bastırıyor, gittikçe daha çok sokuluyorlar birbirlerine. Bunun dibinde adamın elle tutulacak şaşkınlığı, içisıra bir sürü de din iman sözü. Yeniden gelsin biralar. Camlardan bakınca dışarısının çok soğuk olduğu besbelli. Catherine neler geçiriyor aklından neler; bu arada onun tarafından sımsıkı kucaklanmayı, o sıcacık delikanlı vücuduna yaslanmayı, hem de göz açıp kapayıncaya kadar kısacık bir sürede.

“Nerede oturuyorsunuz?” diye soruyor sonunda. Öteki boş bulunuyor:

“Pansiyonda kalıyorum: Elverişli değil o kadar...” Catherine birden ayılıyor. Sihir bozulmuştur. Öteki, ona kapısının önüne dek eşlik ediyor. Oldukça da hızlı yürüdüler: bir şey olmuştu ama ne olduğunu anlayamıyordu bir türlü.

Catherine evde ne görsün, Régis orada, dokunsan patlayacak, eldivenlerini de almış gelmiş. Madam Simonidzé’den başka içeride kimse yok; o da, ne halleri varsa görsünler diye odasına çekilip onları yalnız bırakıyor. Oğlan, bıraksan basbayağı kavga edecek. Catherine’in gözüne bu haliyle hem daha bir şirin görünüyor, hem de bağırıp çağırmasına katlanamayacağını anlıyor. Kollarının arasına bırakıyor kendini.

7

“**J**NANIN bana matmazelciğim, geçim kolaylığına ermek mi istiyor işçi sınıfı, dinin erdemlerine sınıksız sarılsın yeter; çünkü geçim kolaylığına ulaşırlarsa, öyle kolay kolay ahlaki kusursuzluğa varamazlar ama, dinin erdemlerine bağlanırlarsa, nasıl olsa geçim kolaylığına ulaşırlar.”

Catherine ne kadar Régis’in metresi sayılmazsa, Jonghens’in de o kadar sayılmazdı. Evet, onu öpmüştü, başkalarını da öpüyordu ya! Bir oyundu bu, kendini hummaya benzer bir kaptırışla kaptırdığı, her an biraz daha ilerletmekten korktuğu bir oyun. Onu tutan, kendini tam anlamıyla vermekten alıkoyan şu ya da bu ahlak kuralı değildi de, üç aşağı beş yukarı, yine de toplumsal bir kaygıydı: Bir *adam*’ın karısı olmak istemiyordu, kendini vereceği adama göre tanımlanmaktan korkuyordu galiba. Kısacası, o istediği kadar saçma desin, yadsıyıp dursun, bu aşkın sahipliği hikâyesi onu da kıstırmıştı kafesine, yarınını rehin veriyormuş duygusuna kapılıp zevkinden olmasının asıl sebebi buydu.

Jonghens’in bir ağabeyi vardı, üç de kız kardeşi. Görünüşe bakılırsa aileyi geçindiren kızların en büyüğü Martha’ydı. Evrensel sergi sırasında, az buçuk dünyalığı olan bir İngiliz kadınıyla el ele vermiş Champ-de-Mars’da bir aile pansiyonu işletmişti. Miss

Baxton'dı bu kadının adı; doğrusunu söylemek gerekirse, evdeki öneminin gerçekte birkaç dil bilmesinden ileri geldiğini anlamak zor değildi o kadar, bu konuda Martha Jonghens'i sık sık ziyarete gelen o Hollandalı Mösyö de Houten'in de parmağı olmalıydı, hem az buz da değil. Gelgelelim evin görünüşüne diyecek yoktu: Akıllı başında aileler, genç kızlar, her yana neredeyse sinmiş bir dürüstlük havası. Hani Matmazel Jonghens'in özel hayatında bir bit yeniği varsa bile başka yerlerdeydi bu, ağırbaşlılığına, onca vakarına asla toz konduramazdı.

Catherine, Martha'dan yana çıkıyordu hep. Evlenmemiş olmasını, çalışmasını, dedikodulara meydan okumasını ne kadar beğeniyorsa, biri yeni gelin, öbürü evdeki yabancı kızları derslerine götürüp getiren iki kız kardeşini o kadar aşağı görüyordu. Hele ikincisini. Yüzüne bakılmasına bakılır, fakat sinsi, adama-kıllı içten pazarlıklı bir kızdı bu Solange; üstelik boynuna bir de altın haç asmış, sofu geçinirdi. Simonidzé kardeşler, Régis, Brigitte Josse, Teğmen Mercurot, giderek Jonghens pansiyonunun gedikli si olup çıktılar. Régis, Solange'ı tanıdı tanıyalı Catherine'le pek ilgilenmiyor gibiydi. Mösyö de Houten'le Teğmen Mercurot iyice bağdaştı, ikisi de optik aygıtlara bayılıyordu çünkü, hele fotoğraf makinesine.

Jonghens'lerin en büyüğü çoktan başını kurtarmıştı. Borsa'da bir memurun yanında çalışıyordu, ağzında hep para sözü. Toplumsal görüşleriyle alay ettiği kardeşi Paul'e çok benziyordu. Hakçası, en önyargısız düşüneni oydu içlerinde. Rahibeleri sınır dışı etmeli, diyordu. Hristiyanlık da sosyalistlik de beş para etmezdi gözünde, ikisine dudak bükerek ikisiyle de alay ederdi. Böyle şeylere zayıflar inanırmış, güçsüz takımı. O, atlet gibi boylu boslu olduğundan mı, canım hava almak da gerek, diye her pazar at yarışlarına gittiğinden mi nedir, oldukça sertlikten yanaydı: İşçilerin seninle birlik olsun mu istiyorsun, sıkı tutacaksın onları, gözle-rinin yaşına bakmayacaksın! Başka türlü yürümez işler. Matmazel Simonidzé amma da çocuk gibi düşünüyormuş ha! Hadi dükkânları boş verelim, sadece ama sadece borsanın kapanıver-

mesinden ne büyük felaketler doğar, kestirebilir miymiş? Evet, evet, bilinen şey, herkes Borsa dendi mi, kırk haramilerin mağarası gibi bir şey düşünüyor; tabii, al eline bir kurumu, rejimdir, rüşvettir, sömürüdür, hırsızlıktır üstünde kişileştir, hepsinin simgesi yap, bu işin kolayı efendim! Ayrıca öğle üstleri içerdeki o uğultu da bilen bilmeyeni oldukça ürkütüyor. Oysa iş başka, çok başka. Ha yüksek matematik karşısında esnaf kafasının anlayışsızlığı, ha bilgisiz takımının borsa işlemleri karşısındaki davranışı. Anlayamıyor musun, suçla! Değil mi ki artık işler yolunda gitmedi mi sihirbazları ateşe veremiyorlar, elbet ortalıktaki kısırlığı üzerine yükleyecek birini bulmalı, o da Borsa. Ne var ki matmazel, Borsa'da çalışanların üstünlüğü güçlü olmalarından ileri geliyor. Bunu bir de deyişi vardı ki, omuzlarıyla giysilerini patlatacakları sanki. Başındaki silindir şapkaya bak, flamand kökenli olduğunu da anla! Catherine ne zaman bu adama baksa başı dönüyor.

Yine de içisıra yanıtlayamadığı bir soru dolaşıyordu, yaklaştığı bütün bu genç adamlarda onu daha başında yenik düşüren ne var? Tiksinmesine hepsinden tiksiniyor, o kenar mahalle papazı kılıkli Paul'den de, kendinden yana olsun diye gözünü kırpmadan halka silah çekebilecek yaradılıştaki Blaise'den de; orası doğru. Doğru ya, canının çektiğini, içinden neresi olduğunu kestiremediği bir yanının, onlardan almak istediğini almasına kim engel olabilir? Yoksa orospuluk dedikleri bu mu? Sözcüğün kendisinden korkmuyordu. İsteddiği başkaydı yine de, onların rahatlığına özenecek, omuzlarına imrenecek yerde, kendilerine hükmetmekten hoşlanacağını sezmekteydi. Bir erkek, kadınlara nasıl davranır, o da erkeklere öyle davranmak istiyordu. Hiç kimse bir erkeği düşüp kalktığı kadınlara göre tanımlamaya yeltenir mi? Öyleyse niye?..

Kadınlara toplumdaki durumu, evet, Catherine'i çileden çıkaran buydu işte. Annesi meydanda işte; gözünün önünde yıkılıp gitmedi mi kadın, hem de ne dokunaklı bir yıkılış. Erkeğin en olgun sayıldığı yaşa girer girmez artık bitti sayılan kadınlar da meydanda; ya sağı solu belirsiz bir hayat süren kadınlara o

saçma toplumsal yargıların kapadığı kapılar? Yoo, Catherine hiç özenmiyordu onların durumuna. Hani vitrinlerde ateş pahasına satılan yürekler acısı roplar görür de, hem acaba hangi akıllı bir karış havada hatun bunu giyecek diye düşünür, hem de kendini adamakıllı yoksul hisseder ya insan; onlarla böyle kıyaslıyordu kendini. Bakireydi ama, feleğin çemberinden geçmiş bir yosma kadar düşükmüş gibisine geliyordu.

Doymaz biraçlıkla okuduğu onca toplumsal kitap, Catherine'e, kafasının asıl bu yanından işlemiştir işte. Dolaylı da olsa, okuduğu eserde kadınların özgürlüğünden, erkek kadın eşitliğinden söz açılmasın, o sayfaları okumuyor, yutuyordu sanki. Toplumdaki ana çatışma hem de herkesin gözüne gireni, erkekle kadın, ne idüğü pekâlâ kendinden bildiği kadın arasında değil mi? Çar sözgelisi, çocukluğu süresince kinlendiği Çar, kadınları köleden saymıyor mu Rusya'da? Annesi neden kaçmıştı oradan? Bundan. Hadi yine gözünün önünde o roman yaşantılarının kadınları; Vera Zasuliç'i, Kontes Perovskaya'sı, Catherine'in devrimci öğretilere onca sevgiyle eğilmesinin derin sebepleri. Devrim dediğin neydi zaten? Kadının hakkı olan yeri sonunda alması. İlk devrimci kararlar ne olabilir? Evlenmenin kaldırılması, çocuk aldırma ve düşürme özgürlüğü, kadınlara oy hakkı. Evet, kadınlara oy hakkı, devrimden sonra artık oy moy verilmeyecek bile olsa.

İki kardeş Jonghens'lere gel de gülme, ikisinin de akıllı fikri işçileri dizginlemekte, biri Hristiyanlık dümeniyle yapmayı düşünüyor bunu, öteki belediye çavuşlarıyla; ama amaçları bir. Emekçilerin düşmanı bu adamlar. Oysa Catherine'in düzeninde emekçiler kadınlardan yana, onlarla birlik. İşin garibi işçilerin kendi kadınlarını handiyse insandan saymayışı! Tseretelli'yle bazı bazı işçi mahallelerinde dolaşıyorlar, oralarda gözleriyle görmedi mi bunu, neler neler, gel de unut: Çocuk boğmasına uğramış, genç yaşta çökmüş kadıncıkların, adam işten ya da meyhaneden dönmünce yesin diye sokaklarda telaşlı telaşlı yiyecek zıkkım aranması. Nasıl da bitkindiler, nasıl da örselenmiş. Catherine'in bir merakı da kaldırım sürtüklerinin yaşantısıydı, yarı tiyatromsu

bir saltanatın, dev korkuların yediği genelev kadınlarının yaşan-tısı. Kenar mahallelerde, hani varlığını hatırlamak bile onu uyku-larından eden o evler var ya o evler, akşamları bazılarına kıyasıya bir çalışmanın pisliği ve yorgunluğu burunlarından damlayan birtakım yoksul adamların girdiğini görmüştü o. Allah bilir er-tesi günkü azıklarının bedeli olan o mendillerine düğümlü para-cıklarını iki kadeh içip biraz şarkı dinlemek, biraz da nefislerini bastırmak için çarçur ediyorlardı oralarda. İtalyan duvarcılar mı, yol işçileri mi, her neyse, besbelli yukarısı oda oda bu yoksul meyhanelerinden gayrısı paklamazdı onları. Gerçi yoksullukları içine işliyordu Catherine'ın, onları düşünmüyor da sayılmazdı, iyi ama ne kadar aç, ne kadar açıkta olurlarsa olsunlar, baksana düpedüz kadın satın alıyorlardı. Ne demekti bu? Açık açık Blaise Jonghens'le birlik oluyorlar demekti, kendisiyle birlikte yıkılma-sı gerekli o korkunç gerçeği, Çarı da, genelevleri de, Borsa'yı da içisıra besleyip büyüten o rezilliği yıkmaktan cayıyorlar demekti.

On yedisini sürerken Catherine öyle bir boyanıyor, öyle bir boyanıyordu ki, düşman başına! Çünkü boyanmak, özgürlüğünü ilan etmek demeye geliyordu onca, bir de erkekleri ne kadar hor gördüğünü belli edip onları kışkırtmak, böyle böyle yarının ka-dınlarını eski çağların ünlü kadınlarıyla, onların anılarıyla bu-luşturan ve birleştiren duygulu bir havaya girmiş oluyordu.

Aşk konusunda ne düşünürmüş bakalım? Bunu ona sorana o *Doğu Dilleri*'ne giden çocuk var ya, adı Devéze mi ne işte o; üç dört sabah birlikte Bois Caddesinde dolaşmaya gittilerdi ya, ora-da soruyor. Zaten tanıştıkları yer de orası, tanıştıran da Brigitte Josse. Diplomat olacakmış bu oğlan, Çince ve Rusça öğreniyor-muş; Catherine şöyle alıcı gözüyle bakmış, suratındaki tike rağ-men onu basbayağı yakışıklı bulmuştu, elinde de siyah eldivenler, yaşlı mıymış, yastan çıkmak üzere miymiş ne?

“Ben size polis konusunda ne düşünürsünüz diye soruyor muyum hiç?” Oğlan utancından al çuhaya döndü, arkasından da tabii acı acı sorular. Ne demek istiyormuş o bunu demekle? Ama söz aşka dayandı mı nedense hep böyle oluyordu bu. Koruya

girmişler giriyorlar, gölün kıyısı boyunca kış sonunun cırlıçıplak ağaçları arasında yürürken Devéze, bu dikkafalı kızın hakkından gelmek için, ne yapsın, Çin şiirine başvuruyor. Quen-Kiun'un 'Aksaçların Şarkısı'nı bilir miymiş acaba? Ozan Siang-ju başka bir kadın uğruna onu bırakınca yazmışmış:

Dorukların yücesinde kar gibi beyaz,
Bulutların arasında ay gibi beyaz,
Yeni anladım, başkasını düşündüğünüzü
Artık söylemeyeceğim sizin türkünüzü
Şarabınızdan son kez doldurup bardağımı
Bu kıyılardan sürüp gideceğim kayığımı
Yu-keu boylarına yelken açacağım
O da ikiyüzlü müymüş anlayacağım
Ağlamayın gelinler niye ağlarsınız
Belki siz özü sözü doğru birine rastlarsınız
O zaman ne üzüntü ne ayrılık
Saçlarınız birlikte ağaracak artık.

Ama Catherine'in bütün bunlardan aklında kalan bir tek dize şu oldu:

Ağlamayın gelinler niye ağlarsınız?

Arkasından kadınların bağılılığından açtı, evlenme denilen o utanç verici pazarlıktan, o alım satımdan. Nasıl da acı konuşuyor, o kadar olur işte. Devéze durup dururken ona evlenmeyi önermez mi? Catherine'in iyice tersi döndü doğrusu, öyle ya o güne kadar hiç kimse ona... bu arada diplomat çırağının gözlerinde o tutuşturmak için deli olduğu arzu çakıntılarını görüverdi, gelip geçenler filan da oluyordu, ama kim aldırır, yaklaştı oğlana, o öyle kalakalmış, boyu da bir uzun, bir uzun; Catherine dudaklarına yetişebilmek için çaresiz parmak uçlarının üstüne dikildi.

Bolonya korusunda eski çağların Çin şiiri zafer bayrağını çekti çekeyazdı, fakat... Catherine çekiliverdi birden, bir katil sadeliğiyle:

"Yok azizim yok," dedi, "sizinle nasıl evlenirim! Yüzünüzde bu tik varken..."

MADAM Simonidzé'nin sunduğu Tokay bardağını bırakıp Mösyö de Houten, nazik mi nazik, ince mi ince, onu ve onu çevreleyen ne varsa hepsini şöyle bir süzdü: Interlaken'den fotoğraflar, Acem ipeklileri, artık açık açık elini Mercurot'nun avuçlarına bırakmış Hélène, duvara asılı bir balalayka, Jonghens kız kardeşler, Catherine, bir de Grigori'nin portresi.

Mösyö de Houten, Madam Simonidzé'yle akrandı, Avrupa'yı da onun kadar biliyordu. İş böyle olunca ortaklaşa bir sürü tanıdık bulup çıkarmakta gecikmediler. Blaise-Desgoffe Sokağındaki ev, hafif ilkbahar soğuğunu kıran ocaktaki kütükler yabancımsı bir duygusalılık dağıtmış ortalığa, iyice de yaymış; bu duygusalılık ortamında Madam Simonidzé artık bütün bütün sürgündeki prenses havasında.

Rus-Japon savaşı başlamıştı ya, söz onun üzerinde dönüyordu asıl. Fransa'da yaşadığından olacak, Mösyö de Houten cumhuriyetçi. Savaşta bir devrimin ilk belirtilerini, Mikado'nun zaferindeyse Gürcistan'ın ve kadınların kurtuluşunu gören Catherine sert çıkışlar yaptıkça gülümsüyor. Tolstoy'u okumuş ya, emin: Hiç Sibirya'ya dayanan bir rejim sürgit dayanabilir mi, çökecek elbet.

Ya Chartreux'nün milyarları? Söz oraya geldi mi Mercurot'nun da dilinin bağı çözülüyor. Combes ve çetesinden bizi kurtaracak biri çıkmayacak mı yahu? Ah, Marchand isteseydi! Catherine, Combes'dan yanaydı, General Picquart'ı savunuyordu. Hélène ona içerleyedursun, Jonghens'ler çok şaşıyorlardı doğrusu bu işe.

Ha onu demişler ha bunu, hepsi birdi Madam Simonidzé'nin gözünde; feleğin çemberinden geçmişliğini sigarasının dumanıyla üstlerine üstlerine savuruyordu. Kır düşmüş saçlarının altında kırışık kırışık yüzü, hele gözlerinin, eski güzelliğinden nasılsa elinde kalmış bu iki elmas parçasının çevresinde, adamakıllı büzülüyordu.

Mösyö de Houten'e bakarsanız pek seçkince bir nihilistlikmiş onunkisi.

Martha Jonghens, dudaklarında belli belirsiz bir gülümseme, herkesin yüzüne ayrı ayrı bakarak diyordu ki: Hayatımızda önemli olan, çevremizde olup bitenlerdir, doğrudan doğruya etkili olabil-
diğimiz şeyler yani: çoluğunun çocuğunun ekmeğini çıkarmak, günlük işlerini yerine getirmek, vs. Ne dersin dostum? Bakışlarıyla, Mösyö de Houten'in doğrulamasını istiyor dediklerini. Hem de ne doğrulamak: Saygıyla, okşarcasına, üstelik de törenle.

Jonghens'lerin büyük ablasına beslediği saygının derinliğini en iyi nasıl gösterecek? Kirpikleriyle birlikte henüz kır düşmemiş sarı bıyıklarını da eğerek. Ortanca kız dersiniz, Krieger'den alınma mobilyaların üstünde eline bir *L'Illustration* geçirmiş, önüne geçilmez tek merakı buymuşçasına bitirip bitirip yeniden başlıyor sayfalarını çevirmeye.

Martha'nın doğrudan hayatına bağlı pansiyonu, kardeşi Blaise başına işler açar mı kaygısı vs. her kelimesiyle apaçık belli bu dünyayı kabul edişi vardı ya, Catherine bundaki sahte, akla sığmaz, kısacası olağan yanı ta içinden duyuyordu. Bereket Catherine'e onca dokunan hayatındaki soyluluğun, bağımsız yaşamamasının bir çeşit bedeli gibiydi bu: Martha'nın toplumsal ya-
şantısı, Catherine'e, sözlerinin yetersizliğini unutturuyordu.

Sonra Jonghens pansiyonundaki o akşam toplantıları. Kimler gelmezdi ki, Simonidzé'ler, Mercurot pansiyonda kalan kim varsa o sıra, sonra elbette Jonghens ailesi, bir de Amerikalı çift. Bir salon havasında geçerdi toplantı, arkasından Hélène piyano-
ya oturtulurdu. Şarkı da söylerdi. Pansiyondaki İngiliz kızları kollarını okşar, beline sarılırlardı onun. Sonra gelsin çeşitli salon oyunları, papaz uçurtmalar, vs. Amerikalı koca, fırça tıraşlı haydut gibi bir herif. Solange, Jonghens'e asılıyordu hafiften; o da üstlenmiyordu pek.

İşte Yüzbaşı Thiébault'ya Catherine bu toplantılardan birinde rastladı. Harp okulunda görevliymiş, Mösyö de Houten almış getirmiş. Onun kafasındanmış ama diyor, besbelli üstün bir zekâ, başkalarını pekâlâ öldürtebilecek biri. Hollandalının aklınca, böyle söylemek, Catherine'in görüşlerine arka çıkmak oluyor.

Sarı bıyıklarının kaplan bıyıkları gibi yukarı yukarı çekilip hele o altın dişini ortaya çıkarışı. Ne yanından bakılırsa bakılsın, Yüzbaşı Thiébault'nun geleceği parlakmış canım!

Catherine ablasının ardında koşanlar arasında az buz subay tanımamıştı, onun için bu adamın olağanüstü bir yanı olduğunu hemen anladı. Konuşması değişikti bir kere, öbürlerinininkine benzemiyordu, çoğunun dilinden düşmeyen o evlere şenlik, o hepsi birbirinin eşi sözlerin ağzından bir kerecik olsun çıkmayışı bir yana, ötekiler gibi bunun akşama ne diyeceğini kestirmek için sabah gazetelerine şöyle bir göz gezdirmek yetmiyordu. Bilgili, görgülü bir adam olduğuna kuşku yok ama daha başlangıçta şaşılacak derecede aksi ve tersti. Yine de kendisini alımlı bulduğunu seziyordu. O ne sağı solu tanımaz, bıçak gibi açıksözlülüktü öyle! Matmazel Simonidzé'nin çevresinin ilk bakışta benimser görüldüğü ne varsa, topunu o ne mahkûm edmişti öyle; o kadar ki, annesi ve ablasıyla da Mercurot, Brigitte ve Jonghens'lerle de aynı kafada olmadığını açıklamayı gerekli gördü düpedüz. Ömründe ilk kez sözle peynir gemisinin yürümeyeceğini hissetti. Onu entelektüel bakımdan da baştan çıkarmak istiyordu içinden, hem de ne büyük bir hırsı; yine ömründe ilk kez, Fransız ressamları sergisine birlikte gidecekleri gün, ne giyeceğini bilemedi, bütün giysilerini yatağın, iskemlelerin üzerine yaymış, kararsız, eteklerinden utanç duydu, aldı aldı bıraktı hepsini.

Yüzbaşı Thiébault'nun hayatı apaçık çizilmişti önüne. Akademiden çıktı mı çıktı, başlayacak rütbelerin gittikçe yükselen merdivenini tırmanmaya. Komuta edecek. Astlarının sevip saydığı bir üst olacak. Çünkü iyi adam. Onun iyiliğini ve güçlülüğünü bir büyük huzur olarak yaşıyordu Catherine. Onun yanındayken kendini güven içinde hissediyordu. Öteki erkeklerden başkaydı da ondan. Yanında ne kaygı ne tasa. Kaşı nasıl, gözü nasıl, ya şöyle diyecek ya böyle, doğru dürüst o bile bilmiyor ki. Hani bazı yavan herifleri görünce içinden gelip de onu çileden çıkararak, onların olmak dileği var ya, o geçici ve öfkeliendirici arzuyu ona karşı duymuyor. İlişkileri bir suç ortaklığı ilişkisi değil. Seni se-

viyorum, ben de seni sözleri geçmedi arada. Hemencecik her gün buluşmayı olağan sayıverdiler. Ayrılacakları sırada, yarın filan yerde buluşuruz diyorlardı, hepsi o kadar.

Thiébault, Catherine'in sözlerini ne çocukça alaylar diye alıyordu, ne acayıplık diye. Bir bilgin aklının yatmadığı bir kuramla karşılaşınca nasıl tartışmaya hazırlanır, o da öyle yapıyordu, aklının yetmediği bir ideolojiyle karşı karşıyaydı, tartışacaktı. Anlaşmalarını, hiç değilse tartışmalarını kolaylaştıran ortaklaşa bir nokta da yok değildi hani: Yüzbaşı da Tanrıya inanmıyordu. Bir vatan anlayışı, bir görev anlayışı gereği ortaya yaymayı âdet edinmemişti bunları, kendine saklıyordu yalnız. Ailesi protestanmış, bu da konuşurken ister istemez Catherine'in elini kolunu bağlıyor, başkalarının kendisine yaptığı gibi fazla ileri gitmesine engel oluyordu: başkasında kınadığını kendisi nasıl yapmış, utancından ölürdü.

Böyle böyle, birkaç nokta dışında pekâlâ uyuştukları bir ortam kendiliğinden doğdu: karşılıklı bir çeşit saygı, sandıklarından çok daha ötelere götürdü onları. Sonunda birbirleri için zorunlu oldukları kanısına vardılar. Başladılar karşılıklı açılmaya. Önce tabii erkek, hayatını anlattı Catherine'e, doğrusu aranırsa Catherine böyle bir şey ne umuyor, ne de bekliyordu; erkeklere ilişkin fazla bir bildiği yoktu ki: O güne kadar çevresinde gördüklerini hep "vitrinde", kendisine caka satmaya çalışırlarken görmüş, hep de vurmak için açık verdikleri yerleri aramış durmuştu.

Oysa bununla kaşla göz arasında içli dışlı oluvermişlerdi işte. Annesiyle tanıştılar, hâlâ daha o müthiş kocasının etkisinde bir duldu bu, ona yaptıklarını anlattı, nasıl hayatını o garnizondan bu garnizona zehir ettiğini: Nereye gitseler ya kaymakamın karrısı göz koyarmış rahmetliye, ya yargıcınki. Şimdi de, bu mübarek şaşkın tavuk, oğlunun kesinlikle babasına çekeceğini sanıyor, aksine bir türlü inanmıyor. Her an tetikte, oğlan da ha bugün bulaşacak çapkınlık dalaveralarına ha yarın diye bekliyor, aklı fikri aşk skandallarında, kıskanç kocalarda, çekildi çekilecek tabancalarda kadıncağızın.

Catherine'i görür görmez bayıldı. Herkese benzemez yanları var ya, Rus oluşu, uzun amber uçlu sigaralar içişi, hatta bir kere-sinde kırmızı topuklu pabuçlar giyip de gelişi işte, onlara rağmen; kim bilir belki de onlar yüzünden içisıra hemen Jean'ın nişanlısı yaptı çıktı onu.

Yine de Catherine aslında Jean'ın bir düşman olduğunu aklından çıkarmıyordu hiç, çıkarmıyordu ama çatışmayı yaratacak koşullar da oluşmamıştı henüz. Hem belirsiz, hem uzaktılar. Aralarında bir uyuşmazlık çıksa dünya âlemin katılacağı bir düzen sonunda çıkabilirdi. Temel noktalardan biri üzerinde Jean bir hasım değildi çünkü: Erkek olarak yani ona, bir *kadın*'a düşmanlık beslemiyordu. Önemi sonsuzdu bunun. Bu yönden Catherine güveniyordu Jean'a, hem de ne güvenmek. Hiçbir kötülük etmeyeceğini, gücünü kötüye kullanmayacağını biliyordu, yapamazdı ki; o yaratılıştta değildi bir kere. Evet, asker olmasına askerdi Jean, ama iyi bir askerdi.

Catherine onunla yatmaya karar verdi.

9

BU iş, 1904 Temmuzunda kendiliğinden oldu. Jean Thiébauld'nun niyeti iznini onunla birlikte dağlarda geçirmekti. İyi ama ortada resmen hiçbir şey yok, nasıl gitsinler, milletin ağzını kapatmak için bir çare bulunmalı. Hadi Madam Simonidzé neyse ne, ama Hélène'le Mercurot ne der? Arkadaşlık gezisi niyetine yola çıkacaklardı ama, yine de bir sebep uydurdular: Brigitte'in bir dostundan davetiye gelesiymiş, tabii Brigitte de oyunun içinde, sözlerini doğruluyor.

Catherine'le Jean, Lyon Garında buluştular, sonra ver elini Savoie dağları. Oralarda yürüyüşe çıkmayı tasarlamışlardı gerçi, ama nereden nereye, nasıl, hangi yoldan? Bütün bunları ayırtılarıyla saptamamışlardı. Böyle olunca, bir ellerinde Joanne kılavuzu, bir ellerinde Madam Simonidzé'den aldıktan İngilizce

Baedecker haritası, trende gecenin büyük bir kısmını şu yoldan mı gitsek, şu boğazdan mı girsek, diye tartışarak geçirdiler.

Catherine daha önceden dalmış gibi yapmıştı ama Jean köşesine çekilip de yanağını yaslayacağı yere mendilini serip uykuya dalınca, koridordan vuran aydınlıkla kompartımanın ölü mavi ışığı altında onu, o uzun kirpiklerinin arasından bakarak bir zaman süzdü. Soluması ağır basan bir hayvandı sanki gördüğü, onu bu gözle ilk görüşüydü üstelik; için için, ona öyle geliyordu ki adına aşk dedikleri o iç sızlamasını asla hissetmeyecekti bu adama karşı; uykusu arasında o tekdüze soluması da ödünü patlattı hani! Bu vücut üstüme yatsa amma da ağır çeker, diye düşündü. Sonra da kâbuslarla dolu bir uykuda ikide bir sıçrayarak uyandı.

Bellegarde'da indiler. Henüz turist ayağı basmamış bu bölgeyi dolaşmayı, Thiébauld daha İsviçre sınırı boyunca yaptıkları manevralar sırasında kafasına koymuştu. O temmuz da şanslarına bir sıcak, bir sıcaktı ki... Kırlar inadına çiçek. Catherine bu kadarını ömrü boyunca görmemiş olsa gerekti. Lavanta çiçeğini de ilk bu arada görmüş oldu. Tarlalarda kırmızı ve mavi kelebekler uçuşuyor, çiçeklerin üstünde bitişik, ikişer ikişer uyuyorlardı. Sıradağlar, Jean'ın, Catherine için yepyeni bir hayata doğduğu bu yolculuğun ufkuna bir masal perdesi çekmişti sanki. Ne de kuvvetliydi Jean! Catherine güneşten bayılacak hale geldi mi önüsıra koşuyor, dağ pınarlarından ona içecek su arıyordu. Jonghens'lerin orada birbirlerini tanıdıkları o toplantı akşamları vardı ya, akşama doğru sürülerin döndüğü ağıllarda serin serin mola verdiler mi, kötü düşler gibi hatırlıyorlardı onları.

İlk gece Vulbens'te bir handa kaldılar, handakiler iki ayrı oda tutmalarını yadırgadı; yadırgar ya! Sonra sınır boyunca daha daha yukarılara çıktılar. Buralarda rastladıkları herkeste bir kaçakçı hali vardı. İkinci gün öğle yemeğini Saint-Julien-en-Genevois'da yiyorlar. Gümrük kolcuları onlarla konuşmuyor; adamlar kuşku lu. Jean'ın yüzbaşı olduğunu öğrenince kuşku muşku kalmıyor artık, çeşmenin orada ağaçların gölgesinde hep birlikte kahveler içiliyor. Kolcularda bir içtenlik, bir çene, deme gitsin! Kadınlar

nasıl oralarına gizleyerek dantel kaçırdırlarmış onu anlatıyorlar; karmakarışık hikâyeler. İçlerinde bir kadın vardı, hanım abla, yıllarca yaptı bu numarayı, yakalayamadık. Kaçakçılık yaptığını ihbar etmişlerdi, her seferinde anasından emdiğini burnundan getiriyoruz, yok yok; hatta kadın bir kolcu var, ayıptır söylemesi anadan doğma soyduruyor kadını, yine yok bir şey. Bereket kolcu onbaşı Crevaz hem açığöz oğlan, hem yakışıklı; durumdan faydalanayım diye çekiyor karıyı bir köşeye, çekiyor ama kadın zeybek, direniyor; Crevaz dersin, hem kapı gibi, hem de alışkın değil böyle karşı durulmasına, bastırıyor iyice, zorluyor; zorluyor ya, hem beceremiyor, hem de sakatlanmasına ramak kalıyor; efendime söyleyeyim, kaçak yelpazeyi meğerse orasına saklamamış mı kadın, iş böylece anlaşılıyor da... Jean, rahatsız biraz. Catherine'se ondan yana bakmıyor hiç.

Chamonix'e kadar izlemeyi düşündükleri Arve vadisine Etrembieres'te kavuştular. Geceyi Annemasse'da geçirdiler. İşte orada, Jean tam yatmaya hazırlanırken kapı açıldı ve Catherine girdi içeri. Şaşırdı delikanlı, ne olduğunu birden anlayamamış, derlenip toparlanmaya çalışıyordu. Kim bilir kaç yolcunun gecelediği bir otel odası. Bu sıcakta insanın bakmaya bile katlanamayacağı kırmızı kuştüyü yorgan yere atılmış, pencereler olduğu gibi yıldızlara açılmış, üstünde pembe pembe kuşlar ve Çin balıkçılarıyla su kabı mumun yanı başında pırıldıyor.

Delikanlı ne çıkarmışsa çantasından, odanın dört bir yanında sergi. Beylik tabancası başucundaki masada. Yarına hazırlanmış çamaşırlarına bak, özel hayatının nasıl baskına uğradığını, nasıl avlandığını anla.

Catherine sanki koşarak gitti Jean'a doğru, hemen boynuna sarıldı. Yatak yüksekti; tuvaletse, oldukça basık. Mum onun üstünde değil mi, yanıp ufaldıkça, onların kocaman ve gülünç gölgelerini tavana yansıtıyor. Gecenin bir saatinde Catherine bir uyandı ki, erkeği yanı başında upuzun. Orada bulunuşunu garipsedi. Delikanlı da uyanınca, siz değil, ona sen demeye başladı artık. Şafak sökene kadar mırıl mırıl konuştular.

Ondan sonraki unutulmaz tatil günleri. Sonraları sömürge-lerde ya da savaşın en berbat anlarında, yaralılar çığlık çığlık can çekişir, öksürük nöbetleri gibi üst üste gelen uçak bombaları or-talığı hallaç pamuğu gibi atarken, Jean Thiébault, şu insan çoba-nı, hayatında bir eşini daha asla yaşayamadığı Savoie’lardaki bu eşsiz serüveni düşündü hep, gençlik ve doğa hevesleriyle yüklü, yakıcı güneşin altında ve havlayan sellerin üstünde dağ çiçekle-riyle birlikte yaşadıkları serüveni.

Bonneville’de üç gün kaldılar. Bir ilçe merkeziydi Bonnevil-le. Üç gün otel, akşamları tembel tembel şöyle çıkıp bir dolaşmak. Trende günlere bölerek düzenledikleri yolculuk programını uy-gulamaz olmuşlardı artık. Birkaç kilometre yürüyüp de bir hana filan rastladılar mı, hemen duruyorlardı. Yolculuklarının amacı dağılmıştı, Mont Blanc’ı bile umursadıkları yoktu. Dağlara çıkı-yorlardı ya, birkaç ağaç gölgesi, biraz yalnızlık bulabilmek için. Hele pınar başı filan olursa, akşam ne de çabuk bastırıyor-
du, hayret! Sabahtan tuttukları derme çatma odaya dönüyorlardı. Çokluk duvarda taşbasması bir resim, odayı ne kadar değiştiri-yordu ama görülecek şey. Bir keresinde Victor Hugo’nun resmiyle karşılaştılar.

Rus-Japon savaşını artık hatırlayan kim?

Marignier’de öğle yemeği, oradan Arve’in kollarından Giffre’i aşıp yolu terk ederek sol kıyısı boyunca Arve’a ulaşıyor-lar. Başlarının üstünde güneş öylesine yakıcı ki, Catherine ne-redeyse düşüp bayılacak. Jean, Arve’in buz gibi suyuyla alnını serinleteyim diyor. Onları belki yüz defa, sakın içmeyin bu su insanı öldürür diye uyarılmışlar ama dayanmak kolay mı, yine de içiyorlar, çivi gibi kar suyu. Çünkü şu anda ölüm düşüncesinden o kadar uzaktalar, o kadar genç, dinç ve hayatlarından eminler ki, her şey vız geliyor onlara, tir tir titremelerine; birbirlerine şöyle bir göz atmaları yetiyor. Gülüşleri gülüşlerine ekleniyor, elleri ellerine. Bu kır kaçamağının bir gün gelip de biteceğini akıllarına bile getirmek istemiyorlar, ne gecelerinden geçebili-yorlar çünkü ne gündüzlerinden. Hiç yüzünden gülmekten kırı-

lıyorlar. ayırılarda durup durup konuşmak onlarda, Savoie'lara gmldke gömülmek yine onlarda. Hayat diye ne yaşamışlar- sa şimdiye kadar, neyi dert, neyi iş güç edinmişlerse savrulup gitmiş. Belki yalnızca akşamları, yarı Catherine'in saçları, yarı çocukluğundan kopup kopup gelen anılarla yüklü o uzun syleş- meleri sırasında, hem o hem o, artık şiir susuzluğunu gidermek için mi, yoksa kendi varlığının gölgesini ötekinin varlığı üstüne düşürmek için mi neyse, iki sese dağılmış bir masal gibi, başlı- yorlar belleklerinin o Arve kadar derin ve belki de Arve kadar öldürücü pınarından içmeye.

Cluses'le Arve ve Giffre kavşağının arası beş kilometre ya var ya yok, değıl mi, git Allah git, bitiremiyorlar. Neden? Sellerin s- rklediğı her taş, başında oyalansınlar diye bir sürü giz taşıyor, her damla su Tanrının bir hikmeti de ondan, ayrıca, birbirlerinin neredeyse iine girerek yürümenin yol boyunca on çeşidini bu- luyorlar belki, her birisi aynı zamanda en çabuk yol almanın da, oldukları yerde saymanın da çaresi ve zr.

Saat dört sularında Cluses'e vardılar. Bir saat fabrikası oldu- ğundan, kendi ölçüsünde kalabalıka bir yermiş burası; nüfusu iki bin dolaylarında. Aman gidin saatçilik okulunu mutlaka g- rn demişlerdi onlara: bu Catherine'e çocukken görmüş olduğı Kara Ormanlar'daki saati ustalarını hatırlatmıştı, bir de yaptık- ları guguklu saatleri.

Kızlığını çıkarıp bir giysi gibi atıvermesiyle zevk nedir anla- masının bu dağ temmuzunun olağnst huzuru içinde eridiğı, o en güçlüye, en temelli olana indirgenmiş, son günlerdeki iki gezgin sevdalı yaşantılarına, şuradaki az bulunur cinsten, kılı kırk yarar, tertemiz ve bir yerde de Nuh'tan kalma endüstrinin komşuluk etmesi yok mu, on beş yaşındayken her ikisinin de geç- miş yazarların en byğ diye sevdikleri Rousseau'nun ruhunu, aşklarının ve ırmakların boylarında estirerek, yine de belli belir- siz, elle tutulmaz ve gözle görülmez bir şeyler yatıyordu. Saat tik takları neler getirmiyordu ki akıllarına. Yelek ceplerine konsun diye birtakım ufak ufak yürekler yapması bile, insanoğlunun as-

linda ne kadar iyi olduğunu göstermiyor muydu? İki sevdalı, bu konuda pek hoşlandılar birbirlerinden.

Hele Jean, Besançon'da saatçilik nedir iyice öğrenmişti ya, işin teknik incelikleri üzerine bir söylev çekmeye niyetlendi ama henüz başlamıştı ki Cluses'ün ilk evlerine ulaştıkları sırada bir garip kalabalığın yaklaştığını gördüler.

10

Üç yüz kişi kadar bir kalabalık düzensiz bir düzen içinde ilerliyordu. Adamların yanı sıra çocuklar da vardı, kadınlar da; yine de bayram alayına benzemiyordu; dörderli sıra olma-ya heveslenmiş, üstünden kararlılık akan bayram alayı görülmüş müydü hiç, iyi ama ya gülüşmelere, ya şarkılara ne demeli?

Ön sıraları tutmuş olanlar, besbelli, hem dikkatlerin merkezini oluşturuyorlar, hem de alayın sebebini. Cluses'lü saat işçileri olmalı bunlar: Çoğunun köylü kökenli olduğu, Savoie taraflarında hemen herkeste görülen o sağlamlıktan; belli; birkaç kuşaktır, sabırla çarkları yayları yerli yerine koymakla uğraşmak, daha bir incelik vermiş bu sağlamlıklarına. Deli temmuz güneşinin altında simsiyah saçlı, yanık suratlı, kapı gibi delikanlılar, sırtlarında kolları sıvalı gömlek, kol kola girmiş, bazıları hanımlarıyla birlikte, yelek düğmelerinin birinde bir gelincik; başı kasketli, meşin önlüklü ihtiyarlar, kimisinde hâlâ çalışma siperliği, kimilerinde yürüyüşü kolaylaştırsın diye birer baston. Bu çekirdeğin çevresini en ilkel bir dayanışma duygusuyla da olsa, kimler sarmamış ki; eş dost, başka fabrikaların işçileri, iş olsun diye kalabalığa takılmış rastgele kimseler, esnaf takımı, güler yüzlü kızlar, asık suratlılar, köylüler, vs.

Jean'ın bir omuzunda paketler, Catherine'le ikisi, uzun süren yalnızlık biraz biraz koymaya başladığından mıdır nedir, Arve'in onca suyuna rağmen üstleri başları yine de toz içinde, kalabalığın üzerine doğrudular. Catherine'se başı açık, şapkası elinde, Jean'ın bir koluna asılmış, kendi gibi sevgililerinin koluna asılmış başka kızlara bakıyordu.

Bir hangar vardı oralarda, içinde birileri çekiçle bir şeyler dövüyor, kapısı önünde bir kedi bir fiçinin üstünde yusuvarlak, mırımlanıyor. Sarı, ufacık bir de köpek, soytarı mı soytarı, kalabalığa takılmış, bir önünde bir yanında havlar da havlar. Alay böyle böyle yanı başında bir ev olan o koca tuğla yapıya yaklaşıyor, koskoca bir avlunun ortasındaki tuğla yapıya, avlusu çepeçevre duvarla çevrilmiş de, üstünde bir de yazı: *Saat Fabrikası*.

Jean da Catherine de hiçbir şey fark etmediler ama yapının pencerelerinden biri mi baktı ne, kalabalığın bütün kafaları birden o yana döndü. Ortalıkta ansızın bir telaş, kimmiş neymiş lafları, yuhaya yeltenen iri iri birkaç ses, yapıya doğru sıkılmış yumruklar görüldü kayboldu, yürüyüş durmadı ama.

Sarı köpek o ara Catherine'le Jean'ı görmez mi! Hoplaya sıçraya onları kalabalıktan ayıran on metreyi geçip, geldi ayakları dibinde havlamaya. Onlar, bütün mutlular gibi tatlı ve yumuşak, eğilelim de şunu okşayalım diye niyetlenir, o hem cilveli hem öfkeli yan yan sıvışırken birden silahlar atıldı. Allah Allah, ne oluyor gibilerden o yana baktılar.

Fabrikanın on on iki adım uzağında, önce bir gerilemiş, sonra donakalmıştı kalabalık, önü sıra yere serilmiş iki de adam yatıyor; irkilmiş, hepsinin dehşet içinde baktığı iki kişi. Durun edin demeye kalmadan yapının ikinci kat pencerelerinin birinden yine ateşe başlamazlar mı; bakınca, pervaza dayanmış, vuracak adam ararmışçasına kımıl kımıl namlular da gözüküyor, aşağıdan. Kadınların çığlığı, yaralıların bağıışı filan derken bir patırtıdır koptu kalabalıkta, aradan bazılarının: "*Ateş etmeyin!*" diye bağırdıkları işitiliyordu. Kim dinler? Sanki cinnet geçirmiş ateş edenler, basıyor kurşunu, kaç kişiler acaba? Hem ya yedek tüfekleri var ellerinin altında, ya da birileri silahlarını doldurup doldurup veriyor; kurşun üstüne kurşun, delicesine bir yaylım ateşi bu, kalabalığı darmadağın edinceye kadar da durmuyor; bu arada, o vurulmuş, henüz ayakta, kanlı başından gözlerine dolan kanla çevresini görmez olmuş kınalı saçlı oğluna destek olmaya uğraşan kara takkeli kocakarının, oğlan dayanamayıp da dağ gibi

devrilince dizlerinin üstüne düşüşü; tozların arasına uzanivermiş ölü ve yaralıların üzerine, ılık ılık duvarlardan seken mermilere aldırmaksızın, siyahlı bir takım kadınların boylu boyunca kapanışları, tam bir ana baba günü... Ama böyle çil yavrusu gibi dağılanlar öfke ve kin püsküren karmakarışık bir yığın halinde birleşip de duvarları taş yağmuruna tuttuktan sonra, parmaklıkları kapıya öyle bir yükleniş yüklendiler ki, yüklenmeleriyle kapıyı parçalayıp avluya dolmaları bir oldu. Nereden bulmuşlarsa birtakım baltalar geçirmişlerdi ellerine, eh bu baltalara kapı mı dayanır parmaklık mı?

İşte hangardan, gözlerini koca koca açmış, dışarıda ne oluyor diye, o iri yarı, kınalı kızıl sarsak oğlan tam o sırada çıkayım demişti, ne olup ne bittiğini anlamasına kalmadı ki, pencereden göğsünün ortasına bir kurşun, koca gözlerini kapkara ölüme kapayarak yüzükoyun devrildi, elinde hâlâ çekici.

Bacaksız sarı köpek, Jean'ın pantolonu ardına saklanmış deli gibi havlıyordu. Birdenbire Jean, Catherine'e bir şey olursa diye korktu, elinden tutarak onu yolun kurşun tutmayan yanına götürmek istedi; fakat o, benzi mum gibi, dudakları yarı açık, inatla direnince birden mermi yayılımı altında kalabalığın ne yapmaya çalıştığını anlar gibi oldu. Ateşe vereceklerdi fabrikayı. Kim akıl ettiyse etmişti bunu, avluya çalı çırpı el arabası şu bu ne geçerse ellerine, yığıyorlardı. Ateş! Artık bağırmaktan vazgeçmiş halkın öfkesi dosdoğru bu amaca yönelmişti; hak ateşle yerini bulacak, işlenen günahı ateş temizleyecekti. Yaralısı ölüsü yolun üstünde upuzun yatadursun, penceredeki nişancılar varsın ölüm dağıtsın ortalığa, bu soluk soluğa adamları kamçılayan da, ateşe vermek düşüncesiydi, şaşılacak bir hız ve canavarlıkla alınmış kararlarını güç ve hareket olarak birleştiren de; ateşe vermek gerekti burasını, hem de hemen, buna hayır demek aklına bile gelmiyordu hiçbirinin: Sanki bu işe kalkışanlar, kalkışmadan önce uzun boylu tartışmışlar da oybirliğiyle bir karara varmışlar, sanki bu karar bağlıyor onları.

“Evi yakmak istiyorlar, ne yapıp edip önlemeli.”

Kalabalığa doğru yürüyerek Jean dedi bunu, içinde her neyse, ilkel bir şey, onu ileriye itiyordu. Catherine bir çelik mengene gibi bileğinden yakalamasın mı? Biri şaşkın, kurtulmak ister, öteki bırakmaz. Göz göze geliyorlar o ara. Hayret, delikanlı Catherine'in gözlerindeki anlamı çıkaramıyor, yine de bir uçurum açılıverdi sanki önüne, buna benzer bir şeyler sezinledi, belli belirsiz olarak da onu kaybettiğini.

"Evi, evi yakmak istiyorlar!" dedi yeniden. Catherine:

"İyi ya," dedi, "hakları var!" Sonra da bileğini bıraktı.

Kalabalığı geçerek, başında subaylarıyla askerler çıkagelmişti. Hem jandarmalar, hem bu sınır alayından bir müfreze. Subay, düşteymişçesine: "Delirmiş bunlar!" deyip duruyordu. Thiébault yanına geldi, kendini tanıttı, öbürü oyalanmadan ateş edilen yapıya seğırtti; devrilmiş bir kapı, daracık bir merdiven derken, askerleriyle paldır küldür ateş edilen odaya dalıp içerideki dört kişiyi yakaladılar, silahlarını aldılar ellerinden, sahanlığa dizdiler. Jean o zaman gördü onları, ağa kılıklı çam yarması dört delikanlı. Kılıkları da av kılığı, ayaklarında getrler, boyunlarında kravat. Betbeniz atmış, elleri titriyor. En büyükleri otuzunda var belki. Aralarında daha yaşlıca saçına başına kır düşmüş biri daha vardı ya, o ateş etmemişe benziyordu.

Teğmen üst üste, kısa kısa emirler verdi adamlarına. Ne pasasına olursa olsun kalabalık içeri girmeyecekti. Sonra Jean'a döndü; besbelli, onca patırtı kıyamet arasında yaptığı açıklamayı işitmişti:

"Şimdi bu katillerin hayatını nasıl kurtaracağız?"

Delikanlılardan biri itiraza yeltenmez mi? Teğmen:

"Ahmak!" diye haşladı onu, "sizi bir görürlerse ölünüz çıkar buradan." Seslerini kısıp titremelerini sürdürdüler. Dişleri takır takır birbirine vuran o yaşlıcası:

"Bodruma inseydik," dedi. Bir de sivil polis kılıklı biri dolaşıyordu ortalarda. Annemasse'dan uzman komiser miymiş neymiş.

"Fena fikir değil bu," dedi. "Yüzbaşım, emretmek gibi olmasın ama siz başı çeker misiniz?"

Jean başı çekti, önden indi; merdivenin aşağısında bir kapı; kapalı da değil. Oradan taş bir merdivenin döne döne indiği daracık bir aralığa dalıyorlar. Kibrit çakıyorsun ya yanmasıyla sönmesi bir oluyor, ya parmak uçlarını yakıyor. Askerler tutuklularını hem ite kaka götürüyor, hem de ikide bir söverek. Dışarıdan dalga dalga: “Gebertelim!” sesleri.

Yüzbaşı tutukluların başına birkaç adam dikti ya, dikmese de olurdu, korkudan dizlerinin bağı çözülmüştü zaten. Bodrum pencerelerinden kundakçıların telaşlı telaşlı koşuşan ayaklarını görmektedirler. Teğmenle Jean yeniden avluya dönmüşlerdi. Ortadaki yapıyı daha şimdiden alevler sarmıştı. Yakıp yıkmak hırsı milleti öylesine ayaklandırmış ki, alevlerin kemirip kemirip duvarları çökertişini çok ağır buluyorlar, sabırları taşıyor, yıkılışı çabuklaştırmak için ellerine ne geçirirlerse, koçbaşı gibi vuruyorlar ha vuruyorlar.

Aslında koşar adım gidiyordu yangın, aylardan temmuz, ortalık çıra gibi, tahta çatmalar bir tutuşuyor, seyrine doyum olmuyor. Fabrikanın pencerelerinden biri acı bir duman kusuyor. Ev, az ayrık düştüğünden tahta tutuşmamış; içinde kimse var mı yok mu belirsiz. Öfkeden gözü dönmüş kırk kadar işçi, oraya yönelecek oluyor; yüz kadar asker, otuz kadar da jandarma kesiyorlar önlerini. Fabrikayı kaderiyle baş başa bırakmış, anlaşılan patronların konağını korumak için oraya yığılmışlardı. Jean, teğmene:

“Bu da ne demek?” diye sordu.

“Size sonra anlatırım. Grev yaptılar da...”

Ya, grevmiş demek. Jean’ın anlamadığı da teğmenin işçilere karşı apaçık hoşgörülü davranışı.

“Taş üstünde taş bırakmayacaklar ama...”

“Ne yapabilirim ki? Tulumba getirmeye, su bulmaya kalksak, yine de olan olur. İş, bodrumdaki kalleşlerin hayatını kurtarmak, asıl iş bu.”

Jandarmalar kalabalığı dağıtıyorlardı sözde, dağıtıyorlardı ama askerlerin kalabalıktan yana oldukları besbelliydi. Jandarmalar zart zurt etti mi ters ters bakıyordu kalabalıktakiler. Doğ-

rusu o ilk atılım aynı hızla çok da sürmemişti ya, yatışmıştı bile. Fabrikayı kimsenin kurtaramayacağını da kestirmek çok kolaydı. Ne yanacaksa yanacaktı artık. Kalabalık usul usul geri çekiliyor; ölülerini, yaralılarını, büyük acısını buluyordu: Kin gitmiş, kinin yerini iniltiler almıştı, iniltiler, bir de yıldı.

Bir çatı, dal çatırtılarıyla çöktü.

Jean, Catherine'i arıyordu. Nereye kaybolmuştu acaba?

Cluses'ün geri kalan halkı oraya üşüşmüş bütün. Çevredeki bütün sokaklar tıklım tıklım. Jandarmalar bağırıp çağırıyor, milleti itip kakıyorlar. Gidiş gelişlerinin açtığı izi kalabalık çabucak bozuyor, iyi ama nereye gidebilir bu kız?

Bir ölünün başucunda buldu onu.

11

BU grev iki aydan fazladır sürüp gidiyordu. Siyasi bir grevdi başında. Belediye seçimlerinden önce fabrikanın patronu, işçilerine, bir de işçi listesi düzenlemelerini yasaklıyor. Yol verilmek tehlikesi belirince, listedekilerden birisi geri alıyor adaylığını, akşam bir toplantıda sebebini anlatıyor: Zaten yaşlıca bir adam, çocuğu da varmış. Öbürleri patrona kulak asmayıp seçime giriyorlar, giriyorlar ama seçimde patronun oğullarından birinin yer aldığı liste kazanınca, adam yedisini birden işten atıyor.

İşte o zaman greve gidiyorlar, amaçları arkadaşlarının yeniden işe alınması; giderek, zaten ellerinde bulundurdıkları siyasi hakları yeniden kabul ettirmek değilse bile, onlara gerekli en basit saygının gösterilmesini sağlamak. Mayısın 10'unda grev Cluses'deki bütün fabrikalara yayılıyor.

Patron kanlı canlı bir adam, aksi mi aksi, durup durup parlayan takımından, çocuk çocuğuna karşı da zalimin teki ya, işçilerine karşı büsbütün zorba, ne işçileri işe alıyor, ne pazarlığa yanaşiyor. İlle grevciler başları eğik işe başlayacaklarmış! Jandarmadan yardım istiyor, gönderiyorlar. Bu kadarı da yetmiyor ona,

gevşek davranıyorlar diye sızlanıyor, al sana takviye güç: iki yüz elli kişilik piyade birliği, bir de süvari taburu.

Ne var ki subaylar, Cluses'de gösteri yürüyüşleri yapılmasına, mitinglere, kapalı salon toplantılarına engel olamıyorlar. Bonneville'den, Scionzier'den öteki saat fabrikalarındaki işçiler de gelip katılıyor Cluses'dekilere. Bir dayanışma sandığı kuruyor. Hani o gündeliğim yetmiyor diye sızlanıp duran işçiler var ya, ne yapıp ediyor, aralarından yüz kadarını çalışmadan geçindirmenin yolunu buluyorlar! Bütün bunlar sendikanın çabalarıyla oluyor tabii.

Patrona gelince; dayanmaktan yana korkusu filan yok onun. Bir kere fabrikası kapansa da geçimini sürdürecektir parası, şuradan buradan oldukça büyük geliri var. Üstelik işleri bile pek aksamayacak, öyle ya, ta ekime kadar bütün siparişleri karşılayabilecek stok yığılı depolarında. Pirelendiği tek şey, acaba işçilerin bu direnmesinde rakiplerinin parmağı var mı yok mu, işte o! Oturup kara kara düşünüyor. Gizlice durumu polise de anlatıyor. Birtakım sivil memurlar gönderiyorlar oraya, belli etmeden şehre ve dolaylarına yerleşiyor bunlar, grevcilerle dost oluyor, toplantılara katılıyorlar, ama düzenledikleri kara listeyi saymazsak, pek bir şey elde edemiyorlar doğrusu.

Sonra eski bakanlardan radikal bir milletvekili işe karıştı. Önce patronu ziyaret etti, adamakıllı nazik bir ziyaretti bu, sonra da işçilerle konuştu, çok üzücü buluyordu bütün bu olanları, bir uyuşma yolu bulunamaz mıydı acaba? Baktı, işçiler ince ince alay ediyor, hemen ağzını değiştirdi: Horoz çöplüğünde öterdi elbet, ya patron kızıp fabrikayı kapatırsa ne yaparlardı? İşsizlik, açlık, yoksulluk. İyisi mi sakın kafayla düşünün, son pişmanlık yarar getirmez, başlayın işe. Tabii, istiyorsanız... Demek istemiyorlarmış: Grev devam etti. Sendika yönetiyordu grevi, kolay kolay teslim bayrağını çekeceği de benzemiyordu. Aslı aranırsa, mevsimin uygunluğuna, çevredeki köylerin gösterdiği yakınlığa, yaptıkları ufak tefek tarım işlerine rağmen epeyce zorlaşmaya

başlamıştı durum. Hem de grevcilerin çoğuna köylü hısımları meyvedir, sebzedir ellerine ne geçerse taşıdıkları halde.

Patronun bir de kiracısı var, P.-L.-M. şirketi demiryolu yapım şubesi şefi miymiş neymiş eskiden, şimdi emekli, patrondan bir lojman kiralamış, karısıyla oturuyor. İşçi dedin mi kanı tepesine sıçırıyor adamın. Karısıysa tam bir taşra gülü, kasaba salonlarına girip çıkmış ya sosyeteden geçiniyor, hele o jaluzilerin arasından işçi geçitlerini seyredip of çekişi yok mu, öldürür insanı. Akşamları patronun orada whist* oynuyorlar: Patron, belediye üyesi olan büyük oğlu, bir de kiracısı. On ikisindeki küçük kızını yatırdı mı yatırdı, patronunki de geliyor kiracısının karısıyla çene çalmaya. Bu toplantıları çepeçevre saran hava, basbayağı Versailles'ın son günlerinin havası. Cluses'de o güne kadar hiçbir şiddet hareketi, hiçbir zorbalık olmamış olmasına ama yine de konuşmaları hep birtakım kanlı hikâyelerin çevresinde dönüyor. Yılgı döneminin anıları, Paris Komünü'nün filan. Korku büyüdükçe büyümekte.

İş onlara kalsa, patronun dört oğlu da işçilerle anlaşmanın bir yolunu bulacak. Sebebi açık, işlerin askıya alınması demek pederin geliriyle idare etmek demek, o da bunların cep harçlıklarını kesiyor, işlerine gelmiyor elbet. Üstelik gelecek hesapları yapıyorlar içlerinden, hadi ihtiyar öldü, miras beşe bölünecek, ne beşi, ufak kızla valideyi ne yapıyorsun, hem onun peder gibi kalbi de hasta değil, sapasağlam. Böyle bir iç savaş havası içinde zorba bir babayla burun buruna oturup da, günlerin uyuşmazlığa hiçbir çözüm getirmeksizin geçip gittiğini görmek, sinirlerini büsbütün bozuyor bu dört delikanlının. Geceleri kim oldukları belirsiz birtakım adamlar gizlice arka kapıdan geliyor, dışarıdaki asılsız astarsız olayları anlatıyorlar.

Subayların durumu açık ve kesin: İşçileri işbaşı yapmaya zorlayamayız. Ancak yasaların öngördüğü bir şey olursa o zaman karışabiliriz.

Bir gün neredeyse oluyordu böyle bir şey: 18 Mayıs günü kalabalık, evin önünde gösteri yürüyüşü yapıyor, evi taşıyor, camları

* Whist: Briçe benzer bir kâğıt oyunu. (Yay.)

kırıyorlar. Ne var ki palas pandıras Annecy'den getirdikleri o ahmaklardan birisini taş atarken görmüşler. Gel de olaydan grevci-leri sorumlu tut tatabilirsen. Kabul etmiyorlar tabii.

Üstelik jandarmaların zart zurt edişi öteki subayların kafasını kızdırmış.

Bu kadarı da fazla yani. Valiye mektup filan, hepsi dipsiz kiler boş ambar. İşçilerle görüşmeye oturulmuşken vazgeçildi! Geçilmeyecek gibi değil ki, herifler kırılmış camları ödemeyi bile kabule yanaşmıyorlar, şu küstahlığa bakın hele, görülmüş şey mi? Aslında patronun elde etmek istediği para mı? Asla. Parayı öderlerse, camları kırdıklarını, giderek şiddete başvurdıklarını kabul etmiş olacaktı, ama işçiler de o kadar budala değillerdi ki, farkına vardılar bunun.

İyi hoş ama bütün bir ömür sürmeyecek ya bu grev! Patronun evindeki gece toplantıları gittikçe daha tatsızlaşıyor. Whist oynamaktan vazgeçtiler: Ölüm adı anıldı mı Eugénie'nin sinirleri bozuluyordu da. Üstelik Cluses'deki sanayicilerle de araları yoktu pek. Çekememezlik de var, rekabet de var. Hem bu bunak ihtiyarın kendi işyerindeki olaydan dolayı onları da bu bitmez tükenmez greve bulaştırmış olmasına bozuluyorlar. Aralarından, kırılan camların bedelini ödemeye kalkan bile çıktı. Öteki söz anlamıyor ki, inadı inat: İlle İşçiler ödeyecekmiş bu parayı, hem de dayanışma sandığından. Yine de öbür patronlar hükümetin işe el koymasını, sesini yükseltmesini istemiyor sayılmazlar. Gücünü göstersonmuş ama yalnızca sesini biraz yükselterek. İşçilere neler yapabileceğini göstermek için. Gözdağı vermek için biraz da.

Sessiz sedasız, kendi halinde bir grevdi bu, olduğu yerde kalmıştı. Ne genişlemek tehlikesi, ne tehdit. Yetkililer ne diye başlarını derde soksunlar bunun için? Zaten dik kafalı patron sağcının biri, karısı dersiniz papazın oradan çıkmaz. İyisi mi süvarileri, piyadelerden de bir müfrezeyi geri çekersin olur biter. Bahanesi de hazır: 14. Kolordunun manevraları yapılacak ya!

10 Temmuzdan sonra da kalmış olan yüz kadar askerin hemen hepsi halkla içli dışlı, hani subayları sert davranmaya da

niyetlense, bu çapkınlardan hayır ummak saflık, Allah'ın günü siste kasabalı kızları kollarına takıp seyrana çıkan kim? Onlar.

Patronların evinde hırgür eksik olmuyor. Oğlanlar babalarıyla atışıyorlar. Olacak şey mi canım, sokağa çıktılar mı güven içinde hissetmiyorlar kendilerini, adam ömrü billah kapalı yaşayamaz ki! İçlerinden birinin, en ufağının, Marignier taraflarında bir köylü kızla ilişkisi yok mu, bugüne yarına çingar çıkabilirmiş. Öyle diyorlar. İhtiyar çileden çıkarak:

“Çocuk değilsiniz artık!” diye bas bas bağılıyor, “savunun kendinizi!” Öyle savunun demek kolay, ya grevcilerin bıçağı varsa?

“Siz de silahlanın, ne halt ederseniz edin, yakamı bırakın da!”

Sonraki üç gün boyunca bu düşünce ufak ufak gelişti. Sonunda adresi veren baba oldu yine, belediye meclisi üyesi olan oğlu da mektupla dört av tüfeği ısmarladı. İsmarladı ama pederin kafası galiba karıştıktı biraz, çünkü mektup yazdıkları fabrika silah yapmıyormuş. Kibar bir yanıt geldi yine de, beylerin isteğini karşılayacağı kesin bir firmanın hem adresi, hem de kataloğuyla. Onlar da, bütün bir akşam, hangi modeli getirteceklerini tartıştılar hararetili hararetili. Whist yanda kaldı. İşe bakın, Cluses Belediye Başkanı da o akşam onlarda, adam yaman bir avcı. Ona danıştılar. Savoie'larda yaban domuzu avı revaçta ya, Başkan, büyük baş av hayvanları için esaslı bir tüfek salık verdi onlara.

Bonneville Kaymakamlığı greve göz yumuyor diye bir söylen-ti, hem apaçık ortadaymış bu efendim. Cemaatinin gün günden azaldığından yakınan Papaz Efendiye bakarsanız, hükümet sendikanın suç ortağı. Söyleşilerde kısa boylu Pere Combes'un kara gölgesi, telaşı daha bir arttırmaya yetiyor da artıyor bile. Bu asiler gelecek sefere taş atmakla yetinecekler mi sanıyorsunuz siz, şaşarım aklınıza. Zaten askerin yarısı da gitti, hayatlarımız tehlikede, hayatlarımız.

12 Temmuz günü Saatçilik Okulunun orada, grevcilerden birinin annesi Belediye Başkanına rastladı. Hava da bir sıcak. Başkan bey bir nefes almak için duraklıyor, vakit ögle, kadın da

yabancıları değil, yazın Lyon’lu akrabaları eve doluştuklarında kaç kere onlara çamaşıra gelmiş.

“Nasılsın analık, senin haylaz hâlâ dediğim dedik mi diyor ha?” Yanıtlamadan yanıtlıyor:

“Ordubozanlık etmek yakışık almaz ki, hem Sayın Başkan yoksulların nice zorluk çektiğini bir bilse!..”

“Öyle deme analık, öyle deme, bana sorarsan grevi sona erdirecek olan yine kadınlar, analar hele! Çünkü zamane kızlarında akıl fikir yok, onlar ancak giyinsinler, kuşansınlar...”

Grevcinin annesi Belediye Başkanına anlamamış gibi bakıyordu, sonra:

“Şimdi,” dedi, “işçilerini yeniden işe almayacak mı bu adamlar? Almaları gerekmez mi?” Bunun üzerine öteki, ilkin bastı kahkahayı, sonra pek ciddi dedi ki:

“Ohoo, heriflerin sabrı çoktan taştı, silah milah satın aldılar, üstlerine varılırsa Allah saklasın... Bunu sana deyişim, gidip oğlanlara anlatasın diye.”

16 Temmuz akşamı whist oynanırken, neredense Madam Lamballe’ın hikâyesi akla geliyor, kesik kafasının kazığa geçirilip dolaştırılışı; o gece kâbus üstüne kâbus, kimse uyuyamıyor tabii.

Ertesi gün gece saat dokuzda grevciler yine toplanıyor, konuşmalar filan, sonra gösteri yürüyüşü. Yolda biraz şarkı söyleyecek oldular diye jandarmalar hemen işi azıtıyor, kalabalığın üstüne yürümek, beygirlerini kadınların üstüne sürmek... Zorbalık canım. Belediye Başkanıyla subaylardan birisi bu yüzden tartışıyorlar bile, Başkana bakarsanız jandarma ağırdan alıyormuş işi, bir an önce gücünü göstermeliymiş. Yüzbaşıysa, az önce gördüklerinden yeteri kadar incinmiş:

“Yahu,” diyor, “devlet jandarmaya halkı dövsün diye mi para veriyor?”

Bu yarım yırtık zorbalıkların neye yaradığı açık, grevcileri büsbütün birbirine kenetliyor, tek bir yumruk haline getiriyor. Çünkü ya az bastırıyorlar, ya gereğinden fazla, efendim, ayarını bulup bitirmeli bu işi.

18 Temmuzda yeni bir yürüyüşün başladığı duyulup da grev-cilerin Belediyenin önünden sola, Scionzier yoluna dönüp fabrika üzerine yürüdükleri anlaşılnca, patronun karısı yemek odasında kızını kucaklayarak başladı hıçkırmaya: Sinirleri boşanmış ol-malı. Kiracılar da orada, rastlantı. Kiracının karısı, kızla anası-nı odalardan birine götürdüler, portakal çiçeği içirdiler. Kiracı, patron ve oğulları, palas pandıras pekiştirilmiş panjurların arka-sında bir savaş konseyi kurdular. Ellerini çabuk tutmaları gereki-yordu, çünkü kalabalığın uğultusu, şarkılar, gittikçe daha yakın.

Dört oğlan hemen silahlarını aldılar, kiracı da artlarına düş-tü, yola hâkim yukarıdaki pencereye çıktılar.

12

CATHERINE'İN başucuna çöküverdiği ölü, ya onunla yaşıt, ya bir yaş büyüğü, iri yarı bir çocuk ölüsü: On dokuzunda var yok. Yere yığılıvermiş koskoca gövdesinin ucunda saçları han-diye kazınmış ufacak bir baş. Yere yıkılırken hasır şapkası yanına düşmüş, hani balıkçılar giyer çokluk, ucuz şapkalar vardır, onlar-dan. O geniş, Allah muhafaza omuzları, bütün güçlerini salıverip de uyku derinliklerinde yitmiş gitmiş gibi. Dirseğinin üstünde sıvalı kolları, kıvrık, biraz da gecikerek kendini savunmak ister-cesine, avuçları katillerine dönük biçimde, öylece katılmış kalmış. Ağzı ve gözleri apaçık. Allah bullak yüzü de jestlerinin o ölümle kafa tutmak isteyen ürkütücü izlenimini tamamlıyor.

İki kurşun yemiş: biri göğsünden, gömleğini kıpkırmızı kanla damgalayan: öbürü boynundan, korkunç korkunç esneyen apa-çık bir yara.

Catherine sanki büyülenmiş, gözlerini bu yaradan ayıramı-yordu. Bu yaşına dek ölü diye ölü evlerinde başı beklenen yaşı geçkin, halli vakitli ölüleri görmüştü hep. Güneşin altında yatan, artık hiç bilinmeyecek bir acıyla damgalanmış, bu henüz çocuk tenli delikanlı yüzü ölümle güçlülüğün bu ürkütücü karşıtlığı, hem titretiyordu onu, hem de taş kesilmesine neden oluyordu.

Başının içindeyse, çevresindeki onca telaşı ve patırtıyı hiçe indirgeyen bir de kocaman gürültü.

Son günlerde yaşadığı ne varsa, gelmiş, burada kana boyanmıştı işte. Aşkın tadına varışı, yaza vergi o mutlu umursamazlık, Jean, hepsi. Gözünün önünde birini vurmuşlardı. Hele burnunun iki yanındaki o çilleri görmek yok mu, büsbütün yıkıyordu insanı. Oysa bu çocuğu canlıyken hiç görmemiş. Jean da değil. Değil ama, Jean'dan da fazla bir şey, çok daha acısı, dokunaklısı. Kulaklarında aralıksız Jean'a verdiği yanıt: *Hakları var!* Kaç günlük kadındı ki. İçinde işte bu kadınlığı aşan, ufak ufak analığa yaklaşan birtakım duygular kımıldıyordu: Bu toz toprak içindeki alma, ateşler içinde sayıklayan bir çocuğun alnını yıkamak isteğiyle dolu bir duyguyla bakıyordu.

Asıl ana, tam bunun üstüne geldi.

Kara haberi acele yetiştirmişler mi? Yoksa silah cayırtısını duyunca kendiliğinden mi kopmuş gelmiş? Kırk yaşlarında var yok, cılız mı cılız, kanı çekilmiş, iyice kırışık ve yanık cildi öylesine kemiklerine sarılmış ki sıkı sıkı, o kara ve derin gözleri doğrudan iskeletine yerleştirilmiş sanki. Beş doğum yap, çalış Allah çalış, kolay mı! Ayağında siyah bir etek, baş açık, başına yıkılan dağdan haberli, çevresindekileri yara yara yavrusunun başucuna öyle dik dik basarak bir gelişi var ki, kadın değil de koptu kopacak bir çığlık sanırsın; kopmuyor ama bu çığlık, cesedin başına gelince kalakalıyor, uzun uzun dalıyor yavrusuna, o olduğunu iyice içine mi yatırıyor ne?

Sonra diz çöktü, parmaklarıyla uyuyan oğlunun yüzünü okşayacak oldu. Kanın yapışkan ıslaklığını hissetti galiba, irkilerek geri çekti elini. Kimmiş, neymiş, sormak gereğini bile duymadan, öylece, oldum bittim tanışmış gibi, Catherine'e yaslandı kaldı.

Hekim, cesedi çoktan yoklamış, kafasını sallayıp acele başkalarına bakmaya gitmişti. En azından elli yaralı yatıyordu, birkaç da ölü. İki kişi, oğlunun arkadaşları olacak, anaya sokulup eğildiler, ölüyü kaldıralım mı diye. Kadın bildi onları. Baptiste değil mi

şu? Baktı, ağır mı ağır tek bir gözyaşı damlası belirmişti yüzünde, ıpıssız bir çölü geçercesine süzülüp gidiyordu. Her bir kırışığında yaşanmış yorgunlukların imzası. Gözleriyle sağ olun diyor, sağ olun çocuklar. Biri ayaklarından tutuyor, öteki omuzlarından, çocuklar ölüyü kaldırıyor. Kolları hâlâ öyle kendini savunmak ister gibi bükülü, kaskatı.

Doğrulurken, ana hasır şapkeyi almayı unutmadı; Catherine de doğruldu onunla birlikte, sonra da kolu omuzunda, onunla birlikte o yoksul evlerine gitti. Çocuklar ölüyü karyolaya bırakıp çekildiler, Catherine ne yapacağını kestiremedi bir an, gidecek gibi oldu, kadın alıkoymuş onu. Yüzü kısıtılmış gibiydi; yapayalnız, ölü oğluyla baş başa kalmaktan mı korkuyordu? Belki de!

Ev, köyün en yoksul evlerinden, toprak siva duvarlar, hayvanlara ayrılan yer insanlara ayrılardan çok. Öteki çocuklar nerede acaba? Ölmüşler mi, başka yerlerde mi iş tutmuşlar, her neyse yalnız yaşıyor bu anne; Cluses'de yerleşmiş bir duvarcı İtalyan'la evliymiş, beş yıl kadar önce iskeleden düşüyor adam, dakikasında sizlere ömür. O zaten, hani yabancıların hiç tutmadığı pembe ve sulu patatesler var ya, babasından kalma çorak ve bereketsiz bir karış toprağına eker dururmuş onları, kocası ölünce de sürdürüyor ekmeyi, ne de olsa köylü kızı.

Oda neredeyse çırılçıplak; bütün zenginliği karyola, bir de dolap ve toprak kap kaçağı koydukları Nuh'tan kalma büfe; köşede, oğlanın grev patlayana kadar geceleri saatçilikle uğraştığı ufacık tezgâh, duvarda Salette Meryeminin sureti.

Derken ana başladı anlatmaya.

Ne mi anlatıyordu, çocukluğunda babasıgilin dağ köylükle-
rindeki evinde nasıl yaşadıklarını. Kız erkek bir düzine kardeş,
kış bastı mı koyunları da aldıkları tek göz hanayda yatarlarmış.
Babasının işi koyunları yamak, anasıninki, onunkisi gibi, ekip
biçmek. O çocukların en ufağıymış aslında, en ufağıymış ya, kala
kala hayatta bir tek kız kardeşi kalmış zaten, Servoz'un üstünde
oturan, birbirlerini on yıldır da görmemişler. Öbürleri hep sizlere
ömür. Görünmez kaza, ince hastalık, şu bu. Onun ömrü çalışıp

didinmekle geçmiş, hem de ne didinmek! Beş çocukla bir adamı doyuracaksın, giydireceksin, temiz temiz el içine çıkaracaksın. Sonra git tarlaya ot yol, toprağı belle, patates ek, patates topla. Mevsim yazmış kışmış hiç fark etmez, her zaman iş hazır ona, hem de el işi, dışarı işi. Joseph, boy attıkça bir yakışıklı oluyordu ki maşallah! Onu Saatçilik Okuluna aldıklarında, anası mutlanmış, belki diye düşünmüştü yüküm biraz hafifler artık, dikişle çamaşırdan gayrisına el sürmem. İşin acıklı yanı: oğlan sözlü, sözlüsü Bonneville’li bir kız, kendi gibi saat işçisi, olup bitenlerden hiç haberi yok, Annecy’ye gitmiş, yarın dönecek: Nikâh işlemini yaptıracakmış da.

Ne hıçkırık, ne ah vah, su gibi akıp gidiyordu anlattıkları, konuşmak gözyaşlarını kesmiş gibiydi. Dağlı değil mi yo, yavuz kaddın. Yalnız elleriyle siyah önlüğünün uçlarını çekiştiriyor biraz.

Birden, kapı. İki kadın bakıştılar. İkisinin de yüreği Allah muhafaza ya gelen nişanlısıysa, diye hopladı. Catherine yataktan uzaklaşarak kapıyı açtı, Jean’dı gelen, konu komşu Catherine’in orada olduğunu söylemişlerdi de, o da gelmişti işte... Yemeğe götürmek için, demeye dili varmadı doğrusu, ölüyü görünce de şapkasını çıkardı: İlk görüşü ya! Catherine usulca:

“Daha sonra geleceğim,” deyip kestirmeden kapı dışarı ediverdi onu.

Bu arada, sanki sonunda gözyaşlarının musluklarını açmış gibi, başladı mı ölünün anası selli sulu ağlamaya. Ama yüzü ömrünce bellediği toprak gibi kupkuru ve çoraktı, gözyaşı akıp gidiyordu üstünden, ama ne içine işliyordu, ne de dinliyordu.

Üstelik ölüyü hazırlamak gerek, ne yapsın. Catherine’den yardım istedi kadıncağız. Birlikte işe giriştiler. Komşulardan kimse görünürde yoktu, ya silahların kalabalığı biçtiği yerdeler, ya alev alev yanan fabrikanın çevresinde. Ölünün gözleri de bir türlü kapanmıyor mu sana!

Sonra yanında hekim, Belediyeden bir memur geldi. Ana, o sıra, karyolanın başucuna oturmuş, mırıl mırıl, vaktiyle çocuklarını uyuttuğu ninnileri söylüyordu. Catherine de hâlâ orada.

Jean yeniden onu çağırdı. İki dakika dışarıda konuştular, Catherine'ın sorduğu otelde oda tutmuş mu tutmamış mı o. Bir değil iki oda tutmuş, başka türlü de yapamazmış, belli olmaz o asker ben asker bu teğmenle hayatta nasıl olsa karşılaşırız diyor, iyisi mi... Catherine yine başından savdı Jean'ı, ananın yanına ölüyü beklemeye döndü.

İçin için o da itiraf ediyordu ya bu garip bekleyiş, asıl Jean'dan uzak durmasına yarıyordu onun, düşünebilmesine, daha bu sabahki hayatıyla bundan sonra önünde açılanın arasına varlığını onca duyduğu şu ölünün çizgisini simsiyah çekebilmesine.

Kafasının içinde bir sürü hayal. Brigitte Josse... Paris Katolik kulübündeki akşam toplantıları... Régis. Evet, buydu asıl kâbus, onca yılmasına rağmen şu yaşadığı değil. Hayat. On yıl sonraki hayat. On yıl sonra kendisi ne halde olacaktı acaba? Şu ölen genç işçiyle şu yaşımdan önce göçmüş kadın arasında oturmuş alinyazısını kuruyordu. Onun için olduğu kadar annesi için de bir yıkıntı, bir 'battı balık yan gider' yuvası olan Blaise-Desgoffe Sokağındaki apartmanla, bu içisıra ıslak hıçkırıklar yankılanan Cluses'deki yoksul köy evi, taban tabana karşıtı elbet. Peki ne olacaktı o? Bilemiyordu bir türlü ne olacağını, kestiremiyordu. Başka bir apartmana mı taşınırlar acaba? Belki, işin garibi Jean'ı bir yerlere koyamıyor, bir hayale kulp edemiyor. O sanki yok. Kimi zeki, kimi daha az zeki birtakım heriflerle, çene, çene. Konserler. Boşluk. Boşluk mu, hadi canım, on yıl sonra 1914 Temmuzunda olacağız... Önemli bir şeyler olur mu ki? Olursa neler olur? Para durumu da Mösyö Simonidzé'nin Bakü'deki durumuna bağlı: Petrol kuyuları cömert, metresi paraya düşkün olmazsa bolca, kuyuları kuru, metresi para delisi olursa, Allah bana ben size...

Buradaysa grev biteli tabii yıllar geçmiş olacak, buralılar yine patronları hesabına saat işçiliği yapacaklar, belki daha yeni aletlerle, yeni yeni ama aslında hiçbir şeyi düzeltmeyen toplumsal yasalara göre. Bugün yaptıkları gibi, on yıl sonra da, öldürenler çıkar mı acaba onları?

Yine kapı. Yine Catherine açıyor: Eli çingiraklı, beyazlar giyinmiş sinsi bir oğlanı yanına takmış, tören kılığındaki Papaz Efendiyle burun buruna geliyorlar. Boğazı birden kupkuru, görecekları daha şimdiden tepesini attırmış, dinden ölümden çok daha fazla kaçmaya hazır, içeriye dönerek:

“Papaz Efendi!” diyor.

Ananın cılız omuzları hıçkırıklarla sarsılırken duruyor o an. Catherine şöyle bir doğrulduğunu görüyor kadının, Salette Mereminin suretine döndüğünü, sonra da usulca kapıya baktığını. Papaz içeriye girmiş bile, yanındaki çocuk da ayak uçlarına dikilmiş, ölünün yüzünü görmeye çabalıyor. Odanın sessizliği içinde, Latince sözcükler pır pır kanat çırpıyor. Ölünün üzerine boşuna bir övgü yağmuru mu?

Nasıl olduysa oldu, öfkeden simsiyah ve ağzı açık, gözleri kupkuru ana, duvara dayalı bir çalı süpürgesini kaptığı gibi, elinde kutsal ekmek kabıyla içeriye giren Papaza şöyle bir salladı, öteki eliyle kapıyı göstererek: “Çık dışarı!” diye âdeta uludu.

Yok, boyca boşca Cluses’ün Papaz Efendisi öyle kadınlara pabuç bırakacak takımından değildi ama bir ölünün huzurunda dalaşamazdı elbet; ne yapsın, aşağıdan aldı, korkusundan çingırağıyla kıyameti koparan çocukla birlikte geri çekilmeyi yeğledi, yine de kalıbına kılığına bakılırsa kibar bir aileden olduğu anlaşılan şu küçük hanımı kendi yanına çekmeyi denedi bir kere, kilisenin kutsal görevleri, ölenlere son yardım falan filan, bizim cemaatin nitelikleri diye bir şeyler kekeleymesine kalmadan, kapı suratına kapanıverdi.

İki kadın baş başa kaldılar, göz göze geldiler; ana niye böyle davrandığını açıklamak gereğini duydu:

“Joseph bunların dinine inanmaz, kiliseye de gitmezdi. Kırk yılda bir kere, on beş ağustoslarda giderse, o da şarkı söylemek için...” Haç çıkararak: “Ben hiç de inanmaz sayılmam. İnanırım inanmasına ama bütün ömrümüz boyunca onlar için kendimizi parahıyoruz, hiç olmazsa ölünce rahat bıraksınlar bizi, kutsal bakire! Ölen ölmüş artık, ellerinden ne gelir ki!..”

Sonra da yatağa dönüp ağladı. Hem ağlıyor, hem uyuyan oğlunu okşuyor. İçerisi gittikçe daha sıcak, daha ağır. Kış evi diye yapmışlar besbelli, iyi hava almıyor, konu komşu da dökülmeye başladı; eş dost, bildikler, yabancılar, işçiler, gölge gibi süzülüyor kapıdan. Ana onlara bir şey demiyor. Görmüyor sanki. Onlar da yatağa sokuluyor, başlarını sallıyorlar. Kimi kalmayıp gidiyor, kimi kalıyor orada, şaşkın, ellerini nereye koyacağını bilemeden. Catherine'e, hepsi ona bakıyormuş gibi geliyor. Ya o koku, o yavan, o ağır ağır yataktan dağılmaya başlayan çirkin koku.

Derken bir adam girdi, hemen yer gösterdiler. Sendika yöneticilerinden biriymiş. Ananın ellerini tutarak, kısaca

“Evleri sağlam duruyor, ana,” dedi. “... Ama fabrika kül oldu. O aşığılıklardan dördünü dama tıktılar, öbürleri ne oldu bilen eden yok.”

Ananın öyle yoğun bir bakışı vardı ona, akla ziyan. Sözünü bitirince ne yapılması gerekiyorsa onu yaptı, oğluymuş gibi sarıldı boynuna, oğluymuş gibi öptü.

Catherine usulca dışarıya çıkarken, ortaya, daha çok kendi kendine:

“Yine,” dedi, “yine geleceğim.”

13

KENDİNİ geceye bırakmış, nereye gidiyor böyle? Ölümün kol gezdiği yerler bir yana bırakılırsa, kasabanın yabancısı, üstelik alışkanlıklar sarsıntılardan daha ağır bastığı için, ortalıktan el ayak çekilmiş, herkes uykuya varmış. Catherine'in kaybolmaktan korkusu yok; Jean onu bilmediği bir otelde bekliyormuş, beklesin varsın, almış başını gidiyor.

Kırlara vursa yeniden o eski kafa dinçliğini bulabilir mi acaba? Balsa da, hiçbir zaman bulacağı o eski kaygısızlığına benzemeyecek ki!

Git git bir demiryoluna varıyor, başlıyor onu izlemeye. Yaklaşan bir aydınlık. İstasyon. Burada herkes ayakta henüz. Maki-

nistler askerlerle çene yarıştıyor; süngü şakırtıları, fener parıltıları arasında. Bir tren gelecekmiş de. Kırmızı bir hangarın orada, depoya giden raylara yük vagonları dizili. Çevresinde askerler.

“Yasak küçük hanım, nereye?”

Asker, Catherine’i tanıdı. Silahların atıldığı sıra fabrikanın oralarda görmüş. Çekinmeden konuşuyor. Ya, buradaymış patronlar, bir kuşet vagonunda, Ana kız evden üstlerinde ne varsa onlarla çıkmışlarmış ya, sabahlıklaymış ikisi de. Madamın başı açık, ayağında aba terlikler. Mösyö dersiniz, nah işte geliyor.

Ellisinde var mı bu adam, var, biraz da fazla; Allah’ı şaşmış, başı açık, askerlerin yanında beliriyor birden; okkalı olmasına okkalıymış, burası belli ama korkudan eli ayağı çözülmüş, burası da belli. Lambaların ışığında gözlerinin çevresindeki inmeli kızzılıklar fayans çatlakları gibi görünüyor. Askerler ne yüzüne bakıyor, ne ağızlarını açıp da bir söz söylüyorlar, gözlerini uzaklara dikmişler, şu Annemasse treni gelecekse gelsin artık be birader! Ortalıkta uyku kokusu.

Patron ürkek ürkek bakınıyor çevresine. Süngüler içini yeterince rahatlatmamış anlaşılan. Catherine’e bakışı da yılgın. Gidip yolun kenarına çöküyor, bir takma yaka takırtısıyla ortaya:

“Bittim,” diyor, “bittim artık. Dayanamam ben, burada ölüp gideceğim.”

Askerlerden biri karşılığını yapııştırıyor hemen:

“Başka türlü gebereceğine böyle geber daha iyi.” Başka türlü dediği giyotin. Eliyle işaretini de yaptı zaten. Patronda duracak hal mi kalır, vagonuna dönüyor; içeriden karısının hıçkırıkları.

Böylesi bir ödleliği görmeye bile katlanamıyor Catherine. Tren de geliyor olmalı; düdüğünden, yukarıdan yukarıdan duman öksürüşünden belli. İyisi mi, rayları geçerim, ver elini kırlar.

Ah gece, garip gece. Gündüzden kalma hâlâ o sıcak yel estikçe, aysız karanlıkta büyücü jestleriyle kımıldanan çamlar ne demek isterler, anlamak öyle zor ki! Catherine’in kafasındaki düşünceler de öyle. Alp çalılıkları gibi, kara kara, ıslık ıslık, karmakarışıklı.

Blaise-Desgoffe Sokağındaki apartman, Jean, sevdalanmak, yalnızlık. Demincek o ihtiyar ödleğe hem acıyıp hem gülen Catherine, peki neden korkuyor şimdi? Evet, korkuyor, hele geleceği düşündü mü, gördüklerinin etkisinde kaldığından mıdır nedir, kanlı, uçsuz bucaksız bir kırım olarak görünüyor gözüne bu gelecek; korkuyor. Az önce bırakıp kaçması tiksintiden değil yalnız, korku da var işin içinde. O genç genç askerlere baktı mı, şimdiden ya ölü görüyor hepsini, ya can çekişirken: Gözleri dışarı uğramış, ağızları ölüme açık... İçinde bir duygu, bundan böyle hangi delikanlıya baksa, sanki *ölü*.

Yorgunluktan düpedüz dökülüyor. Şurası burası kayalık bir tarla buldu, çöktü; İçinde de uyudu uyuyacak kimselere yapışan o eksiklik duygusu, hani uyumamalıyım, görevimi yapmadım suçluluğu; direneyim demiyor değil ama içisıra kapkara bir deniz gibi kabaran uykuya karşı koymak elde mi, büyük ve ağır.

Oturduğu yerde içi geçivermiş. Blaise-Desgoffe Sokağındaki apartman. Jean...

... İri iri birtakım konuşmalarla gözlerini açtı. Düşleri kaçıştılar. Ne kadar uyumuştı acaba? Belki birkaç dakika, belki bütün bir yüzyıl. Şurada bir çift. Yakışıklı, boylu boslu bir oğlan, on sekizinde var yok; esmer, ince uzun, ürkek bir kız. Konuşan bunlar. Yeryüzünde ne kadar sevda varsa kızın gözlerine dolmuş. Önünde önlük, başında yuvarlak hasır şapka, siyah. Varlıklı bir köylü kızı olmalı. Çıt çıkarmadan, elleriyle sevgilisini yokluyor, tepeden tırnağa yokluyor hem, canlı olduğuna iyice inanmak için. Öteki:

“Evet,” diye anlatıyor, “bizi bodrumdan çıkardıklarında ya ayağımı çabuk tutup sıyrılacaktım, ya da kalabalık linç edecekti bizi. İçerisi karanlıktı ya, doğru dürüst kaç kişiyi tutukladıklarını sayamamışlardı bile. Ha dört olmuş ha beş, onlarca fark etmezdi ki. Hemen yapmam gerekeni kestirdim, geçidin orası gölge, dar attım kendimi oraya, hepsi geçer geçmez de tabanları yağladım.”

Karanlıkta kadının sesi:

“İşçiler ya tanısaydı seni?” diye mırıldandı.

Katillerden biri kaçmıştı demek. Catherine yarı uyur yarı uyanık, göğüs geçirdiklerini duydu, öpüşüklerini filan. Kız şimdi oğlanın kolları arasına sığınmış, korkudan delimsirek:

“İyi ama” diyordu, “ne vardı üstlerine ateş edecek?”

“Ne mi vardı, ellerinde sopalar...”

Catherine’in gözleri önünde yine o an belirdi.

“... Üstelik taş yağıdırıyorlar üstümüze; şuna bak, yanağıma geldi bir tanesi, şuraya...”

Yalan! Yalan! Kadın ne bilsin, parmağıyla yaralı yanağa dokunarak:

“Ah,” diyor, “ah Marcel ne yiğitsin sen!”

Marcel’in karşılığı sanki Catherine’in bir sorusuna yanıt:

“Bilmem ki şimdi ne yapmalı; seni ille göreyim istedim bir tanem, seninle şöyle bir konuşayım...”

Bu insan avcısının öyle yumuşak, öyle içten *bir tanem* deyişi var ki, akla zıyan.

“Ya yakalarlarsa beni? Saklansam mı? Uzun boylu saklanamaz ki insan? İkimiz bir arada saklanabilseydik, bu olurdu bak. Bir yatağa yatar, dünyaya boş verirdik...”

“Sevgilim...”

“Kardeşlerim de, o ihtiyar bunak da tutuklandılar. Benim serbest olmam tuhaf düşüyor. Olmayacak bir şey. Bizimkilere ayıp oluyor yani...”

“Kalkıp teslim olmayacaksın ya?..”

“Bu gece olmam. Ama yarın? Ama yarından sonra? Hem neye saklanacakmışım canım, ne kötülük yaptım ki ben?”

Catherine, altında taş gibi toprak, baş dönmeleri geçiriyordu: Peki, Jean ne kötülük yaptı ki? Hadi ona doğru kanat açan uçsuz bucaksız bir umutsuzluk. Budalanın yaptığına bak, gitmiş iki ayrı oda tutmuş.

Sevdalılar uzaklaşıyor.

Neymiş de, eğer sonradan yüzbaşı, teğmene rastlarsa çok ayıp olurmuş.

Catherine şehre döndü, oteli buldu. Odasını yerden bitme bir yaratık gösteriverdi ona.

Sabah gözünü açmasıyla bir utanç, gözünün önünden hiç gitmeyecek, o ters türs delikanlı gövdesini, gömleğinde kurumuş kanları yaşadıkça unutmamak boynumun borcu, dediği ölüyü unutmuş olmanın utancı.

Aşağıya inince, hizmetçi kızlardan biri Mösyö diyor, sizi kahvede bekliyor, haber bıraktı. Hiçbir şey olmamış, hiçbir şey geçmemiş gibi, hadi kahveye.

Daha görür görmez Jean'ın o gece gözünü kırpmamış olduğunu anlıyor. Masasında bir sürü adam, konuşuyorlar.

“Catherine, izninle Teğmen X.'i tanıtayım sana; bu da Matmazel Simonidzé, nişanlım.”

Catherine gözlerini Jean'ın gözlerine bir dikiş dikti, sapsarı oldu Jean, ne pahasına olursa olsun kopmak istemiyordu çünkü ondan, oysa müthiş bir şamar gibi genç kızın gözbebeklerinde beliren o küçümseyici, o önlenemez *hayır*'ı fark etmişti. Masadakilerin arasında bir de gazeteci varmış, sosyalist bir gazeteci; adamakıllı ilerici sözler ediliyor. Catherine'in ilk dün gördüğü teğmen. Cluses'ün ileri gelenleri. Sonra Cluses'deki saat fabrikatörlerinden birisi, çevresinin çok ötesinde, besbelli geniş kafalı bir adam.

Catherine ona grevin ne olduğunu soracak oldu.

“Grev mi?” diye bağırdı. “Grev mrev kalmadı artık. O patronlarla o işçiler arasındaydı uyuşmazlık. Ee, ne patron kaldı ortada, ne fabrika. Grev kalır mı? Savaşçı tükenince savaşın bitmesi gibi bir şey bu. Orada çalışan elli kadar işçi de uzun süre işsiz kalmaz sanırım. Öyle ya, o fabrika Besancon'daki toptancılara zemberek yapardı, bir anlaşmaya vardım mı bu toptancılarla, iş çok, hepsini ben tutarım işçilerin. Üstelik niye bu zemberek işini alamayacakmışım, bir sebep de göremiyorum. En akla yakın çözüm de bu değil mi?”

Dediklerini, kim varsa, candan yürekten doğruluyordu. Catherine'in canı içmek istedi. “Ne içmek istersiniz?” Onlar, top-

tan, Absinthe içiyorlardı. Şekerdi, kaşıktı filan bir sürü iş absint-he içmek. Öyle ama boş ver.

“Garson, bana da absinthe!” Canı biraz sarhoş olmayı da çek-miyor değildi hani.

Hayatından hoşnut o sanayiciden yana çıkıldığını sezmiyor mu sanki o. Jean’ın da ondan yana çıktığını. Tartışmasına pekâlâ tartışabilir ama, neye yarar? Değil mi ki bu olanlardaki iğrenç, bağışlanamaz yanı bir kerede, kendiliğinden hissedemiyor! İçki usul usul damarlarına yayılmaya başladı. Çevresinde neler ko-nuşulmuyor ki. Katillerden birisi, en küçüğü olanı, bir yolunu bulup kaçmış, nasıl olduğu da belli değil. Anası babası da kapağı, bir Cenevre’ye atmış diyorlar, bir Annecy’ye; kestirip atan yok. Saat İşçileri Sendikasının sekreteri silah doldururken gözümle gördüm, diye ifade vermiş ama yine de patronun kiracısını sa-lıverecekler diyor herkes. Sekreterin ifadesi söz konusu oldu mu yüzbaşı:

“Ha, bakın işte bu yalan,” diyor. “Kimse bana bu herifleri sevi-yorsun diyemez, ama doğruluktan ayrılmamalı.”

Absinthe her şeye bir boyadır vuruyor. Jean, bacağının biri-ni aralıksız oynatıyor sinirden; tüyleri diken diken. Bonneville savcısı, bir de sorgu yargıcı, Cluses’e geldiler. O sabah askerlerin barındırıldığı evlerin birinde küçük bir yangın çıkmış. Acaba ka-sıtlı mı? Ev sahibi kadın, dikkatsizlikten, diyormuş ama bakalım doğru mu dediği? Sonunda üç kovuşturma açılmasına karar ver-mişler: Biri katillerin kovuşturulması; ikincisi sabahki yangını çıkaranların (her kimse); üçüncüsü ise, fabrikayı yakan ve yağma edenlerin.

Ne? Bir de işçileri mi kovuşturacaklar?

Öğle sıcağı bastırmış, sokak tütüyor; Catherine’in içinde bir duman; başı da dönüyor galiba. İçkiden yanakları al al olmuş, kim bu çevresindeki adamlar? Jean’ı aralarından ayırabilirsen ayır bakalım. O da onlardan biri sanki.

Hem çakıştırıyor, hem de bütün Cluses’ü çekiştiriyorlar. Son iki gün boyunca nasıl varlıklı takımının ödü patlamış, kızıklar

ayaklandı diye. Sulh yargıcı bütün parasını İsviçre'ye kaçtırmış deniyor. Yalnız o mu, daha kimler! Yoo, dün olup bitenler korkunç şeylerdi doğrusu, bunu kabul etmeli. Ama önlenemeyecek felaketlerden de ders almalı, iyi yanlarını görmeli onların, bu bakımdan, atılan silahlar, o ağır ve gergin havayı yatıştırdı denebilir, boşalttı neredeyse. Suçlular tutuklanınca, tıpkı grev gibi, ayaklanma da gereksizleşiyor. Cluses günlük hayatına döndü dönecek. Askerler laf olsun diye daha birkaç gün oyalanır belki. Ya Belediye Başkanının korkaklığı? Milletin ağzında: Dün akşam palas pandiras Cluses'den kaçmış. Toz.

Catherine artık dinlemiyordu. Sonra gidip öğle yemeğini yediler. Jean'ın direnmesi üzerine teğmen de onlarla birlikte yedi. Jean bu, otelde iki ayrı oda tutan da o, değil mi?

Akşama doğru otopsi sonuçları alındı, bir gün sonraki cenaze töreninin protokolü belli oldu, o ara yalnız da kalmışlardı, Catherine yorgundu morgundu ama yine de öğleden beri kafasını kurcalayan şeyi açmadan edemedi.

Yanan fabrikanın siparişlerini rakip fabrikanın alması... Ne olurmuş? Neresi kötüymüş bunun? Jean anlayamıyor. Nasıl anlayamazsın canım, iğrenç değil mi bu? İğrenç mi? Amma da yaptın ha!

İğrenç saymıyorsa, grevdi, mücadeleydi, yiğitlikti, ölümdü, hepsinin ama hepsinin, siparişlerin bir elde toplanmasına yaradığını kabul ediyor demektir; bu bir yığın acıdan sonunda bir patronun yararlandığını...

Jean'a bakarsanız Catherine abartıyor bu işi. Hem bu işçiler ne olacak canım, çalışmasınlar mı, ekmeklerini kazanmasınlar mı? Hayat sürüp gidecek elbet. Hem ne olsun istiyordu o? Nereye varsındı işin sonu? Bunu çıkaramıyordu vallahi!

Her şey bir yana, Catherine asıl düşüncelerini duygularını belirleyememenin acısını çekiyordu. Ne diyeceğini bilemiyordu, bilse! Sözcükleri bulup çıkaramıyor, derdini anlatamıyordu.

Böyle böyle Jean uzaklaşıyordu ondan. Başka bir dünyadandı ne de olsa, bir düşman.

Catherine'e cenaze töreninde bulunmak isteyip istemediğini sorunca; Catherine istemem dedi. Akşam, Paris treniyle yola çıktılar.

14

28 TEMMUZDA devrimci sosyalistin biri, Çarın Plehve elçisini vuruyor; bu yüzden ertesi gün Jean'la Catherine, o çorap sökücü gibi her yanından giden ilişkilerini acaba bir yerden tutturabilir miyiz diye gittikleri lokantada atışıyorlar.

Kolay olmuyor elbet bıraktıkları yerden başlamak, ikisi birbirine yabancı, bu yabancılığın karanlığında ne yapsalar boş gibi görünüyor, neye el uzatsalar yararsız. Evet, Catherine, Jean'a tutkun olmasına tutkun değil, ama ilk sevdiği adam o ne de olsa. Bir ikincisini sevmek elinden gelmiyor henüz. Böyle bir şeyi Jean kötü karşılar diye de korkuyor, üstünde hiçbir hak iddia edemeyeceğini bildiği, bunu durmaksızın ona söyleyip durduğu halde.

Arada aşkı depreşmedi değil. Otel odalarından büsbütün sıtkı sıyrıldı, hanımların o yüzü örtülü geldiği pansiyon odalarından nefret etti. Bu arada Jean'dan da. Jean seziyordu bunu, acısı yüreğine çöküyordu, ama hiçbir şey demiyordu. On altıncı gün Catherine'e evlenme önerisinde bulundu. Az kalsın ağlayacaktı Catherine.

Böyle böyle kışı buldular. Günün birinde genç kız, bir gün önce bir başkasıyla yattığını söyleyince sapsarı kesildi Jean, yine de:

“Benimle evlenmek istemiyor musunuz Catherine?” dedi.

O günden sonra iki sevgili gitti de sanki iki dost geldi yerine. Jean evlenme önerisini geri almadı ama. Catherine onu pek arayıp sormaz olmuştu, yalnız iyice efkâr bastı mı hatırlıyor, o zaman da Jean hemen ona koşuyordu.

Hélène, Nice'te. Her akşam ateş geliyordu nedense, içlerine verem kurdu düşmüştü; Madam Simonidzé ne yaptı etti kızını Cote d'Azur'e yolladı, tek kuruşu olsa ona gönderiyor. Oysa Paris'te

iyice dardalar. Mercurot niyetini açıklamıştı sonunda. Hélène kendini biraz toplansın, evlenecekler. Mercurot'lar ateş püskürüyor buna. Ah dalavereci karı! Elin yabancısı nasıl olur da bir Fransız subayıyla evlenir canım, bir düşünsenize!

İşte Rusların Uzakdoğu'da ezildikleri 1905 yılı yok mu, birbiriyle çelişen devrim haberleri vs. Catherine'i aklı sıra yaşadığı bir havaya soktu büsbütün, o arada genç kızlıktan kadınlığa geçtiğini de sezinledi. İki üç buluşmalı yarım yamalak birtakım ilişkiler, bir erkekten aldığı zevk, hayatı ve toplumsal köleliği görmesine, düşündüklerine, düşünmesine engel olamadığı için başlamalarıyla bitmeleri bir oluyordu bunların. Brigitte'in aracılığıyla tanıdığı gezgin kılıkli biri. Sonra handiyse ayaklarına düşen Devêze; ama onunla epi topu bir kere yattılar, oğlan iki gözü iki çeşme kendini vurmaldan filan söz ediyor, iyisi mi ilgini kesersin olur biter. Sonra başkaları. Sokaktan rastgele bir üniversiteli.

Yeni yeni Catherine'le Martha Jonghens arasında dostluğa benzer bir yakınlaşma belirmişti. Tepeden tırnağa birbirine aykırı, birinin ak dediğine öteki kara diyen bu iki kadın, biri ötekinin yargısını küçümsese, öteki berikininkini ürkütücü bellese de, belli belirsiz bir sebepten birlik saydılar kendilerini. Neydi bu sebep, erkeklerden hoşlanmaları mı, hiç değilse, gönül işlerine ortak yatkınlıkları mı? Catherine hiçbir şey açmadığı halde, Martha, Mösyö de Houten'le ilgili her konuda ona açılabileceğini, onun dediklerini anlayacağını biliyordu artık, konuşuyordu da.

Mösyö de Houten evliymiş meğer. Aynı yerde otursalar da karısıyla yaşamıyormuş ama bir kere kadın evde oturmazmış ki, gezer dururmuş. Zeki bir insanmış ama başka yerlerdeymiş hayatı. Kocasından bir oğlu olmuş. Mösyö de Houten iş adamı. Borsada oynuyor biraz, az bir şey gerçi, ama Martha tehlikeli şeyleri sevmiyor ya, yüreğini oynatıyor. Kardeşi Blaise'in durumu da, şimdi debdebesinden yanına varılmadığına bakmayın siz, sonu yakındır.

Aslında Martha'dan kim bilir kaç yaş küçük Catherine, ama içisıra onun ablasıymış gibi hissediyordu kendini. Bunun nedeni, Martha'nın tek tutkusu Mösyö de Houten'le altı yılda edineme-

diği deneyimi bir yılda edinmesi olsa gerek. Nasıl da anlatıyor Mösyö de Houten’i! Montmartre’da geçirdikleri geceler, locada baş başa yemek, şampanya, Mösyö de Houten’in bıyıkları! Bütün bunların arkasında sevgilisinin onun uğruna yaptığı yolculuklardan, büyük şehirlerin kozmopolit yaşantısından bir perde, hem alımlı hem ürkütücü koskoca bir dünya.

Kardeşi Paul’le Catherine’in yattığını Martha hiç fark etmiş miydi acaba? Etmemiş olmalı. Uzun uzun düşünüp taşındıktan sonra Catherine, bir saplantıdan kurtulmak için yapmıştı bu işi. Sonucu Paul için acı oldu tabii, bir yenilgi anısı kadar acı. Bunu anlamak da kolay, çünkü tam oğlan kendini beğendirmeye başlamıştı ki, Catherine ne gözünün yaşına, ne öfkesine ne de dayak yemiş bir köpek gibi eksiklenmesine aldırmış, hayatına girdiği gibi birden çıkıvermişti.

Martha, Mösyö de Houten’i kıskanmıyordu hiç, hayatı bellemişti onu, gözü kapalı da inanırdı: Onun sözleri, onun yargıları dilinden düşmez. Onun olmaz dediği bir kitabı okumak aklının ucundan bile geçmez. Aslında bu durumu Catherine’in sinirine dokunuyor, dokunuyor ama Martha’nın mutluluğuna imrenmiyor da değil.

Pansiyon işleri oldukça tıkrında sayılır. Macaristan’dan mı, Illinois’den mi nereden, kimi Mary Garden’in kimi *Victoire de Samothrace*’ın hatırına bir sürü kız geliyordu. Paris’te oturmaya bu pansiyondan iyisini mi bulacaklar? Solange Zonghens onları alıp alıp Louvre’daki sanat toplantılarına, olmazsa Annales konferanslarına götürüyordu. Gaston du Bail’ı da böylelikle tanıdı ya.

O ara Gaston tam da amcasından mirasa konmuş. Evlenmenin tam sırası değil mi? Mahalledeki ufak tefek borçları ödersin, hani o bir keresinde, elinde tabanca, kendisini Jonghens’lerin kapısına kadar koşturan şamatacı metresi de boşlarsın. O da ayrı bir iş; Mösyö de Houten’in düşüncesi alınıyor, o alıp Emniyet Müdürlüğü’ne götürüyor delikanlıyı; Emniyet Müdürü Lepine yaman adammış canım, çağırıyor kadını, bir konuşuyorlar tamam: Kuzu kuzu Fransa’yı terk etmeye razı oluyor o patırtıcı hatun.

Gaston epi topu yirmi altısına yeni basmış. Solange'a adama-kıllı tutkun. El değmemiş genç bir kız be birader. Düşündükçe içine baygınlıklar geliyor. Aman nişandır nikâhtır bir ayak önce oluversin.

Demeye kalmıyor, Blaise Jonghens'in işleri işte tam da bu sırada ansızın bozuluyor. Bir gün Catherine evde, sabah sabah çıkagelmez mi Blaise. Üstü başı darmadağın, uykusuzluk yüzünden akıyor, kim bilir geceyi nerede geçirmiş? Saat on oluncaya kadar zor beklemiş, evine gitmeden dosdoğru oraya gelmiş.

"Niye doğru size mi, bakın anlatayım Catherine'ciğim. Kurtarırsanız siz kurtarırsınız beni, yoksa işim bitik, ölüm değilse en azından zindan paklar beni. Martha'ya gitseydin diyeceksiniz, gidemezdim, karşısında dilim tutuluyor, ne diyeceğimi şaşıyorum. Kala kala bir siz kalıyorsunuz geriye, hem onun en iyi ahbabısınız, hem akli başında, sözden anlar bir kız. İşte böyle yavrucuğum, verin şimdi elinizi, bakın hele bana..."

Bir yandan bunları anlatadursun, bir yandan da hem dev yapılı gövdesiyle ortalıkta soluk alacak delik bırakmıyor, hem de bakışlarıyla onu tepeden aşağı örtüyor gibiydi. Catherine 'Haybeci mi ne?' diye düşündü. Aslındaysa, borsa komiserinin yanında çalışmıyor mu, adamın müşterilerinin parasıyla kendi hesabına gizlice borsada oynamış meğer. Bir zaman hiçbir sıkıntısı olmamış ama sonra kokusu çıkmış işte...

Eğer Martha, Mösyö de Houten'e çitlatırsaymış, saygınlığı olan onca tanıdığı olduğuna göre, belki o...

Catherine handiyse tiksinierek bakıyordu adama. Haybeciliği yetmezmiş gibi, ödle de üstelik. Catherine istediğini yapıvermez korkusuyla tir tir titiyor.

"İyi ama Blaise, mademki sizi temize çıkaracağına aklınız kesiyor, niye doğrudan kendiniz konuşmuyorsunuz Mösyö Houten'le?"

Blaise'in benzi attı. Bütün umudunu ona bağlamıştı, ortada bırakmayacaktı ya onu? Öyle ya Mösyö de Houten işin içinde iş

olduğunu anlarsa tek metelik koklatmazdı vallahi. Ama Martha kendisi için isterse, işin rengi değişirdi o zaman.

“Düşünsene bir kere Catherine, zindan bu, dile kolay. Bir sürü saçmalık da yaptım, imzama taşıyan kâğıtlar... Çekler filan... Yaaa!..” Gittikçe daha ipe sapa gelmez şeyler söylüyordu ya, bir yandan da bileğini tutup onu erkekliğiyle etkilemek istemekten vazgeçmiyordu. “Katyuşa...” dedi, Paul ona söylemiş olacak ki, öpmeye de kalkıştı... Tikintiyle şöyle bir irkildi Catherine:

“Aptallığın sırası mı Blaise, aklını başına toplasana sen!”

Peki, Martha’ya diyecekti istediğini. Öteki, Madam Simonidzé’nin yastıklarına gömülmüş ağlıyordu.

Olanları iştince gökler sanki başına yıkıldı Martha’nın. Hani o her gün bu Blaise’in gözüne bir görünecek var deyip duruyordu ama doğrusu ya görüneceklerin ne olabileceğini pek de kestiremiyordu. Şimdi kalkıp bunu nasıl söylesindi Joris’e? Ah, başıma gelenler! Üstelik Blaise’le konuşup her şeyi öğrenmeden kolay mı bu... Ortaya bir sürü soru çıkacak, her birini yanıtlamak gerek, nasıl yanıtlayacaksın... Kardeşini temize çıkarmak için, durumu Joris’e açmaktansa pansiyonunu satmaya çoktan razıydı ama, yalnız kendi mülkü değil ki, Miss Baxton’ın da malıydı... Hem Joris’ten para istemek ne demek canım, düpedüz para istemek! Tam da Solange’in evleneceği sırada! Gaston du Bail duyarsa ne demez? Böyle sıkışık bir anında Catherine yalnız bırakmayacaktı arkadaşını, değil mi, Mösyö de Houten’le konuşurken yanında bulunacaktı, değil mi?

Tir tir titreyen bir Martha! Korktu mu nasıl da kardeşine benziyor. Mösyö de Houten, onun Allah’ı, ailesinde böylesi korkunç bir kusur olduğunu söyleyemedi de, başladı hıçkırığa hıçkırığa ağlamaya, Catherine’e: “Sen söyle...” dedi.

Mösyö de Houten’in besbelli adamakıllı canı sıkıldı bu işe, ama hiç renk vermedi. Hay aksi şeytan, yüz bin frank dediğin rastgele sokaktan toplanmazdı ki... Yine de bir çaresine bakacaktı ama. Ne yapıp edip bu rezaleti önlemek gerekiyordu. Solange’in gerçi, yoktu ama, eğer Blaise aklını başına devşirirse, tanıdığı birinden belki de... Adamlar “bizzat” konuşacaktı bu konuyu.

Dostu gider gitmez Martha sanki kendinden geçmiş bir halde Catherine'e asılıyor. Blaise nerede, Blaise? Hayır, ona bir şey demeyecekmiş. Catherine gözüyle görmüş, değil mi, ne yaman adammış onun Joris'i? Akşam yemeğini birlikte yiyelim diye de nasıl yalvarıyor.

Mösyö de Houten ertesi gün Blaise'le konuştu. Sonra geldi Martha'yı gördü, içini yatıştırdı, güven verdi. Ne var ki bir gün sonra Auteuil'de ufak bir otelde Blaise Jonghens'in ölüsünü buldular, beynine bir kurşun sıkılmış.

Mösyö de Houten:

"Vicdan azabından yaptı bunu," diye açıkladı durumu. "Başka sebep yok, her şeyi bir güzel ayarlamış, saptamıştık... Araya ölüm girince kovuşturma da durur. Durmasa da, doğrusu ya Blaise'in sağlığında onun için yapabileceğimi öldükten sonra yapmam."

Martha'yla birlikte Catherine de otele gitmişti. Odanın yavan dekoru içinde gördüğü bu delikanlı ölüsü, onu aldığı gibi Cluses'de yaşadığı günlere götürdü. Ama burada çarşafaların, örtülerin karmakarışıklığı; sırtında frenk gömleğiyle ölünün yastığa yıkılmış hali, kafatasındaki o korkunç kurşun deliği, çamaşırlarındaki beyin bulaşıkları, yanağından çenesine sızıp akmış kan, kısacası her şey, ama her şey tam bir bozgun havasındaydı. Besbelli gece yatmadan özenle komodinin üstüne bırakılmış saat, büsbütün ağırlaştırıyordu bu havayı.

Gazeteler olayın üstünde uzun boylu durmadılar. Ad belirtilmeden herhangi bir şehir haberi gibi veriverdiler, o kadar. Mösyö de Houten Emniyet Müdürü'nü görmüş, Matmazel Jonghens'den de, aile pansiyonundan da uzun uzun söz etmişti de.

 SOLANGE'IN evlenmesi suya düştü. Ölü de olsa, içlerinden birinin borçlarına sahip çıkmayan bir aileye girmeyi havsalaşı almamıştı Gaston'un. Pansiyon her zamanki yaşantısını sürdürüyordu; Romanyalı hanımlar yine solfej öğreniyor; sabahları, Miss Baxton çay kaşıklarını sayarken, şan derslerine çalışıyorlardı.

Hélène Riviera'dan iyileşmiş, ama basbayağı zayıflamış olarak dönmüştü, günlerini sabahtan akşama Mercurot'yla baş başa geçiriyordu. Bu duruma bir son vermek gerekiyordu. Hekimler, evlensinler diyordu. Hemen çocuk yapmazlarsa bir sakıncası yokmuş. Evlendiler de, Notre-Dame des Champs'da bir tören yapıldı; Hélène istiyor diye bir tören de Daru Sokağındaki Rus kilisesinde yaptılar.

Hesaplı bir yanı da yok değildi bu evlenmenin, öyle ya, Mösyö Simonidzé'nin karısına ve kızlarına bağladığı nafaka, üç kişiyken onlara yetişmiyordu ama, Catherine'le annesi iki kişi kalınca elleri basbayağı genişlemiş oldu.

Catherine düğün telaşından Paris çevresinde bir yerlere kaçmıştı. Rastlantı bu ya, gittiği yer 1906 seçimlerinin heyecanı içinde çalkalanıyordu. Belediyenin oradaki tahta perdelerin üzerinde, nerede penceresiz bir karış duvar varsa hepsinin üzerinde, birbirine karşıt ve selamsız sabahsız birtakım afişler yerden bitercesine peydahlanıyordu. Politikayı oldum bittim küçümsediğinden mi ne, Catherine hiçbir şey anlamamıştı duvarlardaki bu çatışmadan, üstelik parti adlarının aslında neleri deyimlediğinden de haberi yoktu: Sözgelisi, ne demekti: *İlerici cumhuriyetçi, bağımsız sosyalist, ya da demokratik solcu*?

Köylerin bile zehirlendiği o ara kesin olan tek şey, seçmen kütüklerinden kadınların silindiğiydi yalnız, bir de sabah kahvede çalçene, akşam meyhanede sarhoş, seçmenlik haklarından böbür böbür böbürlenlen heriflerin daha da bir önem kazanmışlığı, alanlarda boy göstermesi: ahmaklar be! Her gün koca koca yeni yazılar afişlerde birbirinin üstüne yığılıyordu. *İftira*, boydan boya siliyordu *yanıtlamayacağım*'ı, *Mösyö Putois*'ya *iki soru*, gelip onların yerine kuruluyordu. Evlerde, hiçbir zaman olmadığı kadar ev kadınlığına indirgenmiş kadınlar, çıt etmeden ortalarda dolaşıyorlardı.

Yine de afişin birine takıldı Catherine: *Asıl düşman, seçmenin kendisi!* Anarşistlerin afişiydi bu. Dediğine bakılırsa, yasaları ortadan kaldırmanın en akla uygun yolu yasa yapmamak-

miş, yasa yapacak kişileri seçmemekmiş. Milletvekili de ortadan kaldırılmalıymış elbet, ama onun yaptıklarının ettiklerinin asıl sorumlusu seçmenin ta kendisi değil miymiş! *Asıl suçlu olan, seçmenin ta kendisi!* Bu aykırımsı formül Catherine'in duygularına yeterince uygun düşüyordu ki, afişin altında adı yazılı gazeteyi tanımak merakına kapıldı: *L'Anarchie*.

Ancak Paris'e dönünce giderebildi merakını. O tarihte Albert Libertad'la Anna Mahé'nin yönetiminde, yoksul mu yoksul bir gazeteydi bu. Dış görünüşünde bile Catherine'in eline alır almaz sinirine dokunacak pek çok şey vardı. En başta Anna Mahé'nin yazıyı *yalınlaştırmak* adına, birçok sözcüğü alışlagelmiş yazılışlarından başka türlü yazmasıydı: *Jalousie* yerine *Jalouzie* sözgelişi, *Plaisir sexuel* yerine *Plaizir sexuel* vs. gibi. Ne var ki, kafasına uysa da uymasa da, tıpkı romantiklerin giydiği kırmızı yeleklerin çekiciliği gibi bir çekiciliği vardı bu acayıpliğin. Ama *L'Anarchie*'nin ağır basan yanı antimilitarist oluşuydu asıl. Askere, askerlere, askerliğe ve savaşa karşı oluşuydu. Catherine, ablasının evlenmesi yüzünden bunu beğeniyor, bir yerde öcünü alıyor demek de havaya konuşmak olurdu doğrusu; çünkü onun antimilitaristliği yalnız Mercurot'ya ya da Jean Thiébault'ya değil, bütün erkeklere yöneltilmiş bir başkaldırıydı. Asker olan kim? Erkekler. Seçmen olan kim? Erkekler. Onlara başkaldırmasın da kimlere kaldırsındı! Yalnız, İngiliz kadın hakları savunucuları gibi, kadınlara oy hakkı istemiyordu o.

İşin aslı aranırsa, artık düzenli olarak izlediği *L'Anarchie* savaşa karşı pek de dayanıksız sayılmayacak bir kampanya açmıştı. Böyle böyle Catherine, Libertad'ın yazılarına bağlandı iyice, onlarsız edemez oldu. Neler yazmıyordu ki:

“Kimileri barıştan yana konuşuyor, ben, hayır, savaştan yana konuşuyorum ben, ama hangi *savaştan yana*? Erkekleri sınırlara yığanından değil, –devrim sınır mınır tanımaz– ne zaman, hangi ülkede olursa olsun, onları sömürücüye karşı ayaklandıranından yana.”

Catherine'in konuşmalarına neredeyse bir kavga çekiciliği veren bu erkeklere, bu kocalara karşı Catherine'in amansızlığı yok mu, ona bir de Cluses anılarından birkaçı katılırsa, "ne zaman, hangi ülkede olursa olsun, sömürücü" sözlerini ne anlamda okuduğu belki anlaşılır. Hoş, yeni gazetesinde her yazanın görüşlerine de katılmıyordu ya!.. Sömürücüye karşı en şiddetli silahlar bile gözüne iyi görünüyordu onun. Ferdinand Buisson'un bir yazısına bu yüzden iyice içerledi. Bu efendiden zata bakarsanız, her *aile kadını*, çocuğuna, daha kundaktayken, silah, kılıç, top, tüfek vesairenin Chillon şatosunda birkaç yüz yıl önce kullanılmış işkence aletlerinden farksız olduğunu, hepsini aynı gözle görmek gerektiğini aşılmalıymış! Bütün bu sözlerden Catherine'in kafasına giren ilk söz *aile kadını* sözü oluyor, o da çileden çıkmasına yetiyordu. Allah Allah, demek anarşistler için de aile kadını diye ayrı bir kadın türü vardı artık. Hem bir tabanca, tutar da bir zalimi vurursa, ona nasıl eski bir silah gözüyle bakılabilir-di canım? Uzun sözün kısası, Catherine'de bu değişik insanları tanımak, aralarına girmek hevesi uyanıyordu. Kalktı, Faubourg-du-Temple Sokağındaki esnaf salonunda yapılan bir mitinge gitti; *Acemi Erler'e* diye yirmi altı imzalı bir antimilitarist afiş asılmıştı ya, afişi imzalayan yirmi altı kişi tutuklandıktan bir gün sonra düzenlenen mitingti bu.

Yarı işçi yarı aydın bir dinleyici kalabalığının üst üste yığıldığı bu ufak ve dumanlı salonda asıl gözüne çarpan, insanların o dokunaklı hali, o ıpsız sapsızlığı oldu. Niyeti orada ona ablasını, Brigitte ve Solange'ı unutturacak kadınlara rastlamak, onlarla tanışmaktı, ama en az gördüğü üç beş kadın kadar, uzun saçlarını pek güzel ve bakımsız bulduğu delikanlılar da ilgilendirdi onu. Hepsini bir yana, adları ha var ha yok konuşmacıları bir kalem geç, -Henri Lagné, Vistor Dimitel, Jean Goldsky- orada asıl gördüğü tek kişi *L'Anarchie*'nin yöneticisi Albert Libertad'dı.

Arkasında yakasını örten siyah saçları, sakalı, şusu busuyla, kafası çalı süpürgesi gibi, boylu boslu bir adamdı. Omuzları biraz yukarı yukarıydı ya, besbelli, koltuk değnekleri kullandığından

bu; çünkü saçı ucun ucun dökölmeye başlamış o yuvarlak koskoca alnı, bakışı, havalı havalı Bordeaux’lu konuşmasıyla kadınları önce etkileyen bu adam, sakat bir adamdı; belden aşağısı tutmuyordu. O güçlü irade, o öfke, kendisini ayakta tutmaya yetmeyen iki allahlık bacakla tamamlanıyordu. Olanca gücü, vücudunu taşımaya alışmış kollarındaydı. Ama ayakları yere bile basmayan bu adamın öyle içe işleyen bir öfkesi vardı ki! Catherine bir türlü gözlerini ayıramadı ondan. Neler demiyordu:

“Haftalardır üç beş başı tuğlu, toplanmış çekişiyorlar Faslıları kim soyacak diye, Alman kapitalistleri mi? Fransız maliyecileri mi? Hani –artık diş ağrısından mı, mide bulantısından ya da seveda acısından mı nedense– bu beylerin kafası bozulursa, demek Fransa ve Navarre’ın namuslu kişileri kalkıp Prusya’nın ve Bavyera’nın namuslu kişilerini boğazlayacaklar, ya da tersi olacak. Hükümetlerin işler iyice karışıyor dediği şu sıra, biz de açık açık kül yutmadığımızı açıklamak isteriz: Yutmuyoruz oyunlarını, yutmayacağız da! Vatan, şeref, sancak gibi tumturaklı sözlerden hoşlanan, başkalarını kırmak ya da kendilerini kırdırmak için bunlarla yetinenler varsın mezbahaya gitsinler. Hele yeryüzü bir kere bu koyun kafalılardan temizlensin, işte o zaman insanların hayat sevgisiyle el ele vereceği anarşist toplumu kurmakta gecikmeyeceğiz.”

Söyleşinin yanında söylediklerinin lafı mı olurdu ki; o ne sesti, o açık renk gözlü suratı silme kor kesilirmiş gibi ne alevlenmişti öyle! Sonra güçlkle güçsüzlüğün, şiddetle sakatlığın o garip karışımı. Catherine sırtına siyah ve uzun bir mürettip gömleği giymiş bu adama dalıp gitmişti işte. Hangi hastalık, acaba hangi kaza onu böyle sakat bırakmıştı ki? Gömleğinin altında bitkin sallanan iki bacak, çıplak ayaklarındaysa sandallar.

Konuşmasını bitirip de salona oturmaya gelince Catherine yanına sokulmaktan kendini alamadı. Garip, baş dönmesi gibi bir onunla konuşmak dileği sarmıştı içini. Derdini de pek anlatamıyordu ya! Utanıyordu bir kere. Havadan sudan bir iki konuştular. Tanımadığı, hiç bilmediği bir evrenin insanymış gibi

geliyordu o Catherine'e. Yok hayır, diye düşünüyordu, işçi olduğundan değil bu, ilgisi yok işçi olmasıyla; bütün yaşantısıyla ayrı, hayatıyla başka: Sanki bir giz. İçsıra bir de merak: Vaktini nasıl geçirir acaba? Nerede yatar nerede kalkar? Çocukken ne türlü bir çocuktu? Libertad bir de onu *L'Anarchie*'deki gece toplantılarına çağırmasa mı!

Ertesi gün Catherine olup bitenleri anlatınca Martha'nın ödü patladı.

"Aman Allahım, Katyuşa delirdin mi sen? Hiç böyle yerlere gidilir mi? Hem, bu işin sonunda başın polisle derde girecek; hem, neyine gerek senin elin adamı, bu ne merak?"

"İlahi Martha, neredeyse ona âşık olduğumu söyleyeceksin."

"Allah esirgesin, aklımın ucundan bile geçmez. Sakat da üstelik. Dur bakayım, niye dedin bunu sen? Sakın gerçekten âşık olmayasın bu anarşiste?"

"Yemin ederim ki..."

"Sus, sus, âşıksın: Ağzınla söyledin. Ama başına gelecekleri düşün biraz. Nasıl bir hayat olurdu hayatınız? Evleneceksiniz, değil mi?"

Oldum olası böyle romantiktir bu Martha! Catherine'i bir gülmedir aldı, gülünecek şey bir iki değildi ki, gülmesin de ne yapsın; bir kere Joris'le yaşadığı halde Martha'nın evlenmekten başka şey düşünememesi gülünmeyecek şey mi? Sonra o korkmuş hali, o hiç yoktan ortaya acele bir aşk serüveni çıkarıveriş? İnsan acı ayazda çok koşunca hani nasıl kavrulur, tıpkı onun gibi fazla gülünce de sancılanır; Catherine'de bir sancı.

Martha yemedi içmedi işi Mösyö de Houten'e anlattı. O, Libertad'ın kim olduğunu biliyordu. Bilmediği şey var mıydı ki Joris'in. Hayran, boynuna sarılıp öptü Martha, kucakladı.

"Vallahi bu herif için türlü türlü şeyler söylüyorlar; siz, bir punduna getirip de Matmazel Simonidzé'ye kendine bir çekidüzen vermesini söylerseniz, çok iyi olur iki gözüm. Ortalıktan elini eteğini çeksin demek istemiyorum. Onu kısıtlayacak da değiliz. Yalnız bu Libertad konusunda çok karanlık sözler edildiğini

duyur ona. Yok, kesin bir şey diyemem, bilmiyorum çünkü. Hem dediklerimi ona söylerken işe beni karıştırmamaya da özellikle dikkat et ha!”

Martha, ona daha şöyle ucundan açacak oldu olmadı, Catherine şapkasını başına geçirdiği gibi gideyazdı. Neymiş? Polismiş Libertad. Evinde bir arama yapılmış da hemen arkasından bir sürü adam tutuklanmışmış. Hem ağzına geleni söyleyip ortalığı onca velveleye verdiği halde kılına dokunan çıkmamış şimdiye kadar. Gerçi XIII. Alphonse, Paris’e geldiğinde, Alexandre köprüsünde onu tutuklamışlar, hem de Xavier Guichard kendi yapmış bu işi ama dolapmış bu da, karakola bile götürülmemiş.

“Dediğimi kulağına koy şekerim, ne diyorsam senin iyiliğin için diyorum ben. Joris anlattı bunları, Libertad polis olmuş onun umurunda mı, tam tersine, işine bile gelir. Üstelik böyle adamlar bulunmalı el altında, diyor, yoksa XIII. Alphonse’u öldürürlermiş. Ne korkunç şey bu, düşünsene bir kere, hem de Paris’te; yok, krala acıdığından, bir İspanya kralının öldürülmesi bize koya-cağından değil kaygım, ama varsın gitsin öldürtecekse başka bir yerde öldürtsün kendini, bizim burada olmasın bu iş, değil mi ya! Babası da gelmişti onun, süvari üniformaları giymişti bütün, sen kalk oğlunu vur, olacak şey mi? Yakışık almaz. Üstelik genç de bu, ayrıca İspanyolları severim ben; birini tanıdım ya, Arjantinliydi sanırım o, ne bileyim, belki de Brezilyalı...”

16

BARRE Sokağı 22 numarada yönetiliyordu *L’Anarchie*. Sacré-Coeur’ün hemen yamacına ufacık bir basımevi sokuşturmuştu Libertad. Montmartre Sokağındaki Dagon Basımevi vardır ya, işte orada gündüzcü mürettip olarak çalışmaktaydı. Gazeteyi çıkarmasına arkadaşları yardımcı oluyordu. Ola ki öğretmen, iki kadındı bunlar. Hani çalışmaya karşı olup da başkalarının sırtından asalak geçinen anarşistlerden değildi Libertad. Hele tembel, hiç değil. Ekmeğini çıkardığı basımeviden çıktı mı

çıktı gazete, akşam toplantıları ya da mitingler, derken gece oluveriyordu hemen. Böyle olunca da Joris de Houten'in yakıştırmaları akla sığmıyordu pek.

Her pazartesi akşamı *L'Anarchie*'de toplantı vardı. Gide gele, Catherine, *XVIII. Bölge halk söyleşileri*'nin baş gediklisi olup çıkmıştı. Kimler yoktu ki bu söyleşilerde. Paraf-Javal'den tut Libertad'a kadar ne kadar gözde anarşist biliniyorsa, gelip konuşuyorlardı. Çoğu erkekler için, kahveye çıkmak neyse, bu toplantılar da oydu Matmazel Simonidzé için: Çoluğun çocuğun derdini, günlük sıkıntılarını, geçim kaygılarını unuttukları bir yer yani. İkili bir hayat yaşar olmuştı Catherine, birisi her gün sürükleyip götürdüğü gündelik hayatıydı, annesiyle, eniştesi Mercurot'yla, Hélène'le, bir de Paul Jonghens gibi delikanlılarla paylaştığı bir hayattı bu. Pek hayata benzer bir yanı da yoktu ya, neyse. Gereksiz, bomboş bir şey. Sırf gösteriş. Sabah olsun kalk yataktan, niye? Neye yarar? Kadınların çoğu nasıl yaşıyor, bir süre evleneceği günü bekleyerek; evlendiler mi de kocalarına saçlarını süpürge ederek, değil mi? Catherine böyle yaşayacak bir kız mıydı yani?

Değildi elbet; böyle olunca da, ilkindeki figüranların kesinlikle katılamadığı ikinci bir hayat yaşıyordu. Pazartesi akşamları doğruca Barre Sokağına. Orada bulduğu entelektüel besin bir ilaç gibi geliyordu ona; hem coşturan, hem bezdiren bir ilaç gibi. Önceleri oradakiler, onu belli belirsiz bir kaygıyla karşılamışlardı, giderek aralarına aldılar, benimsediler. Libertad'la uzun uzadıya konuşuyordu. Martha'nın kuşkuları gerçekleşmedi, birbirlerine tutulmadılar, tutulmadılar ya, yine de Libertad'ın Catherine'i onca büyüleyebilmesinde kişiliğinin önemli bir rolü vardı. Genç kızın, onu çalıştığı yerde görmeye gittiği oluyordu ara sıra; Danguon Basımevi'ne. Bitişik kahve vardır ya, orada bekliyordu. O gelince, çevrenin hareketli ve garip insanlarıyla çepeçevre sarılmış olarak bir kadeh bir şey içiyorlardı; gazete dağıtıcıları, gazete dizgicileri teklifsizce söyleşiye katılıyorlardı; saat de tam akşam gazetelerinin çıkıp mahalleyi kızıştırdığı saat. Millet, basının ak-

şamüstü yalanlarını gelip basımevi kapılarında kapışıyor. Kimler yok ki aralarında? Sürü sepet işsizler, üstüne yok serseriler, geliş güzel yaşamayı huy edinmiş ipsiz takımı; bir de buna oyun heyecanını katmak gerek; malûm ya gazete basımevlerini çevreleyen kahvelerde olduğu kadar hiçbir yerde at yarışları hastası, ortaklaşa bahis meraklısı bulunmaz; işçi takımının oyuncusu da, oynatanı da Etoile'dekilerine benzemez tabii. Catherine, bu gör-düklerinin topuna halk deyip çıkıyordu işin içinden.

Kendini toplumsal katından kaydırmakta, Blaise-Desgoffe Sokağındaki o dar ve sıkıntılı evrenle bağlarını koparmakta uğradığı bir güçlük vardı ki, Catherine bunu bir eksiklik, bir çeşit günah gibi içinde duyuyordu hep. Libertad'la ilişkileri de bir âlemde hani, yoksul mahallelerinde gezmeye çıkmış bir prensesi andırıyordu oralarda; fakat yine de Libertad'ı, kendine, sözgelişi Mercurot'dan daha yakın buluyordu; yalnız aralarındaki her şey bir noktaya gelip takılmasa!.. Hele başkalarıyla durum daha da kötüydü.

Her konuda onu rahatlatan Libertad'a Catherine'in fazlasıyla gönül borcu duyduğu konulardan biri de, toplumsal sınıflar konusunda iyice gönlünü almayı bilmesiydi. Sosyalistlerin, bir yanda sömürenler, öbür yanda sömürülenler olmak üzere dünyayı elma gibi ikiye bölmeye başladılar, olası sinirine dokunurdu onun. Kendini iki yana da koyamıyordu ki! Kimseyi sömürmüyordu ama işçi de sayılmazdı.

Oysa ne diyordu Libertad, böyle saçma bir ayırım yapılamazmış; ikili sınıf varmış asıl, biri toplumsal mekanizmayı kurmaya parçalamaya uğraşanlar, biri tam tersine yapmaya geliştirmeye çalışanlar; böyle oldu mu iki sınıfta işçisi de bulunabilirmiş elbet, burjuvası da. Catherine, Barre Sokağındaki toplantılara gelip gidiyor ya, kendini doğru yolda hissediyor artık. Aydın olarak içi rahat.

Ayrıca Libertad'ın sosyalistlere amansızca çatışması da bir yerde destek oluyordu ona. İçerlediği oranda dili çözülür, öfkelenirken daha parlak konuşurdu. Libertad'ın polis olduğu konusunda dola-

şan söylentileri, sosyalistlerin özellikle yayması da bu yüzdenmiş sözde. *L'Anarchie*'de böyle diyorlardı; gerçek devrimcilere karşı İşçileri Bakanlığı oldum bittim böyle davranırmış, Blanqui'nin ve Bakunin'in de adları öne sürülüyor bu arada. Onlara da böyle denmemiş mi?

Yalnız Paul Lafargue'ı biraz hoş görür gibiydi Libertad. Hoş görür dediysek, duruma göre yani; sözgelişi Jaures'e kaz kafalı diye kalayı bastığı halde, Lafargue'a zekidir diyor; başkalarına göre Lafargue'a daha az sövüyorlar, hepsi o kadar işte, ara sıra bazı yazılarını *L'Anarchie*'ye aldıkları da oluyor.

Catherine yeni arkadaşlarıyla bir de kısa süreli istekleri küçümsemekte uyuşuyordu pek. Asıl istekleri devrimdi onların, se-kiz saatlik iş günü değil.

Yok yok, işin doğrusu Libertad bir bölümü dört saatlik, bir bölümüyse işçiyi bezdirip çileden çıkarmak için on iki saatlik iş gününden yana olan dostlarının tersine sekiz saatlikten yanaydı, ama on saatlik iş gününden kazanılacak iki saatin genel bir grev için kullanılması koşuluyla. Her gün iki saatlik bir genel grev... Tabii, kaytaran hiç kimse çıkmayacağı, ücretli "fazla mesai"nin yasaklanacağı hesabına dayanıyordu bu; olurdu olmazdı orası başka konuydu.

L'Anarchie'nin ve Libertad'ın mücadele ettiği sendikacılar ve sosyalistler miydi yalnızca? Hayır. Ona göre asıl düşman, özgürlükçülerdi.

"Anarşistim ben!" diye bas bas bağıırıyordu. "Özgürlükçüler, bu ahmak oğlu ahmaklar özgürlüğü başlı başına bir uğraş diye alıyorlar. Soyut olarak, tek başına özgürlüğü. Dalou'nun cumhuriyeti gibi kendi başına ayakta durabilen bir şey bu özgürlük san-ki, bir ilke, bir anıt. Başlangıçta özgürlük varmış, o ol demiş, olmuş. Bunu bir kere böyle koydular mı kendilerini özgür sayıyor-lar, gökten inme bu özgürlüğü engellediği için de topluma karşı çıkıyorlar. Hay Allah belalarını versin, böyle budalaca şey mi olur yahu, iki paralık akıl yok bu heriflerde. Ben, anarşistim arkadaş,

özgürlüğü ulaşılacak bir amaç sayarım. Pekâlâ, biliyorum ki özgür değilim. Hem gerekircilik diye de bir şey var canımı!”

Söz bu bilimsel noktaya gelip dayandı mı, Libertad başlıyordu gömleğinin kara kollarını sallamaya.

“Hayır,” diye devam ediyordu, “hayır özgür filan değilim, olmak istiyorum ama özgürlük bir amaçtır, anarşizmin içindeki özgürlükçülük akımı da tehlikeli bir akım, çünkü yanıltıp avın kendisi yerine gölgesine saldırtır insanı. Hiç de öyle dedikleri gibi özgür doğmuyoruz. Hem ne biçim Jean-Jacques Rousseau’nun ağzına yakışır sözler bunlar? Ayrıca özgürlük diye de ölmüyorum ben, *özgürümsü* hiç değilim; düpedüz özgür olmak istiyorum çünkü bu arada başkalarını ezeceğimin de farkındayım. Devrim dediğimiz ne? Bazılarının bazılarına karşı zora başvurmaı değil mi?”

Söz asıl cinsel sorunlardan açıldı mı, kendinden geçiyordu. İşin kötüsü hayâsızlığı pek de o kadar ilgilendirmiyordu Catherine’i, daha da ötesi, gözünde onca büyüttüğü bu adamı biraz nafil buluyordu bu konuda. Gerçi az adamla düşüp kalkmamıştı o, hâlâ da düşüp kalkıyor ya, bu yüzden de gerçekte kendisi için bir problem olmayan sorunu oldukça serbestçe ele alabiliyordu. Gelgelelim cinsel tutkular ya da sapıklıklar üzerine söylev çekilmeye başlandı mı içi bayılıyordu sıkıntıdan. Ne yapsın, sevicı değildi, olmayınca da anlatılanlar erkekleri ilgilendiren şeylerdi. Libertad’ın çok karılı olmasını da akılı almıyordu, evliliğın katmerlenmesi gibi geldiğinden midir nedir; hem de kötü gözle görüyordu biraz; dört kişi, iki onlar, iki de kadın; bir keresinde konuyu tartışırken işi kavgaya bile döktüler, o Anna Mahé yok mu, en çırtlak sesiyle, “Ya cinsel zevk!” diye yırtınıp durdu.

Bağcılar ayaklandığında, *L’Anarchie*’yi çıkaranlar arasında şiddetli tartışmalar oldu. 17. Piyade Alayı, sivil halka ateş emri verilince emri yerine getirmemiş, başkaldırmıştı. Acaba yeter miydi bu kadarı?

Sébastien Faure:

“Benim buyruğım,” diyordu, “dipçikler havaya, işte o kadar.” Libertad ise ona:

“Askerlere ateş emri verilirse,” diye yanıtlıyordu, “üç şey yapabilirler: Ya emri yerine getirirler, ya dipçikleri havaya diker ateş etmezler, ya da namluyu emri verenlere çevirir basarlar kurşunu. İşte ben bu üçüncü çözüm yolundan yanayım!”

Catherine de ta yürekten katılıyordu ona. Nasıl katılmıyordu ki, gözlerini şöyle bir yumacak olsa, hemen önünde Jean Thiébault’nun hayali belirmekteydi; bir grev sırasında, ayakta, elinde kılıç, bağıırıyordu: *Ateş!* Askerler kendisine nişan alıyorlar, *ateş* komutu patlar patlamaz, kendisi kanlar içinde yere, çamurların içine yuvarlanıyordu. Bir adam nasıl ölür, gözleriyle görmüştü, Jean’ın anısıysa hiç de uzağında değildi, öyle tiksiniyordu ondan.

17

 SAINT-JEAN D’Angély’li uncular suçüstü yakalanmazlar mı? Meğer una talk karıştırırlarmış. Unun yüz kilosu otuz otuz beş frank, talkıkiyse üç; on sekiz ayda Allah’ın izniyle yüz bin kilo talkı tüketmişler; daha doğrusu, millete afiyetle yedirmişler.

Oldukça patırtısı oldu bu işin; dava da açıldı.

Libertad’ın öfkeden yanına varılmıyor, olayı yorumlayışı da şöyle:

“Millet fabrikatörlere içerliyor ama asıl suçlu onlar mı bakalım? On sekiz ay boyunca talkı kim taşıdı onlara? İşçiler. Emirleri üzerine una kim karıştırdı talkı? Yine işçiler. Asıl suçlular, bence un fabrikalarında çalışan işçilerdir, gar işçileri, bir de fırın uşakları!”

Catherine, “Ne yapınlar,” diye karşı çıkacak oluyor, “onlar emir kulu.”

“Emir kulu mu, evet, o yüzden yoksulların ekmeğini karışık undan yapıyorlar zaten; sıra zenginlerin yiyeceği ekmeğe gelince, fırını veriyor emri, onlar da emir kulu ya, başka bir hamurdan yapıyorlar, asıl suç bu, işçinin suçu, en ağırı hem de.”

Doğrusu ya Catherine'in aklı pek kesmiyor bunu, abartılıyor gibi geliyor ona; hadi fırıncı uşaklarını da suçlu saymaya, hiç değilse suç ortağı saymaya içi yattı diyelim, bunu öne alıp patronu temize çıkarmak olası mı? Asıl işi ayarlayan değil mi o?

Bu düşünce biçimi, genellikle Libertad'ın toplumbilim anlayışını ve toplumsal sınıfları yadsıyışını yansıtıyordu.

"Hiçbir şey üretmeyen tüketici burjuva," diyordu, "işe yarar hiçbir şey üretmeyen işçiden niye daha tehlikeli olsunmuş, anlamıyorum! Ha üst üste tahvil yığan kapitalist, ha üst üste, bütün gün biletlere zımbayla delik açan metro biletçisi, ikisi de aynı nedenle temizlenmeli. Alt yanı ikisini de üretici işçi besleyip giydiliyor mu, onun kanadı altında barınmıyor mu, onun sırtından geçinmiyorlar mı? Bir adam, ama kim olursa olsun, üretici değilse ortadan kaldırılmalı; hem de nasıl öfkesiz kinsiz, tahtakurusunu keneyi öldürürcesine..."

İşçiyle burjuvayı aynı kaba koyan Libertad'ın hıncı ve öfkesi, gerçekte ilkinе yöneliyordu; o dakika devrime kalkışmaması yok mu, en çok buna bozuluyordu, hem de ne bozulmak, ne ateş püskürmek!.. Hele o zavallı metro biletçilerini göreceğ gözü yoktu hiç, ağzını bir açtı mı susturabilene aşkolsun. Bir eliyle görünmez bir zımbayla bilet deliyormuş gibi onları oynar, bir yandan da aralıksız söylenirdi. Bütün toplumsal rahatsızlıkları gidermek için önerdiği de gereksiz hareketler grevi:

"Maliye müfettişleri, demiryollarındakiler, cellat ve bankacı kısmı, madalya kurdelesı ve papaz atkısı dokuyanlar, yesa ve İncil basanlar, bunları düzelterler, altın ve elmas arayıcıları, hepsi bunların ama hepsi, ilerleme fırtınası bir koptu mu, dayanamaz ezilir giderler, önlemek için ben de kılımı bile kıpırdatmam!"

C.T.G.'ye* içerlemesinin altında yatan da bu düşünce. Sözüm yabana hem işçi örgütüymüş de, hem nasıl bu bozuk düzen içinde her daldan işçileri daha iyi yaşamak için örgütlemeye çalışıyormuş! Gereksiz meslekleri, zararlı zanaatları ortadan kaldırmayı düşünecek yerde, niye reklam tabelası boyasın, havagazı sayacı

* C.T.G.: Genel İş Konfederasyonu.

yapsın, para bassınmış işçi! Ne gereksinmesi varmış ki bunlara? Üstelik Gar Şirketinin, rüşvetçi devletin, hırsız tüccarın suç ortağı durumuna düşmüyor muymuş? C.T.G. de kalkmış bu heriflerin çıkarlarını savunduğunu ileriye sürüyor, hem de kasıla kasıla. Açlıktan gebersinler, çatlasınlar da ortalarda ilaç için olsun tek tabela ressamı kalmasın daha iyi be!

İnsanın aklına kartvizit yapmakla uğraşanların bile olduğu geliyor da!..

İşte toplumsal olmayan çalışma dediği de buydu onun ve sorunu böyle koyuşu sendikalarla, sosyalist partisiyle olduğu kadar, askerlikten yana olanlarla da çatışmasına yol açıyordu:

“Ha, şimdi gelelim askerlere! Önce demokrat bir ordu bizim ordumuz, tamam mı; herkes asker oldu, suça katıldı yani. Yalnız, askerlerin topu tüfeği olmasa tutunabilirler mi öyle uzun boy-lu? Yooo! Peki topu tüfeği kim yapıyor onlara? İşçiler. Örnek mi dediniz, alın söz gelişi Saint-Etienne şehrini; bütün şehir silah yapımından yaşar mı yaşamaz mı; bütün şehir savaş için çalışır mı çalışmaz mı, söyleyin bana! Hele bir atölyeyi kapamaya, silah yapımını biraz azaltmaya kalkışın bakalım, görün işçi milleti nasıl ayaklanıyor. Hem canım uzağa gitmeye ne gerek var, sosyalist Saint-Etienne milletvekili Briand, işten çıkarmaları protesto için işe karışmadı mı?..”

Söz buraya gelince Catherine de katılıyordu dediklerine. Yıl 1908’di, Briand iktidarda. İşçi sınıfından gelme, işçi sınıfına dayanarak iktidara geçmiş Briand. Öyleydi ama seçmenlerinin ürettiği silahları işçilere karşı kullandırmıştı gerçekten. Eh, halk da kendine yaraşanı bulmuştu demek, kendine yaraşan hüküme-ti. İşsizlik de bir özür sayılamazdı. Libertad:

“1848’de iş istiyoruz diye bağırlırdı ya,” diyordu, “Şimdi de bağırlıyor; hem de kimler bağırlıyor biliyor musunuz, kendi zincirlerini dövmeye gönüllü olanlar! İşçi kısmı, iş bulsun da isterse ölüm komşusu bir iş olsun bu, razı: Top, tüfek, kılıç, barut, torpil, daha ne bileyim, ne bulursa yapıyor!.. Öyle bir ölüm çalışması kurulup geliştirilmiş ki, ondan bir de yurtseverlik pisliğiyle as-

kerlikten oluşan koca koca şehirler çıkmış ortaya, geçimleri de bu. Üstelik hangi ülkede hangi şehre ayak bassan boğazlarına kadar alkole ve yurtseverliğe batmış birtakım adamlar sokaklarda bar bar bağıyor: Yaşasın ordu, yaşasın frengi, yaşasın askerler, yaşasın, yaşasın pasaklılık, yaşasın şeref!”

Böylesi bir söylevin kuyruğuna takıldı mı nerede olduğunu unuttuyordu Libertad; sokakta olsun, kahvede olsun, hemen bir söylevci sesi ediniyor, koltuk değnekleri üzerine dikilip başlıyordu bağırıma. Bereket sakattı da, üstüne varan olmuyordu pek.

Catherine’in ondan ayrıldığı konulardan biri de makineler konusuydu. Bir zamanlar genç kızı Jean Thiébault’yla birleştiren içindeki o Rousseau tadını, ne zaman bir söz açılrsa bozup berbat ediyordu bu içli topal:

“Elini kesen çocuk, bilmez de nasıl bıçağa içerlerse,” diyordu, “insanlar da makinelere öyle içerliyorlar.”

Bu konuda da her konuda olduğu gibi onun gözünde suçlu işçinin ta kendisiydi yine, makinelere kızacağı yerde kendi beceriksizliğine, cahilliğine ya da zayıflığına kızmalıydı. Günde on saat makinesine tutsak metro vatmanı sözgelişi, yerine beş saatçik için olsun, ortalarda bilet zımbalayıp duran biletçiye koy-verseydi ya!.. Libertad hem bunu diyor, hem de canına tak demiş gibilerden, elinde görünmez zımbası, biletçiye benzemeye çalışıyordu; az da olsa Catherine’in gönlünü bu eğliyordu galiba.

Libertad’ın sözlerinden ve çevresinde rastladığı o garip kişilerin gözü karalığı ve ateşliliğinden ne kadar hoşlanır ise hoşlansın; ortamdaki sonu gelmez değişiklik, kimsenin kimseden habersizliği, kimsenin kimseyi umursamazlığı âdet hükmüne girmiş bu insanlar arasında, parlayıp kaybolan acayip tipler, deliler, suçlular, adsız amaçsız ne idüğü belirsizler, gözünü ne kadar oyalarsa oyalasın, Catherine Simonidzé’nin içindeki asıl o büyük, o korkunç boşluğu bir türlü dolduramıyordu.

Ona dünyasını ve yaşantısını gerçekten unutturan tek şeyi, müziği denememiş değildi! Çocukken annesinin engel olduğu piyano derslerine şimdi heves etti; hem de ne delice bir heves, şan

dersi de alıyordu arada. Ama geç kalmıştı, hem de çok geç. On yaşındayken başlamış olsaydı ulaşabileceği ustalığa hiç ulaşamayacağını apaçık aklı kesiyordu. Bir süre sonra yoruldu, usandı.

Şurada burada birkaç saat geçiremez değildi elbet, geçirebilirdi ama vakit geçmek bilmiyordu. Mübarek, donmuş bir çeşmeydi sanki. Sırasında bir akşamüstü, bir gece, önünde boylu boyunca uzandı mı ne yapacağını kestiremiyor, içini bir telaştır alıyordu. Okumak!.. Bir kitap daha! Gönül serüvenleri de aynı şey: Bir adım daha. Bir ara ciddi ciddi kendini bu oyuna vermeyi de denedi. Nasıl bir erkek oyuncu kızları arzularsa, öyle hem de amansızca genç oğlanları arzuluyordu: Yalnızca erkeklikleri için, güçleri için. Tenis oyuncularını filan. Sırasında daha da kötüsünü, birtakım işsiz güçsüz haytaları... Aralarında, ilaç olsun diye karşısına alıp konuşabileceği tek kişi bile yoktu bunların. Duygularıyla düşünceleri ayrılmıştı sanki. İş duyguya kaldı mı, hep nedense ne idüğü belirsiz kaba saba herifleri, ya da fiyakalı olmasına fiyakalı ama kuş beyinli delikanlıları çekiyordu canı, ama bağlanışı vücutça oldu mu, nerede suratsız, sıska mı sıska bir adam varsa onu buluyor, bu yüzden de kendini toptan kapıp koyveriyordu. Bu yüzden ne yandan bakılırsa Libertad'a tutulması olası değildi.

Vakit geçirmek için bile.

Şu 1907 yılı aman ne kötü bir yılmiş, hiç düşünmemek daha iyi, vallahi bundan kötüsü olmaz, daha katlanılmazdı: İnsanın boğazında sanki bir kılçık.

1908 de pek farklı geçmedi ya! Her geçen gün Catherine hayatının anlamsızlığını daha fazla hissediyor, hiçbir işe yaramazlığı ona daha fazla koyuyordu. Hayatımın demiyordu da, hayatın diyordu o. Kadınlar, hayatlarını, yüzyıllardır eninde sonunda ya pencere artlarında nakış işleyerek, ya da geceleri bir sokak lambasından ötekine volta vurarak erkekleri beklemeye bağlamış

olabilirlerdi ama Catherine'e göre değildi bu, böyle bir sonu bir türlü içine yatıramıyordu.

Gözü çabuk açılmış, aldanması kısa sürmüştü onun, epi topu Savoie'larda geçirdiği Cluses olaylarından önceki birkaç gün vardı işte. Ara sıra umutlanır gibi –olmayacak şey ya– içinde belli belirsiz bir umut ışığı belirir gibi olursa, kurtarırsa beni aşk kurtarır düşüncesine sarılıyor, bu düşünce bütün varlığını kaplıyordu. Ah iyice tutulabilseydi birine! Ama hemen arkasından tutulmakla dünyanın olanca dolabına dalaveresine girmek aynı şeymiş gibi görünüyordu gözüne. Sevmek dediğin neydi senin, bir adamın insafına kalmak, bütün öbür kadınların durumuna düşmek demek değil mi? Yani kölelik, saçını elin adamına süpürge etmek, pencere arkalarında iş işleyip koca beklemek. Yo hayır, onun yapacağı şey değildi bu.

İçinde müthiş bir yorgunluk, ne yapsın. Saatler, günler, haftalar boyunca eskiyip gidiyordu. Al sana bir mevsim daha! Tükenmiş bir mevsim. O bitmek tükenmek bilmez her günün sonunda yeryüzünün en güzel ilkbaharını, en çorak yazını yaşamış olmak, aklı başında sonbaharı tutmak sonra, içi dışı bir kış. Tatil günlerinde, bayramlarda bunalıyor, ne yapacağınızı bilemiyorsanız, belki Catherine'in halinden anlarsınız. İnsan niye olduğunu bilmez ya, yine de bir günlük özgürlük özgürlüktür, yararlanmaya bakmalı, diyerek tutar eş dostla birlikte ailecek tozlu topraklı ağaçlıklı bir yerlere gider. Kıra gitmektir bunun adı. Ötesi daha mı iyidir diye biraz yürünür; birtakım başka topluluklara rastlanır, onlar da aynı şeyleri ama ters yön için düşünmüşlerdir belki. İki üç söz edilir. Sözden yana şaşmaz insanlar. Çene, çene; konuşmak dediğimiz, üç hayranlık aşağı, beş hayranlık yukarı Kaleidescope'u andıran bir oyun değil mi? Şöyle sarsıyorsanız adamı, ağzından dökülen sözcükler aralıksız yeni yeni yıldızlar yaratıyor, saçma sapan, budalaca şeyler. Akşamla birlikte yorgunluk da ağır ağır basar mı sana, evin yolu da gittikçe uzun görünür insanın gözüne. Geceleri dönen o banliyö trenleri var ya,

nasıl olur da daha çok kimse kaldırıp altlarına atmaz kendini, ellerinde, can sıkıntısından toplanmış ahmakça bahar dallarıyla?

Catherine'in dostu vardı var olmasına, ara sıra ziyaretlerine de gidiyor, bir koltuğa oturuyordu. Her konunun yanı başına ufacık masa üstlerine kurabiyedir, şudur budur koyuyorlardı. Sonra bir pembe abajurlar aydınlığında dönüp dolaşan sözler ve düşünceler. Odanın orta yerinde bir koca çöl ya da çayırılık, solgun çiçekleriyle bir Savonnerie halısı. Sandalyelerin durumuna göre sanki dekora asılmış kadınlar, ilginç ropları, omuzlarından bırakı bırakıverdikleri kürkleriyle. Biri bir şeyler anlatıyor ya, dinlesinler diye, bayram yerinden farksız şapkalarını ve sım sıkı korseli göğüslerini eğip de nasıl dönüyorlar. Antrenin orada bir telaş, bir gürültü, besbelli yeni gelenler var.

Bu olmazsa, kadınların ne usturu pl u vakit geçirdikleri büyük mağazalar yok mu? Sonra çaylar ve müzik? Catherine konserlerden tiks inmiyordu. Üstelik o sıralar pek moda bir kumaşı andıran bu garip günlük hayatı sürükleyebilmek için gerekli gücü aşağı yukarı onlardan alıyordu. Can sıkıntısından ne yapacağını şaşı rıp ablasının günlerine bile gittiği oldu bu arada.

Derken bir humma gibi ansızın başlıyordu her şey. Gözlerini bir adama dönüyordu, ama en önce hangisi hoşuna giderse, ona. Basbayağı güzeldi Catherine. Olup olacağı birkaç günlük bir çingene sevdasıdır yaşıyorlardı. Yine de çıplak kollarıyla yeni hovardasını kucaklarken, iş in öncesi, buluşmaların öncesi, garsoniyer, otel odası, iş in bütün o kaba saba toplumsal yanı, gözlerinin önünden bir türlü tam tamına silinmiyor, seviştikten sonra yataktan bakınca göze iliş iveren iskemleye şöyle atılmış bir pantolon gibi betine gidiyordu.

XVIII. Mahalledeki halk söyleşilerinin önemi çok azalmıştı gözünde. Libertad'a daha seyrek uğrar olmuştu. Martha Jonghens'in yanında olduğu kadar anarşistlerin orada da bir kısırlık duygusu, bir ölüm izlenimidir sarıyordu içini. Değişik olan da, garip olan da, artık onu yoruyordu. Kibar salonlarında

şömine üstlerine sıralanan heykelcikler ya da hanımefendilerin şapkaları ne kadar sinirine dokunuyorsa, anarşistlerin içinde bu başkaldırmaların kişiliklerine onca özentisi, giyim kuşamlarına verdikleri önem de gitgide o kadar sinirine dokunuyordu. Neydi o Anna Mahé'nin imlası Allah aşkına, hani bazen ağlayası geliyordu düşündükçe. Libertad'ın da çenesi oldukça düşüktü, üstelik metro biletçilerine bunca kin duyusuna hiç de katılmıyordu Catherine. Uzun sözün kısası, bunlar da ötekiler gibi birtakım insanlardı işte.

Yalnız, Kasım ortalarına doğru, Palais de Glace'da tanıştığı yakışıklı bir budalacıkla yaşadığı o yürekler acısı serüvenden sonra, yeniden Libertad'ı görmek, bir kere daha onu dinlemek geldi içinden. Özellikle konuşmaya bir türlü doyamadığı ölümler ve ölüm konusunda. Mezarlıklardan, anıtlardan, cenaze törenlerinden söz açtı mı, nasıl da çileden çıkar, nasıl sallardı kafasını!

Kuzey-Güney metrosuna atladı, akşam üzeri Abbesses istasyonunda indi.

Chevalier-de-la-Barre Sokağına bir geliş geldi ki, ortalık telaş kıyamet! Her yandan çığlıklar yükseliyor. Bir kavganın tam göbeğine düşmüştü Catherine. Polis bir toplantıyı dağıtıyordu. Montmarte'nin *Chat Noir** şarkılarında paha biçilemeyen o güzelim merdivenleri yok mu, aynasızlar bulut bulut inmişlerdi üzerine; ellerinde coplar, bu iyi beslenmiş, ensesi katmerli kıpkırmızı zorbalar, Allah yarattı demiyor, kuş uçurtmuyorlardı; o yüzden kaçan kaçanaydı; yalnız dört beş aynasız ortada yere düşmüş birine veryansın ediyordu sopayı.

Yerdeki Libertad'dı.

Sakattı ya, sırtüstü uzanmış, koltuk değnekleri sımsıkı elinde, kendini onlarla savunuyordu; değneklerin havada dört döndüğü görülüyordu uzaktan. Aynasızlar korunmak için pelerinlerini kollarına sarmış, hem bu uydurma silahları elinden kapmaya çalışıyorlardı, hem de olanca güçleriyle basıyorlardı tekme. Cat-

* Chat Noir: Karakedi..

herine yüzünü göremiyordu Libertad'ın, yalnızca çıplak ve cansız ayakları sandallarında, kırık, paçavra gibi bacaklarını görüyor, bir de sesini işitiyordu. Ona doğru koşayım dedi.

Koşayım dedi ama aynı anda çenesine bir yumruk yedi, bayıldı. Paris'in en aşağılık karakollarından birinde, Grandes-Carrières karakolunda açtı gözlerini. Adını adresini aldılar, sorguya çektiler. Orada bir rastlantı sonucu bulunduğu kolay inandılar nedense. Komiserin çekindiği bir şey var gibiydi, ama ne? Acele ediyordu, belki bir konuğu gelecekti o akşam. Uzun sözün kısası, Matmazel Simonidzé'nin tanık olduğu olayın ayrıntılarına girmek istemeyen bir hali vardı. Evine salıverdiler.

Ertesi akşama Martha'ya gelin dediği için, Barre Sokağına gidip Libertad'ı yoklayamadı. Hiç değilse ihmalini bu özürün altına sakladı. Ancak ertesi gün Montmartre Sokağındaki basımeline uğrayabildi, Libertad yoktu, fakat çalışma arkadaşlarından biri, Matmazel Simonidzé'ye Libertad'ın öldüğünü söyledi.

L'Anarchie'nin yöneticisi, Chevalier-de-la-Barre Sokağında yediği onca dayağa dayanamamış, bağırsak kanamasından gitmişti.

19 Kasım tarihli *L'Anarchie*, yönetimin değiştiğini belirttiği ufacık bir notta olaya şöyle bir değindi, o kadar. Ne ölümün hangi koşullar altında olduğu, ne ölünün ardından iki satır yazı. Libertad'ın “bizzat” kendisi böyle şeylere çok bozuluyor, *leşe tapınmak* diye alay etmiyor muydu? Bir insan ölür, dünya dönmesini sürdürdü yine.

Aynı gün Catherine'le annesi Mercurot'larda akşam yemeğindeydiler. Yemekten sonra Martha Jonghens'le Joris de Houten de gelince, Catherine bir zamanlar Martha'nın ağzından iştmiş olduğu Joris'in Libertad için demiş olduklarını hatırladı; polis-tir filan diyordu ya... Yüzde yüz yanılmışlığını suratına vurmak amacıyla şöyle bir kenara çekti onu, Libertad'ın başına gelenleri anlattı. Joris bıyıklarını büke büke, daha çok söylediklerinin Matmazel Simonidzé'ye ilişkin yanıyla ilgilenir gibi oldu. Niye Matmazel Simonidzé böyle olmayacak yerlerde boy gösteriyor-

muş canım? Polis polismiş, şakaya gelmezmiş hiç. Catherine nasılsa yakayı kolay sıyırmış bu seferlik.

Ya Libertad? Libertad için de polis dememiş miydi Joris? Mösyö de Houten hem başını sallıyor, belli etmeden de Martha'ya bakıyordu. Şahane kızdı şu Martha, ama dili gevşekti biraz. 'Matmazel Simonidzé'yi uyar' demesine demişti ya, sakın beni işe karıştırma diye de sıkı sıkı tembihlemişti. Şimdi bak... Ne yapsın, içini çekerek:

"Ah," dedi, "ah! Polisin işine akıl ermez matmazelciğim, sırasında kendi adamlarını bile yakmak zorunda kalır..."

Ne iğrenç bir sözdü bu! Catherine'i öylesine isyan ettirdi ki, Mösyö de Houten'in polis çizmeleri altında can vermiş zavallı bir sakata bunca saldırmaktan ne çıkar umduğuna bir türlü akıl erdiremedi; ille Joris de Houten, Martha'nın o zarif dostu, ne yapıp edip dizgici Albert Libertad'ın anısını bile niye kirletmek istiyor, şehidin kanına Polis Müdüriyetinin iğrenç çamurunu niye bulaştırmaya uğraşıyor bir türlü anlayamadı; içisıra sormak bile aklına gelmedi.

19

BOLONYA korusunda bir ağustos akşamı. Sular karardı kararıyor. Dayanılmaz öğle sıcağı daha iyice dağılmamış, çigan havaları Armenonville'de bu yüzden kral köşkünde olsun, Çin köşkünde olsun, dondurma yiyenlerin üzerinde dalgalanıyor. Yaz maz deyip Paris'i terk edemeyen Parisliler bunlar; işleri gereği şehirde kalmış beyler, karıları artık Houlgate'te mi, Sainte-Adresse'te mi neredeyse, yazlık sefası sürerken, akşamları yalnız yalnız ya da yanlarında koca koca şapkaları göl kıyısında geceye bir peri masalı havası veren, gülüşü bol kadınlarla gelenler.

Catherine'in yan yollarda ölüsü geziniyor sanki; yorgun ve hüznü, sıranın biri alıp onu ötekine atıyor, öteki daha ötekine. Heyecanlı da. Bir yaz gününü daha bitirmenin heyecanı. Tıpkı insanın hayatın sonunda hissetmesi gibi kendini, ya da güneş-

li her pazar gezisinin önüne geçilmez bir biçimde son bulduğu tıklım tıklım tramvayları düşündükçe, yollarda oyalanan Saint-Cloud kalabalığınıninki gibi.

Düşüncelerinden de kaçıyor, dostlarından da. Akşam alacasını beklemesi bundan. Paris'in içisıra uzayıp eridiği bu ısmarlama korunun garip yapaylığına yıkılıyor bütün yorgunluğu. Bazı çiftler geçiyor, bazıları duruyor, keçiyolu dönemeçlerinde gizli pazarlıklar. Ne var ki gözü dünyayı görmüyor Catherine'in. Bir korkudur büyüyor içinde, nasıl büyüdüğüne kulak verdiği bir korku. Ve sırtındaki bir ağrı, uyanan ışıklardan onu kaçırان şeyin ne olduğunu, gün geçtikçe alışması gereken acı gerçeği korkunç bir kesinlikle hatırlatıyor. Elini alnına değdirmesin, incecik bir ter. Ah tanrım, örtülü atkılı yaşamaktansa bu işi bitirivermek daha iyi değil mi acaba?.. Sırada yanı başına, çok yakınına ama, hasır şapkalı bıyıkları fiyakalı bir bey oturdu diye yerinden kalkıyor Catherine.

O gün bütün gün hep hekimlik üzerine kitaplar okumuş. Sonunda başına ne geleceğini biliyor. Yeni yeni bazı sözcükler birden önem kazanmıştı hayatında.

Ablası geliyor aklına, ablasının dikkatli hayatı. Hélène'e bakıldı gerçi, iyi oldu ama yine de aman yorulmasın diye kocası üzerine titrer, Mercurot... Ablasının yaşantısına bakıp Jean'la evlenselerdi nasıl bir hayatları olacağını kestirebiliyor Catherine. Evet Jean, eniştesinden başkaydı, ama başkalığı ne, bir gömlek üstün olması mı? Neye yarardı ki? Her şey çabuk çabuk geçmeli artık. İnsan çocukken, altı ay, ona bütün bir ömür gibi görünür! Şimdiyse... İki yıl! Konuşmak zahmetine bile değmez; iki yılın lafı mı olur. Bir yerde çok kısa, bir yerde gereğinden de uzun bir zaman. İki yılda dünyada ne değişebilir ki? Hiçbir şey. Olup biteceklerden hiçbirini göremeden gitmek!

Çin Köşkü'nde bir vals çalışıyordu. Çevresindeki ağaçların altında, ne olduğu belirsiz, kıpır kıpır birtakım gölgeler. Geçen ay tam da buralarda bir vukuat olmamış mıydı? Gazeteler yaza yaza bitiremedilerdi ya, Catherine olayı ayrıntılarıyla hatırlıyor.

Tüyleri pastel mavisi, konyak rengi bir şapkası vardı öldürülenin. Besbelli yosmanın biri. Çantasını kapmışlardı elinden. Müzik yüzünden bağırdığını işiten olmamıştı. Catherine birden bu akşam öyle öldürülürse Mercurot'nun çevresindekiler nasıl bozulacaklar, onu düşünmeye dalıyor.

Derken biri sokuldu yanına, konuşmaya istekli. Üstüne bir hafiflik mi geldi ne, sarhoşumsu bir hal. Adamı gözüyle tarttı. İt kılıklı bir şey, yirmi üç yirmi dört yaşlarında, pırl pırl dişler. Başında panama şapkası, boynunda çizgili, baş belası bir boyunbağı. Parlak çocuk canım! İsteddiği de bütün ötekilerin istediği, aynı şey. Ama onu korkutup bir atılımda ışığa, sokak lambasının altına kaçirtan, kıyık kıyık sözlerinin kesinliği, edepsizliği, istediğini buyruk verircesine söylemesi değil de; bir kerede kollarının arasına almayıp şöyle bir dokunması oldu.

Ardını bırakmadı ama iki yanlarından aralıksız gölgeler akıyordu. Yaşlı mı yaşlı bir orospu ışıktaydı yaylanıp durmaktaydı. Garip bir çift belirdi o ara, Catherine kadına bakacak oldu; dehşetli boyanmıştı kadın. Az önceki it yeniden burnunun dibinde. Catherine korkmuyordu ondan, ama olay çıksın da istemiyordu. Gürültüden irkiliyordu.

Birden polis düdükleri geceyi yırtmaz mı? Bir telaş, bir koşuşturmadır başladı. Yollarda, Acacias'dan Porte Dauphine'e doğru kaçışan kadınlar. Catherine'in yanı başındaki it bayıldı bayılacak. Kaşla göz arasında, baskın yapan iki dizi polis önünü arkasını kesip, yolun kenarında şöyle otuz kişilik bir kalabalığı sıkıştırdı. Arama tarama.

Aklına ilk gelen Mercurot oldu Catherine'in. Öyle ya, skandalın eli kulağında. Korkmuş, yine de yüksekten atan bir kadın sürüsü çevresini sarıyor. Resmî olsun, sivil olsun, polislerin itip kaktığı bir sürü bu. Kimisi, besbelli bu işin alışkınları, laf olsun diye yayvan yayvan kafa tutuyor:

"Aa, şuna bak, yine mi beni götüreceksin ayol?" Küfürler, bir ikisinin kalçasına kalçasına bir iki şaplak. Bütün bu kalabalığın

ortasında, şaşkın şaşkın bakınan iki erkek, yarın sabahın bütün utancı daha şimdiden yüzlerine vurmuş “o biçim” bir çift.

Komiser olacak biri Catherine’e yaklaştı:

“Hadi bakalım, sen oradaki! Bu da kim, yeni mi bu?..” Kendinden emin, bileğinden yakalamıştı bile.

“Yanlışınız var, canımı da acıtıyorsunuz, bırakın beni...” Diyenmenin boşunalığını anlamıyor değildi. Üstelik az önce ağaçların altında yanına sokulmuş olan o it kılıklı yine ortaya çıkmıştı; polisin adamı mıymış neymiş, sözümona bilgi veriyor, yaranmaya çalışıyordu:

“Tanıyorum bunu, az önce şuracıkta bana asıldı, Allah bilir vesikası filan da yoktur.”

İğrenç herif! Catherine tutamadı kendini: “Yalancı!” diye bağırdı ama iyi de etmedi, işin rengi daha bir değişti, aynasızlar çevresini sardı. Bereket tam o sırada arkasından çok rahat bir ses,

“Beyler,” diye araya girdi, “bir yanlışlık olacak, matmazel benimleydi...” Panama şapkalı it pis pis sırtıyordu; komiser haddini bildirdi hemen. Catherine kendisine sahip çıkan adamı tanımakta gecikmedi, az önce yanında çok boyalı kadınla gördüğü adamdı bu, yüzü çok solgun ve nedense bir tuhaf, ağzı incecik, tıraşı sinekkaydı biri, değişik bir özenle giyinmiş, yürürken bastonuna dayanıyor.

Komiser de, polisler de tanıyordu galiba onu. Yine de cebinden kartvizitini çıkarmıştı. Bir salonda, tanışma törenindeymiş gibi. Kadın da, az önceki o güzel mi güzel, esmer, adamakıllı dokunaklı kadın, Catherine’in yanına kadar geldi. Eldivenli bir erkeğin ufak eliyle kolunu tuttu. Kadın havalı havalı:

“Gel şekerim, gel, korkma sana ilişmezler,” diyerek aldı götürdü genç kızı, “değil mi beyler?” Polisler önlerinde açılı açılıverdiler, onlar yanlarında Catherine’le uzaklaşadursun, geride kalan kadınlar arasından sövenler oldu.

Bir zaman ağızlarını açmadan yürüdüler. Porte Dauphine’e yaklaştıklarını görünce, ne diyeceğini bilemeyen Catherine, teşekkür etmeye kalkıştı. Kadın:

“Yok,” diye kesti, “handan çıkmadıkça ayrılmamız doğru olmaz.” Handan çıktılar. Ceinture istasyonunun önünde Catherine durdu:

“Kusura bakmayın mösyö, beni tanımadığınız halde bu yaptığınız iyilik... ne diyeceğimi bilemiyorum, insanın söyleyeceğini şaşırdığı gecelerden birini yaşıyorum çünkü, yine de size olan...” Kadın, boyası dişleriyle çelişen o olağanüstü gözleriyle uzandı ona:

“Bizimle bir porto içmek istemez miydiniz? Şuracıkta oturuyoruz da.”

Catherine’in içi karıştı birden, yükselen bir dalga sanki. Onu kurtarışlarını iyilikseverliklerine verdiğiinden biraz da kızgın. Kendine kızıyor daha çok. Kadına ve adama şöyle bir baktı alıcı gözüyle. Besbelli, zengin insanlar bunlar. Açık renk fötr şapkasının altında adamın yüzünden gençlik, garip bir çekiliş çekilmiş. Teninin solgunluğu dersenz pudradan. Kadınsa bir yanıyla umutsuz gibi, bir yanıyla bir şeylere aç. İkisi kol kola girmiş onun yanıtını bekliyorlar, sanki susuşlarının uzaması başlı başına bir dilek. Gece sıcak, ağaçların arasından Çin Köşkü’ndeki çalgının sesi uzak uzak iştiliyor.

Catherine kendisinden iğrenir gibi oldu. O da nesiydi yani, iyi yetiştirilmiş kibar genç kız hayallerine kapılmanın sırası mıydı şimdi? Eğer bir düşündükleri olmasa, ondan hoşlanmamış olsalar, bu insanlar onu niye polisin elinden kurtarsınlardı? Elbet isteyeceklerdi bir şeyler... Alt yanı, herhangi bir yosmadan ne farkım kaldı ki benim? Kadının olağanüstü gözleri de üstümden kılpayı ayrılmıyor hani.

“Bizimle bir süre kalırsanız, inanın, yücelteceksiniz bizi. İnsanın, kendini tanımadıklarına kırk yıllık tanıdıklarından çok daha yakın duyduğu geceleri vardır böyle... Yalnız tanımadıklarına kavuşabildiği geceler... Bizimle kalıyorsunuz biraz, değil mi? Bilmem, bu dileğimde belki de yakışksız bir yan seziyorsunuzdur, ama üstünde durmayın lütfen.”

Adamın sesi ne inandırıcı bir sestir, ne de güzel. Yalnız, *geceleri vardır böyle...* derken öyle bir havada söyledi ki bunu, Catherine'in dikkatini çekti, biraz da şaşırarak,

"Aa, tabii, sevinerek!" diye karşılık verdiğini fark etmesi de ayrı.

Yolun at gezmesine ayrılmış yanını izlediler. Ayakları kımıl kımıl kuma gömülüyordu. Ağızlarını açamıyordu hiçbirisi, ne söyleyecek olsalar tehlikeli, iki anlamlı görünecekti çünkü. Birbirlerini tanımıyorlardı ki... Adamın o Moğolumsu gözlerini gördükçe, Catherine onu bir yerlerden tanıyorum duygusuna kapılmıyor değildi ama nereden? İstasyondan Malakoff Caddesinin köşesine varan yolu, acele etmek sanki büyük bir kabalıkmiş gibi öyle ağır ve ufak adımlarla yürüdüler ki, bitmek tükenmek bilmedi. Ortalığı kaplamış sessizlikte tek tük dolaşanların konuşmaları. Yanlış yanlış yükseliyor, yükseliyor, söyledikleri ne kelime, sanki düşündüklerine bile ihanet ediyordu.

Caddenin alçak yanına geçtiler, kadın:

"Geldik," dedi, "işte burası." Ufacık bahçe, sonra eklenti bina, sonra kapı. Antrenin dakikalık ışığı. Birkaç basamak. Asansör.

Kadın, siyah mantosunu çıkarırken önünü açınca Catherine boynunda opal bir kolye olduğunu kaçırmadı. Adam gördü nereye baktığını, belli belirsiz gülümseyip kadını göstererek, kat kapısının önünde,

"O," dedi, "mutsuzluğun ta kendisidir, başlı başına bir felaket!"

Catherine içeriye girdi.

20

LÜKSÜN de, rahatlığın da ötesinde bir sanat inceliği hissedilen bu apartmanda Catherine, elinde olmaksızın Chevalier-de-la-Barre Sokağını düşünüyor, Libertad'ın ölümünü. Bolonya korusundaki baskından az önce, bir şeylerini sezinler gibi olduğu bu yaşantının çevresinde, karşıt öğelerin çatışması gibi bir şeyler var. Başlangıçta içisıra belli belirsiz bir düşünce bu; Catherine,

eşyalara bile sinmiş, üstelik yalnızca şu karşısındaki erkekle kadının rol almadığı bu çatışmayı, sonra sonra, üstünde düşündükçe belirleyecek.

Zenginlik. Laliqe kristalinden tut, halıların İran ipeğine değin. Kuştüyü pufla yastık yığılı sofanın üstünde Liberty lamelerinin ağır ruhu. Bütün bunların arasında Catherine'in gözleri bir açık piyano seçiyor ki, şaheser. Garip bir şehvetle sanat, sanat düşkünlüğü karması. Burada görülen her şey sanki bu şehvet, şu cılız, şu çıplak koskoca alnı yalnızca bambaşka bir ölümü haber veren şakak zonklamalarıyla kıpır kıpır adamı terk etmiş de, salonun ortasına dikilmiş elinde şapkası, mantosu yerlerde, inanılmaz bir yoğunlukla Catherine'i süzen şu kadında belirmiş gibi değil mi; üstelik hemen ardı sıra, dönüp dönüp kalem parmakları hemen dal gibi şampanya kadehlerine dolaşıveren adama bakıyor.

"Buzunuz olacaktı, değil mi dostum? Böyle bir gecede, içilse içilse şampanya içilir ancak."

Az önce "... *geceleri vardır böyle*" dediğinde Catherine nasıl karanlık bir üşümeyle ürperdiyse, "*böyle bir gecede*" der demez de aynı ürpertiyle ürperdi. İnsanın tadını kaçıran olağanlıktaki sözcüklere bile birtakım anlamlar yüklemeyi biliyor bu adam, kendine özgü bir biçimde yapıyor hem bu işi.

Buzları varmış meğer.

Duvarda, ayrıca bir sehpanın üzerinde, sıradan resimler. Portreler filan. Çiçek resimleri. Bir kısmı daha tamamlanmamış. Görünüşe bakılırsa bir ressam evi burası. İyi ama bu resimleri yapan ressamın yeteneğiyle apartmanın debdebesi uymuyor birbirine, çelişiyor. Ne var ki gördükleriyle birlikte genç kızın merakı da, üç ya da dört yerde yakılmış alçak lambaların dağıtamadığı alacakaranlıkta boğulup gidecek.

Pencere, Kuru Caddesine açık, meltemsi bir gece yeli yaban yaseminlerinden koku diye ne kalmışsa alıp alıp getiriyor. Berthe'in (Erkek böyle çağırıyor *onu*) gözlerinde Catherine'i ezen bir soru. Kıskaçlık değil ama kaygı. Yine mi o... Gitmeyip kalacak olan mı acaba?

Adam:

“Siz,” diyor, “bizim koruda rastlanan yalnız kadınlara benze miyorsunuz hiç. Üstelik boğazınızda bir güvercinin dem çekişi var ki, bizim bu taraflı değil. Gürcü müsünüz? Bakın şu işe, bir Gürcü prensesi tanımıştım ben, sevda boğmasından öldü... Siz de tanımışsınızdır belki...”

“Ben prenseslerle düşüp kalkmam.”

Kadın pırıl pırıl güldü:

“Ne de yırtıcı!” Soğuk şampanya gözlerini yaldız yaldız be- neklemişti. İçisıra öyle hınzır pazarlıklar yaptığını hissetti ki Catherine, acaba konuşursam o havadan çıkabilir miyim, diye başladı anlatmaya. Sabah beri sakladığı sırdan yorulmuştu üstelik. Az önceki sözleri kendi kendine yineleyip duruyordu: *Geceleri vardır böyle...* Gözleri, ufacık bir heykele ilişmez mi o ara, müthiş bir şeydi bu: Çıplak, ayakları canlı herkes gibi yaratıktı ama aşağıdan yukarıya çıkıldıkça etleri kasları parça parça dökülüyor, sonunda, kadavradan sipsivri sıyrılmış bir iskelet haline geliyordu; takır takır kemikten ellerinde bir de yürek. “Ya işte böyle prenseslerle düşüp kalkmayı kibrine yediremeyen kızcağızım, bu gördüğünüz, Bar’da, bir Lorraine dükünün mezarındaki harika heykelin beceriksizce yapılmış bir kopyası: Maddeden ayrılan ruh...”

“Benim ruhlarla da işim yok,” dedi Catherine.

Hadi, arkasından ölüm konusunu açtılar. Adamın canına minnetti bu, sabah akşam zaten ölüm sözünü dilinden hiç dü- şürmüyordu. Her yaratıkta, onu haklı göstermek içinmiş gibi handiyse suratına sinmiş o mezarlık korkusunu, ölümün o garip vınlamasını aramıyor muydu zaten?

Berthe şampanya koydu bardaklara.

Catherine *kendi* ölümünü anlatmaya başladı.

Aslında ne basit ama nasıl da gençlik ve ölüm sırlarıyla yüklü bir öyküydü anlattığı. Çok olağan bir şeymişçesine yaşadığının da farkına varmadan yaşamak. Onu aralıksız kışla yaz gibi birbi- rinden farklı erkeklere itip duran o kendinden başka bir şey bul-

mak merakı. Şununla ya da bununla yetinebilmenin olanaksızlığı. Her adamın çevresinde, dünya sanki bir kafes. Başkaldıran kadınlık, kısıtlanmış yaşantılarının ötesindeki o bilmedikleri evrenin çekiciliği. Sınır mınır tanımayan uçsuz bucaksız işçiler ülkesi ve onun üstünde çevrilen salon dolapları. Kadın olarak onun inandığı gerçek güç. Bütün bu dünyanın, günün birinde havaya uçacağını kesinlikle bilmek. Ve sonra...

Ve sonra kesik kesik sürüp giden bu öksürük. O güne kadar bilmediği türden bir yorgunluk. Göğsünde bir sancı. Günün birinde ağzında tuhaf bir tat. Kan. Büyütmenin, ağırlaştırmanın yararsızlığı. Bir sabah, gerçeğin ancak ve ancak yoksullara olduğu gibi açıklandığını düşünerek, olabildiğince basit giyinmiş, kalkmış Laennec'in oraya konsültasyona gitmişti. Hem oturduğu yere pek uzak düşmediği, hem de Necker'e giderse olur da tanıdık bir hekime rastlarım diye korktuğu için, vardı da bir tane orada. Öğrenmişti her şeyi. Sözlerini sakınmaksızın, açık açık söylemişlerdi. İki ciğerde de oyuklar açılmış. Yapılacak hiçbir şey yok. İyi bakılırsa, uzatılabilirmiş elbet. İki yıl daha yaşarsın, diyorlar, pek pek üç, o da şansın yardımı olursa. Hepsi bu. Bugün bütün gününü Sainte-Genève kütüphanesinde tıp sözlükleri okumakla geçirmişti. Akşam, ateşinin yükseldiğini anlayınca, eve dönüp annesiyle ya da Allah bilir kiminle çene çalmayı canı çekmemiş, Seine kıyısındaki ufak bir lokantada karnını doyurduktan sonra metroya atladığı gibi, koruya gelmişti.

“Oradaki yosmalardan biri sanmıştınız beni değil mi? Yok yok, alınıyorum sanmayın bundan...”

Berthe, ellerini okşuyordu. Adam, dirsekleri dayalı, başını geriye atmış, incecik dudakları kıpır kıpır:

“İş hekimlere kalırsa,” diyordu, “ben çoktan ölmüştüm. Oysa bakın sağım henüz, yaşıyorum. Ama bir gün insanın, zamanı, önü sıra uçsuz bucaksız uzayıp giden bir ovaymış gibi görememesi ne demektir bilirim, yaşadım... Sizin kararınız ne?”

Ahmağça bir soru! Catherine yine de karşılık verdiğini fark edip şaşırıyor. Artakalmaya inanıp duran biri, birden inana-

maz olursa, gündelik yaşayışını neden değiştirsin? Bunu derken Libertad'ı düşünüyordu Catherine, sakat Libertad'ı. Ölümüne az bir şey kaldığını bilen biri için, can çekişmekten daha iyi ölüm yolları vardı elbet. Anarşist olmayasınız siz. Anarşistti tabii, değil mi ki hak, hukuk, hükümet, devlet, her ne varsa aslında kadınlar üstündeki bir erkekler iktidarı demekti. İki yılı mı kalmıştı önünde, bu iki yılın her anını erkeklerin yasasını bozmak için kullanacaktı o, inadına onların üstüne çıkmak, onlara hükmetmek için. Gittikçe daha çok erkek tanıyacak, her tanıdığıyla da yatacaktı. Bu iki yılın her dakikası, erkeklerin kurduğu düzene bir meydan okuma olacaktı kısacası. Ama sonu belirsizmiş, tatlıya bağlanıp bağlanamayacağını kestirebilmek olmayasıymış, önemli olan orası değildi ki.

Catherine birden tanıyıverdi ev sahibini, daha doğrusu duvardaki portresini geçen yıl bir sergide görmüş olduğunu hatırladı. Yazar Henry Bataille'di bu adam, o sırada son dediklerini yorumlamaya dalmıştı, sözünü keserek:

“Kusura bakmayın, sözünüzü kesiyorum ama,” dedi, “sizi tanıdığımı bilmenizi isterim de...”

Bu açık yüreklilik, gıcırdayan bir kapı gibi kendi üzerine döndürdü konuşmayı. Şampanyanın içinde buz eriyordu.

Bataille kendinden söz ediyordu şimdi:

“Evet, uzun süre ölümden başka şey düşünmeden yaşadım. Çevremizi saran dünyayı pırıl pırıl ama sonunda sönüp gidecek bir ateş olarak aldım hep. Sonraları, yıllarca hayatımın belkemiği olmuş bir hastalıktan kurtulduğumu açıkladıkları zaman, daha yaşayacağım, daha ömrüm var gerçeği geri döndü ama öteki keşinlikten de kurtulamadım. Çevremde gördüğüm ne varsa yok olup dağılacak, bunu biliyorum. Üstelik hastalık, bende de değil, benim de içimsıra yaşadığım bu dönemde, beni de sürükleyip götüren dünyada; zaten kaybolup gidecek olan da o; işte yazdığım da bu; piyeslerimin de hayatımın da dramı bu.”

Odadaki yaz havasında ne de kuşkulu bir kaygı esintisi vardı; Berthe Bady'nin, hayatının olduğu kadar piyeslerinin de kadını

olan bu kadının gözleri, bu esintinin içisıra nasıl da yoğun yoğun dolaşıyordu. Hayatıyla sanatının bileşimini yapabilmek, işte aynı zamanda hem her şeye erişmiş, hem de erişememişe benzeyen adamın arzusu. Başarıları, bir yerde şu duygusuz Paris'i kırıp geçirecek kadar büyük olduğu halde, kendisi iliklerine kadar sanatçı olduğundan, onlarla bir türlü yetinemeyen hasta ve zengin yazar.

“Bir çağın sonundayız biz, yeni bir dünyanın eşiğinde. Bizlerin, Bizans oğullarının elinden ne gelir ki orada? Lanetlediğimizse bizim kanımızdan yoğrulmuş. Ara sıra ciddi yüzlerini uzak uzak seçer gibi olduğum gelecek günleri olanca gücümle çağırıyorum ben. İşçi dünyası mı demiştiniz az önce küçük hanım, gelsin işçi dünyası. Sosyalizmin şafağında ne yazdıysam selam olsun ona, selam olsun ya, uğursuzluk bizim içimizde, benim içimde. Bu batan evrenin bölünmez bir parçasıyım ben. Hani Romalı Patriciler, kölelerinin gözlerine baktıkça nasıl puta tapan toplumlarının yıkılışını görürlermiş, ben de onlar gibi, Neron'un kanlı şenliklerine kadar önümde kalan birkaç günü yaşıyorum işte. Yok yok, Bois Caddesindeki bu apartmanda, bir insanın XX. yüzyılın başında ne yüksek bir bilinç derecesine ulaşabileceğini kestiremezsiniz pek. Günün birinde birtakım yeni insanlar gözlerini fal taşı gibi açarak okuyacaklar benim yapıtlarımı. O zaman beni götüren gemiden nasıl da tiksindiğimi, yelkenler arasında nasıl isteye isteye batmasını beklediğimi görecekler elbet, elmas çakıntılarının bana hiçbir zaman yıldızları unutturamadığını da.”

Sarhoş mu olmuştu yoksa Catherine? Ilıklaşmış şampanya, dinlediklerine gizli ve usul bir çalgı gibi eşlik ediyordu. Kaygıları çevresindeki dekorla karışmıştı. Hava o geceki kadar sıcaktı ya, bu gece aralıksız Cluses'de yaşadıklarıyla uğraşıyordu genç kadın; hani yoksul, ufacık bir odada devrilmiş dağ gibi oğlunun başucunda anası nasıl ağlayıp durmuştu. Oysa şu zengin adam, başlı başına bir uygarlığın şu süzme ürünü, dört bir yanında ölümün canlı belirtileri diye gösterdiği onca lüks ve incelik ortasın-

da ne peygamberce sözler ediyor ve söyledikleri Catherine'in ta içine işliyordu.

Her gün, her bir şeyi bu kafayla düşündüğü, böyle yaşadığı kesin mi? Belki de içinde bir yerlerinde kadınca bir şey var ki ona başı belalara girmiş şu genç kadının tam da kendisinden belediklerini söylettiriyor, düş bozumuna uğratmamak istiyor onu; bu yüzden de o, ozan Bataille, belki bir kere daha kendi gözünde nesi var nesi yoksa oyuna iniyor, yalnızca Catherine bu geceden umduğu izlenimi götürebilsin diye.

Oysa Catherine'in gözünde şimdi bir çeşit karnaval kılavuzu o, bir ölüm dansını ardına takmış kötü bir kemancı. Bolonya Korusundaki ağaçların altında ne aradığını da anlar gibi oluyor. Zaten yazar, sözü, birbirlerine rastladıkları bu geceye getirmiş:

“Bende,” diyor, “içinde geliştiğim evrenin çılgınlıkları ve rezillikleri var.” Olmaz mı? Şu parmağındaki yüzüğe kadar ondaki her şey aynı zamanda bu çılgınlıkların bir itirafı ve kendi yarattığını gördü mü kafasını çeviren toplumsal ikiyüzlülüğüne bir şamar değil mi? Şu az önce aşağıdan aşağıdan selam veren polis sözcüğü, tanınmış biri, üstelik de zengin diye nasıl posta etmekten çekindi onu, iğrenç olmasına iğrenç bir şey bu, bir zafer sayılabilir ama. “Ben,” diyor, “canlı bir skandalım.” Herhalde hiç kaldırım yosmalarıyla karakola posta edilmemiştir değil mi Catherine? İsterse sorsun da o söylesin nasıl oluyor bu iş. Sonra “salata sepeti” dedikleri araba var ya bindikleri, yeryüzünde hiçbir şey, onunla götürülmek umurlarında bile olmayan bu yosmacıklar kadar koymaz adama.

Devrimlerin kızıl gölgesi usul usul çekilmeye başlamıştı: Bataille aşklardan ayrılıklardan konuşuyordu artık. İçinde bulunduğu gemi, besbelli sezdirmeden, onu istediği yere götürmekteydi.

Catherine'se, olduğu yerde uyuyakalmıştı.

ÖNÜMÜZDE, yaşanacak, ölçüsü belli, her geçen gün biraz daha daralan bir zaman parçası kalsaydı, neye kullanırdınız onu? Catherine neye kullandığına baktıkça annesine sandığından da çok benzediğini fark edip şaşıyordu.

Hayatı gittikçe elinden kayıyordu ya, akli fikri kendini başkalarına beğendirebilmekteydi artık; ama kime? Kim olursa, herkese, önüne gelene beğendirebilmekte. Erkekleri arzulaması, bir yerde ölümü yenmek gibi geliyordu ona. Ne erdemlilik taşıyordu, ne de el değmemiş bir kızdı; belki de bu yüzden, arzu uyandırmakla yetinmiyordu; canının çektiğiyle yattı.

İhtiyarlık oldum bittim saçlarını diken diken ederdi ya, tedavisini de bir çeşit ihtiyatlılık saydığından mıdır nedir, yakasını bırakmıştı; kendini oyalamaya, her şeyi unutmaya çalışıyordu yalnız, gelsin iki ay müzik, iki ay çiçek merakı vs. Bir de huy edinmişti, eskiden onca hor gördüğü kadınlara yakışan bir huy, birisiyle çıktı mı çıktığı ona borçlanmış oluyordu hemen. Birtakım erkeklerin onu lokantalara, gece kulüplerine götürmelerine göz yumuyor; masanın altından elini ansızın tutuverdiler mi, gülüyordu. Yosmanın biri oldum çıktım duyguları içindeydi ama nasıl olsa ölecek değil miydi?

Kimdi o adam Maxim's'deki, hani birlikteydiler, başka bir yerde mi yoksa! Arkası gelmeyecek olduktan sonra ne önemi var, ha şurada olmuş, ha burada. Gelmesini istemiyor ki zaten. Bir kerelik olduktan sonra, düşmanı olsa ne çıkar, yeter ki o gün hava güzel olsun. Hem de ahmaklarını yeğliyor galiba. Kadınlığın öcünü alır gibi oluyor onlardan. Baştan çıkardık diye şişinmeye başladıkları an kovalamak yok mu bu zorbaları, başımdan defolun demek yeter. Tek tek görececek gözü yok erkek kısmını, ama *onlarla* sevişmek hoşuna gidiyor.

Brigitte evlenince, ne olduysa oldu, Catherine'le aralarına sanki bir soğukluk girdi. Geleceğini ayarlamak kaygılarında genç bir yargıca varmıştı Brigitte, damadın gözüyse Simonidzé'leri tutmamıştı pek.

Binbaşı Mercurot'nun, baldızını azarlamaya dili varmıyordu. Üstelik kaldırıp taşrada dip bir yere attılar onu, Catherine'i yarım ağızla olsun davet etmedi gittikleri yere. Hoş Hélène de üstelemiyordu ya...

Ne yapsın, Catherine de geziyordu işte. Gitti Cenevre'de bir takım Rus mülteciler buldu, annesinin ahbablarıymış, yaşlı başlı insanlar, halini tavrını görünce ne diyeceklerini bilemediler, şaşırdılar. Tuttu, kimilerini ülkelerinde Fransa'dakine benzer bir demokrasi kurulsun istedikleri için burjuvadan saydı; kimileriye, sosyalistlerdi bunlar, gezip tozmaktan hoşlandığı kimseleri tutmadıklarından mı ne, onu hiç tutmadılar, hatta içlerinden biri yüzüne karşı, "işçi hareketine orospulardan ne hayır gelir?" dedi.

Nancy gibi bir yerde olmadık şeyler de geldi başına; kadının biri gelir otelde kaldığı odanın kapısını çalar, çalması bir şey değil, kocası içeride Catherine'le, hadi işe polis karıştır; adam belli, Doğulu, gençten bir sanayici ama Catherine kim, neyle geçinir, ne iş yapar, derken genç kız telgrafla Jean Thiébault'ya başvurmak zorunda kalır sonunda; o da Bakanlıkta çalmadık kapı bırakmaz, gider Mösyö de Houten'le bile konuşur, Mösyö de Houten de usulca Vali'nin kulağına fısıldar da rezaletin önü alınır.

Paris'e dönünce, Jean, bir kere daha Catherine'e evlenmelerini önerdi, burnuna güldü handiyse öteki, canı onunla yatmak istiyorsa evlenmelerine filan gerek yoktu ki. Artık umursamıyordu öyle şeyleri o...

Bu kez de delikanlı, yaptığı iyiliği böyle ödemek istediğini sandı gerçekten, tepeden tırnağa kızardı, kahrından ölecekti neredeyse.

Zamanında babasının arkadaşımıyş ya, bunun üzerine General Dorsch tuttu yanına getirtti onu:

"Otur şuraya Jean," dedi. "Şimdi sana söyleyeceklerimi nasıl istersen öyle yorumla, anladın mı, nasıl istersen öyle. Kesinlikle özgürsün. Ama nasıl, kesinlikle. Anladın değil mi? Özgür!"

Yüzbaşı Thiébault sözü nereye getirmek istediğini merak ediyordu. Generalse hovardalıklarını anlatmaya dalmıştı: Ben

Annam'dayken bir sevgili edinmiştim, efendim! Cici mi cici. Gençlikte olur böyle şeyler, kavak yelleri eserken başında, elbet kurtlarını dökeceksin. Söylemek istediğin de tam buydu işte. Adam adama benzemez tabii, sen başkasın ben başka... Madagaskar'dayken, söz gelişi, sevgilim doğma büyüme orali bir beyaz kızcağızdı... O da o kadarcık sürdü, ama niye, asıl Fransa'nın hizmetindeyiz biz de ondan, bugün burada, yarın orada. Jean'ın önünde iyice parlak bir gelecek vardı. Şimdi kalkıp kendi eliyle onu batırırsa enayilik etmiş olmaz mıydı yani.

Bütün bu sözler tabii kahve ve ufak ufak armagnac kadehleriyle.

Thiébauld'nun canı evlenmek mi çekiyormuş, Allah Allah, elini sallasa ellisi. Ortalıkta çeyizli çimenli kız dolu. Evet, evet! Senin gibi yakışıklı bir delikanlının bütün onları bırakıp da!.. Ah, aslanım ah!

Gönlünün dilediğini seçmekte özgürdü elbet. Özgürdü ama babasının eski bir arkadaşı olarak General Dorsch onu uyarıyordu işte, yanlış bir adım atmasını önlemeye çalışıyordu. Çünkü bu Matmazel Simonidzé...

Thiébauld birden ayağa kalkmış, hazırolda çakılmıştı. Generalin babaca sözlerini oldukça kestirmeden kesti attı. Özel hayatı özel hayatıyla onun, eğer mesleğine zararı dokunacaksa... General:

"Saçmalamasana!" diye bağırdı: "... Demek doğruymuş bu yos... Bu kadının kendisini sana aldırmaq istediği..."

İşin doğrusunu anlatıncaya kadar Thiébauld akla kararı seçti. Bu türden kızların evlenmeye yanaşmadıklarını gel de General Dorsch'a anlat! Ya, ya diyordu, ne iyi etmişim de bu kuş beyinliye açmışım bu konuyu, baksana, kalkmış, Matmazel Simonidzé istediği gün onunla evlenirim, diyor, yeter ki istesinmiş!

Oysa "bizzat" Emniyet Müdürü'nün içi, bir Fransız subayının böyle bir... bir yabancı kadınla yoldan çıkmasını kaldıramamışmış. Bakana bile çıkmış, bu işi konuşmuş: Bu Matmazel Simonidzé anarşistlerle düşüp kalkıyor. Thiébauld da kıza gönlünü iyice kaptırmış diye, ne yapsınlar, sözün kisası, düşünmüşler

ki eğer Dorsch hem bir üstü, hem bir dostu gibi konuşarak delikanlıyı uyarırsa...

General dilinin döndüğünce bütün bunları anlatmayı denedi, ama söz dinleyen beri gelsin. Thiébault oldukça resmî bir biçimde izin istedi, kalktı gitti. O gün bugün aralarında görev ilişkilerinden başka bir ilişki de kalmadı gibi bir şey.

Fakat bir gün, Madam Simonidzé yokken, Blaise-Desgoffe Sokağındaki evde kapı çalındı. Catherine açtı, bir mösyö; sivil giysiler içinde adamakıllı rahatsız, koca ellerini yarım yamalak örtmüş deri eldivenler, üst dudağında bir sarı fırça, hafif kızıl-cana biri. Görülmedik bir şey yapar gibi, şöyle bir çalımla melon şapkasını çıkararak girdi içeriye, gözleri cin gibi köşeyi bucağı kurcalıyor, sinek sektirmiyordu.

Polis olmasına polisti canım, polisti ya, askerî polisti o, ötekisiyle karıştırmamak gerek. Matmazel Simonidzé'yi, Yüzbaşı Thiébault'nun, onun hayatında ne büyük bir engel oluşturduğunu anlatmak için rahatsız etmişti. Engel sözcüğünü pek mi seviyordu ne, durup durup araya sokuşturuyordu: Engel. Seçkin bir subaydı Thiébault, geleceği parlaktı; oysa Matmazel Simonidzé'yle sözlü sayıyordu kendini, sözünün eri olduğundan geri de dönmeyecekti kuşkusuz. Gerçi Bakanlık, yüzbaşıya gözü kapalı inanır, gözü kapalı güvenirdi ama Allah için söylemeli, Yüzbaşı Thiébault'yu bekleyen mevkileri, Matmazel Simonidzé'nin kocası olursa, ona veremeyecekti Bakanlık. Elbet, Matmazel Simonidzé, bunun ne demek olduğunu anlardı. Ulusal savunmanın zorunlulukları... Hem Yüzbaşı Thiébault'nun Matmazel Simonidzé'nin nasıl yaşadığını, ne türlü bir hayat sürdüğünü tam tamına bilmediği de ortada. Doğrusu ya Matmazel durumu kavrayıp ele alır, her şeyi yoluna koymak için harekete geçerek yüzbaşıya açılırsa, gerçekten pek soylu davranmış olurdu.

Catherine bıraktı konuşsun. Öfkeyle tiksinti arasında bir yerlerdeydi. Sonra ansızın kapı dışarı etti onu, sahanlıkta adam düpedüz işi küstahlığa dökmüş, iyice düşünmesi gerektiğini söylüyordu.

Arkasından Jean'ı çağırıp olanları anlattı. Benzi kül gibi oldu Jean'ın. Ne yapabiliirdi acaba? Kime başvurmalıydı? Catherine uzatmadı:

“Sizi göreyim diye, sırf bu zevk için, başımı derde sokacağımı mı sanıyorsunuz?” dedi, tıpkı polise yaptığı gibi onu da kapı dışarı etti.

İşte o an en büyük fırsatı kaçırdığını asla bilemedi Jean: O anda eğer, ordudan ayrılışımı deseydi, yalnızca bu sözü diyebilseydi, belki de genç kızın kalbini kazanacaktı. Diyemedi ama diyemezdi ki, vatan vardı tabii, sonra görev, vs...

22

OLANGE yeni bir koca bulmuştu. Jonghens'lerin eski bir aile dostunun oğluymuş, otuz yaşlarında, hali vakti yerinde, daha şimdiden babasının servetini devralmış kuzeyli bir sanayici; kısacası, dengi dengine bir evlenme canım. Rastlantı bu ya, Mösyö de Houten yoluyla tanışıyorlar.

Pierre Lefrançois-Heuzé, hiç değilse Martha'nın dediklerine göre fırtınalı bir gençlik yaşamış Paris'te. Artık Lille yakınlarındaki o tuğla şatolarına dönecek, oradan fabrikasını yönetecekmış. Paris'te de bir evi olacaktı elbet, Martha'nın pansiyonu dolaylarında bir yer. İki arabası varmış. Avucunun içi gibi tanırmış kadınları, Solange mutlu olacaktı.

İşi uzatmadılar. İki ay içinde her şey oldu bitti. O gün yapacak hiçbir işi yoktu Catherine'in, üstelik dizinde de ne olduğunu kestiremediği bir ağrı, kilisedeki törenden sonra Champs-de-Mars'ta kabul resmi veriyorlardı ya, kalktı oraya gitti. ‘

İşleri yüzünden başka bir yerlerde olduğu için Joris de Houten davete gelememişti, ama salonda Gagé kuruluşunca (Hani Victor Hugo Caddesindeki) düzenlenmiş büfede konuklar bisküvi yedikleri sırada, telefonla olsun aradı; ne de olsa Martha'nın canı sıkılmıştı, hem de çok sıkılmıştı.

Konuşmalar Joconde'un çalınması çevresinde dönüp dolaşıyordu.

Catherine olanca merakıyla *damadı* incelemeye dalmıştı; ilk görüşüydü bu. Feleğin çemberinden geçmiş, biraz topluca gibi, yine de yüzüne bakılır bir adam. Yanağının birinde bir yara izi, av kazasıymış diyor, serseri bir kurşunun başarısı... Anlatırken gülüyor da! Elleri gevşekçe ama güzel. Catherine onu süzerken elinde olmaksızın avadanlık çantasını taşımaktan bir omuzları kayıp gitmiş işçiler geliyor aklına, şöyle hafif yampiri duruşları.

Gözden geçirmediği yanını bırakmıyor Mösyö Pierre Lefrançois-Heuzé'nin. Tam bir kusursuz adam örneği. Avda yolunu şaşıran 'kurşun bir yana... Ne bir çizik, ne bir bozuk, tam bir avare. Kocasından pek de hoşnut olmayan bir annenin kızına uygun görebileceği türden. Tıpı tıpına. Annenin gönlünden geçirdiklerini de edinmiş olarak. Catherine öylesine dalmıştı, öyle bir süzüyordu adamı. Eh, Mösyö Pierre Lefrançois-Heuzé de baş göz edildiği gün bir erkeğin karısından başka bir kadını görmemesi gerektiğini unutuyordu biraz. Catherine'i yoran da buydu ya. Erkekleri, davranışlarının eninde sonunda nereye varacağını, o kadar iyi biliyordu ki artık.

Martha daha ne zamandan sigara içmemesini rica etmişti ona, yeni eniştesinin akrabaları *oradalar*mış da, biraz taşralı olduklarından, anlayamazlarmış bunu.

Bütün bunların arasında, Brigitte'le kocası. Hele kocası; aman Allahım yataкта kim bilir ne gülünçtür bu adam! O ne sakal öyle, o fırça tıraşı saçlar! Yakaları da nedense kimseninkine benzemez. Hele davranışları... Hani bazı adamlar vardır hep kadınların kendilerine pahalıya oturacağını sanırlar, tıpkı onların kaçamak davranışları.

AlJonghens'lerin dostlarını, vur Lefrançois-Heuzé'lerinkilere. Aileler. İçi geçmiş birtakım adamlar, ters türs delikanlılar. Can sıkıntısı. Hepsı kim bilir hangi boş gezenin boş kalfalığına aday. Geçim olanaklarını hak etmiş görünmeye çalışacak birtakım erkeklerle; bu erkekleri, onlarla birlikte iki üç hizmetçi, bir ev ve

birkaç tuvaleti kaybederim korkusuyla bir ömür boyu titreyip duracak kadınlar. İki adlı, Saumur’de miymiş neymiş bir asteğmen, bir süvari i in şaşılacak bir sıkılganlıkla Catherine’e kur yapıyor. Ortalarda bir yerdeyse yüzü adamakıllı solgun siyahlar giyinmiş bir genç kız. Heykeltıraşmış galiba, damadın uzaktan akrabası oluyormuş, adı Matmazel Judith Romanet. Fakat düğünde siyahlar giymesine ne demeli, görülmüş şey mi bu!

Catherine’in az da olsa ilgi duymasına bu kadarı yetti. Hiç değilse bağımsız, başına buyruk yaşamak hevesi olan bir genç kız. Konuşmaya niyetlendi ama pek kolay olmadı bu. Judith Romanet iştahlı görünmüyor, sorduklarını ya evet, ya da hayırla ge iştiriyordu. Sanki orada yoktu, aklı başka yerlerde. Hele benzinin sarılığı, Allah muhafaza bir şey. Bir derdi vardı ya bu kızın...

Yalnız bir ara Catherine genellikle evlileri özellikle yeni evlileri bekleyen hayatı alaya alır gibi olunca; ufak, kestane rengi gözlerinde bir ışık belirdi. Solange’ı sevmiyordu anlaşılan, belli oluyordu bu. Kuzenini seviyor olmasındı?

Beş yıl önce Morneville’de tanımış olduğumuz k  k kız bir afet değılse bile bir kadın olmuş bu arada. Zaten kimsenin ona dikkat ettiğı yok ki. Yeniden evlenen babası bakanlıktan ayrıldı, koca bir silah şirketinin yönetim konseyinde çalışıyor artık. şirket Fransız piyasasının en güçlü şirketi. Mösyö Romanet’nin Savunma Bakanlığıyla çeşitli ilişkileri şimdi dehşetli işine yarıyor. Yeni Madam Romanet dersiniz tam sosyete kadını: Var mı ona ata binsin, ava çıksın, Trouville’de yeni mayosunu “teşhir edip” birinci  d l  kazansın!..

Bir ara Judith, Catherine’e şampanya uzatıyordu; Paul Jonghens de elinde sandviç tepsisiyle yanı başlarında, şaka yollu, onlara erkeklerden kaçıyorsunuz diye takılıyordu. Birden şampanya bardağının devrilmesiyle Judith’in fenalık geçirmesi bir oldu. Ortalıkta bir telaş, koşuşanlar filan. Judith hem “Bırakın beni,” diyor, hem çevresine toplananları dağıtmak istiyor. Yüzünde bir an için olsun kendi ölümünü yaşamış insanların şaşkınlığı. Bereket versin büfe vardı. Paul de oradaydı da büsbütün düşmemişti yere.

Daha sonra Martha'nın odasında Catherine'le baş başa kalınca, yastıkların arasından, her şeyi anlatmaya kararlı gözlerle şöyle bir baktı bu yabancı kadına, öyle bir bakıştı ki bu, ta yüreğinde duydu Catherine ağırlığını.

"Gebeyim de..." dedi Judith.

Catherine zaten tahmin etmişti. Birlik oldular hemen. Evet; besbelli bir şey, Pierre Lefrançois'ydı bu işi yapan. Ahmaklık, ahmaklık ama kızcağız o kadar yalnızdı, o da öyle güzel öpüyordu ki. Aslında budalanın teki. Genç kızın *hayatını onunla birleştirmek* istemeyişi de bu yüzden. Yalnız, günün birinde içinde kımıldayıveren o şey olmasa.

Pierre... Yine de onu kaybediyorum korkusuyla eli ayağı buza kesiyor. Hor görmesine hor görüyor, küçümsemesine küçümsüyor ama yine de afyon düşkününün afyon araması gibi arıyor onu. Bir de çocuk olunca. Elâlemin ne diyeceğini umursadığı yok. Asıl iş, ne yapacağı? Babası beş kuruş vermiyor, o çalışıyor gerçi, çalışsa da eline geçen ufak bir şey... Hem istemiyor ki bu çocuğu. Daha yirmi iki yaşında o, birdenbire ömrünün sonu gelmiş gibi bir şey bu. Eğer yanılmıyorsa bugünlerde üç aylık olacaktı.

Catherine'le Judith arasında bir suç ortaklığıdır kuruldu. Yeni arkadaşına Stirner'in *L'Unique et sa propriété*'sini verdi Catherine, *Malthusianisme et Maternité* diye de başka bir kitap. Judith, ressam arkadaşları için Montparnasse'a gidiyordu ya, orada buluşuyorlardı. Catherine'in ayağında hep o ağrı.

Derken Libertad'ın orada tanıdığı bir tıp öğrencisini hatırladı, hani bir arkadaşlarının vakitsiz gebe kalan eşini kurtaran çocuk; bulmak kolay olmadı ama. Libertad'ın eski arkadaşları Romanville'de bir yer tutmuşlar, hem *L'Anarchie*'yi orada hazırlıyor, hem de eskiden Chevalier-de-la-Barre Sokağında yaptıkları gibi orada toplanıyorlardı.

Oraya gitti ki, bir sürü yeni yüz; her biri de onu başka bir şey sanıp kuşkulandı. Tıbbiyeliye ne olduğunu bilmiyorlardı. Yükünü tutmuştu herhalde. Ona başka bir adres verdiler. İlkbaharın son günleri, bahçede hava bir güzel, bir güzel. Onun gibi hayatla

fikirlerle başı dertte bu mert, bu, ona kalan sayılı yaşanacak günleri birlikte bozup bozup attığı kimselerden onca farklı insanlarla yeniden karşılaşmak garip bir heyecan veriyordu Catherine'e. Utanmaya benzer bir şeyler duyuyordu. Kimler yoktu ki orada: Dizgiciler, eski işçiler, terziler, tesviyeciler, makinistler, marangozlar, aydınlar da tabii.

Orada, banliyö çalılıkları ortasında, arkadaşlardan birisinin sevgilisi, elinde karabina, karşısında hedef tahtası, nişan talimi yaparken; Catherine kendisini ötekilerine yabancı kılan her şeyi, her neyse onlar, pişmanlığa benzer bir duygu olarak yaşamaktaydı şimdi. Bu adamlar o garip mücadelelerini sürdürüp duruyorlardı işte. Evden basımevinin gürültüsü geliyordu. Varla yok arası bir leylak kokusuna bir mürekkep ve nemli kâğıt kokusu karışmıştı. Hele bir çocuk vardı ki, bakkal çırağı mıymış neymiş eskiden, ne olduğunu artık kimsenin doğru dürüst hatırlamadığı bir çocuk, gözlerini açmış, ayakta, aralıksız Catherine'e bakıyordu. Sıksa uzun bir şey, kulaklarından taşan saçlarını ortadan ayırmış, alnı kırkmalılı. Besbelli yenilerden biri, ufaklıklardan, Catherine tanımıyor çünkü. Tanımıyor ama garip şey, çocuk deminden beri içisıra cebelleşip durduğu o ne idüğü belirsiz sıkıntıyı, gittikçe her yanını kaplayışını izlermiş gibi geliyor ona; delikanlının gözlerinde kendi anlayamadığını onlar anlıyorlarmış gibi bir de anlam.

Libertad'ın önde gelen adamlarından biriyle usul usul konuşuyorlar. Yok, Allah için söylemeli, hiç de kötü şeyler hatırlamıyorlarmış burada. Yalnız, nasıl söylemeli, onların dünyasının dışındaymış biraz. Değil mi? Anarşistlerin sınıf saplantıları yoktu bereket, Catherine bunu, az ya da çok tanıdığı sosyalist çevreleri üzüntüyle hatırlayarak düşünüyor. Sonunda istediği adresi veriyorlar ona, Lepic Sokağının oralarda bir yer. Ayağındaki ağrı da bir türlü geçmedi ki!

Demeye kalmadan her şey bulanıyor. Ateş mi bastı ne? Gözlerinin önünde bir pus. Sarsıla sarsıla, kırıla kırıla bir öksürük, ağzının içinde yükseldikçe yükselen bir sıvı, sanki sel. Farkında

olmaksızın el yordamıyla çantasından mendilini bulup çıkarayım diyor, ama açabilene aşkolsun. Ağzı doldu. Herkes ona bakıyor. Saçı ortadan ayırık, o az önceki oğlan yanına koştı birden. Sallanmaya başladı. Bir şey diyecek gibi, ama ne? Dudaklarından ne akıyor böyle? Eliyle, hayal meyal, kan olduğunu hissediyor. Bayılıyor sonra.

Kendine geliyor ki evin içine almışlar onu, ufacık bir odada bir yatağa yatırmışlar, başucunda gençten, başını sallayan bir de kadın. Catherine'in üstü başı kandan bütün batmış. Az önceki oğlan da orada, hâlâ öyle bakıp duruyor:

"İlk mi başınıza geldi bu? Yok, konuşmayın, gözlerinizle belirtin yeter. Hani benim başımdan geçti de, bilirim. Kımıldamak için bir süre konuşmayacaksın, yolu bu. Daha önce de olmuş muydu? Böyle şiddetli miydi? Hayır mı? Hayır demek. Doktorlara baktırdınız mı?"

Bu çocuğun sesinden olağanüstü bir yumuşaklık akıyor, kardeşçe bir şeyler. Catherine iyice halsiz, parmağını oynatacak gücü kalmamış. Her şey dönüyor. Besbelli çok ağır durumu, kötü bir şey. Şimdi de gözleri ıslandı işte, ağladı ağlayacak. Ama çocuk bırakmıyor:

"Yok yok, ağlamayacaksınız! Dedim ya benim de başımdan geçti, üç mü dört mü ne, pek hatırlamıyorum. İşin kötüsü, Fresnes'de cezaevindeyken yakama yapışmaz mı, bak sen şu işe, hastayım dersin viziteye bile salmazlar. Çıktığımda görmeliydiniz, bir deri bir kemik. Tuttular Saint-Maurice'e yatırdılar sonra, yatırdılar ya, orasının da cezaevinden kalır yeri yok."

O sanki araya tek sözcük sokmasın diye çabuk çabuk anlatıyor bunları. Catherine yeniden başlarsa diye korktuğunu, bu yüzden de kımıldamamasını istediğini anladı. Hani dilini bile oynatmayacak. Çirkindi ama ne iyi bir çocuktu.

İki saat dinlendirdikten sonra salıverdiler. Dönüşü pek de eğlenceli olmadı elbet. Bereket Madam Simonidzé evde değildi. Catherine üstündeki kan lekeleri nedir diye sorarsa kaygıları

içinde gelmişti ama üstünü değiştirmek fırsatını bulmuş oldu böylece.

Lepic Sokağındaki hekim güneş görmez üç odalı bir yerde oturuyordu; odaların biri kadın-doğum muayenehanesi olarak kullanılmaktaydı. Henüz tutulmuşa da benzemiyordu ya! Ocağın üstüne bronzdan bir *Goliath'ı yenen David* heykelciği koymuşlar, David'in kılıcını kınına koyarmış gibi bir duruşu var ama kılıcı ortada yok, kaybolmuş. Ayaklarının dibinde duran bir pamuk paketi insana bir hekim muayenehanesinde olduğunu hatırlatıyor.

Kapıyı açan hemşire kılıklı kadın, doktorla iyice yüz göz olmuş, belli; Judith'le Catherine'i içeriye de o buyur ediyor. Dr. Planté'ye kısa boylu, benzi soluk, sakalcığı pis bir şişko. Durmadan da ellerini kımıldatıyor. Başlangıçta bir mahalle doktoru resmiyeti vardı gerçi, Catherine kimin tarafından geldiklerini söyler söylemez ne resmiyet kaldı ne bir şey, başladı onlara siz yerine sen demeye. Evet, evet, lamı cimi yok gebeydi bu kız, oldukça da ilerlemişti gebeliği. Alınacaksa bir an önce alınmalıydı çocuk, yoksa işin sonu sarpa sarabilirdi. Catherine öksürüyordu; huzursuzlanıyordu da belki.

Çocuğu aldırıldığı gün, Dr. Planté'nin oradan çıkınca, Judith'in nereye gideceğini ayarlamak kolay olmadı doğrusu. Kimseye güvenilmezdi ki! Güvenilse bile böyle bir yükün altına girmesi herkesten istenemez ki. Evet, her şey tereyağından kıl çeker gibi kolayca geçecekti, hekim öyle demişti ama, gel de sen Martha'ya Judith'i sizin orada yatıralım de, Solange yüzünden olmaz. Ayrıca pansiyonerleri var, yakışksız iş. Sonunda Martparnasse Mezarlığının ardına düşen bir otelde bir oda tutmayı kararlaştırdılar. İş bitti mi bitti, Judith İsviçre'den geliyormuş gibi, bagajlarıyla taksiye atlayıp oraya düşeceklerdi. Paris'te hukuk okuyan bir kuzini de varmış meğer, hayalsever, akıllı bir karış havada taşralı bir kız, o da bir süre başında bulunacak.

Doktorun orada tam ameliyat hazırlıkları yapılırken, kaygılı Judith'e, akıl almayacak bir asepsi özrüne sığınıp mobilyalara

beyaz kılıflar geçiren o çok boyalı hemşireye rağmen, Catherine birdenbire Dr. Planté'ye dönüp sordu:

"Doktor," dedi, "beni de bir muayene etmek istemez miydiniz?"

Sırası olmasına hiç sırası değildi ama doktor şöyle bir dinlemede hiçbir sakınca görmedi. Öksürün hele, güzel... Nefes alın şimdi. Ciğerlerine kulak veredursun, bir yandan da hastanın göğüslerini elliyordu ufak ufak. Alışkanlıktan canım, kalbinin kötülüğünden değil.

İşini bitirince hiç de hayra alamet olmayan bir suratla doğruldu. Sakalını da karıştırıp duruyor. Bir süre diyeceklerini ağzında geveledi, söyleyemedi, sonunda baktı ki Catherine hastalığını biliyor, sözü uzatmadı artık:

"Benim diyeceğim bu, kavern* dediğimiz dert. Cadiou için iki satır bir şey yazıvereyim isterseniz. Aşağılık herifin biridir ya, kemik veremi konusunda üstüne yoktur. Stajımı onun servisinde yapmıştım da..."

Ameliyata gelinece, beklendiği gibi geçti o, tereyağından kıl çeker gibi. Gerçi Judith'in gözleri kayıp kayıp gidiyor, dudakları ketnetleniyordu ama o kadar da olurdu artık! Giderken Catherine'in çantasında, tabii Dr. Planté'nin kartı. Artık çocuk aldırmanın havası mı düşürdü içine bu ölüm korkusunu, bilemiyor, ama Cadiou'nun oraya dar attı kendini. Adam Melesherbes Meydanında küçük bir konakta oturuyormuş. Holde asılı bir Renoir, dört bir yanda da bir sürü Çin işi biblo, incik boncuk. Muayenehaneyse Floransa işi kına boyasıyla çağdaş günah çıkarma hücrelerinin besbelli en birinci geleni.

Muayene uzun sürmedi. Teşhisin konması da.

Hava değişimi gerekiyordu. Her gün şezlonga uzanmak. Ciddi bir rejim. Matmazel Simonidzé pislik istemiyorsa eğer... Çünkü yavrucuğum ölmek bir şey değil çekmek var, ağrı, iltihap, çilenin bin türlü... Ensenizde hazır bekliyor bunlar. En iyisi, dizinizi şimdiden şöyle hafif bir alçıya aldirmek. Kımıldamasın. Koch

* Cavern: Akciğer vereminde görülür. Kovuk.

basilinin ilacı bu, hareketsizlik. Evet, sağ ciğerinizin durumu da iyi görünmüyor gerçi, şezlong tedavisiyle, açık havada, Berck’de sözgeşi...

Ha bak, Profesör Cadiou, Berck’in havasının tertemizliğine o kadar inanırdı ki, varını yoğunu oraya yatırmıştı. Bir kliniği vardı orada, ayrıca bir otelde ve gazinoda da hissesi. Besbelli bu yüzden önüne gelenleri Berck’e gönderiyordu, veremlileri hasta oldukları için, başkalarını hastalığı önler diye.

Judith’in sağlığı düzelmekteydi. Yalnız ateşi eksilmiyordu hiç. Üstelik sinirliydi de, eninde sonunda, aldıracağı çocuğa yanıyordu galiba. Catherine’i deli eden de buydu işte.

O da yol hazırlığı içindeydi. Ölmek o kadar koymuyordu ama çekmeye, hele bu rezillikleri çekmeye katlanamazdı. İyisi mi, hadi Berck’e. Araya bir simsar koyup üç odalı bir villa tuttu. Otelde kalmayı canı çekmiyordu. İnsanın evi olursa başka tabii. Durumu Madam Simonidzé’ye açmak gerekmişti, öğrenir öğrenmez başladı mı iyi anneyi oynamaya! Katlanabilirsen katlan, çekilmez oldu çıktı. Catherine hareketini öne aldı bu yüzden. Judith’e hoşça kal demeye gittiğinde pek iyi görmedi nedense onu. Bir köşede hukuk öğrencisi kuzini oturmuş Claudine à l’école’ü okuyordu. Aklına birden bin türlü kötü şey geliveren Catherine onu bir kenara çekip Berck’teki adresini verdi, sonra fısıldar gibi:

“Bana ihtiyacınız olursa, telgraf çekin ha... Hemen gelirim,” dedi.

23

DÖNMESİNE kalmadı ki. Yerleştikten iki gün sonra bir telgraf, Judith fenalaşmış, acele bir sağlık evine kaldırmışlar, çok çabuk müdahale gerekmiş, ama dayanamamış zavalılık, sizlere ömür. Catherine’in dönmesine gerek kalmadı. Telgrafın arkasından upuzun bir de mektubu geliyor kuzenin; ayrıntılarla. Ölüm oldu mu kızcağızın ailesinde kullanıldığını göregeldiği, tüyleri diken diken eden tümcelerin birbirine karıştığı bir mektup:

“Hâlâ inanamıyorum öldüğüne... Gece uyanıyorum, düş mü gördüm acaba diyorum kendi kendime...”

Aslında Catherine’in tuttuğu Baisedieu villası birbirinden bağımsız iki ayrı bölümden oluşuyordu. İkinci bölümünde sahibi Mösyö Pirmin Baisedieu oturuyordu. Bu Mösyö Baisedieu, Ostende’deki Kursaal’da krupiyeymiş eskiden. Doğumu gibi gönlü de Belçikalı olduğundan, ellisine bastım mı bastım, gider, Blankenberghe taraflarında kıyıda bir yere yerleşirim, diye kurarmış. İlle deniz havası olacak. Ne var ki, bitişik bu ikili villanın handiyse bedavaya verildiğini tesadüfen öğrenince, iş iştir demiş, sınırı geçtiği gibi karısıyla birlikte gelip oraya yerleşmiş. Bahçenin de villanın da yarısını kiraya veriyor. Şimşir bir çit binayı ve bahçeyi çepeçevre çevirmiş, bahçenin öteki ucunda beyaz boyalı ikinci bir kapı daha açtırdığından her iki bölümün de ayrı kapısı var. Zaten kiracıların ev işlerini de kendi hizmetçisine gördürüyor hep, Catherine’le de âdeti bozmadılar. Yalnız Madam Baisedieu’nun gözü bu matmazeli tutmamıştı pek. Kalkmış Berck’te kadifeler giyiyor, olacak şey mi bu?

Mösyö Baisedieu’ysa şimşirlerin arkasından, sinsi sinsi, Matmazel Simonidzé’ye gelip gideni gözetliyor, kafasını sallayıp dudaklarını ısıırıyordu.

Dizindeki alçıdan ayağı kazık gibi, elinde baston filan, ama Catherine plajda, kumlar üzerinde, çabucak bir sürü ahbap edinmişti. Hani bir hafta insanın adamakıllı sıkı fıkı, burun buruna yaşayıp da sonra sonra boşladığı rastgele ahbaplardı bunlar. Çok geçmeden daha başka türden ilişkileri oldu ama gözüne ilişen bir afiş onu bir anarşist toplantısına çekti götürdü: Salonda şöyle bir elli kişi vardı, Lille’den gelmiş kimseler, Berck-Ville’den işçiler, memurlar vs. O akşam tartışılacak konuyu hiç umursamıyordu Catherine (oysa ne de önemli bir konuydu, grev hakkı konuşulacak. Sendika grev kararı aldığı zaman bireyin özgürlük derecesi tartışılacaktı; greve rağmen çalışmaya devam edilip edilmeyeceği.) Oysa düşüncelerden çok insanlara ihtiyacı vardı onun, dü-

şünceleri yüzünden aralarında kendini yabancı hissetmeyeceği kişilere...

Toplumsal sınıfların varlığını bile harıl harıl yadsıdığı halde Catherine'in bu işçilerle konuşmaya, hele ille de anarşist işçilerle konuşmaya ihtiyaç duyması bir garip ihtiyaçtı hani. Ortaklaşa bir dil, bir kültür vardı aralarında, Proudhon'dan Nietzsche'ye, üzerinde uyuştukları üç beş tümce çıkıyordu muhakkak.

O yaz ortalık *Panther* kruvazörünün Agadir'e gönderilmesi yüzünden altüst olmuştu. Krupiyeye Baisedieu'yü dinlerseniz, savaş aranıyordu Almanlar. Başkan Fallières'in Toulon'daki bir şölenle yukarıdan konuşmasına bayıldı:

"Öyle miraslar vardır ki reddedemez insan, reddederse kimse- nin yüzüne bakamaz çünkü" demesine. Almanların zaten ödleri patlamıştı galiba, eylül başlarında, Berlin yakınlarında yüz bin- den fazla bir kalabalık savaşa ve Vilhelm'in Fas politikasına karşı gösteriler yaptı. Savaşın önüne geçilmiş oldu: Yaşasın Fransa! Ya- şasın Fransa, ama böyle karışık bir zamanda, bedava olmasa da, insanın evinde Matmazel Simonidzé gibi bir yabancıyı, hem de Berck'te ne kadar mikrop varsa, askerlik düşmanı varsa hepsini başına toplamış bir yabancıyı barındırması yakışık alır mıydı? Üstelik durum Fas'ta yatıştır gibi olmadan Balkanlar kaynamaya başlıyordu. Ne olacaktı Doğudaki çıkarlarımız? Kahvede Mösyö Baisedieu'nün dostları, ya ya, diyerek kafalarını sallıyorlardı.

Kısacası 1911 sonlarına doğru villa Baisedieu'ye gelip giden- lerden ne ev sahipleri hoşnuttu ne de polis. Berck'te halkın en ne idüğü belirsizleriyle ilişkiler kuran bu yabancı kadın üzerin- de önemle duruldu. Durum, Arras Emniyet Müdürlüğü'ne rapor edildi, Paris'e yazıldı; Matmazel Simonidzé konusunda oradan verilen bilgileri görünce Emniyet Müdürü parmağını ısırды kaldı, ama elinde belirli olgular olmadığına göre nasıl harekete geçsin- di? İnsanın evine yalnızca işçilerin gelip gitmesi bir suç değildi ki! Matmazel evin kirasını düzenli olarak ödemekte. Fahişelik ediyor diyemezsin, öyle bir durumu yok. Mitinge katılması der- sen, o da yeterli sayılmaz.

Ama yine de boş bırakmadılar, ekim sonlarına doğru bir müfettiş ne olur ne olmaz düşüncesiyle Baisedieu'lere gelerek kiracılarıyla uzun uzun konuştu. Ansızın patlayıveren Türk-Bulgar savaşına karşı yapılan kışkırtmalara Matmazel Simonidzé niye karışmıştı acaba? Elbette, elbette bu konuda kimse bir şey diyemezmiş ona, bir Fransız-Alman çatışmasına benzemezmiş bu. Balkan politikası üzerinde istediği gibi düşünmekte özgür sayılmış, falan, filan, ama polisin eve gelmesi Mösyö Baisedieu'nün Catherine'e iyice içerlemesine yetti, yetti de arttı bile. Ateş olmadan duman çıkmaz, değil mi? İster misin günün birinde havaya uçursun evleri, ne yaptığı belli mi kadının, karşılık vermiyordu yazdıklarına.

Ne var ki Catherine yıllığına tutmuştu evi.

Tedavisi ilerliyordu. Yakında dizindeki alçıyı çıkaracaklardı. Bazı bazı, on sekiz ay önce Laennec'de bir sabah çabucak konuvermiş teşhisten kuşkuandığı oluyordu, yılgnlık krizleriyle birlikte geliyordu ara sıra bu kuşku. Binbaşılığa yükselen Thiébault ona yazıp durmaktaydı. Ama karşılık vermiyordu yazdıklarına.

Sonbaharla birlikte havalar serinlemişti. Villa Baisedieu'de kok kömürü yakarak ısınyıyorlardı. Catherine akşamlara kadar yataktan çıkmak bilmiyor; sigara içiyor, kitap okuyordu. Daha yirmi beşindeyken yaşantısı annesinin kırkını geçtikten sonra yaşadığına benzemeye başlamıştı. Evin hizmetçisi Melaine, adamakıllı güzel buluyordu onu, patronların orada arkasından söyledikleri onca kötülüğü iştince büsbütün esrarlı, daha da sevimli gözüküyordu Matmazel gözüne. Zaten zevk için geliyordu yanına, bir geldi mi de gitmek bilmiyor, orada geçirdiği saatlerin hesabını tutmuyordu.

En çok canını cezireye soktuğu şey de Matmazelin parasını çarçur etmemek. O yıl ortalık ateş pahası: Ev kadınları pahalılığa karşı çıktıklarından çarşıda kavga bile oluyor. Bir komite kurmuş bunlar. Mélanie de girmiş komiteye. Uzun uzun Catherine'e anlatıyor artık, nasıl dün şunu şunu almayız diye diretmişler de,

ertesi gün satıcılar, bakmışlar pabuç pahalı, nasıl yelkenleri indirivermişler.

Baisedieu'lerde, onun aleyhinde konuşulanları da Catherine'e taşıyor. Bir keresinde Matmazelin bomba yaptığı doğru mu, diye sordu hatta. Yedi kardeşmişler onlar, bir balıkçının kızları, kız kardeşlerinden ikisi kötü yola düşmüş, hanidir haberlerini alamıyorlar, genelevlere mi düştüler nedir! Onun küçüğü Anzin'li bir madenciye varmış. Öyle de surat fukarası ki zavallı, avuntuyu sofulukta bulmuş. Hem söylüyor, hem gülüyor. Ha bak güzel ol-saymış Matmazel gibi, bütün erkekler ardından koşarmış onun, o da gösterirmiş onlara dünyanın kaç bucak olduğunu. Matmazelin dizi nasılmış acaba? Alçı çıkarılınca çok tuhafına gitse gerek? Hani ya, ovacaktık? Hadi, Mélanie başlıyor ovmaya. Catherine'de beğenmediği tek bir şey var zaten, o da sigara izmaritlerini rast-gele şuraya buraya atışı.

25 Kasım sabahı, her sabah olduğu gibi Mélanie gazeteleri ve sütünü getirdiğinde, Matmazel yataktaydı, gazeteleri aldı oku-maya koyuldu. Yine de Allah'ın belası izmaritleriyle batırmıştı her yeri; ne de pis kokuyordu ortalık. Mélanie tam açmıştı ağzını yummuştu gözünü ki, Catherine'in sırtında uzun ipekli geceliği-yle yataktan ansızın doğrulduğunu, yataktan atlayıp çekmeceleri paldır küldür boşaltarak çıkardıklarını bavuluna doldurduğunu gördü.

Epi topu bir buçuk saat kadar sonra Catherine trendeydi, açmış önüne yeniden okuyordu gazeteyi: Genç bir çift, Mösyö Lefrançois-Heuzé'yle eşi Paris'teki evlerinde ölü bulunmuşlar-dı, neden olduğu da bilinmiyordu. Catherine'in aklı fikri Mart-ha'daydı elbet.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

VICTOR

OLANGE'LA kocası evlerinde öyle bir durumda bulunmuşlardı ki, ne diyeceğini şaşırıyordu insan; intihar mı yoksa kaza mı? Gazetelerin garip açıklamalarına bakılırsa, ölümlerine bir ilaç sebep olmuştu, ama hangisi, orası açıklanmıyordu. Gazeteciler asıl ölenlerin ailelerini anlata anlata bitiremiyorlardı, oldukça da abartarak Flandres'daki sanayici sosyetesinin en soylu ailesi diye tanıtmışlardı onları. Sözde üstü kapalı sözlerle Martha'nın pansiyonundan da, evlenmeden Solange'ın orada oynadığı rolden de söz ediliyor; hele bu evlenme bir çeşit XX. yüzyıl aşk serüveni gibi sunulurken, acıklı sonu dolayısıyla araya Baudelaire'den dizeler bile sokuşturuluyordu, ne küstahlık!

Gardan doğru Martha'lara indi Catherine, ama evde yokmuş, Miss Baxton karşıladı onu; elliymiş yaşı, hafif kolalı dik yakası ve önlüğüyle, adamakıllı ihtiyatlı davrandı İngiliz matmazel, ağzını iyice sıkı tutuyordu ama, sözlerinde, ölenlere acımdan çok, yönettiği işletmenin şanına acaba bir zarar gelir mi kaygısı hissediliyordu. Gazetenin biri neler yazmış neler; sözde Solange, pansiyonda kalan yabancı kızları Louvre'daki, Annales'daki derslere götürüyorum diye alıp alıp erkeklerle buluşmaya götürüyormuş, daha da kötüsünü yapıyormuş hatta, Solange'ın, Martha'nın ve Miss Baxton'ın pansiyoner kızlarını alıp da randevu evlerine götürdüğü iddiası çileden çıkarıyordu İngiliz. Sözde genç kocası eşinin bu geçmişini öğrenince dayanamayıp kendini öldürmeye karar vermiş, karısını da kendisiyle birlikte ölüme sürükleyivermiş. Buna benzemez daha neler!

Catherine, Martha'nın halini merak ediyordu asıl. Acaba, Blaise Jonghens'in ölümü sırasında yaptığı gibi, Mösyö de Houten, o kadar sıkı fıkı olduğu Emniyet Müdürüne rica ederek bu söylenkilere bir son veremez miydi? Bu söz ağzından henüz çıkmıştı ki,

Mösyö de Houten'in, Nancy olayı sırasında kendisi için yaptığı girişimlerle Blaise-Desgoffe Sokağına o polisin gelişi arasında ilk olarak bir bağlantı kurar gibi oldu Catherine.

Mösyö de Houten mi? Adını daha iştince dudak büküyordu Miss Baxton. İşin en can sıkıcı yeri de orasıydı ya. Bu koşullar altında Emniyet Müdürü Mösyö Lépine ne gibi bir iyilik yapabilirdi ona? Bu koşullar altında mı? Hangi koşullar? Ha Matmazel Simonidzé'nin haberi yoktu sahi; bu sabah, habersizce Mösyö de Houten'in evinde bir arama yapmışlardı da. Miss Baxton özellikle habersizce sözcüğünün üstüne basıyordu, kibar insanlar arama yapmaya gelmeden haber verir gibilerdendi bu basış.

İyi ama ne münasebet canım? Ne münasebet olduğunu Miss Baxton ne bilsin. Galiba bir ilişki varmış ölenlerle bu arama arasında. Sözde Mösyö Lefrançois Hauzé, Mösyö de Houten'e bu sonuncunun içinde ne olduğunu elbet bilmediği bir paket teslim edesiymiş. O kahrolası şeyden yok muymuş meğer içinde; uyuşturucu madde diyorlar. İşin doğrusunu besbelli Martha anlatır Matmazel Simonidzé'ye. Morga kadar gitmişti de.

Martha'yı tanıyabilene aşkolsun. O gitmiş sanki yerine ihtiyar bir kadın gelmiş. Betbeniz mum gibi, yüzü gözyaşlarıyla yol yol. Bir yerde duramaz hale geliyor, yığıldığı yerde kalıyor, parmağını oynatamayacak kadar halsiz. O odadan o odaya. Pansiyonerlerine görünmek de istemiyor hiç. Bereket Miss Baxton var da gündelik işleri çeviriyor işte. Martha, ölen kendisiymiş gibi konuşuyor; bütün tümceleri geçmiş zaman kipiyle. Acının verdiği şaşkınlıkla Blaise'le Solange'ı, ikisi tek ölülmüşler gibi iki felaket arasından yıllar geçmemiş gibi birleştiriyor. Solange'ı anışı, sanki o ufacak bir kız çocuğuymuş da yine bir kabahat işlemiş gibi. Bütün bunların üstünde, hepsinin üstünde başka bir kaygı, kaygı ne sözcük, bir dehşet yiyip bitiriyor içini. Joris'i tutuklayacaklar mı? Canım olur mu bu, ne istiyorlar Joris'ten? İftiranın büyüğü, bir tertip. Fransa'ya ne büyük hizmetlerde bulunduğunu bilmiyorlar mı? Daha geçen 14 Temmuzda Légion d'honneur nişanının şövalye rütbesini vermediler mi kendisine? Yabancı sıfatıyla ama olsun,

verdiler ya! Alt tarafı yaptığı ne bir ihtiyatsızlık, kayınbiraderinin bir emanetini alıp saklıyor, saklamasın mı, kayınbiraderi tanınmış adam, sosyete adamı, koskoca iplik fabrikatörü... Zavallı Joris ne bilsin. Arkası kötü gelmeseyse bile (iki gün sonra, pazartesi sorgu yargıcına çıkacak) Martha sorumlu hissediyor kendini.

Catherine, Mösyö de Houten'in işlerinin aslını esasını hiç kurcalamamıştı, şimdi de merakından çok Martha'nın aklından az önce morgta gördüğü iki ölüyü uzaklaştırmak için sordu, otopsi yapılacaktı ya, önce bir kere göstermişlerdi, o da aklına geldikçe durup durup hıçkırıyordu.

Joris yabancı bankalarla yatırım yapmak için sermaye arayan girişimciler arasında aracılık ediyormuş. Fransız hükümetini de böyle borç aranırken kendine bağlamış zaten. Ayrıca yapmadığı iş de yokmuş: İhracat, ithalat vs. Ne olursa, ne bulursa onu alıp satıyor. Anadan doğma tüccar adam, elini neye uzatsa altın kesiliyor. Martha'nın, Joris gibi bir adam Solange'inki gibi bir evlenmeyi ayarlarsa nasıl olsa mutlu bir evlenme olur bu, diye düşünmesi bundan değil mi? Ağlamaklı, o yalvaran gözlerini Catherine'e çevirip çevirip soruyor:

"Solange için söyledikleri yalan olamaz mı, yalan, mutlaka yalan, Allah aşkına yalan de bana!"

Başını yastıklara yastıklara gömüyordu. Asıl onu dehşete düşüren Solange'in ölmesinden çok, yıllar ve yıllar boyunca aldatmış olması, böyle garip bir yaratık olmasıydı... Catherine'in aklı alıyor muydu böyle bir şeyi? Ama Martha'yı asıl yıkan, en çok şaşkına çeviren, uyuşturucu madde sorunuydu. İki kişinin birden ölümüne yol açtığına göre yadsınamaz bir şeydi bu, ama açıklayabilmek olanaksızdı. Solange'in uyuşturucu madde düşkünlüğü olsaydı anlaşılmasaydı mıydı canım? Pierre'di düşkün olan, demeye de dili varmıyordu; çünkü onu hanidir tanıyan Joris, hiç böyle bir huyu olduğunu fark etmedim, diyordu. Ya Joris'e bir şey olursa?.. Allah saklasın! Sivil bir müfettiş Martha'lara gelerek Joris konusunda sorguya çekmişti onu. Ne ayıp, ne ayıp!

Başını Catherine'in omuzuna yaslamış, usul usul ağlıyordu Martha. Bugüne kadar Joris'le yaşadıkları hayat, içine kimseyi sokmadıkları özel ve şahane bir ülkeydi sanki. Şimdiyse zart zurt eden bir polis çıkagelmiş, soruyor da soruyor, nesi var nesi yoksa öğrenmek istiyordu. İğrenç herif! Daha ağzını açar açmaz:

“Houten'in bir uyuşturucu madde kaçakçısı olduğunu bilmediğini iddia etmeyeceksiniz herhalde?” dememiş miydi?

Catherine, bir ara Blaise-Desgoffe Sokağına, eve uğradı; şans bu kadar olur; Mercurot yeniden Paris'e atanmıştı ya, annesi Hélène'e ev yerleştirmeye gitmiş. O da çarçabuk Martha'nın yanına döndü. Fakat bütün bu olanlarda öylesine korkunç, öylesine iğrenç bir şeyler vardı ki, geceyi yalnız geçirmek isteği veriyordu ona, tek başına, başını dinlemek.

O tatsız tuzsuz Solange'in, o Judith'in pisipisine uğruna can verdiği kocasının bir dram kahramanı olabileceğini içine yatıramıyordu bir türlü. Karısının daha önce hovardaları olmuş olmamış, umursar mıydı o gemi aslanı? Gerçekten bu yüzden öldürmüş olabilir mi karısını? Bu soruların arkasında bir yerlerde Joris de Houten'in suratı, polisle ilişkileri, gelen sivil müfettişin suçlamaları belirip belirip kayboluyordu.

Catherine hastalanalı sık sık kendini öldürmeyi düşünmüştü; üstelik kendini öldürenlere çok derin bir saygı duyardı o; intiharları kınayan *burjuva kafasına* da bozuluyordu çok. Ne var ki şu ikili ölümün çevresinde, hiçbir büyüklüğün olmaması bir yana, oldukça bulaşıklık seziyordu bu sefer.

26 Kasım Pazar gününü Martha'yla geçirdi, onlarda; çevrelerinde bir sürü anı, çocukluk öyküleri, ölünün şimdiden daha bir güzelleşmiş yüzü, Catherine ne yapsa ne etse o koskocaman, o saçma hiçliğini unutamıyordu bu kızın, gözlerinin önünde de hep o içten pazarlıklı bakışları... Kısacası 26 Kasım Pazar günü, “aman ne derler” düşüncesinin yürekler acısı ama esaslı bir yer tuttuğu anlaşılabilir bir felaket, bir çarçur etme havası içinde sönüdü gitti. Akşama doğru bir bozgun daha sükun etti, ne de olsa

pazar özgürlüğü sona eriyordu, onun yenilgisiydi bu. Catherine metroya binmek için yürüyerek La Motte-Picquet-Grenelle istasyonuna geldi. Sokaklarda kalabalığın oradan oraya o hüzünlü sürüklenişi, tepesinde kararsız bir de yağmurek, Bulvardaki iki katlı ve iğrenç otellerde odalar ateş pahası ya, havai metronun altındaki sıralar burun buruna çiftlerle dolu, istasyonun yamacında bir kemancı, bir akordeoncu, bir de şarkıcı, ortaya pampalardan söz eden bir tangodur salıvermişler, dört bir yanlarında üşümüş akşam insanları.

Catherine de, yosmalar, bahriyeliler, istemeye istemeye Duplex kışlasına dönen askerler ve esnaf kılıklı öbürleri gibi bir zaman oyalandı orada. Sonra birden dayanılmaz bir hal aldı durum, dayanılmaz ve zalim: Çalgıcılar, Fragson'un son günlerde milletin dilinden düşmeyen neşeli bir şarkısını çalmaya başlamışlardı. Catherine istasyonun merdivenlerine doğruldu, çıktı.

Bilet gişesinde kuyruğa girmek için gazeteci kadından bir akşam gazetesi almıştı; metroda, Cambronne'a yaklaşırken okuyayım diye açtı. Pencerelede, kara kara ev yığınları arasındaki uğursuz genelevlerin ve barların ışıkları titreşip duruyordu.

İşte Catherine 26 Kasım 1911 sabahı, o sabah yani, Paul ve Laura Lafargue'in kendi istekleriyle hayatlarına son vermiş olduklarını böyle haber aldı.

2

CATHERINE, Lafargue'dan yalnızca *Le Droit à la Paresse*'i okumuştı. Kendisini de bir kerecik, o da bir mitingde görmüştü. Fakat anarşist arkadaşları arasında hemen herkesin yüklenmediği ve kin duymadığı az bulunur işçi önderlerinden biriydi o. Ayrıca ihtiyar Marx'ın kızı, bütün bir ömürlük çalışma arkadaşı Laura'nın, Lafargue'in yanı başındaki sürekli varlığı yok mu, hoşuna gidiyordu Catherine'in, geleceğin toplumunda kadının oynayacağı rolün bir simgesi gibi görüyordu onu. Nasıl birlikte yaşadılar, çalıştılsa, işte şimdi de birlikte ölmek istemişlerdi.

Kendi aralarında meğer uzun yıllar önce kararlaştırmışlar bunu yapmayı. Kocamak korkusuna, günün birinde elden ayaktan düşmek kaygısına hep ona güvenerek karşı durmuşlar. Lafargue'ın yetmişine basması hayatlarının sonu olacaktı. O andaki sağlık durumları ne olursa olsun kulak asmayacaklarmış hiç. Karar mı karar. Ve yıllar yılı, onca mücadele arasında hep bu işin böyle biteceği inancıyla yaşamış durmuşlar; taa uzak komün günlerinden beri, hani Lafargue'ın o yeniyetme sömürgeli beyaz haliyle akıp akıp Londra'ya geldiği, dilinin ikide bir sürçmesiyle Karl Marx'ı basbayağı bezdirdiği günlerden; babasının biraz biraz bıyık altından gülerek "Bu bizim kız kocasındaki ateşi bir hale yola koyar," dediği Laura'yla o sakın ve sağlam Laura'yla evlendikleri günlerden beri böyle süregelmış bu; birlikte kovuşturuldukları, her yerden kovuldukları, o sabırlı Laura'nın, babasının eserlerinden bölüm bölüm çevirdiği büyük düşünceleri kocasının belki romantik ama iyice ateşli bir dille yeniden yazdığı yıllar ve yıllar boyunca hep böyle süregelmış, işte, yaşlılığa karşı bu gizli komployu sürdürüp getirmişler için için.

Yıllar öncesinden kararlaştırılmış olan o gün gelince de basıp gittiler. Ufacık bir kır evinde, ölümlerini haber verecek, önceden Lafargue'ın yazıp imzaladığı telgrafi bahçivana bırakıp, hem çekmesini de sıkı sıkı tembihleyerek.

Bu yalın, bir bakıma uçsuz bucaksız hikâye, Catherine'in iç dünyasında derin ve garip titreşimler yapıyordu. Uykusuz geçmiş bir gecenin sabahında sanki boncuk boncuk kuş cıvıltıları, ısıltılı ve müthiş! Durup durup düşünülmüş taşınılmış, oldukça akla yakın bu intiharı alıyor, iki genç burjuvanın o biraz uyuşturucu madde, biraz önyargı, oldukça da alaycı kaderin acı oyunu demek olan karanlık sonlarının karşısına koyuyordu.

Ölüm, ılaçtır iltihaptır uzayıp giden berbat bir zincirin ardı sıra gelmedi mi hiçbir şey demek değildir ya, iki yıldır haberli olduğu için aralıksız onu içinde duyan Catherine, Lafargue'ların ölümünden hisse kapıyordu düpedüz. Acımsı ve ağır bir kesinlik

buluyordu onda; bir kere her yanıyla intihara saygılı olduğundan, ikincisi onun karanlık sihrine dayanamadığından; hiçbir şey de önleyemezdi bu duygusunu.

Aslında Marx'ı izleyenlerin, yaşayışları ve düşünceleriyle gönüllü ölümleri arasındaki karşıtlığı görmemesi olanaksızdı. Çünkü ne kadar garip görünürse görünsün, ona da bulaşmıştı bu görüşler, o da böylesi yaşıyor, bu yaşantıyı duygusal olarak onlarla paylaştığı ölüme iyice yakıştırıyordu: Anarşiyle sosyalizmin ortaklaşa sınırında her iki yanla alışverişi olan bir yaşantıydı bu. Kendilerini öldürmüş olmaları, daha da insancıl kılıyordu gözünde onları. Bir yerde sınıfları da birdi zaten. Catherine bütün geceyi evde onlardan ne bulabildiyse okumakla geçirdi, Laura'nın bir *Manifesto* çevirisiyle, Paul'un Victor Hugo üzerine bir söyleviydi bütün bulabildiği.

Kafasının içi, 1848'den bu yana işçileri örgütlenmeye ve ayaklanmaya çağıran o tümcelerle dolu olduğu halde, soyunmadan sofada öylece uyuyakaldı. İntiharı ve ölümü unutmuştu.

Blaise-Desgoffe Sokağındaki ev kaloriferli değil ya, gece soba da sönmüş, sabah ayazında titreyerek uyanınca aklına ilk gelen uyuşturucu maddelerin verdiği karanlık can çekişme sırasında, umut, zevk, neleri varsa dağılıp gitmiş Pierre'le Solange oldu. Sokaktan sundurma altlarında çın çın öten çöp tenekelerinin boşaltıldığı işitiliyor, sütçüler kaldırımlarda korkunç bir güğüm şamatası koparıyordu.

Ateşi canlandırmak olanaksızdı. Uzun bir gün başlıyordu böylece.

İnsan, gereğinden erken uyanıp da uykusu kaçarsa, sabahın ilk saatleri bir türlü geçmek bilmez. Bekle ki o tembel evren de ağır ağır uyanıp yaşamaya başlasın. Annesi ortalarda yoktu, ama dağınıklığının olması Catherine'e evin diken gibi batmasına yetiyordu. Duramadı daha fazla, başını alıp çıkmayı yeğledi. Evlerinde banyoları yoktu, yıkanmak için gerekli öteberiyi alıp çarşı banyosuna gitti, gitti ama henüz erken olduğundan ortalıkta kimseler yoktu; açılmasını beklemek gerekiyordu; sabır.

Önce işe gidenlerin sokakları dolduran ilk telaşına bıraktı kendini. Rennes Sokağında bir ekmekçi dükkânı buldu, önünde oyalandı. İşçiler, memurlar kendilerini telaşlarına kaptırmış, önünden harıl harıl geçiyorlardı. Catherine'in iki gözü iki sinecti sanki gidip gidip nar gibi kızarmış taze ekmeklere konuyordu. İşte her sabah yenilenen bir oyun, her sabah yeniden başlayan günlük hayat... Catherine'in hiç ama hiç katılmadığı. Başlıyor öksürmeye, bir yandan da uzun uzun ekmekleri tekerlekli sepetine yığmış sokak sokak gezdirmeye hazırlanan lacivert önlüklü bir kadından gözlerini alamıyor.

Bir aralık kalabalık seyrelir gibi oldu. İki iş başı arası olmalıydı. Kahvelerde iskemleler boşalıyor, tezgâhtaysa birtakım kadınlı erkekli topluluklar, ufak ufak sımsıcak bir sıvı içiyorlar. Saint-Sulpice'in oralarda dolanıyordu Catherine. Sıra sıra din iman dükkânları, din iman dükkânlarında sıra sıra alçı heykeller, öyle bir İsa, Meryem, Saint-Paul kalabalığı ki sinirine dokunuyor sonunda. Al sana işleri tıklarında olan bir ticaret dalı daha; kapıcılar kapı önlerini süpürmeye çıkmış. Alandaki zincirlerin ardı sıra yoksul ama efendice giyinmiş birtakım insanlar sabırla tramvay bekliyor. Sırası gelen gidecek. Beride kocakarılar, fare deliğine girmesine kiliseye girmekteler.

Catherine, içinde sabunu, lifi, tuz torbası, mışıl mışıl uyuyan çantasıyla Saint-Germain-des-Prés'nin orada bir kahveye girdi, oturdu bir ara. Kahve getirdiler, biraz da ayçörekleri. Garson, saplı süpürge ucuna tahta bezini sarmış, bir yandan da ayaklarına ayaklarına yerleri siliyor. İster istemez, o da, adamın hareketlerini izlemeye kaptırdı kendini. Bütün gece düşünde gördüğü Laura Lafargue'in çevirisinden akılda kalmış tümceler kafasının içinde uğuldayıp duruyordu. Hadi canım sen de! *Kadının basit bir üretim aracından başka bir şey olmadığı* bu dünyanın sonunu görmeden geberip gidecekti besbelli. Paul ve Laura Lafargue ölmüşlerdi ama işte yine Bon Marché mağazasında çalışanlar acele acele Boucicaut alanına doğru yürüyorlardı. Saat sekizi vurdu. Hele şükür, Pour Sokağındaki banyoda girip yıkanabilirdi artık.

Uzun uzadıya yıkanıp paklandı, üstelik sonra bir ara yeniden eve uğrayıp bir süre de oyalandı ama saat dokuz buçuğa doğru yine sokakta buldu kendini. Martha kalkmış mıydı acaba, aslında uyuyor olmasını dilemek gerekiyordu ya!.. Hem onu Martha'ya böylesine bağlayan neydi Allah aşkına? Martha'nın gözü Mösyö de Houten'den başkasını görüyor muydu ki! Baksana ölü kız kardeşi bile onu Joris'in hayatını berbat ettiği ölçüde ilgilendiriyordu ancak. Berck'te uzun yalnızlık aylarını su gibi geçirmişti de Catherine, şimdi bir sabahın uçsuz bucaksızlığıyla karşılaşınca ilk olarak dehşete kapılıyordu. Hayatı? Hayatı neydi ki, hayatta kalmaya değsin? Düzenli düzensiz, nasıl olursa, Mösyö Simonidzé'nin Bakü'den gönderdiği, onunsa bir kere bile üstünde durmadan çantasına koyduğu aylıklar, artık şafakla bir çalışmaya koşan onca insanı gördüğünden midir nedir, birden ağır gelmeye başlamıştı ona. Sekiz yıl önce Cluses'de silahlar atıldıktan sonra kafasında yeşerip de nasılsa sonradan unuttuğu düşünceler yeniden kımıldıyordu içinde. Kimlerle yaşıyordu o? Martha'yla, sonra o polisin bildiğini bilen, uyuşturucu madde değilse bile mutlaka para kaçırان ne idüğü belirsiz Joris'le mi? Ahmakça bir dramın kahramanları, ciğeri beş para etmez Solange ve Pierre'le mi? Paris'te olduğu kadar Berck'te de aralarına bir yabancı olarak girip çıktığı anarşistlerle mi? Belleğinin derinliklerinde bir yüz, Savoie'lardaki o ufacık odada, oğlu öldürülmüş ananın yüzü hayal meyal beliriyor. Bakü geliyor aklına, işçilerin, hem de anaları da olan işçilerin yaşadığı bir Bakü, her ay üstü başı işaretlerle dolu bir havale kâğıdının postaya verildiği; verilmekle de kalmayıp akıl sır ermez bir sürü işlemlerle büro, sözleşme, kira, denetleme derken ta oradan günün birinde Paris'e ulaştığı, postaneden yine sabahın köründe kalkmış bir postacı tarafından alınıp Madam Simonidzé'nin nedendir bilinmez yıllardır hayal kurup sigara içtiği ve sigara içip hayal kurduğu apartmana kadar iletildiği geliyor aklına bu havale kâğıdının.

Bu düşünce bulutları, Martha'nın sızlanması, *olayı* enine boyuna anlatan gazeteler ve Mösyö de Houten'in sorgusu, derken

akşamı ettiler. Akşam yemeğine doğru yalnız kaldı Catherine. Bir ara gidip Jean Thiébault'yu görmeyi düşünmemiş değildi ama sonra büyük bir öfke kapladı içini, bıkıp usanmıştı artık bu adamdan. Askerî okulun oralarda bir yere girip yemeğini tek başına yedi.

3

SIRTINA giren bir batır, hanidir geriden geriden aklını fikrini alan o hastalığı hatırlatıp dursa da, eve dönmeyi bir türlü çekmiyordu Catherine'in canı. Saat ya dokuz ya on olmak üzere. Invalides Kışlasına askerler dönüyor. Kahvelerden dışarı uğramış cızıltılı fonograf şarkıları, içeride ya bilardo başında, ya kızların yanında çekişen son müşteriler.

Gecenin ayazı altında bir uçtan bir uca bomboş yatan meydan. Catherine rıhtım boyunca uzandı. Paris'in bu tarafları lüks bir bölgeymişçesine تنها. Karşıda, Cours-la-Reine'de, ne idüğü belirsiz bir hareket göze çarpıyor, hayata benzer bir şey, gece yosmalarının gidip gelişi. Oysa sol kıyıda şehir taş kesilmiş sanki, Seine'in suları da başka yerlerde olduğundan daha kara.

Magic-City lunaparkından eğlenceye çağıran hüzünlü bir ses. Pazartesi akşamı. Orası da bomboş olsa gerek. Atış stantlarından tüfek sesleri, çadır tiyatrosu kapılarından tadımlık gösteri, ara sıra müzik filan ama atış yapanlar orada çalışanlar besbelli... Catherine hepsinin önünden geçti bunların, Scenic-railway'in patırtı sağanağından da. Alma köprüsünden sonra gece daha bir aydınlıktı. Eiffel Kulesinin ayağı dibine de böyle varılmıyor mu? Ya Seine nehri? Beride içi dışı eski boğulmuşlarla dolu nasıl da kayıtsız akıp gidiyor.

İyi ama ırmağın akışı boyunca, Catherine, kendini kaptırmış da neyi izliyor böyle? Yağmur çiseliyor. Kuğular adasının orada tekne mavna kalabalığından oluşmuş cüce bir yüzer gezer cumhuriyeti var ya, tam onun üzerinde bir ışık töreni gereğiymiş gibi iki metro pırıl pırıl karşılaşıyorlar. Gitmek, daha uzağa gitmek.

Catherine şapkasını çıkarmış, havanın buz kesen nemliliğini hiç umursamıyor sanki. Sokak lambalarının seyrek yansımalarında, nemli saçları Seine'in suları kadar koyu ve karanlık.

Mirabeau Köprüsü'ne gelince sağ kıyıya geçmek istermişçesine rıhtımı bıraktı; ama nehir gecesinin nasıl aktığını görmek istediğinden olacak, köprünün ortalarına doğru, hem de akıntı tarafına, korkuluğa yaslandı. Hemen altında anafolar çevire çevire akıp giden sular. Hani insanın düşünde bazen ayağının altında taban kayar gibi olur ya, işte öyle bir duygu. Catherine'in düşünceleri de ırmağın her kıvrımına yerleşe yerleşe akıntı boyunca akıp gidiyordu. Çok gerilerden, çocukluk günlerinden taa bugüne, bu uzun, bu bitmek tükenmek bilmeyen güne kadar uzanan karanlık dönemeler...

Sonra, böyle bir şey yapmayı aklından bile geçirmediği halde, şapkasını birden boşluğa savurdu; önce şöyle bir gitti şapka, arkasından döne döne suların koynuna gömüldü. O uzaklarda bir yerde var sayılan denize doğru sürüklenip gidişini göremedi pek. Gecenin ortasında başı açık kalmıştı. Anafora kapılmış dönüp giden şapkasını imgeleminde izliyordu yalnız. Bir yandan da bütün varlığıyla Cluses'ün anısını, hayatının kaydığı anları yaşamaktaydı; askerlerin, elde silah, alevler içinde yanan eve saldırdıkları o an yok muydu, o yaralıların toz toprak içinde uzanıverdikleri, güneş ışınlarının sarı bir köpek yavrusu üzerinde oynastıkları an, işte o anda, o sağa sola koşuşan kalabalığın ortasında, bir şeyler kırılmıştı içinde, bir şeyler hem de bir daha düzelemez onarılamaz bir biçimde kırılmış gibi geliyordu ona.

Evet, o anda yolların kesiştiği bir yol ağzında buluvermişti kendisini; sınıfından kopmuştu, bağlılığını yitirmişti onlara. Düşünmek, adamakıllı düşünmek *istese de* bağlı sayamıyordu kendini artık; ne var ki bu kopuştan hisse kapmasını bilememiş, başka bir yere de bağlanamamıştı. Sanki bir meraktı ondaki, yalnızca bir yolcu merakı, o kadar. O yüzden de bağlı bulunduklarının, bugün bile bağlı olduğunu tiksinti ve dehşetle hatırladıklarının düşmanlarıyla doğru dürüst ilişki kuramamıştı.

Önemsiz de olsa, yaşanmış hayatının alıştırdığı rahatlıklardan geçemediğindendi bu. Bir yosma gibi, ya sırtıma giyecek entari bulamazsam korkularına düşmüştü. Aslında, yaşantısını vagon gibi ardına taktığı o ulu kavram, özgürlük kavramı da eninde sonunda tembellik etmek demekti onun için, tembellik etmek, avare dolaşmak, daha da ötesi, Bakü'den gelen o havale yok mu, işte o, (istese de istemese de) onu koptum sandığı yerde, ayrıldım sandığı safta tutan o havale demekti.

Karanlık sular devrile devrile hâlâ akıp gidiyordu. Şapkası şimdi nerelerdeydi kim bilir! Catherine'in gözlerinde sokak lambalarından mı yürütmüş nedir, birtakım ışık benekleri vardı ya, suların üzerinde tıpkı o sarı köpek yavrusunun üzerinde oynayan güneş benekleri gibi oynuyorlardı. Silahlar atılınca ne kadar da ürkmüştü o köpekçik, nasıl da Jean'ın arkasına saklanmıştı... Jean'ı düşünmek, bir bela!.. Günün birinde elbet general olacak Jean, eğer atılan başka silahlar... Fakat onun belleğini dolduran Jean değildi ki, hiç de Jean değildi; saçı başı toz-toprak içinde, gömleği kanlı bir işçi ölüsüydü asıl.

Şapkasını az önce nasıl hiç düşünmeksizin kendiliğinden atıverdiyse, yine öyle oldu; korkuluğun üzerine çıktı, iki eliyle son olarak saçlarını sıvazladı.

Aynı anda sımsıkı yakalanıp yere indirildiğini hissetti; sapa-sağlam biri, kasketine kazağına bakılırsa besbelli bir şofördü bu işi yapan. Yüzündeki, havasındaki delikanlılığa pek de yakışmayan, bayağı ama derin bir sesle:

"Boş ver küçük hanım," dedi. "Görür görmez çaktım bir delilik yapacağını küçük hanımın. Önce şapka, hadi o boktan bir şeydi de hoşunuza gitmiyordu diyelim, ama sonra? Orada, rıhtımın köşesinde, arabadaydım, fırladım hemen... O ne, hoppala, şimdi de zırlıyor muyuz? Aldırma yahu, bu da geçer dedik. Olmaaz, salıvermem hemen öyle. Bir kere bana... Evet mi, bir daha yapmak yok mu? Söz, söz?.."

Büsbütün de bırakmıyordu. Catherine öksürecek oldu.

“Hah, bir de üşütürsen... Öyle ya, hanidir buradasın, hava da yani, sırf su. İyisi mi bir yer bulup ısıtalım seni biraz.” Catherine hayır anlamında bir hareket yaptı ya, alındı seninkisi:

“Ha bak bu olmaz işte, içki ısmarladılar mı içeceksin; içmek ayıp! Sahi yahu, daha birbirimizi tanımıyoruz bile, öyle ya! Benim adım Victor...”

Catherine yüzünü siliyordu. O ara, güzelliğini mi fark etti ne, öbürü:

“Ne olursa olsun, salıvermeyeceğim seni,” dedi. “Bakarsın yeniden kalkışırın. İyisi mi voltamızı alalım buradan. Benim arabam rıhtımın ucunda duruyor, atladık mı ver elini Alma, orada bir kahve biliyorum, tam kafa dinlenecek yer. Bir gorg, ya da sıcak şarap içilmez olur mu hiç? Suratına baksana yahu, kâğıt gibi olmuş, bembeyaz.”

Catherine, Victor’u da işte böyle tanımış oldu.

4

1886’da Decazeville’de ciddi bazı olaylar olmuş, hani Maden Kurumu greve katılanlara, ya da Mühendis Watrin’in öldürülmesinde parmağı var sayılanlara iş verilmeyeceğini açıklamıştı ya, Dehaynin’in memleketi terk etme kararını veriş o tarihe rastlar, üstelik karısı, Jeanne Dehaynin de karnı burnunda gebe.

Kalkıp Paris’e geliyorlar, karısını orada çamaşırcılık eden kuzeninin yanında bırakıyor doğursun diye, kendi de iş aramaya gidiyor. Önce o yerleşecek, sonra karısını yanına aldırarak. Ama ayrılış o ayrılış! Bir daha birbirlerini göremiyorlar, çünkü Loire’daki madenlerde daha ayı dolmadan delikanlı sizlere ömür, hem yirmi üç yaşındayken.

İşte küçük Victor Dehaynin, böyle bir rastlantı sonucu Paris’in eline doğmuş oluyor.

Bastille’e yakın Roquette Sokağı var ya, annesi kuzeni Adèle’in yanında orada çalışıyordu, o da o sokakta kendi kendine büyüdü. 1890’a doğru, Jeanne, ekspreslerde ateşçilik eden, eh, cebi az

çok da para gören bir demiryolcuyla yaşamaya başlamıştı. Fakat yorgunluktan eve ölü gibi dönerdi adam. O tarihte, Boulets Sokağının taa dip ucunda, neredeyse Saint-Antoine'in varoşlarında oturuyorlardı. Victor on yaşına basınca evde bir kıyamettir koptu, çünkü Jeanne herkesin çocuğu gibi sırası gelince o da şaraplı ekmek ayinine katılsın diye din okuluna göndermek istiyordu oğlunu, ateşçiye böyle bir halt ederse onu terk edeceğini söylüyor, ayıp be ayıp, diye bar bar bağırıyordu. Victor'u sevmişti bu Joseph canım. Hatta bir keresinde alıp gizlice lokomotifine bile bindirmemiş miydi? Onun da ömrü yokmuş, 1897'de bir kazada öldü. Makinistin hatası yüzünden dediler, kim bilir belki kendi hatası da vardı ama Jeanne'la nikâhlı olmadıklarından kadıncağıza beş kuruş ödenek verilmedi; hoş, nikâhlı karısı olduğu halde Dehaynin ölünce de bir kuruş alamamıştı ya, neyse! Ne yapsın, yeniden çamaşırhaneye döndü, orada çalışmaya başladı, Victor'u da Pannoyaux Sokağındaki bir arabacı ustasının yanına çıracak verdiler.

Adı çıracıklıktı yaptığığın ama asıl işi taşları ve arabaları yıka-mak, şunu bunu almaya gitmek, bir de ustası temizliğe kalkışınca çöpleri boşaltmak, su getirmek. Günde on iki, bazen on üç saat çalıştığı oluyordu; yemesi içmesi de oradandı. On bir yaşına kadar okula gitmişti ya, ayrılmış olmak pek koymuyordu doğrusu.

On üçüne bastığında yaşına göre hem daha güçlü, hem daha iri bir çocuk olmuştu; Adèle hâlâ Hal'de arabacılık yapan birinin çamaşırlarını yıkar dururdu, koca bir herif; bu kez de onun yanına verdiler Victor'u; orada da arabaları yıkamaktı işi ama o kadar değil, atları timar etmeyi de öğrendi, araba sürmesini de. 1901'de onu bir arabaya oturtup dizginleri eline verdiler. Argenteuil taraflarındaki turfanda bahçelerine ya da Güneydeki yakın köylere sebze yüklemeye gidiyor; önde tıkr tıkr yorgunluktan bitmiş iki hayvanı, küfeleri getirip Hal'e yıkıyordu. Sonra uyku, ama ne uyku, taa öğlene kadar; öğleden sonra yine dükkânda bulunmak zorundaydı; demek ki on beş on altı saat çalışmış oluyordu. Eh, o yaşta ona pek ağır gelmiyordu bu hakçası. Ne var ki, on sekizine

bastığı yıl patronun oğluyla dövüştü diye kapı dışarı ediliverdi. Nasıl dövüşmesini ama! O sümüklü, göz kararı fazla mesai yaptırıp imanını gevretmeye kalkmıştı Victor'un; o da durur mu? Gerçi böyle dımdızlak ortada kalakalmak pek de eğlenceli bir şey değildi ama hiç olmazsa gücünü göstermişti ya! Tek yumruқта dükkânın önüne serilince insan içine çıkacak yüzü mü kalmıştı keratanın! Üstelik çevrelerinde bir sürü de insan.

Daha iyisini buluncaya kadar Hal'de hamallık etti. Toptancı bir kasabın yanına kapılandı sonra, kapılanmasıyla sözüme söz koyuyor diye kovulması bir oldu. İnsan işte asıl böyle zamanlarda bir zanaatı olmayışına yarar. Victor'unsu beygirlerden iyice canı yanmıştı artık, koşumluluğundan da, kasaplığından da. Ayrıca otomobilin geleceğine de aklı yatıyordu. Pazarları doğru otomobil yarışlarına. Derken makine ustalarıyla ahbablık filan, Saint-Cloud'de bir garaja aldılar onu, kaba işleri görsün diye. Oysa onun niyeti başkaydı. Hem arabaları yıkıyor, hem de şurası ne, bu ne işe yarar, diye sorup soruşturup duruyordu. Otomobil sürmesini de öğrendi bu arada. Askere giderayak ehliyetini aldı.

Hesapça askerliğini ya süvaride yapması gerekiyordu, ya topçuda; ama at görececek gözü kalmamıştı onun, o konuyu hiç açmadı, açmayınca da kaldırıp piyadeye verdiler, güneylilerle dolu bir alayın üç beş Parislisi arasında buldu kendini.

Bağcıların grevinde onlarla birlik olup Béziers'de ayaklanan 17. Piyade Alayı bu işi yaptığıında o da bu alayda bulunuyordu. İşte o zaman, o, şurada burada rastgele büyümüş, ömründe sendika ne bilmemiş Victor Dehaynin, alayın içinde bile "Ayaklandık ya, hükümet acaba bizi toptan kurşuna mı dizdirir?" diye kuşkulandı, kaygılanıldığı günlerde, işçiler arası dayanışmanın ne demek olduğunu birden keşfetti, eder etmez de gözünde çalışanın anlamı bile değişti. Madencilerin mücadeleleri, babasının ölümü, o andan başlayarak başka, çocukken dinlediklerinden bambaşka bir önem kazandı onun için. İşçi hareketlerinin tarihine merak sarıp öğrendi. Kışlada zaten gizli de olsa sosyalist gazeteler okunmaktaydı. Hele Clemenceau, kendisine pek yakışan bir dö-

neklekle, Beziers olayından sonra 17. Alay'ı toptan deliğe tıkcına, Victor, orada kurduğu ilişkilerin sonunda tam sınıfının adamı gerçek bir militan oldu çıktı. Terhisinden sonra Paris'te Compagnie Générale'de şoförlük yapmaya başladı, sendikaya da yazıldı. Sosyalist Partisi'ne üye oluşu: 1909.

1911 Kasımının bu puslu akşamında Catherine'i ufacak ve sarsak kırmızı Wisner arabasına alıp götürüşüyse, genç kadını, kafasında "kaldırıp kendimi suya atsam mı?" niyetleriyle Seine kıyısında bırakamayacak olmasından. Üstelik geç kalması da caba: sözde Bourse de Travail'deki mitinge gidecekti, miting ki ne miting, herkes çok önemli deyip duruyor. Gelgelelim kızla masaya oturdular mı oturmadılar mı, iş bitti, Catherine hem gerçekten çok güzel, hem de hiç alışık olmadığı türden bir kadın olduğundan, dinlemeye daldı kaldı. Anlattıkları ilgisini de çekiyor, birlikte bir yandan hayatını anlatıyor, gökten yağarmışçasına herkesin bütün gün elense kestiği o garip dünyasını, Bakü'den gelen havaleleri. Sonra sıra sıra petrol kuyularını.

Delikanlının asıl bilmek, anlamak istediği, niye kendini ırmağa atmak istediğiydi. Aslında bütün hayatını anlat demekti bu. Cluses'de yaşadıklarından Berck'tekilere, o gencecik saat işçisinin ölümünden Lefrançois-Heuze'lerinkine, Paul ve Laura Lafargue'ın kendilerini öldürmesine değin her şeyi. İyi ama böyle bir boşalmayı ansızın olası kılıveren neydi acaba? Bir bakışı mı, o bir tuhaf sapasağlam duruşu mu Victor'un? Belki. Ama hepsinden çok, anlattıklarını keserek araya sokuşturduğu sözler; o kısa kısa sözler sayesinde Catherine, kaçmak istediği şeylere toptan yabancı bu adamın, sözgelişi Martha'ya bile tek sözcüğünü bile çıtlatamayacağı şeyleri nasıl bir solukta anlayıverdiğini hissediyor; hem yalnız Martha'ya mı, öz annesine bile açamayacağı şeyleri: Hayatının en önemli olayı Raspail Bulvarının açılması değil mi annesinin, gerisini varın siz düşünün artık!

Hani yakışıklı delikanlı denilen oğlanlar vardır ya, Victor onlardan değildi, koskoca bir herifti enine boyuna; ağzı öyle incecik, üstelik çok da geniş olmasaymış keskin hatları pekâlâ düz-

gün olacakmış ama ah o ağzı, her şeyi berbat eden o. Jonghens'ler gibi bu da Flamand; Flamand olunca da sarışın. Onlarla bunun arasında dağlar kadar fark var, iki ayrı sınıftan olmanın farkı. Gözleri diyelim, ne Katolik gibi bakıyor, ne maliyecinininki gibi, hayatı olduğu gibi görmeye alışkın bir bakış, sanki boksör gözleri bununkiler. Boynu sonra, yaşı henüz yirmi altı ama şimdiden belirlenmiş, yanık, enseye doğru kırmızıca. Benzinin rengi dersiniz, o açık havada çalışmaktan gelen bir acı yanık vardır ya, işte o renk, hani spor olsun diye yananlarınkine hiç benzemeyen.

Ara sıra dönüp dönüp duvardaki saate bakıyor. Hay Allah, şu miting! Ne yapalım geç kaldıysa geç kaldı bir kere, Catherine, sözü Lafargue'ların intiharına getirince doğrusu tartışmaktan kendini alamadı; sabah *L'Humanité*'yi okumuştı ya, eh söyleyecek iki çift sözü var. Kaldı ki, bu konuda gazetesinin takındığı tavrı da pek açık bulmuyordu:

“Yo, bak, bu sorun kafamı karıştırıyor benim. Hele senin üstündeki etkisini görünce. Etkilemesine elbet etkiler seni, zaten hazırsın buna. Ama ben derim ki, işçi sınıfının bir önderi safını bırakıp gitti mi, hoş görmeyeceksin. Tabii, hayır diyeceksin sen, hoşuna da gitmeyecek. Ölüm diyeceksin, çok büyük bir ölüm onlarınki diyeceksin, çok da güzel, ham hum şaralop. Aklım ermez. Yürekler acısı bir şey bence bu yaptıkları; koskoca Karl Marx'ın kızı kalkar da nasıl yapar bunu yahu? Karl Marx ne demek senin için pek bilmem ama bizler, işçi takımı... *Yeryüzünün bütün proleterleri için...* anladın mı?.. Yok böyle hikâye, buna benzer koca koca sözler ortada dururken, görmedim, bilmiyorum, benim sayım suyum yok, diyerek günün birinde git kendini öldür, olmaz böyle şey! Bak Paul Lafargue dedin mi orada dur, tepeden tırnağa sayarım onu, işçi hareketine önderlik etti, bütün hayatını verdi işçi sınıfına, ihanet de etmedi. Ölümünü esirgedi bizden ama. Ölümünün ne işçilerin uğraşıyla bir ilgisi var, ne hayatıyla, ne de yine de saygıyla önünde eğildiğim o bütün yaptıklarıyla, apayrı bir şey ölümü. İşte *L'Humanité*'nin yazmadığı da bu ya, yazmakla haksızlık etti, haksızlığın püsküllüsünü hem.”

Kaldırıp yumruğunu masaya vurmaz mı? Catherine o Fransızların yadırgadığı yumuşacık sesiyle Paul ve Laura'yı ufak ufak, hatta intiharı bile savunacak oldu ama, Hristiyanların önyargısıdır intiharı küçümsemek, demesine kalmadan bir patlayış patladı Victor:

“Hadi oradan, sen ne söylüyorsun be? Hastalıktan, ölümden, bilmem ne karın ağrısından korktukları için devrimin güçlerini elden çıkarmak var mı kitabımızda! Buna karşı olmam mı önyargı sayılıyor! Önyargıdır belki, sınıfımın, kavgaya gittiği için kavgacılarının dalgaya düşürülmesini istemeyen sınıfımın önyargısı. Senin intihar dediğin, engelle karşılaşınca yelkenleri indirmek be! Yoksa işçi olduğunu, sınıfının bir militanı olduğunu bilen bir işçi, hasmını haklı çıkarmak için kendi kendine yani sınıfının bir adamına kastedip canına kıyar mı hiç! Kestirmeden burjuvayı haklı çıkarmak değil mi bu? İşçiler değil burjuvalar kendini öldürür küçük hanım.”

“İyi ama,” diye mırıldandı Catherine, “canına kıyan işsizler yok mu?”

“İşsizler mi, onları kendilerini öldürmeye neredeyse zorluyorlar, intihardan çok cinayet onların ölümü. Hem canlarına kendi elleriyle kıyıyorsa bu arkadaşlar, biraz da yoksulluğa karşı nasıl mücadele edeceklerini bilmediklerinden, bu dünya böyle gelmiş böyle gidecek sandıklarından oluyor bu. N’apsınlar, kalıbı dinlendiriyorlar. Çaresizlik zorundan ölüm düşüncesini kafalarına sokan da sizlersiniz; Hristiyan mı değil mi bilmem ama o yüzden cartayı çektiklerini biliyorum. Ah bir akılları erseydi...”

Catherine anlatılanları dinliyordu. Bakü’den gelen havaleleri düşündüğünden midir nedir, onu da burjuvaziyle aynı kaba koyan sizsiniz sözlerine ses çıkaramadı. Hiçbir zorunluluğu olmadığı halde bu adamın düşüncelerini onca hırpalamasını örselemesini sineye çekmekteydi. Sessiz sessiz, bir yandan da sıcak şarabını içiyordu, ağır ağır içine sindirerek.

“Ne, on bir mi? Ben de oturmuş hâlâ çene çalışıyorum burada. Hiç değilse seçimden önce toplantıya yetişmeliyim. Bak işte,

sen de bu patırtı içinde olsaydın, görürdün, kendini nehre atmak aklına gelir miydi? Sen bu sözüme mim koy e mi küçük hanım; Lafargue eğer kendini öldürdüyse, şu ya da bu biçimde, mutlaka işçi sınıfından uzaklaştığıındandır bu.”

Durup durup da ikide bir ne tumturaklı söylüyordu o işçi sınıfı sözünü! Bir an yalnız kalıvermek düşüncesi Catherine’in yüreğini çimdikledi sanki. Tam ‘Ne olur beni de götürseniz!’ diyeceği sırada, öteki:

“Hay Allah,” dedi, “yine de kafanın içi bulut bulut efkâr; seni böyle bırakmak içime sinmiyor yahu! Bir sersemliktir yapacaktın önledik, sırtımızı döner dönmez yeniden başlayasın diye yapmadık ya bu işi! Hem canım, ne olacağı belli mi, belki benimle gelirsene utanırsın filan da belki kafan da değişir, ha?”

5

CATHERINE sanki ne biliyordu işçilere ilişkin? Hiç. Kimleri tanıdı? Şimdiye kadar işçi olarak? Birkaç anarşisti değil mi, onların da çoğu dizgici; yani özellikleri bakımından kendine özgü bir kültürü olan, bu yüzden de küçük burjuva nitelikleri taşıyan işçiler, daha daha bir de Libertad var, belki birkaç kişi daha ama bu kadarı onun işçilerle içli dışlı olmasına yeter mi?

Hesap kitap, en azından Madam Simonidzé kadar uzaktı onlara, en az onun kadar da yabancı. Nasıl yaşadıklarını biliyor muydu bir kere? Yooo! İşçi çocukluğu sözgelişi, o rahat bir uykunun bungalüğünü andıran kendi çocukluğundan apayrı bir şeydi; onun yaşadığı dünyada çocuğu yetişkin yapan sorumluluk duygusunu kim yirmi yaşından önce edinebiliyordu ki; işçilerin dünyasında öyle miydi ya? Onlarda hayat, belki de cehennem demek daha yakışık alacak, çocuk daha doğru dürüst büyümeden, daha ergenliğe bile erişmeden başlamaktaıdı. Bu da onlarla Catherine arasında bir uçurum açıyordu tabii. Sorunlar da vardı sonra, onun için onca önemli olan, oysa bir işçiye anlatmaya kalkıştığında her zaman karşısındakinin anlamadığı hissine

kapıldığı sorunlar; anlamayışları çözümünü bulamadıklarından da ileri gelmiyordu hem, bir türlü sorunu sorun olarak göremiyorlardı ki... O kadar yabancıydı onlara.

Bu ya sözcük ya anlatım zorluklarının ardına gizlendiğinden olacak, Catherine, bir üstünlük payı çıkarıyordu kendine. Aslında her şeyin tam tersine olduğunu göremiyordu: Gerçek belleği o geçmiş bir yüzyıldan, yüzyıl da ne demek, o geçmiş bir dünyadan artakalmış şeyleri konuşup tartışmak zorunda olan ta kendisiydi. Üstelik soluk aldırmayan sorunları başlarından aşkın olduğu için berikilerin çeneyle kaybedilecek vakitleri de yoktu.

İş gününün ne demek olduğunu bir türlü kavrayamıyordu Catherine. Burjuvaziyi proletaryadan kesinlikle ayıran da belki bu değil mi? Burjuvalar, kendi içlerinden, çalışanların sözünü eder dururlar. Ama çalışma, sonunda yalnızca var olmayı güvence altına alan bir çalışma olmadıkça, ucu ucuna, ancak ertesi günkü çalışma için zorunlu gücü toplayabilecek kadar daracak bir dinlenmeye bağlanmadıkça çalışma mı sayılır; kısacası varlığının, mal üstüne mal yığının çalışması oldukça, adına çalışma mı denir onun, olsa olsa çirkin bir sözcük oyunudur bu.

Özellikle işbaşı düdüğünden paydos düdüğüne kadar işçinin ne yapacağı dakikası dakikasına önceden belli şu fabrika çalışması yok mu, saatlerce aşağı yukarı aynı ayarda çalışmak, ölüm... Sonra kalk turşu gibi eve dön, dönüş de ne dönüş ya, sanki alay; hele çektiğin yoksunluk, erdirip yetirememek tasası, her gerekli şeyin uzun uzun özlemini çekip de alamamak; bir de, bunlar yetmiyormuş gibi, sürekli yarın ne olacağım korkusu, öyle ya, belli mi olur, bakarsın fabrika kapanmış, işsizlik yakanda. O apansız gelen, ne olduğu da pek anlaşılamayan işsizlik.

Catherine sömürenle sömürülenlerin var olmasını iğrenç buluyordu ya, iğrenç bulmakla ne kadar haklı olduğunu bilmiyordu pek. Yaşadıkları kendi yaşadıklarına hiç benzemeyen insanları tanımalarına en büyük engel, hayatıydı bir kere, sürdürüp götürdüğü hayat. Bakü'den gelen havale yok mu hani, o giriyordu işte o adamlarla arasına.

Böyle olunca da işçi hareketini bilmediği kadar işçilerin hayatını da bilmeyişinde olağanüstü bir yan yok sayılırdı. Geçici hevesleri sırasında gerçek hayat koşullarını bilmediği bu sınıfın can alacak sorunları üzerinde durmayı da bilememişti. Tartışmaların çevresinde dönüp dolaştığı tarih, Fransa'da guesdist'lerin anarşist sendikacıların ve reformcuların uğraşları sözgelişi, pek bir şey söylemiyordu ona. Sendika sözünü duymasın, hafakanlar basıyordu yüreğini, aklına onca küçümsediği kırtasiyecilikler geliyordu; var mıydı yok muydu devrim, gündelik örgütlenme uğraşını ille devrimin ısıltılarıyla oranlıyor, böyle yapınca da pek soluk buluyordu onları; siyasi suikastlarda, ortalık bir yerde bir bombanın patlatılmasında, bütün bu "Sosyalizm"lerin bilmediği, bilmeyişlerini de dudak bükerek kınadığı ayrı bir gönülденlik, içten bir güç vardı ona kalırsa.

Victor da yepyeni bir insan türüydü zaten. Daha önce onun gibi bacak kadarken eylem ve sözle yoğrulmuş pışmış militanlara hiç rastlamamış olduğundan, görüşleri ne kadar ters ve aykırı olursa olsun, konuşması çekiyordu onu, olağanüstü bir şeyler buluyordu sözlerinde.

Kim bilir Catherine belki de bu akşam Wisner arabasına binmiş, Bourse du Travail'a doğru bir erkeğin ardından gitmekteydi. Kaldırımlar boyunca sıra sıra taksiler dizili olduğundan, Château-d'Eau Sokağı yakınlarında bir yere zar zor bırakabildiler arabayı. Çevredeki ufak kahvelerde, iki lokma bir şey atıştırmaya çıkmış şoförler yaman tartışıyorlardı ha! Victor geçerken ellerini sıktı kimisinin. Bourse du Travail'ın koca salonu tıklım tıklım dolmuştu. İğne atsan yere düşmez. Dumandan göz gözü görmüyor. Nasıl görsün, içeride handiyse üç saattir sigara içiliyor. Gürültünün ortasında, çıkmış, konuşan bir şoför. Sırtlarında hepsinin yarı üniforma yarı uşak kılığı niyetine giyip de zevklerine göre binbir kılığa soktukları iş giysileriyle ayakta dikilen bir şoför kalabalığı. Yıllarca Urbaine Şirketinde arabacılık etmiş, şimdi milleti yatıştırmaya çalışan ihtiyarlar. Kürsünün ardında

gözleri fıldır fıldır, sesleri kısık, yorgun birtakım adamlar. Patır-tının tam üstüne gelmiş meğer Catherine.

Aralarında görüşleri kendininkine hiç benzemeyen birkaç kadının da bulunduğu şoför kalabalığının ortasında Victor'un ardı sıra sütunları geçerken bir kaygı almaz mı içini, hepsinin gözü bende, merak konusu olacağım, belki de alay konusu diye. Ne ilgisi var; ona dikkat edecek vakitleri mi var. En yakınına düşenlerden birkaç bakış. Birinin suratında hafif bir şaşkınlık. O kadar. Victor, ardında onunla, kürsünün dibine sokulunca birine kaşla göz arasında: "Bir arkadaş," deyip söze girişiyor, durumu öğrenecek besbelli, ama Catherine izleyemiyor konuştuklarını. Onların ağzında da, kürsüde çın çın öten bir rakam: %30... %33... Herhalde zam isteği filan.

Koca salonun çevresinde bitmez tükenmez bir kımıldanma sürüp gidiyor: Gelen giden eksik olmuyor. Sahnede, kürsünün hemen arkasında, Catherine'in sırrını bir türlü çözemediği görevliler. Bütün dinleyicileri öfkelen-dirmiş olan konuşmacı herhalde bunların çıkarına uygun söz etmiyor. Yolda Catherine'in aklına mitingin niye toplandığını sormak bile gelmemiş ki. Zaten Paris'e döneli, dur bakalım, daha dün bir bugün iki. O ağızdan kalkıp bu ağıza konan grev sözcüğü onu doğru dürüst etkilemiyor bile. Daha çok oradakilerin görüşlerine takılıyor, şu şoföre sözgelişi, oturduğu yerden üç sıra ötedeki kapı gibi omuzları olan bir haytayı gösterip yaygarayı basan:

"Onu tanıyorum yahu, şoför değil diyorum size birader, Allah Allah, aramızda aynasız istemiyoruz!" Yuhaların arasında konuşmacı toz oldu birden. Şimdi onun yerine çıkanı alkışlıyorlar, sendikanın yöneticilerindenmiş. Victor: "Yaşa Fiancette!" diye bağırdı bile, sonra da sesini kısarak, alı al moru mor bir şoförle sonsuz bir tartışmaya girişti, yetmiş iki türküleri Charonne Sokağındaki garajla, asıl ne olacağını kestiremedikleri Métropole Sokağındaki. A ile Francaise'de işler yolundaymış.

Mitinge başkanlık eden, elinde ufacık bir kâğıt, akıl almaz bir gürültü arasında ayağa kalktığı zaman, sabaha karşı bir filandı

saat. Hazır bulunan iki binden fazla şoförün birden üzerine çöküveren kalın bir sessizlikte, hemen o sabahtan başlayacak greve gidip gitmeme kararı oya kondu. Coşkunlukla kabul edildi ve salon, ayakta, *Enternasyonal*'i söyledi o heyecanla.

Catherine gördüklerine dalıp kendini unutmuştu ya, çıkar çıkmaz bu çalkantılı ve yabancı kalabalığın arasında yeniden hatırladı. Yine tek başına mı kalacaktı gecenin karanlığında? Victor'dan ayrılacak olmak simsiyah çöküyordu yüreğine. Dayanamadı:

“Şimdi nereye böyle?” diye sordu.

“Nereye mi? Döşeğe. Saat altıda grev gözcüsüyüz, hemen kafayı vurursak, eh, uykumuzu alırsız belki.”

Catherine'in içinde bir şey burkuldu. Düşündüklerinden utanmıştı biraz da. Olacak şey miydi aklına gelen? Adam boğazına kadar mücadeleye batmış, elbet grevle ilgili görevlerini düşünecek, oysa kendisi...

“Baksana arkadaş, ben de bir işe yarayamaz mıyım grevde ha söylesene? Zamanı bol bir kadının yapacağı şey yok mu hiç?” Victor'un akli pek kesmediğinden olacak, bocalıyordu ama Catherine direndi, kendini grevcilerin emrine veriyordu düpedüz. Sesinde yalvarır gibi bir de hava. İşte bunu iyice fark etti Victor, zaten belki de bu yüzden:

“İyi ya,” dedi, “bu sabah saat dokuza doğru sendika merkezine hele bir gel de, bakarız; Levallois'da, Cavé Sokağında...” O, yatmaya gitmeden arabayı garaja bırakmak zorundaydı; yine de Catherine'i evine götürmeyi önerdi, önerdi ya, bir an yarım ağızla oldu bu iş. Catherine de ucu ucuna reddetti.

Kırmızı Wisner, Barbés'e doğru çekip gidince, kaldırıma dikilmiş, bir zaman arkasından bakakaldı öyle. Miting kalabalığı dağıldığından, her yana bir sürü taksi kalkıyordu. Polisin biri iyice kalaylayarak onu uzaklaştırdı oralardan. Önce pek şaşırды doğrusu, sonra birdenbire sabahın saat birinde Bourse de Travail'in oralarda şapkasız saç baş açık dolaştığını hatırladı, hak verdi adama.

İMPARATOR, Baron Débauche'u 1866'da Baron yapmıştı, tam da Paris şehrinin birkaç yıl önce kendisine bağışladığı araba tekeli yeniden satın aldığı sırada.

Tek tek arabacıların içine yabancıları ya da Parislileri bindirip şehri lak lak dolaştırdıkları allahlık arabalar, saltanatın debdebese sine hiç yakışmıyordu ya, bu gülünç adlı Mösyö ortaya çıkınca iyi karşılanmıştı basbayağı, önerisine bir sürü Belediye Meclisi üyesinin şimdiden akli yatmıştı, ne kadar araba varsa satın almayı, onları ortalıktan çekip yerlerine İmparatorluğun şanına yakışan kira arabaları koymayı öneriyordu; yıl 1855, tam Uluslararası Serginin açıldığı yıl: Tabii çok geçmeden fayton ya da victorya sahibi ufak arabacılar Débauche Ortaklığının buyurduğu fiyatlarla birer ikişer arabalarını ellerinden çıkarıyorlar. Üç yüz arabası oldu mu oldu, Paris sokakları artık onun. Gelgelelim 1867 sergisinin öncesinde iş değişiyor, Paris'te trafik yoğunlaşmış, bakıyorlar bu işte para var, bir sürü iş bilir bu tekeli dağıtması için başlıyorlar Belediye Meclisi üstüne baskı yapmaya, bir kere tekeli dağıldı mı onlar da kendi ortaklıklarını kurup fayton müşterilerini aralarında paylaşacaklar.

İşte önceden tanınmış ayrıcalığın geri alınması, o tarihte toplamı üç bin beş yüzü bulan Débauche Ortaklığı arabalarının bedelinin ödenmesi bunun sonucu. İstenen para dünyanın parası. Belediye, bir kerede hiç değilse bir elli yıl için borçlandıktan başka, adama caba olarak bir de Baronluk bağışlıyor: Neyse ki o bedava.

Yeni Baron, tekeli sattığı için ne yaptı, tuttu yeni bir ortaklık kurdu: *Compagnie générale des Fiacles delouage**. Sanki satan o değilmiş gibi Paris'in trafiğini sağlamaya devam etti; gerçi bu kez müşterisini üç ya da dört başka ortaklıkla paylaşmış oluyordu ama ne zararı var, "bizzat" ya da aracıları eliyle Belediyeden aldığı parayı, hem de büyük kârına, zaten bu ortaklıklara yatırıp hisse satın almamış mıydı!

* Genel Kira Arabaları Ortaklığı.

Paris'te kira arabası işleten ortaklıkların en sağlamı, en iyi iş yapan *La Compagne générale*'di. Sermayesi çoğaldıkça çoğaldı, çoğaldıkça çoğaldı, o kadar ki 1896'da 53 milyona ulaşmıştı, hem de büyük kısmı da arsa ve bina olarak. Doğrusu aranırsa, bu 53 milyon rakamı ortaklık mallarının şöyle göz kararı değerlendirilmesine dayanıyordu, değerlendirmeyi yapanlarsa, bilge olmasına bilge, üstelik sağlamlığına diyecek yok bu serveti yüksek göstermesini isteyebilecek, gel gör ki sahiplerinin az vergi ödemekten, gelirini saklı tutmaktan hoşlanır kimseler olduğunu bilen uzman kişiler.

Yaşlı Baron ölünce Débauche adı cumhuriyetin ilk günleriyle birlikte tadı kaçan bir şakayı bile hatırlatmaz olmuştu. Ortaklığın kaderi büyük bir maliyeci, usta bir yöneticinin elleri arasındaydı artık, Joseph Quesnel'in! Kuruma toprak, mal, mülk zenginliğini kazandıran da onun işletmesi oldu zaten. Demokrat bir adamdı Joseph Quesnel; emekçilerin, geliştirilmesine katıldıkları bir işin kârından uzak tutulmaması görüşündeydi. Her sermaye çoğaltışlarında, şirketin arabacıları dıştan tırnaktan arttırdıkları paracıklarla alabilsinler diye, hisse senedi ayırtan da o değil miydi? Kimileri ta Baron Débauche zamanından kalma emektar arabacılar, çalıştıkları şirkete ortak* olmakla gururlu, çıkarlarını şirketlerinin çıkarıyla birleşmiş görünce, arkadaşlarının arasındayken toplumsal barışın bilinciyle gelen savunucuları oluyorlarmış ki, Joseph Quesnel'e bakarsanız, patronların körlemesi ve insanlık dışı davranışları olmasaymış, hiç bozulmayacakmış zaten bu barış.

Ne tatlı günlerdi *Compagnie générale*'de iç çatışmaların hiç olmadığı o günler! Evet, her yerde her zaman olduğu gibi orada da iti uğursuzu çıkmıyor, ara sıra ağzı çok laf yapan, ortalığı karıştıran bazı arabacıları sepetlemek gerekmiyor değildi, ama o kadarla kalıyordu bu; ötekilerin, bu çarçabuk defedilen haytalarla birlik olmak akıllarından bile geçmiyordu. Gerçi 1865'de, Débauche Ortaklığının son günlerinde bir grev de olmuştu ol-

* Genel Kira Arabaları Ortaklığı.

masına, ne var ki çabuk bastırılmış, üstelik Baron grev komitesi-
ni mahkemeye vermişti.

Ortaklık, bir yandan yeni hisse senetleri çıkararak, bir yandan kârını biriktirip geleceği parlak yeni yatırımlara giderek sermayesini çoğaltıp geliştikçe, Joseph Quesnel başka işlerle olan ilişki şebekelerini genişletmeye, yaymaya çalışıyordu. Eldeki arazileri işletmek için kurdukları şubelerden, taşradaki ufak gıda endüstrisi ya da ülkenin iç kesimlerindeki ulaştırma örgütlerinden daha şimdiden büyük girişimlere katılmış işe yarar birtakım adamlar bulup kendine bağlamakta, bunları ana ortaklığın hükmü altında çoğaltıp giden yönetim kurullarına sokmakta üstüne yoktu.

Bir de ileriye görüyordu ki, o kadar olur; dehasıyla, daha başlangıcında, Paris'teki işlerinin böyle her geçen gün gelişe gelişe, artık arabacılarla mı, yoksa rakip kumpanyalarla mı, orasını Allah bilir, bazı çatışmalara yol açabileceğini görmüş, anlamış; böyle sıkışık günlerde seçim dalgalanmalarına bağlı, kaypak, üstelik elde etmesi ateş pahası olan Belediye Meclisine güvenemeyeceğini bildiğinden, ortaklığını Emniyet Müdürlüğünün kanatları altına sokmak için elinden geleni ardına koymamıştı. Herkesin de bildiği gibi, Müdürlüğün servis şeflerine görevlerini yerine getirmekte kullandıkları arabaları vermekle kalmıyor, memur beyleri hanımlarıyla birlikte Meudon'a pazar gezmesine götürmek işini de yükleniyordu ortaklık; müdürlere öylesi arabalar ayırıyorlardı ki, kira arabası demeye tanık isterdi.

İlerleme durur mu hiç, tabii durmaz; 1900 Evrensel Sergisi yüzünden Paris'te araba sayısı arttıkça artıyor, kâra kesat getirmesi bir yana, yeni çalışma yöntemleri gerektiriyor bu, arkasından da otomobilin boy göstermesi, ortaklığı Paris sokaklarına ilk taksileri salıvermek zorunda bırakıyor. XX. yüzyılın başlarında Paris sokaklarında Wisner arabaları. Gelenek sürüp gittiğinden, Emniyet Müdürlüğünün kullandığı ilk arabalar da Joseph Quesnel sayesinde Wisner'ler oluyor. Eh, gazetelerin öve öve göklere çıkardıkları, genç, gözünü budaktan sakınmaz sanayiciyi bu karcık olsun desteklemeyecekler mi, adam Fransız otomobil sa-

nayisini dünyada ikinciliğe yükseltmiş. Birinci: Birleşik Devletler. Yalnız Wisner Yönetim Kurulunda birtakım eski bakanlar ve elçilerle birlikte, şeker kralı Gilson-Quesnel'in de bulunduğunu söylemek gerek, yaşlı Joseph Quesnel'in yeğeni oluyor da! Ayrıca, Invalides taraflarına hükmeden *Immobilierie Quesnel* Ortaklığında da, XVIII. mahalle arsaları ortaklığında da aynı adlar.

Malzemeyi yenilemek, çağa uydurmak sırası gelince Joseph Quesnel yeniden sermayeyi çoğaltmak yolunu seçmişti. Önce, arabacıları arasında sistemli bir reklam: Ortaklığın işi büyüdükçe büyüyordu, daha da önem kazanacaktı şimdi, karşılırlarına çıkan bu fırsattan yararlanmayanların ne aklı vardı, ne kafası: Emekle sermayenin el ele veriydi bu, bir gerçekleşirse, koca-dıklarında kendilerini güven altına almışlar, sağlama bağlamışlar demekti; böylelikle, önüne gelen nesi var nesi yoksa ortaya döktü, yeni makinelerin satın alınmasına karınca kararınca katıldı, katıldı da ne oldu? Yeni makineler ilk onları ve kadanalarını ıskartaya çıkardı; en azından aklı yeni bir meslek öğrenmeye, şoförlüğe yatmayanları.

Çalışmanın eski tadı kalmamıştı artık, koşulları da başkaydı. Taksimetre çikalı öylesine sürekli bir denetime girmişlerdi ki zaten, arabacısı da, şoförü de ortaklığa büsbütün bağlanmış, meslekleri handiyse fabrika işçiliğine dönmüştü. Üstelik bagaj zammıydı, banliyö zammıydı, gidiş dönüşü, yolcu sayısına göre ikili birli çifte tarifeydi derken, iş içinden çıkılmaz bir hal almış, hırsızlığın türlü çeşidi olasılık kazanmıştı. Böyle olunca da hemen kendi aralarında anlaşp birbirlerine destek olan ortaklıklar, trafik polisinin de yardımıyla adamakıllı geniş bir casus şebekesi kurmuşlardı. Kolay da olmuştu hani bu, nerede güvenilir uzatmalı eski sömürge onbaşı, çavuşu, emekli memur, bekçi eskisi filan buldularsa işe almışlar, görev olarak da onlara garlardan Paris'in kapılarından geçen arabaların numaralarını, taşıdıkları yolcu ve bagaj miktarını bir kıyıcığa yazma görevini vermişlerdi; böylelikle kim hırsızsa suçüstü yakalanmış oluyordu, tabii bayrağı indirmeden yolcu taşıyanlar da. Kapı dışarı ediliyordu böy-

leleri dakikasında. Şebeke bütün ortaklıkların ortaklaşa malı olduğundan, birinin düzenlediği liste öbürlerinin de işine yarıyor, adı bir kere hırsıza çıkan şoför artık hiçbir yerde barınamıyordu.

Hem otomobil bir makineydi alt tarafı, ne kadar çalışırsa o kadar para getirir, üstelik yorulmazdı; yani beygire benzemezdi hiç, beygir dediğin yorulur, yoruldu mu da arabacı işi bırakır; otomobilinki öyle mi ya, hiç yorulmadığına göre, şoförün işgünü sınırlayacak bir şey yok. Yasa bile.

Compagnie générale'in Paris'te taksi işletmesi, doğrusu ya, gözü kara iş adamı Joseph Quesnel'in kişisel bir buluşuydu aslında; ne var ki 1905'ten başlayarak servise soktuğu birkaç araba rekabeti kışkırttı. Ayaklarında koşulu araba bağı olmayan, sırf otomobil üzerine yeni ortaklıklar kurulmuştu. Arkasından bir yarıştırdı aldı yürüdü, iki yıl içinde Paris'te çalışmaya başlayan taksi hesaba kitaba sığar gibi değildi; baş döndürücü bir şey. Bu kadar arabaya, yeni ve çağdaş bir iş edineceğim hayalleriyle taşralardan Paris'e dökülmüş kalabalık arasından şoför sağlamak da bir başka sorun. İşletilen taksi sayısı arttıkça Ortaklığın kârı da artıyor. Daha da artacak ama Joseph Quesnel, imparatorluğunun sınırlarını fark edebildiğinden, yarın öbür gün karşısında belirecek tehlikelere karşı birtakım önlemler alıyor. Akıllı adam.

Daha 1908'de en güçlü rakip ortaklıklarla uyuşarak bir konsorsiyum kuruyorlar, böylelikle yarışmanın doğuracağı tehlikelerin önü alınmış oluyor: Fiyat kırma savaşı yok artık. Daha da iyisi, ulaşım vergisi, araba vergisi, şudur, budur, her şeyin bağlı olduğu Paris Belediye Meclisi üzerine ucuz tarafından baskı yapmaya da yarıyor bu konsorsiyum. Başka bir yararı daha var: Garajlarda şoföre benzini o satıyor. Böylece günlük gelirden şoförlerin Ortaklığa verdiği %72,5 paya bir de bu kâr ekleniyor.

Bu konuda konsorsiyumla *Standard Oil* anlaşmışlardı. Bu güçlü şirketin 'güvenilir' adamı Albay Morris, Rumen petrolünün dışalımını ve içteki satışını örgütlemek için, özel olarak Paris'e gelmişti. Görünüşü kurtarsın diye Wisner'in kanatları

altında, sözümona Fransız bir şirket kurmuşlardı. Yönetim kurulunda kimler yoktu ki bu şirketin: Paris genel valisinden tut, Joseph Quesnel'in kırk yıllık dostu, sonradan bakanlık filan yapmış, Sosyalist Partisi eski önderlerinden birine, *Deutsche Bank*'ın, Berlin'deki *Disconto Bank*'ın, belli başlı Fransız bankalarının temsilcilerine, iki bakana, Gilsen-Quesnel'e kadar bir sürü güçlü adam. Adamlar güçlü olunca kurul da güçlü oluyordu elbet, güçlülüğü de dünya çapındaydı hani. Petrol pazarını besleyen Standard Oil değil miydi; eski rakipleri Nobel ve Rotschild anlaşmış, Amerikan petrolünün yanına Rumen ve Rus petrolünü de katmıştı. Böylece Bakü'deki Simonidzé'nin kuyuları, Wisner'in dostu Alman bankerlerinin aracılığıyla çıkıp geliyor, konsorsiyumu besliyordu.

Paris'te yalnız taksilere günde 150.000 litre benzin satışı yapan bu parlak iş, hiç beklenmedik bir engele geldi takıldı: Benzol.

Daha otomobilin ilk çıktığı tarihten beri benzolle petrol arasında bir çekişme vardı ya, petrocülerin eninde sonunda kendi aralarında kurmayı başardıkları bir tröst aracılığıyla benzin karıştırılmış benzolün kullanılması âdet olmuştu. Gelgelelim benzol, benzinden daha ucuzdu, taksi şoförleri aksini kanıtlamak için ortaya atılmış bir sürü bilimsel gevezeliğe boş verip, saf benzol kullanmayı akıl etmekte gecikmediler. Bilim ne derse desin, taksiler de pekâlâ yürüdü. Ne var ki bu durum konsorsiyumun iflas bayrağını çekmesine neden olacaktı az daha; kolay mı, dünyanın harcamasını yapıyor, yeni yeni arabaları işletmeye koyuyor; günün birinde elinde bir yığın stokla bir türlü karşılayamayacağı bir sürü anlaşma, ortada kalıverirse ne yapsın?

Bereket Diane Brunel'in orada, hani holdeki ökseotu toplarının altında öpüşülen Noel akşamları oluyordu ya, işte onların birinde, bir Belediye Meclisi üyesi şoförlerin şehri soyduğunu buldu çıkardı da herkes rahat etti. Öyle ya, benzinden belediye vergisi alınıyordu da benzolden alınmıyordu; buluşun verdiği telaş ve heyecanla çarçabuk bir rapor yazdı. Saint-Sylvestre'den önce bir de karar tasarısı hazırladı, tamam. Ocak ayının ilk haf-

tasına Belediye Meclisi, benzol üzerine yüz Sous belediye vergisi koymuştu bile, zaten 1911'deki işveren-şoför çatışması da ondan çıktı ya!

Önce geçici olarak oylanan bu verginin kesinlik kazandığı 28 Kasım salı günü grev patlıyor. Benzol vergisine karşılık, her sabah günlük benzin giderini peşin peşin ödedikleri patronlardan, şoförler, günlük gelir paylarının arttırılmasını istiyorlar. Şimdiye kadar yüzde 27,5 değil miydi payları, şimdiden sonra yüzde 33 olsunmuş! Gazetelerin yazdığına göre günlük kazançları 8,5 frangı bile geçmiyormuş ki! Yüzde 33 alırlarsa 9.75 frank geçecek ellerine.

İşte şimdi bunun kavgası yapıyor:

Aslına bakılırsa benzol vergisi yüzünden çıkan uyuşmazlık işverenlerin hanidir yürüttükleri bir mücadelenin su yüzüne çıkmasından başka bir şey değildi; patronlar ne zamandır iş kazalarından, kendilerini sorumlu tutan yasalardan yakayı sıyrabilmek için, şoförlerin ücretli sayılamayacağını tutturmamış mıydı zaten; üstelik, yenilerde olmayan konsorsiyum, şoförlerin hani son günlerde her biri ötekinden beter bir sıra dalaşmada kendini gösteren hırçınlığı yok mu, iyice dövüşkenliği, işte onu da kırmak, onlara iyi bir ders vermek istiyordu.

Gözlerinin yaşına bakmadan tek mil şoför millete savaşı açmıştı.

7

PAHA salı sabahı hemen hemen bütün işçiler işi bırakmıştı. Aklı tam yatmamış olanların aklını da grev gözcüleri yatırdılar. Sonunda "La Française"nin Levallois'de Collange Alanı ve Baudin Sokağındaki garajlarından tek araba çıkmadı. Otomobil ve araba sürücüleri tek adamdı sanki öyle davranıyorlardı; ne Campagnie Générale'de işbaşı yapmış tek sürücü vardı, ne de Genel Kira Arabaları Ortaklığında; Urbaine ve Métropole Ortaklıklarına grev henüz bulaşmamıştı ama eli kulağındaydı onların da.

Daha sabah sabah konsorsiyuma dâhil olmayan ufak ortaklıklarla kiralayıcıların çoğu işçilerin isteklerine baş eğmişlerdi: Yüzde 33 mü istiyorsunuz, alın size yüzde 33. İşyeri toplantılarında bu zafercikler bildirildikçe millet coşuyordu, coşuyordu ama zammı kabul etmiş ortaklıklara bağlı şoförler ne yapacaktı şimdi, çalışmasalar olmazdı ki! Her yanda, sendika adına önceki gece Fiancette'in yaptığı öneri onaylandı, buna göre, çalışmasına çalışacaktı bu şoförler ama, çalışmayan arkadaşlarına destek olsun diye her gün grev komitesine yüz kuruş ödeyeceklerdi; "Sarı" şoförlerden ayırt edebilmeleri için de sendika, taksilerinin görünür bir yerine asmaları için bir kart verecekti onlara. Sarılar da epi topu kaç kişi zaten, üç yüz, hadi bilemedin dört yüz değil mi?

Hesap kitap 6.500 grevci vardı elde, çalışan 1.800 ya da iki bin kadarı, aldıkları paradan 10.000 franka yakın yardımda bulunmuş oluyordu. Evet, her zamankine oranla şehirde yarıdan çok daha az araba çalışıyor, bu yüzden gündelik gelir, daha kolay doğrultuluyor, daha da kısmetli oluyordu, ama grev öncesi kazanç oranları düşünülürse, yüzde 33'le bile şoförün eline geçen zar zor on frangı buluyordu, sendikaya ödediği destekleme parası yine de oldukça ağır sayılabilirdi onun için.

Levallois'de, Cavé Sokağındaki sendika merkezinde bir iki hık mık ettikten sonra Catherine'in yardımına ses çıkarmamışlardı. Gönüllü sekreterlik yapıyordu o da. Fişleri yerli yerine koyuyordu. Ya da, başında kalabalık aile olanların yardım isteklerini kaydediyordu. Yapmadığı mı vardı ki: Garajlardan haberleri ona ulaştırıyorlardı; buruşuk kâğıtlara çiziktirilmiş kargacık burgacık yazılardan eli ayağı düzgün üç dört satır çıkarıyor, her gün grev merkez komitesine sunduğu rapora ekliyordu. Her sabah, bu yeni yaşantısına kendisi bile şaşmaya vakit bulamadan, saat dokuz dedi mi oradaydı. Montparnasse'dan, önce otobüsle Peréire Alanına iniyor, oradan Madeleine tarafından paldır küldür sökün eden iki katlı tramvaya atlıyordu; öbür tramvaylardan bineceğini ayıran başlıca özellik levhasının (La Madeleine-La-vallois-Perret) yeşil zemin üzerine yazılmış olmasıydı; bindi mi

bindi, daracık merdivenden hemen üst kata çıkıyordu Catherine, çünkü akümülatörlerden sızan o müthiş asit kokusu yok muydu aşağıda, onu öyle öksürtüyordu ki! Yılların soldurduğu kırmızı bez koltuklardan, genzine yoğun bir toz bulutu kalkmış gibiydi sanki.

Çokluk öğleye doğru Victor gelir, onu yemeğe götürürdü. Sendika Merkezinin yanı başındaki o ufak kahve yok mu, işte oraya, tanıdık tanımadık herkesin teklifsizce çöktüğü o upuzun mermer masanın başına. Yağdanlığın sirkesinden mor mürekkebi yayılıp gitmiş yemek listesi fakir mi fakir, üstelik hangi yemeğe el atsan soğanlı! Ama yemeğe bakan kim, muhabbet var orada, Catherine'i o birdenbire, kabaca ama dostça kendilerinden sayışları. O da grev için çalışmıyor mu? Daha ne?

Bir keresinde Collange Alanına, grev gözcülerini görmeye gitti, ne var ne yok diye. Sonra da iki uzun saat Victor'la çene çaldılar. Doğrusu ya, Victor'un ötekilerine karşı Catherine'den sorumlu olmayı göze alması şaşılmayacak gibi değildi. Pek de ciddiye almıyordu belki ya, zararı ne, güveni vardı ya ona: Hayatını da kurtarmıştı. Levallois'da işler tıkırında gidiyordu ama Paris'teki Choronne garajında sukoyverenler var diyorlardı. Cumartesi sabahı çorbada tuzu bulunsun diye Dehaynin de gidecekmiş oraya. Besbelli çingar çıkacak.

"Ben de gelsem mi?" Victor bir an bocaladı. Öyle ya niye gelmesindi canım? Kendiliğinden bir arkadaş haline geliveren bu hanım kızı adamakıllı cana yakın buluyordu zaten. Ellerinden geleni ondan esirgemiyorlardı.

Garajın karşısındaki kahvede buluştular, içeride yığınla şoför kafa kafaya vermiş, içkili kahve içiyorlardı.

Sabah karanlığında bulvarın öte yanında garajın önünü tutan aynasızlar kara kara fark ediliyordu. Victor, iri yarı, kınalı saçlı biriyle çeneye dalmıştı. Catherine'e de tanıştırdı, adı Bachereau'ymuş, karşıda çalışmış. Söylentilere bakılırsa, şoförlerin işbaşı yapmalarını önleyemesinler diye, "Sarıları" orada yatırıp kaldırmaktaymış.

Olur mu olur, dışarıdaki arkadaşlardan bir küme, bunlardan birini kıstırmışlar, alıp kahveye getirdiler. Beti benzi atmıştı biraz. Yaşlı da, bıyıklarına kır düşmüş eski arabacılarından. Eli ayağı tutmuyor. Girer girmez tezgâhtakilere baktı şöyle bir. Kaygılı gözleri Catherine'inkilerle karşılaştı.

"Hadi babalık, topla kendini, korkacak bir şey yok. İki çift söz edeceğiz şurada. Söyle ne içersin?"

Kahvecide, ağzından çıkacak sözü bekler gibi bir hal. İhtiyar, keyifsiz keyifsiz:

"Soğuk kahve olsun," dedi.

Öbürleri çevresini almış, oldukça yakından, ama daha çok matrağına başladılar konuşmaya. Kınalı Bachereau meğer tanır-mış, konuyu açtı. Bırak yahu, dört gün grevden sonra yapılacak şey mi bu... Eline bir şey geçecek olsa yüreğim yanmaz. Hem o da herkes gibi kavgayı oylamamış mı? İhtiyar başını yerden kaldırmıyor. Kolay mı, evde çoluk çocuk. Karı hasta. Üstelik çocuklar da kendinin değil, oğlununkiler: Anaları öldü, oğlan hastanede. Üstüne dün şirketten bir de mektup geliyor: Grev mrev kalmadı, işbaşı yapılacak, ortalığı karıştıran elebaşılar atılıyorlar, eğer o akıllı davranıp iyi niyetini gösterirseymiş...

Mektubu da çıkardı gösterdi. Çevresinde kim varsa kocamış titrek elleriyle tuttuğu patron mektubunun üzerine eğildi. Bachereau:

"Ver hele sen onu bana," dedi, "Grev Merkez Komitesine götüreyim..." İhtiyar, mektubu uzattı. Hah şöyle, çalışmayacaktı, değil mi? Başını sallayıp duruyordu. Sonra birdenbire:

"Hayır," deyiverdi, "Hayır, çalışmayacağım işte!"

Fakat her birisiyle bu iş bu kadar kolay olmuyordu ki. Bulvarın orada, çocuklar, kapı gibi bir şoförle tartışıp duruyorlardı, herif tutturmuş ille geçecek, gittikçe kafası da bozuluyor. Bir şey değil, yolun ötesinde aynasızlar da kıpırdanmaya başladı. Birileri şoföre:

"Ulan," diyorlar, "utanmıyor musun arkadaşlarına karşı polis çağırmaya!"

“Boş versene sen, ulan umurumda mı benim sizin greviniz! Karnım aç, karnım; aç ayı oynamaz: Bırakın geçeyim!”

Ona da içeriye girmenin aslında hiçbir şey demek olmadığı, asıl çıkmanın başlı başına bir sorun olduğu anlatıldı, başına gelecekleri Allaktan başkası bilemezdi.

Zaten içeride Sarılar vardıysa bile, dışarıya adımlarını atmadıkları bir gerçektir. Saat sekize doğru kapı birden açıldı, iki araba şöyle bir çıkmayı denedi. O zaman Charonne Bulvarında en azından üç yüz kadar grevcinin toplanmış olduğu anlaşıldı. İki taksi, deliklerinden çıkmış, kendilerini yanlışlıkla insanla dolu bir odada, ortalarda buluvermiş fareleri andırıyorlardı; şöyle bir durakladılar, döndüler, karşıt iki yöne ayrı ayrı gazladılar.

Birden sabah aydınlığını delik deşik eden polis düdükleri. Tam da polislerin grevcilere saldırdığı zaman bir kırılmış cam şangırtısıdır koptu; aklına nereden estiyse esmiş, taksilerden biri bulvardan sapmaya niyetleniyor, daha sokağın dirseğinden sökün eden bir taş yağmuru.

Polis, bir mavi sinek bulutu sanki olduğu yerde döndü. Cesedini arar gibi bir hali vardı hani. Ne var ki atı alan çoktan Üsküdar'ı geçmişti. Catherine kahvenin camından bakıyor; dükkâna mı dalsalar yoksa sırtlarında şoför kazaklarıyla ortalıkta dolaşanları enseleseler mi, kestiremeden dört bir yanı denetleyen polisleri görüyordu; ansızın, Victor'la Bachereau'nun yanı başında olmadıklarını fark etti. Sonra aynasızlar bir kere daha döndüler, tabanları yağladıkları gibi başladılar bulvardan yukarı kaçmaya. Catherine görmek için dışarı çıktı.

İki yüz adım ileride yolun ortasına yan üstü devrilmiş ikinci taksi, beyaz bir duman koyvererek yanmaya başlamıştı. Bulvarın sonunda, sağa sola dağılarak toz olan elli kadar grevci. Alıklaşmış, grevcilerin besbelli yerinden söküp attıkları Sarı şoför, arabanın başında alevlere dalmıştı. Polisler ellerini kollarını sallaya sallaya bir şeyler sordular ona. Ellerini göğe kaldırıyor, zar zor karşılık veriyordu. Olduğu yerden Catherine pek de iyi seçemi-

yordu ama adamı dövmüşlerdi de galiba, usul usul suratını ovuşturuyordu çünkü.

Bachereau gözüne işte o ara ilişti.

Garajın duvarına ata biner gibi binmiş, kasketi çarpık, yumruğu havada, harıl harıl içerdekilere bir şeyler söylüyordu. Bulvar boyunca nereden dinlesen onun sesi. Sözde garajın kapısına kimseyi sokmuyorlardı ya, o, polisin şaşkınlığından yararlanmasını bilmişti. Victor duvarın dibinde beklediğine göre, duvara çıkabilmesi için omuz vermiş olmalıydı ona. Sıkılı yumruğunu başının üzerinde sallaya sallaya Bachereau bir şeyler atıp tutuyordu ama sürüp gidemezdi bu, polis geliyordu; Victor, tek ayağına yapışınca öbürü yere atladı, ikisi birden kaşla göz arasında sırta kadem bastılar. Aynasızlar artlarına düştü gerçi düşmesine, gel gör ki bir şoför kalabalığının, artık rastlantı mı neyse, yolu geçeceği tuttu o an, adamlar uslu uslu belki de garaja gidiyorlardı ama ne de olsa polisin hızını kestiler.

Catherine, Victor'u Levallois'da buldu. Şoförlerden bir kurul ertesi gün Lafargue'ların cenaze törenine gideceklermiş. O da gelirmiymiş acaba? Buluşmak üzere anlaştılar.

8

AAT on sularında Martha, Blaise-Desgoffe Sokağına çıktı geldi. Catherine çoktan unutmuştu onu: Daha bir hafta önce Paris'e sırf bu şaşkına olan sevgisinden dolayı dönmüş olmasını aklı almıyordu neredeyse.

İşleri de yoluna girmişti anlaşılan; Joris de Houten'in suçsuzluğu da anlaşılmıştı. Ahmak bir sorgu yargııcıydı sebep. Bir polis müfettişinin aşırı gayretkeşliğiydi. Clemenceau Fransa'ya gördüğü hizmetlerden Hollandalıyı tanıyordu ya, o da gidip onu bulmuştu; Clemenceau, Adalet Bakanlığının işine karışınca da...

Peki ya ölümler? Ölümlerin sözü mü olur? Clemenceau adını duyunca Catherine'in kaşları çatılıyor. Villeneuve-Saint-Georges'da milleti kurşuna dizdiren adam değil mi o! Ne demeye bu işe karı-

şıyormuş? Zehir kaçakçılarının üzerine kanat gemesi niye? Joris de Houten'e içisıra zehir kaçakçısı diyordu ya, Clemenceau'dan çok akli iyice kestiği için böyleydi bu. Bir yandan da saat yarım-da Arts-et-Métiers metrosunun çıkışında Victor'la ve şoförler kuruluyla buluşması gerektiği kafasını kurcalayıp duruyor. Hem giyiniyor, hem de Martha'ya kulak veriyor; ama yarım yamalak. Aa, olamaz, Champ-de-Mars'a ögle yemeğine gelemes onlara. İyisi mi biricik dostunu başından savıp en azından bir çeyrek saat önce buluşmak için söz verdikleri yere varıyor. Hava da bir kötü ki.

Şoförler aşağı yukarı üç yüz kişilik bir kol oluşturmuşlar. Victor, Bachereau'nun yanındaıdı, kolunda da gençten, esmer bir kadıncağız. Catherine'in aklında o dakika, 'Kendisine bakmasını bilmiş olsa, basbayağı güzel bir kadın bu,' diye geçti. Victor tanıştırıyor:

"Sevgilim!.. Bu da Catherine arkadaş, hani sana söylemiş-tim!.."

Birden ağlayası geldi Catherine'in, düpedüz maskaralık! Yaşadıkları şu son birkaç gün içinde de Dehaynin'in hayatında biri var mı yok mu hiç düşünmemişti. Onu ilgilendirmezdi ki; ayrıca ona tutkun da sayılamazdı. Jeannette Bernard, Paix Sokağında Worth'un orada çalışıyormuş. Bu adı duymasın, Catherine'in gözleri önünde hemen Madam Simonidzé'nin eski şatafatı. Annesinin. Janette de, Catherine gibi modaya uygun giyinmişti ama yine de ikisini birbirinden ayıran bir şey vardı giyimlerinde, öyle ki kılıkları iki kadın arasında aşılmaz bir duvar örüvermişti sanki. Yine de onca şoför arasında ikisi aynı şeymiş gibi duruyorlardı, Victor da belli belirsiz övünerek bakıyordu onlara. Güzellikte Jeannette'in de Catherine'den kalır yanı yoktu hani. Başında yepyeni, geniş kenarlı bir şapka, o üstünde dalga dalga siyah tül olanları vardı ya, o tarihte *bulutlu* dedikleri, işte onlardan. Victor'la bir yıldır birlikteymişler.

Yağmur da hep yağıyor... Sabahtan beri hiç dinmedi ki. Rüzgâr esmiyordu ama, adamın içine işleyen o pus, bir de durup durup

başlayan buz gibi sağanaklar yok mu!.. Şoförlerin oluşturduğu yürüyüş kolu, Fontaines Sokağından Temple Sokağına ulaştı. Dupetit-Thouars Sokağı bir barajla trafiğe kapatılmıştı, gerisinde Corderie Sokağıyla Franche-Comté Sokağının arasına tıklım tıklım yığılmış bir kalabalık; Catherine'e çok büyük göründü bu, belki de on beş bin kişi toplanmıştı ama Bachereau burun kıvırıyordu:

“Rezillik. Sizce kalabalık mı yani? Topu topu kaç kişi yahu, ben, sen, bizim oğlan. Koskoca Paris'ten on beş bin kişi, rezillik değil de ne! Berlin'de bir işçi gömecek olmuşlar dört yüz bin kişi yığılmış; buradaysa ancak Lafargue'ı gömerek o sayıyı buluyoruz; boru değil Lafargue'ı, hale bakın!..”

Gerçi havanın yağmurlu oluşu bir dereceye kadar açıklıyordu durumu. Olmaya ki, böyle bir havada bu kadar insanın gelişi de şaşılacak şeydi doğrusu.

“Yok canım,” diye homurdanıyordu Bachereau, “hava güzel olsaydı, bu kez de bu güzel havada işçi kesimi şehirde oturmaz ki, kıra kaçır, diyecektiniz, öyle değil mi?”

İşçi kalabalığı görevli kordonunun arkasında sıkış tepiş yığılmıştı. Ortalıkta görülen tek polis yoktu. İki cenaze arabası Corderie Sokağında bekliyor. Cenaze alayı hemen hemen hazır; şoförler yerini alınca harekete geçmiş oldu. Başta bando ve kızıl bayrak kalabalığı, elli kadar olmalı. Yağmur altındaki daracık sokakta, kara kara giysilerin üstü sıra akıl almaz alevleri andırıyorlar. Resmî giyimli bir sürü de adam. İşçi yok pek. Daha çok şefler. Victor, Longuet'yi göstermek için Jeannette'e doğru eğildi. Grevciler geçerken sağdan soldan alkışlıyorlardı. Kadın erkek, herkesin yakasında yaban gülleri. Jeannette satıcının birinden iki tane aldı, Catherine'e taktı birini. Gözleri yapma çiçekten ayrılırken karşılaştılar, nedense Catherine'e dokundu bu, hem de adamakıllı.

Bachereau, Victor'u dirsekleyip duruyordu:

“Bak, bak: Yabancı delegeler!” Catherine de baktı. Daha bakar bakmaz İngilizler göze çarpıyordu. Ruslar da oldukça kalabalık-

tı; Catherine en çok onlarla ilgilendi. Victor, tanımadığından, kimler olduklarını çıkaramıyordu. Bir kadın vardı en ön sırada, çok güzel bir kadın. Birileri yurttaş Kollantay olduğunu söyledi, Rus sosyalist partisinin yabancı bürosunu temsil ediyormuş. Kısa boylu, elmacık kemikleri çıkık, bıyığı kızıla çalan sarı bir adamla konuşup duruyor. Catherine'in aklında annesinin Rusya'dan kaçışı, bir de evlilik tutsaklığı... Bir yandan da devrimci bir büyük parti tarafından yabancı bir başkentte yetkili sayılmış, şu genç kadına bakıyor, tuhafına gidiyor doğrusu, Jeannette'in kolunu sıkıyor, "Ne güzel kadın," diyor, "değil mi ha?" Güzel olmasına belki güzel ya, Catherine'i kıskançlığın acı kıskacından kurtaran, asıl kadınlığın toplumsal geleceğini onda görmesi. Başların üzerinde pankartlar dalga dalga. Sosyalist Partisi'nin seksiyonları, taşra örgütleri, Polonyalı bir grup... On ikisi safta sıralanmış, grup başlarında kırmızı çelenk ya da buket taşıyıcılarıyla koca cenaze alayı yerinden oynayınca, bakır çalgıların ağıdı ortalığa yayılıverdi. Bando Chopin'in cenaze marşını çalıyordu.

Bu yüzden az kalsın Victor'la atışacaktı Catherine. Nedense, ille bu marşı çalmaları sinirine dokunuyordu onun. Chopin... Chopin... Başkası yok mu canım? Victor da neye bozulduğunu bir türlü göremiyor:

"Ne var yahu bu müzikte? Hazin bir hava işte, bize de gereken bu değil mi?"

Belki de bütün burjuvaziyi, hem de kralları bile gömen bir marş olmasından başka bir kusuru yoktu ama Catherine'in keyfini iyice kaçırmak için bu kadarı yetmişti. Bu ufacak şey yüzünden cenazeden bir şey anlamadı. Bandoysa inat gibi bütün yol boyunca, ta Père-Lachaise mezarlığının kapısına kadar hep aynı havayı çalmaz mı? Catherine sosyalizm söz konusu oldu mu ortaya çıkan sorunlarından biriyle burun buruna gelmişti yine. Bir müzik parçası her şeyi başka gözle görmesine yol açıyor, yakınlarını Chopin'in marşıyla gömüyor diye kalkıp bir partiden kuşuya düşüyordu.

Bachereau da sızlanmayı kesmemişti:

“Lafargue’in cenazesinde on beş bin kişicik bulunsun!.. Bunu gördü mü görmedi mi, hükümet her şeyi yapmaya kendinde hak görür artık.” Victor katılmıyordu onun görüşüne. Bachereau ısrar ediyordu. Daha o sabah, gazetesi, grevcilere meydan okur gibi, iki sendikacının, benzolden vergi almayı akıl eden belediye üyesini konsorsiyumdan para almakla suçlayan bir yazılarından dolayı hüküm giydiklerini haber vermemiş miydi? Bu vergi, kos-koca bir örgütü işi bırakmaya sürüklemişken, burjuva adaleti o aşağılık herife bir şeref payesi vermiş oluyor, ulaştırmacılardan Guinchard’ı hapse atıyordu.

Yoksul mezarları arasında yer yer yükselen saray yavrusu anıtkabirleriyle ölülerin burjuva saltanatını hatırlatan bir garip şehir bu Père-Lachaise Mezarlığı. Saint-Sulpice melekleri, sıra sıra dizilmiş ne yönetim kurulu adlarının başında nöbet bekler. Tunçtan bankacılar mı ararsınız, mermerden hanımlar mı, yeni-helenistik tapınakçıklar mı, yoksa kırık dökük kabartma ağlayıcı kadınlar, taştan kıvrımlar, soyut hıçkırıklar mı, hepsi orada. Kül rengi göğe çekili çekilivermiş simsiyah ağaçlar. Ölümsüz devrimcileri taşıyan cenaze arabalarının arkası sıra yürüyen alay, ağaçlıklı yolların kumu üzerinde bitmez tükenmez bir sermaye ve kâr hesabını yarıda kesmişe benziyordu. İki araba yan yana gidiyordu. Birden mezarlar arasında yarışa benzer bir koşuşma, kalabalık, columbarium* önünde yer kapmak için acele ediyor.

Binanın tapınağımsı hali Catherine’in eleştirmeci damarına bastı yine. Yağmur da hâlâ yağıyor, ince ince. Halk olduğu gibi binanın önüne yığılmış, konuşmacılar merdivenlerinden konuşacaklar.

Catherine ilk konuşmaları sabırsızlıkla dinledi. Alman Kautsky’yi çevirmek için Bracke, İngiliz Keir Hardie’yi çevirmek için Camélinat yeniden çıkınca canı sıkıldı basbayağı. Ortada bir mırıltıdır gidiyor, hiçbir şey anlaşılmıyordu. Biri Internationale adına konuşuyordu, bir başkası Belçika Sosyalist Partisi adına...

* Columbarium: Cesedi yakılanların küllerinin saklandığı yer. Romalılardan kalma bir söz.

Arkasından, burada adı komünü, mezarlar arasında federasyoncuların son direnişini büsbütün hatırlatan ihtiyar Vaillant'ı dinlediler. Sonra da o güzel Rus sosyalist kadın yok mu, az sonra onun ne diyeceğini iyice duymak istediğinden Jeannette'i ön taraflara sürükledi Catherine.

Columbarium'dan kurşuni bir duman yükseliyor; rüzgâr bu dumanı bir tülbent gibi topluluğun üstüne örtüyordu. Birden uyanır gibi oldular, bayraktarlar kırmızı ağırlıklarını daha bir yukarı kaldırdı şöyle, bir alkıştı koptu: Lafargue'ların yakılacağı tapınağın merdivenlerinde şişman, babacan ve sakallı birisi belirmişti. Adını söyleyen çıkmasa da yanılmış olamazdı Catherine. Resimlerini her yerde göre göre Jaurès'in yüzünü ezberlemişti. Karşıydı da ona. Daha başından karşıydı. Chopin'in cenaze marşına nasıl karşıysa, öyle. Doğru yanlış birtakım nedenlerden ama yanlışı daha çok. Bir şefe aşırı bağlanmak tiksintisi. İnsanın aklı pek kesmese de, daha çok çevresinde konuşulanlardan edindiği bir önyargı bu, hem de nasıl edinmek, öyle habersizce, öyle kendiliğinden ki yüzüne söyleseler şaha kalkar. Yine de Jaurès'e bu güvensizliğinin altında Binbaşı Mercurot'dan bile bir şeyler yattıyor. Bir kere ne tumturaklı adam bu Jaurès?

Sahiden de tumturaklıydı ya, şiddetinde inandırıcı bir yan vardı. Sesinin güneyli havası her şeye rağmen Catherine'i etkiliyordu:

"... Lafargue tez canlıydı, öfkesi, alayı birden parlardı ama bağlılığı, sürekli ve kimseyle karşılaştırılmaz ülkücülüğü, sosyalist birliğine ateşli inancı sayesinde daima partinin ana eylemi içinde olmuştur..."

O sürekli ülkücülüğü mü? Catherine'in içinden itiraz etmek geliyordu. Lafargue'ın ülkücülüğü! Hadi Allah aşkına, bu da Chopin'di işte, daha da beteri.

"... Lafargue XVIII. yüzyıl Fransız filozoflarının mirasına sahipti... Sosyalizm, yüzyılı aşkın bir süreden, bizim Babeuf'ten beri yolda..."

Marx'ın adını anan yok. Jaurés'in Babeuf'e cakalı cakalı 'bizim' deyişine ne buyurulur! Catherine elinde olmaksızın Marx'ı Alman olduğu için hesap dışı bıraktığını düşünüyor. Düşünüyör ama işittiği sesin etkisinde kalmaktan da kendini alamıyor.

"... Sabahın çizgiyi doğru çekip çekmediğine göz kulak olmak için, büyüklerin burada bulunması da iyi bir şey!" Üstelik çevresindeki coşkunkluk bulaşıcı. Herkes yağmuru çoktan unutmuş gitmiş.

Jaurés'in son sözlerini izleyen alkış patırtısından sonra, Catherine'in Dupetit-Thouars Sokağında, vatandaş Kollantay'la konuşurken gördüğü Rus vardı ya, işte o söz aldı, dediklerini efendi efendi dinlediler. Diyordu ki:

"Bizim devrimden oldukça önce, devrimin hazırlandığı sıralarda, bilinçli proleterlerimiz olsun, sosyal demokratlarımız olsun, Lafargue'ı, Marksist görüşlerin en derin ve en büyük savunucuları arasında saymayı öğrenmişlerdir. Devrim sırasında olduğu kadar, onu izleyen karşı-devrim sırasında da, gerçekliği, yürüttüğümüz sınıf mücadelesi deneyimiyle açıkça kanıtlanmış olan bu görüşler, liberal burjuvazinin kaypaklığına ve kararsızlığına rağmen, demokrasi, devrim ve sosyalizm davasını savunmayı bilen ve indirdiği ağır darbelerle despotluğu temellerinden sarsan Rus proletaryası öncülerinin, çevresinde omuz omuza halalandığı bayrak oldu..."

Jeannette yanındakilerden birine: "Kim bu?" diye sorayım dedi. Rus Sosyal-Demokrat Partisi'nin delegesi vatandaş Lenin'miş.

Devrimci-Sosyalistler adına konuşan Rubanoviç bir bildiri yayınlayarak Plehve Elçisinin öldürülmesi sorumluluğuna nasıl sahip çıktıklarını hatırladı birden. Cluses dönüşü, bir öğle yemeğinde Jean'la aynı konu yüzünden nasıl bozuştuklarını. Rubanoviç, Sibirya içlerine sürülmüş devrimciler adına konuşuyor, o konuştuğuca siyasi sürgünlerin romantik ağırlığı Catherine'in üzerine çöküyordu. Oralarda bir yerlerde, İrkutsk'ta mı nerede, Egor Sergeyeviç Sozonov da kendini öldürel bir yılı geçmişti ya,

yerini pek çıkaramıyordu. Plehve cinayetinden altı yıl sonra o kadar kolay da değildi bu. Ama Catherine’i Sibirya’dan çarçabuk döndüren Kollantay oldu, o konuşuyordu çünkü şimdi.

Dediklerine dikkat etmedi Catherine. Zaten az konuştu. Mezarlara bırakılan çiçeklerden, ölümsüz devrimcilerden söz etti biraz, bir de Rusya’daki sosyalist kadınların duygularından... Sözler bir yana, Catherine bakımından günün en dokunaklı anı, bu andı işte. Rusya’daki sosyalist kadınlar... Bu sözcükler yok mu, gerçek alkolden farksızdı onun için. Bir düş değildi bu, onların adına konuşan bir kadın vardı karşısında. İçi sıra ne kadar Rusya anısı varsa da ters düşüyordu buna: Ağanın karısı önünde iki büküm köylü karıları. Kutsal resimler önünde diz çökmüş kadınlar. Rusya’nın sosyalist kadınları mı?..

Başka bir konuşmacı çıkmıştı. Yağmur dehşetli bir sağanak halinde öyle bir bastırdı ki, herkes kaçıştı. Konuşmacı, başının üzerinde gökten boşanan onca sel içinde gittikçe daha yoğunlaşan o dumanın altında, tek başına, karaağaçların ortasında, Columbarium’un merdivenlerinde kalakaldı.

9

CATHERINE, Victor’a grevcilere yardım etmeyi önerdiğinde grevin ne olduğu, ne kadar süreceği konusunda kendince bir şeyler düşünmüştü herhalde: Besbelli uzun boylu üstünde durmamıştı bunun. Ne var ki on beş günü bulunca her sabah Levallois’ya gitmek, büroda saatlerce çalışmak basbayağı zor gelmeye başladı. Kavgaya duyduğu ilgiden bir şeyler mi eksilmişti yoksa? Nasıl olur, kavga her gün yenilenen bir sertlikle sürüp gitmiyor mu? Şirketler grevi kırmak için ellerinden geleni artlarına koymuyorlar. Her gün, gitse gitse, bir garajdan ancak ötekine gidebilen araba geçidine benzer geçitler düzenliyorlar: şoför yerinde de, ya –Lépine konsorsiyum ne isterse veriyor ya– Müdüriyetten alınma gençler, ya da dünyanın parasına memleket içlerinden getirilmiş delikanlılar, kızıl propagandanın henüz bozmadığı,

askerî hazırlamanın, esirgeme derneklerinin çiçeği burnunda yetiştirmeleri.

Sokaklarda olay üstüne olay: Ya camlar indiriliyor, ya arabalar yakılıyor, vs. vs. Öyle ki, zaten astarı yüzünden pahalıya gelen grev-kırıcı şoförlerini koruyabilmek için, ortaklıklar, belediye çavuşları istemek zorunda kaldılar, gösteri geçitlerinde yanı başlarında oturacaklarmış. Milleti kandırmak için bahane de hazır: Acemi şoförler Paris'e yeni geldikleri için yolları bilmiyorlarmış da müşterilerini istedikleri yerlere götüremiyorlarmış, belediye çavuşları kılavuzluk edecekmiş onlara!

Tilkilerin* hakkından nasıl gelineceği konusunda grevcilerin hepsi aynı kafada değildi. O günler de tam grev hakkının parlamentoda konuşulduğu günlerin hemen ertesi. Radikal Sosyalist Partisi sabotajlara, tilki kovalamaya cephe almış. Hatta arabacı ve şoförler sendikasının içinde bile şiddet hareketleri denilen hareketlere adanmış karşı olanlar var. Yalnız, özellikle şoförler bu yasaya baş eğmeyi hiç de iyi gözle görmüyor. Söz gelişi Bachereau, daha ucundan biraz açılrsa patlıyor hemen. Catherine'le iyice sıkı fıkı oldular ya artık. Levallois'da oturduğundan, onu görmeye Cavé Sokağına düşüyor sık sık.

"Ah," diyor, "ah! Çürümüş bunların politikaları. Vazgeç efendim! Zaten politika dedin mi, burjuva oyunu, hain oyunu. Şu Briand'ı al, aşağıının aşağısı, tamam mı? Daha dün sosyalistler baş üstünde gezdiriyorlardı herifi! Millerand da, Viviani de öyle. Bizim, işimizden öte hiçbir şeyi gördüğümüz yok: İsteklerimiz, sendikacılık o kadar! Ah canına yandığının işçi kesimi, kafasına bir koyabilseydi şunu! Bizimki gibi bir hareket, eh zararsız ama böyle kendi aramızda kaldıkça neye yarar? Ulaştırmacılar da işe karışacaktı ki!.. Ne tramvay, ne metro, iyi mi? İşte o zaman al Paris'i koy cebine! Daha sonra ötekiler de karışacak: Genel grev!.."

İki sözünden biri genel grev, aklı fikri onda. İşçiler güçlerinin farkında değilmiş canım:

* Tilkiler: Grev kırıcı işçiler.

“Yok ama kafayı işletin biraz! Yalnızca şu son zamanlarda gördüğümüz grevleri ele alsanız... Şimendiferciler, Deniz adamları, Champagne olayları sonra, iki yıl önce inşaat işçilerinin yaptığı... Sonra ekimde olan... Ha, bir düşünün hele, bunların hepsi aynı anda olsaydı?” Ayrıca Bachereau’ya bakılırsa yapılacak pek bir şey de yoktu: “Öküz gelmişlerdi, öküz gideceklerdi.”

Bütün bunlar Catherine’in içine işlemekteydi: O da Bourbon Sarayı’ndaki gevezelikleri küçümsüyor, grevden gittikçe umudu kesiyordu aslında, acaba nereye varacaktı bu işin sonu? Konsorsiyum, besbelli, gerektiği kadar dayanacaktı. Şoförlerin nelere katlandığını bütün gün gözleriyle görüyordu. Boşu boşuna bir yığıtlıktı bu! Zaten Bachereau’yla da bu nokta üzerinde uyuşuyorlardı en çok, ikisinin de gözü doğrudan doğruya eylemden başkasını tutmuyordu; çenelerini dağıtıp arabalarını yakacaksın ki, anlasınlar!

Bachereau bir gün Fiancette konusunda Dehaynin’le kapıştı:

“Fiancette’miş, senin olsun Fiancette!” diye bas bas bağıryordu, “boş versene sen: O da öbürleri gibi kendi dümenine bakıyor, ineğin teki! Hem millet iki araba parlatmışsa ona ne? Ona kulak verseydik, grev bile olmayacaktı bel.. Elbette, kavgaya karar verdiğimiz akşam, ben bu işte yokum demedi mi?”

Victor, Fiancette’i savunuyordu. Sendika yönetimini bir bakıma. Fiancette greve karşı çıkmamıştı açıkçası, yalnız, ufak patronlara çalışan şoförlerin katılmamasından çekiniyordu.

Bachereau:

“Hadi oradan,” diyerek sözünü kesti. “Bu kez gözünü kırpmaksızın sorumluluğunu yüklenmekte gevşek davrandı diye herkes çıkıştı ya, o da tuttu eski yaptıklarının arkasına sığındı. Bir fırsatını bulsun hemen vazgeçin diyecek! Sen, sözün gelişi, tilkilerin haddini bildirmemize karşı mısın?”

Yo, hayır, Victor tilkilerin haddini bildirmeye karşı değildi. İğrenç herifler. İğrenç, ama başka yollara başvurmaktan vazgeçmeyi mi gerektirir bu? Hükümete kumpanyalara baskı yaptırılabilirse fena mı olur. Grevden tüccar da zarar görüyor... Bachereau:

“Külahıma anlat bunları, külahıma!” diye bağıırıyordu. “Hükümetle tüccar ve ortaklıklar, etle tırnak oğlum...”

Catherine de doğruluyordu onu.

Madam Simonidzé’nin dönüşü de işleri oldukça karıştırmıştı. Açıkta cepheler alıp yüzüne karşı pek bir şey söyleyemiyordu ama Catherine’in yeni uğraşlarından hoşlanmadığını da gizlemiyordu. Hem sağlığını düşünürsen, akıl alır iş miydi canım! Hélène de Babylone Sokağına gelip yerleşmişti. Kardeşine, taksi şoförlerinden, “Seninkiler” diye hafif alayla söz ediyordu. İyi de yaptı böyle davranmakla, Catherine’in inat etmesini sağlamış oldu. Yalnız tadı tuzu yoktu genç kızın. O iyimserliği vardı ya Victor’un, iyice sinirine dokunuyordu.

Binbaşı Mercurot dersiniz, hop oturuyor hop kalkıyor. Sebebi de Caillaux’nun Saint-Calais’de söylediği söylev. Handiye bir aydır öfkeli soğumuyor. Hele bir Savorgnan de Brazza’nın, bir Coppolani’nin sırf Fransa bir imparatorluğa kavuşsun diye canlarını verdikleri aklına geldikçe!.. Caillaux kalkmış Kongo’yu Almanya’ya peşkeş çekmiş... Böyle rezillik görülmüş mü? Belki, Sedan diyeceksiniz. Yine de aynı şey sayılır mı bilemem: Askerî bir yenilgi vardı o zaman ortada! Hem hazır başlamışken Nancy niye vermiyor acaba? Belki de gelecek sefere verecek.

Kayınbiraderini gördükçe Catherine’in gülesi geliyordu. Ne var ki grevci şoförlerin, hem de en iyilerinden bazılarının aynı sözleri söylediğini işitince illet oldu. Bachereau’nunsa dokunmanın keyfine: Sorun mecliste konuşulurken Jaurès’in dedikleri bir felaket! Ne mi diyordu Jaurès? Bir kere Caillaux’nun Almanya’yla pazarlığını doğru buluyordu. Yalnız Afrika’da iş yapabilmek için çok şiddetli davranmamalıymış da, zencilerin arasına usul usul sokulmalıymış. “Sosyalist ha, sosyalistin böylesi...”

İşin gerçeği şu ki Catherine daha önceden yeryüzünde *hele şükür* gelişmekte olan üç güç üzerine o ünlü yazısını kanı başına sıçrayarak okumuştı Jaurès’in: Biri emeğin uluslararası örgütlenişiymiş, öbür ikisi çağdaş kapitalizm ve eski Amerikan ülkücülüğü. Victor biraz savunayım diyecek olduysa da, bu konuda

çok zayıf olduğu anlaşıldı. Catherine gittikçe daha az güveniyordu ona.

Bu sırada Martha'larda Joris de Houten'e rastladı; adamda bir merak!.. Matmazel Simonidzé'nin yeni çalışmaları nelermiş bakalım, ille öğrenecek! Alaycı filan değil, çapkınımsı; her zaman ona nasıl davranıyorsa yine öyle. Catherine de inadına kafa tutarcasına konuşuyor. Şoförlerini savunuyor ya, onlara kimsenin bir söz söylediği yok; Joris, Wisner'i tanımıyor mu, tutturmuş Wisner sosyalisttir diye; bir yanlış anlaşılma olmuş diyor, günün birinde işçiler de patronun çıkarının kendi çıkarları demek olduğunu anlayacaklarmış... Şu taksi sorununda apaçık değil miymiş bu? Şoför dediğin her gün işverenden belli gündelik alan bir ücretli mi? Ne münasebet, işten çıkarı olan, gelir üzerinden yüzdesini alan bir çeşit ortak. Ortaklıkların kendine göre derdi mi yok, kaza sorumluluğu bir yandan, eskiyen materyal öbür yandan...

Kongo'dan bir parçanın Almanya'ya verilmesine gelince, Mösyö de Houten, Fransız olmadığından gerekli heyecanını göstermiyor tabii. Bu ulusal yası kendi özel yası, kız kardeşinin ölümü ve Brazza'nın anısıyla karıştıran Martha'ya gülümsüyor. Ona göre, Başbakan haklı. Böylelikle silahlı bir çatışmayı önlemiş oldular. Kolay mı?

"Hem doğrusunu isterseniz Matmazelciğim, her şeyden önce Fransa'nın çıkarını düşünmek gerekir. Çıkarlarını desek de olur, çünkü çıkan bir değil, iki değil. Parlamentoda çatışan tezler, gerçekte, kimisi iktidarla kimisi muhalefetle gruplaşmış bu çıkarların özeti. Bir yanda Kongo'nun işletilmesine yatırım yapmış iş adamları var, bir yanda Fas'ı işletmeye karar vermiş, ama büyük işlere girişmek için meydanın tamamen kendisine bırakılmasını şart koşan koskoca bir konsorsiyum. Zaten bu çeşit işleri ulusal bir açıdan ele almak en büyük yanılgı: Kongo'da sözgelişi, hem Fransız hem Alman yatırımları aynı ortaklığın içinde işbirliği yapıyor..."

Martha'nın kibar dostunun da bilmediği yoktu hani. Çeşitli uluslararası kapital kümeleşmelerinde bezi olan Wisner anlata-

sıymış bunları ona. Bakanlar Kurulunun içinde bile çıkar çatışmaları oluyormuş. Şaşılacak şey: Sözgeleş Steeg'in, Wisner'in de, hatta Quesnel'in ve bütün taksi konsorsiyumunun da olduğu gibi Fas'la ilişkileri var: Casablanca'da arazi filan. Sömürgeler Bakanını Lebrun ise Fransız-Alman antlaşmasını savunmak zorunda olduğundan, onunkisi gerçek bir dram: Yapmış ama düpedüz ölüsü yapmış bu işi, Bakanlar Kurulunda ağlamış bile diyorlar. Ya Lorraine milletvekillerinin handiyse bir simge değeri kazanan girişimi? Lorraine'in yarısı zaten gitmiş, 71 savaşı galiplerine Kongo'dan bir parçayı neden verdiğimizizi Lorraine'lilere taş çatlasa anlatamayız diyerek onlar anlamayı onaylamadılar ya, Bakanlık görevinin gereği olarak oy veremeyen Lorrain Lebrun'un hep birlikte gelip elini sıkıyorlar!

"Ya böyle işte, görünüşe aldanmayın siz, ülke sorunları söz konusu oldu mu, Lorraine milletvekilleri Jeanne d'Arc'ın değil de Comité des Forges'in temsilcileridirler daha çok..." Kaptırmıştı artık kendini, biraz da küçümseyerek, devletin ekonomik çarkının nasıl döndüğünü uzun uzun açıklıyordu. Parlamento-da çatışmalar göstermelik çatışmalardı, asıl pazarlıklar onların gerisinde yapılıyor, fırıldaklar onların gerisinde çevriliyordu. Caillaux'yla karşısındakiler arasında o kadar da fark yoktu pek: Comité des Forges iki yanlı oynuyordu. Catherine bir yandan onu dinliyordu ama bir yandan da aklında Jaurès'in içine onca koyan cümlesi vardı. Evet, nerede sermaye varsa toplayıp hepsini "Paris'te bir ilmik kaçsa Hamburg'ta kredi düzeninin yıkılacağı" bir ağ gibi öven çağdaş kapitalizm gerçekten de pek *mutlu* bir biçimde hem eski Amerikan ülkücülüğüyle bağdaşabilirdi, hem de emeğin uluslararası örgütlenişiyile. Buradan baktı mı, Catherine, bu örgütün gerçek çapını hem de kendi öz şeflerinden birinin, nice nice insanların hem kendi hem de dünya barışının umudu diye belledikleri büyük Jaurès'in gözleriyle görmüş oluyordu.

Bu arada Hamburg'ta, Casablanca'da, ya da Bakü'de olduğu gibi Levallois'da da, Bachereau ya da Victor'un yiyecekleri bir lokma ekmek, savaş ya da barış konusunda yine aynı iş çevrele-

ri, çıkar kartellerinin gidişatına, gerçekleşip gerçekleşemeyişine göre asıp kesiyorlardı tabii. Bu sefer hadi ucu ucuna yakayı sıyırdılar diyelim, ya gelecek sefer? Savaş daha İtalyanlarla Türkler arasında sona ermeden, Bulgarlar ve Sırlar yine Türklerle kapışmışlardı. Sırp Kralı I. Pierre daha geçen gün Wisner fabrikalarını gezmedi mi! Aç gazeteleri, hepsinde resimleri. Üstelik ne yiğit adammış bu kral, işçilerin yaşantısıyla da ilgilendi. Sırbistan hele şu savaş gailinden kurtulsun, Fransa'daki sosyal yasaları örnek alacakmış, öyle demedi mi?

Bu düşünceler, Levallois'da yaptığı bayağı işi, Catherine'in gözünden her gün biraz daha düşürüyor, biraz daha soğumasına, yararsız bulmasına sebep oluyordu. Hangi akla uyup da burnunu sokmuştu bu işe bilinmez ki? İşin ucu her an savaşa dayanabilirken, şoförlerin günde fazladan alacağı yirmi beş *sou* için didinmenin sözü mü olurdu Allah aşkına. Bombalar patlamalıydı, bombalar...

Tam bu sırada Ordener Sokağı olayı olmaz mı! Otomobilli haydutların yaptığı kaşla göz arasında Kongo'yu da, Fas'ı da, grevi de, Balkan savaşını da gölgede bırakıverdi. Basının, bankaya hasılat yatırmaya gelen bir tüccar tahsildarına haydutların saldırması üzerine yaptığı sürekli ve ateşli yayın, herkesin ağzına bu sözün yayılmasına sebep oldu: Sokakta bu söz, kahvede bu söz. Bütün aralık sonu ve ocak başı kanlı söylentilerle çalkana çalkana geçti, bir yandan polisin başarısızlığı, bir yandan da hiçbir tanık gelip de tek söz söylemediği halde adları garip ve canice bir şanla örtülen haydutların birbirini izleyen saldırıları... Anarşist olmasına anarşistti bunlar, bunda herkes anlaşıyordu ama Bonnot muydu acaba? Sonra adı herkesin ağzında dolaşan şu Carouy kimdi?

Gri arabadaki omuzdaşlar yüzünden Catherine'le Victor iyice atıştılar. Grevciler çokluk çeteden söz açıldı mı burjuva gazeteleri, hatta Mercurot'nun ta kendisi gibi konuşmaktaydılar, Catherine'e de yatkın geliyordu bu.

Çünkü o, hayrandı bu adamlara. Herkese karşı tek kişi, elde silah, topluma meydan okumak kolay mı?

Victor'a bakarsanız, katilden başka bir şey değildi bunlar, yaptıkları da yarasa yarasa polisin işine yarardı. Her şeyi bırak, bu heriflere işçi demek olanaksızdı bir kere... Böyle konuştu mu, Catherine ondan tiksинmeye başlıyordu. Bonnot'nun kışkırtıcıları, hatta belki de suç ortaklarıdır düşüncesiyle (artık hangi gammazın işiyse) polisin çemberi her gün biraz daha *L'Anarchie* idarehanesi çevresinde daraldıkça; Libertad'ı, Romainville'e gidişini hatırlayan genç kadın, kendini bu yeni kahramanlara bütünü yakın hissediyordu; o kadar ki, biraz çabayla Victor'u da polisten sayabilirdi düpedüz. Sanki bu kabadayı haydutların, Catherine'in, Bachereau ve Victor'un düşmanları aynı değilmiş! Elde birkaç yüz Bonnot olacaktı ki, göreceklardı kapitalistlik dayanabiliyor muydu, dayanamıyor muydu uzun zaman! Victor omuz silkiyordu. Bachereau o kadar kesin sayılamazdı ama besbelli o da *masum kurbanları* düşünüyor. Ne demekti yani bu? Hep aynı çıkmaz: Amacı istemek, araçları hayır!

"Bana baksana Victor," diyordu, "Plehve'yi öldüren bomba da masumların kanına girmedi mi sanıyorsun sen! Girdi girmesine ama devrimci-sosyalistler 'bu cinayettir' diye yapılanı yadsımaya kalkışmadılar, tam tersine, benimsediler. İşçi gazetelerini açıp da burjuva basınının o polis kokan havasını bulmuyor muyum, yerin dibine geçiyorum utancımdan..."

"Dur bakalım," diyordu Victor. "Bir kere o şunu benimsemiş, bu onu benimsemiş gibi sözlerin siyasi suikastlarla hiçbir ilişkisi yok. Siyasi suikastların da işçi sınıfını ilerletenlerle ilişkisi yok! Bunlar, polis düzeni değilse..."

Catherine'i çileden çıkaran da bu işte: Aklına Vaillant geliyor hep; hani Millet Meclisine bomba atan anarşist. Meteliği yoktu adamcağızın. Gözleri gözlerinin önünden gitmiyor.

Victor, sözünü kesti:

"İyi mi yaptı sanki sizin Vaillant'ınız? Korkudan ödü patlayan milletvekilleri polisin istediği yasaları şıp diye Meclis'ten

çıkardılar; şimdi de ekmek parası için mücadele eden işçiler o yasalara dayanarak kovuşturuluyor. İşverenleri işçilere karşı iyice silahlandırmak için şurada burada patlayan bombalar yetmemiş olacak, bir tane de Meclis'te patlatmak gerekmiş. Vaillant'ınızın kendisine söyleneni yaptığını iştirsem hiç şaşmam doğrusu.”

Bu damla bardağı taşıırverdi. Catherine yine öksürüyordu zaten, Berck'deki villa da onu bekliyor; kararı dersanız, verileli kaç gün olmuş. Cavé Sokağındaki arkadaşları, Paris'ten ayrılmak zorunda olduğunu söyleyip uyardı. Kibar kibar, olur mu canım filan dediler. Yine de işin içine minnettarlık vs. gibi duygulu sözler karıştırdığının farkındaydı, en ağlamaklı tarafından hem de; gerçekte zamanının çoğunu greve ayırdığı için onu cana yakın bulsalar gerekti ama cana yakın bulmak nerede, minnettarlık duymak nerede! Genç değil mi, kuruyor işte. Yoksa söyler misiniz bana, yalnızca küçük hanımın biri işverenler ve polislerle birlik olup onlara karşı çıkmadığı için niye minnettar olacaklarmış? Olağanı da bu değil miydi bunun? Hem kim bilir belki de Victor'a soracak olsa, oğlan tutar ona Bakü'den gelen havaleleri de hatırlatır.

Madam Simonidzé kızının Berck'e döneceğini duyunca sevinçten uçtu. Bir kere sağlığı bakımından tabii, ama asıl bu grev hikâyesinden yakayı sıyracağı için: Yoksa kocasının durumu yüzünden, Hélène'in başına bir iş açacak. Ayrıca, Blaise-Desgoffe Sokağında yalnız yaşamaya alıştığı için.

Yine de eşyalarını hazırlarken Catherine'le annesi düpedüz atıştılar. Bonnot sebep oldu. Madam Simonidzé ya *Le Matin*'de okuduklarını tekrarlayacak olmuştu, ya da Hélène'in söylediklerini, bu kadarı yetti. Nasıl olur da onun gibi eskiden şöyle şöyle düşünceleri olan bir kadın?..

“Yavrucuğum, yaşlan, sen de benim gibi değişeceksin. Gençken nedense şiddetten hoşlanılır...”

“Şiddetten konuşan kim, hem şiddetse bile, her şeyi olanın hiçbir şeyi olmayana gösterdiği!..”

Madam Simonidzé ezbere bilirmiş bunları. Hem anarşist çevreleri hiç de kızının sandığı gibi değilmiş ki! Kum gibi polis kaynıyormuş. Hadi, hadi, şimdi annesi de kalkıp Victor gibi mi konuşacak? Tuttu o da bu kez Vaillant'ı annesinin başına kaktı.

“Evet, belki senin hoşuna gitmeyecek ama ben her şeyi dünkü gibi hatırlıyorum. Bir koltuğun üzerine şöylece atılıvermiş bir bebekten farkım yoktu o zaman, ufacıktım ama gözüm ve kulaklarım da yok değildi ki... Hatırlıyorum işte... Sidonie adında bir kızı vardı, Afrika'da ayakkabı fabrikasında çalışmış; çocukken, yanında bulunduğu pastacı onu dövermiş bütün...”

Annesine, hani o ağladığı geceyi de hatırlatıyor ama; Madam Simonidzé bütün bu serüvenlerden hiçbir heyecan yaşamamış sanki. Harıl harıl ortalıkta kibrit araniyor, bulamıyor da.

“Yok canım, demek hatırlıyorsun Katyuşa? Doğrusu ya, bu Vaillant ilgilendirmişti beni. Garip bir adamdı. Fakat tasarısını bana açtığı zaman, kendi kendime bunu sır olarak kendime saklayamam dedim.”

“Nasıl, nasıl?”

Catherine ayağa kalkmıştı, tir tir titriyordu. Madam Simonidzé tam o sırada kibriti buldu. Meğer Catherine eski çoraplarla birlikte dikiş kutusuna koymuşmuş:

“Dubreuil vardı ya, bileceksin; hani Vaillant'ı bize tanıştıran o uzun boylu esmer çocuk. Vaillant'ın ne yapmayı kurduğunu ona çitlattım işte... Ne biçim bir adam olduğunu daha bilmiyordum o zaman, polis olduğunu sonradan öğrendim... Senin anlayacağını, olaydan beş altı gün önce, Müdüriyet, Meclise bomba konacağını biliyordu. Önlemek için hiçbir şey yapmadılar. Tam tersine. Yoksa adresini öğrenmişlerdi, Dareau Sokağında mı ne, bombayı imal ettiği oda. Bakanlık fırladıkları yüzünden mi her nedense, birkaç milletvekilinin ölmüş olması işlerine geliyordu herhalde... Ne bileyim!”

Aynı akşam Catherine Baisedeu villasına döndü. Gözleri bir ölünlükilerden farksızdı.

BİN dokuz yüz on iki yılı hiç de iyi başlamadı. Wisner uğura muğura pek inanmazdı ama 1 Ocak günü dostu Charles Roussel'in evinden, Louveciennes'den gelirken, ırmak boyundaki evde Catherine bekleyecekti, geç kalmayayım telaşıyla, Puteaux'da, Mercedesiyle yaşlı bir kadına çarptı.

Kadın kabahatli miydi değil miydi? Wisner, hakçası, bir şey diyemiyordu. O gri akşam üstü tozutmaları arasında kaldırımdan kopup arabanın önünde kocaman bir siyah tavuk gibi belirdiğini görmüştü. Şöyle bir sarsılmıştı araba; arkasından, aşağıdan aşağıdan kırılan kemiklerin tüyler ürpertici çatırtısı.

Hızlı da sürdüğünden, duruncaya kadar daha bir otuz metre gitti. Farlar kan bulaşığı içindeydi. Arabanın burnunda ise tutam tutam saçlar, mavi önlük parçaları, deri ve et. İhtiyar ölmemiştii henüz. Uyurken bir saldırıya uğramış gibi soluk soluğaydı. Kalçaları bütün ezilmiş, başında da bir yarık. Birden, nasılsa, çığlıkların insan dışı gücüyle canlandı. Kötü kötü bakan birtakım işçiler, alışverişe çıkmış kadınlar toplanmış çevreye. Polisler, kazayı yapanın kim olduğunu öğrenir öğrenmez saygılı, çene çalıp duruyorlar. Ortalıkı yatıştıracaklar akıllarınca, ama çember yine de daralıyor, durum kötü. Neyse, durumu kurtaran yine yaşlı kadıncağız oluyor.

Ölerek.

Hem de nasıl ölmek, tüyünü teleğini yollara saçarak, cılız boynunu büküveren tavuklar gibi değil, korkunç bir biçimde, acı ve apansız.

O patırtı sırasında, kadıncağız, içinde bir ekmek bulunan, yer yer ve sarı sarı çatlamış siyah muşamba zembilini elinden bırakmamıştı. Anayolun çamurunda, karnından yaralı ve doğrulması olanaksız vücudu; bej pamuklu çoraplarının bitiminde; bumburuşuk, toprak ve kan bulaşığı o zavallı yaşlı kadın kalçalarını kat kat açık bırakan yoksul etekliklerin altında, upuzun uzanıyordu. Yüzü yere bitişik, kımıldıyordu usul usul; iniltileri ara sıra öyle

yırtıcı çılgınlık halini alıyordu ki, çevresini sarmış zaten korku içindeki yüz kadar kişinin büsbütün içini titretiyordu.

Birden anlaşılmasa bir hareket oldu eski püskü mintanında; ihtiyarcık nasılsa toparlandı biraz, kırık vücudunu toplar gibi oldu. Dişsiz suratı ortaya çıktı. Gözlerini boş boş açıyor, bir şeyler kekeliyordu. Tutmaya filan vakit kalmadı. Sanki uluyarak doğruldu. Şöyle bir, elindeki zembili göğe uzattı. Bir an: *Ekmek* diye bağırıldığını duydular; sonra her şey iskambil kâğıdından bir şato gibi çamur ve kan içinde devrildi.

Öyle büyük bir şaşkınlık yarattı ki bu, kazayı yapanlar unutuldu; bu arada onların kim olduklarını iyice öğrenmiş olan polislerden birisi de kaçmalarını sağladı.

3 Ocakta otomobilli haydutlar Thiais'de geliriyle yaşayan bir varlıklıyla hizmetçisini öldürmüşlerdi. Borsada adamakıllı bir anarşi korkusu.

Yok canım, gerçekten iyi başlamadı bin dokuz yüz on iki. Caillaux kabinesinin düşmesi sözceliği, ne demeli buna? Besbelli buradan, tutup da Meclisin onayından geçmiş Fransız-Alman antlaşmasının yeniden gözden geçirilmesi gereğine gidilemezdi. Hesapça, Kongo'nun bir parçasını Almanlara bırakan adama senato yol verivermişti, işte o kadar. Zaten iş spekülasyona dayandı mı Senatoda cesaret ne gezer. Gerici mi gerici. Prestij sorunlarına, gerçek çıkarlara oranla öncelik tanıyor. Hiç değilse, Fas'taki durumun aydınlığa kavuştuğunu sevinerek gören Wisner'in görüşüne göre böyle bu. Quesnel ve öbürleriyle oluşturdukları topluluk böylelikle ilerleyebilecek. Daha şimdiden Casablanca ve Rabat'taki arazilerinde hatırı sayılır fiyat yükselmeleri var. Hem sonra şu fosfat yatakları sorunu da...

İşin aslında Caillaux'nun gidişinden böylece bir avuntu buluyorlar. Poincaré hükümetinde eski hükümet üyelerinden az adam mı var: Klotz, Steeg başlıcaları. Eh, Fas tarafında tehlike yok demek. Onları ilgilendiren girişimlere karşı bir politika gütmeyiz elbet. Gerçekte Senatonun yaptığı da pek aptalca değildi hani: Milliyetçi takımının hiç tutmadığı Calillaux'yı feda edip yerine

bir Lorrain'liyi, Poincaré'yi getiriyorlardı; işler de tıkr tıkr yürüyordu, önemli olan bu değil mi? Tabii işin sonunda Almanya'ya karşı kamuoyunun gereksindiği bir prestij politikasını ayarlamak gerekcekti. Bunun içinse savaş bütçesini arttırmak gerekiyordu bir kere, ayrıca Wisner, *L'Immoibilière de Casablanca*'nın son yönetim kurulu toplantısında bakanlardan birinin sekreteriyle konuşmuştu bu sorunu, adı neydi hatırlayamıyordu bir türlü ya, akıllı bir çocuk, konu da çok ilginç: Wisner fabrikaları, her olasılığı düşünerek, Ortaklaşa Taşıt Kuruluşu'na savaş patlarsa çarçabuk asker taşıyabilecek olan yeni otobüsler satacak; Wisner işin etüdüne başladı bile.

Yok, Diane'dan bıkmış sayılmazdı, genelevleri oldum bittim severdi o. Diane'a sahip olmak, onun için gururunu okşayan bir yarış atına sahip olmaktan farksız. Birlikte yatıp kalkıyorlar, sevişiyorlardı da. Eski makinist erkekliliğiyle övünüyordu. Zaten çok enerjik bir adamdı o, işi gücü rekor kırmak. Bir yanda allahın günü gittiği fabrikası, bir yanda yönettiği yüzlerce iş, uluslararası kombinezonlar vs... Bütün bunların arasında bir metres edinecek, üstelik onu ihmal de etmeyecek kadar zaman bulabildiği gibi, eşi dostu toplayıp çeşitli yerlerde sabahlayarak becerilerini göstermekten de vazgeçemiyordu.

Charles Roussel var ya, hani terzi, ona bakarsanız Senato iyi yapmış. Neden derseniz, Caillaux'nun eşi kendisinden giyinmiyor da ondan. Hatta Poiret'den giyiniyor belki; eh, Poiret dediler mi Roussel ifrit oluyor zaten. Roussel gibi ünlüsü var mı terzilerin arasında; Paix Sokağındaki Roussel, üç göbektir babadan oğula terzi bunlar, hepsinin adı da Charles. Wisner, onu Poiret'yle kızdırıyor:

"Vallahi azizim, bütün şık giyinen kadınları alıyor elinden, geçenlerde Diane bana diyordu ki..." Charles Roussel dudaklarını büzdü hemen, ufak ufak ak düşmeye başlamış o güzel sakalını sıvazladı. Chabanais'deydiler. Poiret'nin Acem modası yüzünden, Wisner alay olsun diye Acem salonunu tutmuştu. Akşam yemeği Prunier'de yenilmişti geç vakit, tiyatroya gitmek olası değil o saatten sonra, Wisner'in her dizinde bir kadın, Roussel:

“Azizim,” diye karşılık veriyor, “bütün bu işler şey işi... Bu Poiret’cik başardığını sanıyor. Gustosu yok bir kere. İnsan bir şey aristokrasisini giydirmeye kalkışırsa... değil mi efendim, ne yaptığını bilmesi gerek. Gördüm çalıştığı yeri, daha merdivende, sırtında gömlek, birtakım kişiler karşılıyor insanı.”

Usul usul Wisner’i pohpohlayan kadınlardan biri sözünü ke-sip konuştu:

“Eğer Papillon Sokağındaki yerinden söz etmiyorsan, iki gö-züm aksın şekerim!” Roussel uçtu artık:

“Bak, gördünüz mü? Ha, ne diyordum. İnsan... Şey bir çevreyi giydirmeye kalkıştı mı, çalıştığı yerin... Şey bir havası olmalı... Değil mi efendim, şey bir eve benzememeli yani...”

Terzinin ağzının pelesengi her şeyden sonra dışlerinin ardın-da dilini şöyle hafifçe şaklatmak!

Aceme benzesin diye takındığı fındık altınlarını şingirdata-rak, şöyle yukarıdan yukarıdan:

“Bu sizin Poiret’nin ne mal olduğu anlaşıyor,” diye yeniden söze katıldı biri. “Kerhane değil de evli hanımlar için randevuevi işlettiği, tamam mı? Maşallahı var demek! Anlaşılan bizim baldır bacağımız doyurmuyor gözünüzü.” Bir yandan da sarı dantelli erik yeşili gömleğini kaldırıyor, güya gösterecek.

Kafadarların bir de üçüncüsü vardı orada, adı Williams, *Petit Républiciaîn* gazetesinin yazı işleri müdürü, utanmazlığıyla ta-nınmış bir adam; metresi olan gözde bir oyuncu kızı öldürdüğü de söylenir durur. Şimdilik karısı terzinin müşterisi idiye de, Roussel’den çok Wisner’e yakındı aslında. Ama bu akşam üçü kafa kafaya vermiş bekârlığın tadını çıkarıyorlardı ya. Williams:

“Ben,” dedi, “sonuna kadar Poincaré’yi destekliyorum. Bu adam askerliği üç yıla çıkaran adam değil mi, yeter, çünkü asker-lik üç yıl olmadı mı Fransa hapı yuttu. Sizin Poiret’nize gelince, yahu Münich’li o! Oysa biz sapına kadar Fransız olan modalar istiyoruz. Karılarımızın bir Fransız gibi giyinmelerini. Bilmem derdimi anlatabiliyor muyum?”

Roussel:

“Hay ağzını öpeyim Williams!” diye coştı. “Ne de güzel söyledin! Parisli kadın Parisli kalmalı canım, bir şey... şıklığı vardır onun, kaybetmemeli. Baksanıza XVIII. yüzyıla, gerçek Fransa o, şey bir Fransa...”

Charles Roussel’de eşi menendi az bulunur bir XV. yüzyıl koleksiyonu vardı, vardı ama, ne koleksiyon; Greuze’dan, Netier’dan, Fragonard’dan insanın hayalini kurmaya cesaret edemeyeceği tablolar. Yalnız edeplileri ama, çünkü terzi XVIII. yüzyılı seviyorduydu da, huzur olmayan yanını yeğliyordu. Wisner:

“Ee,” dedi, “senin gözünde Poincare XVIII yüzyıl mı demek şimdi? Karısı kimden giyiniyordu onun yahu? Az kıl pranga kızıl çengillerden değildir ha!.. Sen giydirmiyorsun ya?”

Söz buraya gelince Williams sırasını düşürüp bir iki espri yaptı. Aslı aranırsa, işleri bakımından birlikte olmayı yararlı saydığı kişilerle genelevde çene çalmak pek hoşuna gitmezdi onun. Üstelik Provence Sokağındaki eve tam da onun istediği türden yeni bir kız geldi demişlerdi, bir dolaşsam mı diye düşünüyordu. Williams’ın adı bu konuda kötüye çıkmış ya, Roussel’in neden huzursuzlandığını da bu açıklıyordu işte, terzinin yerinden kalkmaya niyeti yoktu çünkü.

Fonografa ayak uydurmuş kendi aralarında dans eden kızlardan birisi:

“Al bakalım,” diye içini çekti, “yahu daha şampanyanızı içmedik, sen kalkmış ipi kırmak istiyorsun!” Ayrıca evi işletenin salık vermesi üzerine beylerin tutmuş olduğu, yedi mi sekiz mi ne, çengi, takmış takıştırmış oyuna hazır bekliyorlardı. Sırtlarında evden uydurulmuş, ötekiler ne kadar Acem işiye o kadar Acem işi bir sürü de ıvır zıvır. Hele içlerinde ufak tefek bir kızıl saçlı vardı ki, Wisner’i yakıyordu düpedüz.

“Yürü sen git üç yıllığına!” diye bağırды, “ben yarım saatliğine şu kınalı kuzuyla burada kalıyorum!”

Seçilen, seçilmekten hoşnut, mırıldandı:

“Ordener Sokağındaydım ya, yeni öyle bir numara öğrendim ki...”

NENİ hükümet kurulur kurulmaz güven yerli yerine gelmişti ama şu otomobilli haydutların ortalığı telaşa vermesi olmasaydı. Yalnız, bu telaştan yana muhalefetin bağırıp çağırmasının halk arasında hiçbir yankı bulamadığı da bir gerçektir.

Le Petit Republicain de adamakıllı Poincaré'den yanaydı hani, milletin acıklı çete dediği otomobilli haydutlar üzerine koca koca başlıklar atarak belli ediyordu bunu. Williams iyice veryansın ediyordu, zaten kendilerinden kuşkulanan anarşistlerin adlarını ilk açıklayan da o oldu. İçişleri Bakanı öyle hoşnut, öyle hoşnuttu ki, deme gitsin! Williams'ın, başarısı uğruna varını yoğunu oynadığı iş üzerinde bir yararı olurdu bunun elbet: Dinard'ı Trouville'i vs.'yi batırmak, Fleurville Gazinosunu tutturmak istiyordu. Bu mevsim Paris'te ne kadar şık varsa kesinlikle Fleurville'de olmalıydı. Ne kadar garip görünürse görünsün, bu da Genel Emniyet'in desteği sağlanmadıkça, gerçekleşemezdi. Öyleyse gelsin Hızır gibi yetişen bu olayda ağırlılığınca altın değen görülmedik başlıklar! *Le Petit Republicain*'in yazı kadrosu kıpır kıpır, kabına sığamıyor handiyse. *Buluşlarını* patrona sunuyorlar, onun onaylaması gerek. Hem Müdüriyete yüklenilecek ama pek yükleniliyor gibi de görünmeyecek... Amaç milleti kızdırtmak, ortaya çıkarılan şeylerin değerlendirilmesine yardım etmek. Böylece anarşistler arasında ufak bir temizlik yapmak da olasılaşır belki, zaten, grevci taksi şoförleri arasında "aşırı akımların" iyice yayılmış olduğu ima edilip durmuyor mu? Nereden nereye bağlanıyor, bak... Zaten kişisel "sabıka" sabotajın kapı komşusu demişler.

Wisner'in *Le Petit Republicain*'le bir anlaşması vardı ya, ilkbaharda piyasaya çıkaracağı ikili-sübab üzerine sayfa sayfa reklam veriyordu, mevsim için Fleurville'de şahane stantlar da yaptırmıştı. Kampanyanın haftasına güzel Madam Brunel de gelecekti, söz vermişti. Wisner'in kendisi de 'bizzat' boy gösterecek demekti bu gazinoda. Zaten ahababı Quesnel gazetesinin yönetim kurulu

üyesi değil miydi?.. Quesnel protestan olduğu için, Williams'ı hiç sevmiyordu; hele o kötü ünü yok muydu ya, sırf o yüzden gazeteden sepetleyebilirdi adamı; gel gör ki Williams, Washington'da *persona grata* idi, oralı petrolcüler dehşetli güveniyorlardı ona, o kadar ki, Delcassé, Fransa'nın Beyaz Saray'la ilişkileri bakımından, Joseph Quesnel'i uyarmıştı kibarca, pek üstelemesin diye! Eh işin içine yurtseverlik de karışınca, o da sustu. Hem canım herifin rezillikleri ne üstüne borçtu onun!

Zaten taksi konsorsiyumu da bir yiyip bin dua ediyordu *Le Petit Republicain*'e. Öyle ya, onun çıkarları da bu işte, Rockefeller'inkilerden farklı mı? Grevi ve elebaşlarını saygınlıktan uzaklaştırmak için Williams, pek ustaca ve doyurucu bir yayındır tutturmuş. Halkı kendi yanına çekmek gerekmiyor mu, o da öyle yapıyor. Hem şoförlerin arasında gerçekten namuslu, işinin ehli olanlar da iyi bir propagandanın etkisi altında kalabilir. Gözü dönmüşler değil elbet, çoluk çocuk sahipleri, politikaya kulak asmayan aklı fikri para biriktirmekte olan aklı başında delikanlılar filan...

Bütün bunlar iyi ya, vatan millet edebiyatına rağmen *Le Petit Republicain*'in politikası yine de esnek kalmayı başarıyor: Bir yandan Alman yiyip Alman içedursunlar, gerekti mi bazı sorunları es geçmesini pekâlâ biliyorlar. Kongo sorununda gazete en ılımlılardandı. Olmasın da Berlinli *Disconto Gesellschaft*'la kontratını mı bozsundu yani, Joris de Houten'in aracılığıyla yaptıkları pek tatlı bir işti bu.

Joris'le Williams'ın araları adamakıllı iyiydi; metresi o korkunç ve üzücü kazaya uğrayıp da herkes katilin gazetecinin ta kendisi olduğunu söylemekte kusur etmeyince, Joris, Lepine'le ilişkileri sayesinde Williams'a paha biçilmez yardımlarda bile bulunmuştu. Milletın ağzı torba değil ki büzesin, söyler söyler; elinde kanıt olmasa da, öylesini yakıştırdığı için konuşur. Yok, Williams basının ne mal olduğunu bilmez değildi elbet, mal bu, işine gelirse alırsın, gelmezse bırakırsın, ama önemli olan Müdüriyetti onca, Houten de, bu yolda işine yaramıştı zaten.

Ne de olsa Hollandalı değil mi Joris de Houten, Almanya'yla ilişkileri pek o kadar ince elenip sık dokunmuyor. Hiç değilse Williams'ınkiler kadar! Böyle olunca da ondan iyi aracı mı olur; hem iyi, hem de yararlı!

Üstüne üstlük Williams'a Müdüriyette olup bitenleri, Müdür'ün isteklerini bildiriyordu. Az şey mi bu? Hele polisin her Allah'ın günü başka hava çaldığı düşünülürse. Öyle ya, bakanlar gidiyor ama polis hep aynı. Zorluk da burada ya zaten! Bir politikanın uygulayıcıları, bir bakıyorsun, eski patronlarıyla ilişkilerini tam da kesmeden, bir sonraki politikanın uygulayıcısı oluyorlar. Yine de herkes, yuvarlak hesap, poliste de hükümet personelinde olduğu gibi iki eğilim olduğunu biliyor, aşağı yukarı. Hıh demiş birbirlerinin burnundan düşmüşler besbelli ama söz konusu polis olunca, işler biraz daha dik, biraz daha kişisel, bir yere kadar biraz daha kaba bir nitelik kazanıyor. Burası apaçık.

Houten, işkillinin biri ya, tadını çıkara çıkara anlatıyordu bütün bunları. Williams onu ardına taktığı gibi, hadi at yarışlarına, hadi özel yatına. Gelgelelim, söz kadınlardan açılmasın, Hollandalı dut yemiş bülbül kesiliyor. Romantik. Güzel eşi Madam de Houten'i ne zaman sorsalar, yolculuğa çıkmış; Joris'in başka bir kadınla ilişkisi olduğu şöyle böyle biliniyor; onun ağzından söz almak olanaksız, Williams da bunu iyice okul çocuğu aşkı buluyor işte; panjurları yeşil boyalı küçük bir ev, sevdalı bir gönül, vs... deyip deyip az alaya almıyor değil adamı ama ne idüğü belirsiz birtakım aşk uzmanlarından sonra, onun bu hali basbayağı yüreğini tazeliyor.

Emniyetten mi söz açılmıştı, evet, Guichard'la Joris, sözgelişi biri şef öteki de yardımcısı olacak ya, kesinlikle uyuşamıyorlardı. Çok bilen vardı bunu gerçi, vardı ama aslını bilen yoktu. Kafaları birbirine uymayan iki adam deyip geçiyorlardı. Oysa birinin Clemenceau öbürününse Caillaud döneminde parladığını göz önünde tutmak gerekti. Hiç değilse Joris'in açıklamasıydı bu. Hem canım Fransa'nın başındakiler de iki yöntem arasında sallanmıyorlar mıydı? Birisi belki kabaca, ama gösterişli olanıydı

bunların, gösterişliydi ama sağıcı bir yöntem de denilemezdi pek, ne de olsa eski komüncü Clemenceau'ydu uygulayan. Dışarıda, İngiltere'ye sırtını vereceksin, Almanya karşısında duracaksın! İçeride, sıkı tutacaksın işini, sanki demirden bir el, "Fransa'nın birinciye gelen aynasızının" eliyle tutmuşsun gibi. Eh, bir iki kere işçilerin üzerine ateş açtırmak gerekince, soldan kazan kaldıranlar olmuştu elbet, hesap kitap, demirden bir elle kısıtırmak gerekmişti onları.

Öteki yöntem, iyi geçinme yöntemiymi. Almanlarla olduğu kadar, sendikalarla ve sosyalistlerle de. Dizginler salıveriliyor, grevcilere biraz göz yumuluyordu, ama liderlerle iyi ilişkiler kurup, içeride işlerin çığıırından çıkması önleniyordu. Göstermelik niyetine, Clemenceau'nun hafiyelerinden işçi hareketi içinde zaten saygınlığını yitirmiş birkaç densizin başı yakılıyor; onların yerine bambaşka ve ciddi siyasi bir polis yerleştiriliyordu. Öyle ufak ufak kışkırtmacılarla çalışılmıyordu artık, basbayağı değeri, hani insanın polis bile sayamayacağı, ağzı söz yapar, sözü dinlenir kişilerdi yenileri.

Karşıt topluluklardan gelme bakanların oluşturduğu Poincaré Hükümeti bu iki yöntemi uzlaştırma çabasıındaydı henüz. İki büyük çıkar grubu arasında kalmıştı. O Hacivat sesli Lorrainliyi iktidara getiren, Caillaux'nun yöntemi ve düşmesi olduğu halde, oldum bittim düşman oldukları için, Clemenceau, Poincaré'ye saldırmaktan da geri durmuyordu.

Bütün bunlar açık açık görölüyordu, ortadaydı ama iş polise geldi mi...

Orda da her yerde olduğu gibi büyük çıkarların çatışması yönetiyordu milleti. Örnek dediniz mi, Joris de Houten kendi başına gelenleri anlatıyor. Müdüriyetle aralarından su sızmadığı halde daha kasım sonunda gerçek bir polis fırıldağının kurbanı olmadı mı? Yarım yamalak tanıdığı iki dengesizin intiharı yüzünden onu da saçma sapan bir olaya karıştırmaya kalkışmadılar mı? Kim bilir göze girmeye meraklı hangi komiserin işi: Anlaşılmayacak gibi mi canım! İki polisin çatışmasından bir örnekti bu.

Caillaux'ya özel hiçbir düşmanlığı yoktu ama (eski Başbakan'ın en kararlı rakibi olduğundan, bunu en iyi Williams bilirdi), koca radikalın politikasını ve çıkarlarını destekleyen polislerce, haklı haksız artık her nedense, Houten'e kuşkulu biri olarak bakılıyordu. O günler tam da Fransız-Alman antlaşması çevresinde, Mecliste fırtınanın kopacağı günler. İyisi mi hem birini hem ötekini lekeler, karşı tarafı altüst edersin, cennet canına minnet!..

“Hem Williams'cığım, işin aslı astarı bildiğin gibi değil, Hollanda petrol kaynaklarının alımında elimden geldiğince aracılık etmedim mi; dünya pazarı egemenliği için Amerikalı dostlarımızın, Hollanda'da giriştikleri savaşta karınca karınca savaşmadım mı; işte bunu bağışlayamıyor bir türlü Berlin'dekiler: Kimler ama, Deutsche Bank'a rakip gruplar, yoksa iyi dostlarım var orada, biliyorsunuz. Her neyse, hiçbir şeyi dram haline sokmamalı, sokmamalı ya, Fransız polisinden bir kısmının işi ticarete döktüğünü, daha da garibi, Alman maliyecilerinin çıkarlarına sahip çıktıklarını görmek de tuhaf değil mi? Ben Fransa'da yaşadığıma, en iyi dostlarımı bu ülkeden edindiğime göre, doğal olarak ikinci vatanımın çıkarlarına uygun hareket etmişimdir hep...” Aslında onun başını dertten kurtaran Clemenceau olmuştu.

Söz polisten açıldı mı, Houten, kişiler ve polisin iç ayrılıkları üzerinde en ufak ayrıntıya kadar duruyor, anlata anlata bir türlü bitiremiyordu. Orada da sertlikten yana olanlar varmış, iti kopuğu, anarşisti filan süpürüp temizlemek isteyenler. Kimisi de, artık böylesi temizliklerden hayır ummadıklarından mıdır nedir, grevleri ve suçları siyasal amaçlar için kullanmak istiyorlarmış: Ateşe payını vereceksin, yangın işine yarayacak yani.

Bonnot, Carouy, Gamier ve hempaları olayı da böyle. Bazıları şiddetli önlemler alarak bu işe bir son vereceklerini ileri sürüyorlarmış. Hani o bir şey söylüyor, öteki başka bir şey, sonunda onlarca hatta yüzlerce kişi sorumlu görünüyor ya, bunlara göre, sorumluluklar üzerinde tartışıp vakit kaybetmeden, uzanabildiğin yere kadar uzanıp vurmak gerekirmiş, boşuna çene çalacak yerde.

Oysa polisin yaptığı bunun tam tersi, işi savsakladıkça savsaklıyor. Öyle ki, bilir göründüğünden daha çoğunu bilmekle; Clemenceau'nun, Hükümete saldırıları gölgede kalsın diye, çeteye vurgunlarını sürdürmesine göz yummakla suçlayanlar bile var onu. Joris de Houten'e sorarsanız, bu kadarı da çok artık, gerçi ufak da olsa gerçek payı yok değil bu suçlamada ama bu kadar ileriye gitmek...

Yok, şurası gerçek ki Müdüriyettekiler haydutların adını olağanüstü bir çabuklukla öğrenmişlerdi: Carouy, Metge, Carnier. *Le Petit Republicain* bu yüzden Guichard'ı göklere çıkarıyordu ama işlenen her cinayeti artık bu haydutlardan bilen halk, gittikçe oyunun pek de açık oynanmadığı görüşüne varıyordu. Ne yap-sın, *Le Petit Republicain* de araya eleştirmeler sokuşturmaya başladı. Bu işi bir şeye bağlamak zorunluydu: Olayın anarşist özelliği besbelli olduğuna göre... Ocak sonunda, *L'Anarchie*'nin yazı kadrosunu, Paris'te, Fossart Sokağındaki yerinde tutukladılar.

Suikastlar bununla sona ermedi ama. Mösyö Guichard'ın durumu da iyice nazikleşti. Üstelik bazı gazeteler, yardımcısı Mösyö Jouin'i biraz ölçüyü kaçırarak övmekteydi. Neymiş, çok cesur bir adammış da, o blöf yapmazmış da, vs. vs... Ast-üst ilişkilerini, disiplini bozan bir şöhrat. Aslında dayandığı temel de cesurluk filan değil: Basının kızıştırdığı zaten sinirli halk daha şiddetli harekete geçilmesini istemeye başlıyor ya, işte o.

12

ARA Williams, gazetesinde Évreux kontunun avcılık anılarını yayınlamaya başlamıştı. Paris'in duvarlarını Burbon'ların armasıyla süslü afişler kapladı: Dehşetli bir reklam! Niye dersenez, rakip bir gazete Michel Zévaco'nun bir romanını tefrika ediyordu, onun etkisini silmek gerekliydi de ondan. *Le Petit Republicain*, öteki gazetenin hemen hemen ülkenin her yanına dağıttığı bir afişin, aile kadınları arasında uyandırdığı tepkiyi kullanıyordu aslında. Çok açık bir afişti bu, üzerinde Quartier

Latin biçimi bir iskemlede İsabeau de Bavière, bir histeri krizine yakalanmış olarak, üstelik neredeyse çırlıçıplak görülüyordu. Bu taşkınlıkların karşısına Williams, cumhuriyete ve her şeye rağmen, yine de dünyada Fransız nüfuzunun öncülerinden sayılabilecek “hanedandan” bir yazarın çekiciliğini çıkarmış oldu. Her şeyden önce vatan!

Gerçekte çok başka türlü, hem de terzi Roussel tarafından düzenlenmişti bu iş; o, Évreux Kontu’nun metresi Madam Lopez’in terzisi; kadının borcu ise hanidir ödenmemiş, terzi her iki yanı da tanıyor, eh bundan kolay ne var; anılar Williams’a, paralar Roussel’in cebine.

Doğrusunu söylemek gerekirse, Évreux Kontu öyle bir hayat sürüyordu ki, bu zamanda öylesini sürmeye kendi olanakları asla yetmezdi, yetemezdi de. Gerçi satıcısı “Saraya araba veriyorum” sevincine düştüğü için (Ne de olsa reklam) Lorraine, Diétrich arabasına tek kuruş ödemiş değildi. Buna benzemez daha nele-re tek kuruş ödmeden sahip oluyordu; Madam Lopez de bütün bunlardan daha pahalıya oturmuyordu ama kumar yok mu kumar, o felaketti işte.

XIV. Louis’dan bu yana Fransız Sarayı prenslerinin başını kumar yemişti hep. Endüstri çağı başladı başlayalı, koşu atlarının ırkça geliştirilmesi, bakara ve ruletin Alteslerin bütçesinde açtığı yaraları kapatmak için başvurulmuş çareler Gaston D’orléans döneminde başvurulmuş geleneksel çarelere benzemiyordu elbette. İşler sarpa sardı mı, saraydaki gümüş kap kacağı darphaneye göndererek işin içinden çıkılmazdı artık. Onun yerine Dunlop otomobil lastikleri, yaldızlı konyaklar ya da bir iş adamları grubunun lanse ettiği plajlar sayesinde dünyalıklar doğrultuluyordu.

Yine de 1911-1912 kışı Évreux Kontuna adamakıllı uğursuz gelmişti. Monte-Carlo’da öyle kaybetmiş, öyle kaybetmişti ki, artık o kadar olur. Yeryüzünde Fransızlığın propagandasını yapıyor diye Dışişleri Bakanlığından aldığı ödenek borcunu ödemeye yetmiyordu. Yeniden avans isteyecek olduysa da, Alteslerin bu is-

teğini Hükümet kibarca ama kesinlikle reddetti. Kontun bir kere daha tefecilerin eline düşmesi bundan sonra oluyor.

Georges Brunel’le kafaları uyuşuyordu iyice; bu çok garip, çok bayağı ve çok da sevimli adamla, zamanında ona metreslik etmiş Variétés Tiyatrosundan dehşetli güzel bir oyuncu kız aracılığıyla tanışmışlardı; zaten Paris’teki oyuncu kızlar arasında tanımadığı yoktu ki Brunel’in, besbelli aldığı paradan bir kısmını onlara dağıtıyordu. Ne var ki, bu kızın ihtiyaçları da az buz değildi, Henry Bataille’in provalarına başlanan yeni piyesi var ya, hani öleceğini anlayınca kapıp koyveren bir genç kızın hikâyesi, orada bir rol ama o işi yürümemişti... Hesabı yüklü görünce, “Ben bunun altından kalkamam,” diyerek, Brunel, tuttu bu kez Évreux Kontu- nu paralı bir ahabıyla tanıştırdı.

Tanıştırdığı da kim, Seine-et-Oise’de on bin nüfuslu bir kasabada, sardunya saksılarıyla evinin işini gören yeğeni arasında yaşayıp giden bir zabıt kâtibi: Mösyö Mesplats. Yaş elli beş, sürekli mide ekşimeleri, bir türlü ağarmak bilmeyen üç beş tel de saç. Şöyle baktın mı beyaz boyunbağı ile redingotlu bir namus heykelini andırıyor ama kral soyundan prenslere ödünç veremeye geldi mi sıra, karşılığını da istiyor: Bir sulh yargıçlığı, bir de Légion d’honneur. “Ah Brunel’ciğim ah, benim elimden ne gelebilir ki? Kral değilim, sizin Cumhuriyetinizde hükmüm de geçmez.” Oysa yanılıyordu Évreux Kontu.

Öyle ya, eğer Altesleri razı olsalardı, cumhuriyetin en önde gelen kişilerinden birine büyük hizmette bulunabilirlerdi; o yüksek kişi bunu elbet açıkça istemezdi, istemezdi ama bu gibi hizmetlerin unutulmadığı da bir gerçektir, değil mi efendim?

Ülkenin her yanında olduğu gibi, 1912 kışında, Korsika’da da senato seçimleri yapılmayacak mı, Alteslerinin konuşma arası- na sıkıştırıverecekleri bir iki sözcük, öteki radikal diye korkup muhafazakâr adaya oy verecekleri düşüncesinden caydırabilirdi... Altes de ne yapsın, kış ortasında kalktı Korsika’ya gitti, sağcılarının adamı Mösyö Pugliesi-Conti, umudu pek olmasa da, solcuların adamı Mösyö Paul Doumer’in karşısında adaylığını koymuştu.

Brunel'e bakarsanız, bu radikal Paul Doumer gibi zeki adam bir daha dünyaya gelmemiş! Bir önceki seçimde başına gelen bir talihsizlik yüzünden böyle bir kafanın politika hayatı dışında bırakılması yakışık alır mıymış hiç, yazık olurmuş düpedüz; ne yapıp yapıp onu seçtirmek gerekiyormuş, neresinden olursa olsun ama, Güneyden bir yerden seçtirmek!

Daha şubat içinde Mösyö Mesplats, Côte d'Azur'e atandı. Hem de Sulh yargıcı olarak. Sardunyalarla ilişkisi kesilmiş oldu böylece, onların yerini palmyeler aldı.

Bu işten Altes cenaplarına en büyük gönül borcunu duyan da öksürükten bir türlü kurtulamayan yeğeni olmuştu; o kadar ki *Le Petit Republicain*'den bir resmini kesip aynasının yaldızlı siyahlı çerçevesine iliştiirdi. Madam Lopez'in çocukları küçük Brunel'le ilişki kurdular. Ayrıca Altes'in bu işten elde ettikleri bu kadarla da kalmadı: Senato seçimlerinin ertesinde Clemenceau adama-kıllı yüklenince, kabine düşmüştü ya, Dışişleri Bakanlığında onun adı geçmiş, pek aşağıdan alarak gelip İngiltere'de bir görev kabul etmesini rica etmişler: Bazı güçlükler varmış ki demokrat bir hükümet onların üstesinden gelmeyi bilse bile, bunun için, krallarla başa baş konuşabilecek önemli kişileri kullanmak zorunlu olurmuş...

Büyük bir sabah gazetesinin dediği gibi, Korsika ise, Mösyö Paul Doumer'i seçerek Jules Ferry'nin o güzel sözlerini doğrulamış, Fransa'da "haris politikacıya yüz vermemeye, bu eski Yunan göreneğine" yer olmadığını kanıtlamıştı. Évreux Kontu pek bir şey anlayamamıştı bu cümleden, tekrar tekrar okuyup duruyordu. Oldum olası bir şeyi anlayamamak onu utandırırdu ama bu kez anlayamamakta pek de suçlu sayılmazdı doğrusu.

Eğer seçilişinde kral soyundan bir kontun, hele hele Seine-et-Oise'lı bir zabıt kâtibinin ne rol oynamış olduğu Mösyö Paul Doumer'e anlatılsa herhalde şaşakalırdı adamcağız. Şaşkınlığı, yirmi bir yıl sonra bir kitap sergisinde o öldürücü kurşunu yediği andaki kadar büyük olurdu en azından. Hani boş saatlerinde, saf saf, Genel Elektrik Şirketini, Fransız Kredi Şirketini, Nikolayef

şantiyelerini, Belçika Kumpanyasını yöneten, ayrıca ortalığı karıştırmacı kitaplar kaleme alan politikacılar vardır ya, işte onlardandı Paul Doumer. şu arada demir endüstrisi üzerine yazdığı bir kitabı bitirmek üzereydi. Diyordu ki bu kitabında: “Anlaşılyor ki kıtanın en iyi madenleri orada bulunduğundan demir üretimi ilkin Karadeniz kıyılarında başlamış.”

Sonradan *Comité des Forges*’daki meslektaşlarının Rus tahvili sahipleri adına ele geçirmek için ordular gönderdiği Donetz madenlerine ilk selam sarkıtışıydı bu; zaten ölümü de, ondan bir süre sonra aynı yerin yeniden ele geçirilmesi umudunu onun ortadan kalkmasında gören bir katilin elinden olmadı mı?

Fakat Paul Doumer’in hayatı ve ölümü bu hikâyenin dışında kalıyor. Kuşkusuz Trignac, Anzin, Creusot, Homécourt beyler ve benzerleri, Paul Doumer yeniden senatör seçilsin istiyorlardı. Wisner’in de bir diyeceğı yoktu buna. Eşşe dosta, bu arada hayal gücü onca bereketli Brunel’e bir iki söz çıtlatmıştı. Altes’in sözlelerinden çok daha etkili daha bir sürü çareye başvuruldu bu arada. Bütün bunlar da Fransa’da “Haris politikacıya yüz verilmediğini, bu eski Yunan göreneğine” gerçekten yer olmadığını açıkça gösteriyordu. Öyle ya, eski Yunan, sanayicilerin nimetlerini hiç tatmamıştı ki!

Wisner, bu gruptan Korsika senato seçimleriyle özellikle ilgilenen birisiyle ocak içinde buluştu.

Diane’in ve o güzel gözlerinin oldukça iş karıştırdığı bir söyleşiden sonra, sıra geldi Hükümeti kutlamaya. Caillaux’ya yatkın geçinmiş olan Wisner bu konuda susmak bilmiyordu. Savunma Bakanlığına getirilen Millerand, sosyalistmiş diyorlar eskiden ya, tam gereksinilen adam olduğunu çatır çatır belli etmiyor mu? Fransa-İtalya sınırında hır gür eksik olmaz, Akdeniz’de gemilere el konulurken, barışın ne kadar pamuk ipliğine bağılı olduğu ortada değil mi? Savunma Bakanımız işte böyle bir zamanda Fransa’nın güvenliğini sağlıyor: Genelkurmayı yenileyen o, (şu General Joffre’u siz tanıyor musunuz Allah aşkına, değerli bir

adam mı bari? Cumhuriyetçiymiş diyorlar da), *Matin* gazetesine “Ne pahasına olursa olsun Fransa’yı havacılıkta ön sırada tutacağım,” diyen de o.

Wisner de tam o günlerde büyük bir uçak yapım şirketinin yönetim kuruluna girmiş. Diane hiç uçağa binmemişmiş henüz. Neyse, bir kolayı bulunurmuş bunun canım.

Derken söz döndü dolaştı kaygı verici bir konuya, sürüp giden taksi grevine geldi. Wisner:

“Bu işte bir çıkarım yok benim” diyordu. “Varsa bile adama-kıllı dolaylı; asıl şoförleri düşünüyorum doğrusu, korkunç bir şey bu onlar için... Ancak, Paris’te ticaret hayatı da felce uğradı hani. Hele petrol bakımından bundan daha kötü olamazdı. Alınacak vergiden, şehir her gün dünyanın parasını kaybediyor. Petrolün satışı bakımından dünya ölçüsünde önemli bir fark yapmaz bu diyeceksiniz ama, ya tam da belki ölüm kalım savaşının yapıldığı an’a denk gelirse! Rockefeller’i biliyorsunuz, büyük Fransız dostu adam, Alman petrolcülerıyla boğaz boğaza. Bütün sorun, önce Amerikalı dostlarımızın sonra da bizim denetimimizde bulunan Alman pazarının elimizde kalıp kalmayacağını bilebilmekte! Eğer Alman Hükümeti, geçen yıl Reichstag’ın onayladığı devlet tekeline kaldırmazsa, partiyi kaybedeceğiz. Deutsche Bank grubunun, Rockefeller grubuna zaferi olacak bu. Tek umudumuz silahlanma zorunluluğunun Alman kapitalinin petrol işine kaymasını önlemesi elbet. Böyle olunca Fransa’da enerjik, kararlı bir bakanın bulunması çok işimize yarar; çünkü ülkemizin silah donatımını geliştirerek, II. Guillaume’u imparatorluk hayallerine kapılmaktan da alıyor.”

Evet, Wisner’in eskiden imparatorla çok sıkı ilişkileri olmuştu olmasına, ama çılgının biriydi bu adam: Fas, Alsace-Lorraine, petrol filan derken... “Neredeyse karılarımıza el atacak.” Eliyle, bunu derken, Diane’i gösteriyordu.

“Hem aziz dostum, istesek de bırakamayız biz Rockefeller’i. Açıkçası bu. Görmediniz mi ne yaptı? Çıkarıp bir kalemde

Fransa'ya 55.000 frank gönderiyor, niye, Döle'de, Pasteur'ün doğduğu evi satın alsınlar diye! Harika bu azizim, harika! Öyle dokundu ki Poincaré'ye, gözleri yaşardı. Peki ama Fransa'ya bunca dostluğu olan bir adamın böğrüne ok gibi saplı şu grevin sürüp gitmesine gönlün nasıl razı olur? Kendi aralarında anlaşsınlar diyordum ben. Seine milletvekilleri, konsorsiyumla grevciler arasında hakemlik etmeyi önerdiler. Yılbaşına doğru. Ben temsilcileri Fiancette'le pekâlâ konuşabilirdim, hiç de kötü bir adama benzemiyor. Ama konsorsiyum yanaşmadı, çünkü tutumu başka: Sabotajcılarla konuşulamazmış diyorlar. Şoförler birkaç taksiyi yaktı yıktı ya, ondanmış. Bana sorarsanız, işin bu yanını büyütüyorlar biraz...”

“Hele hele,” diye şaşı karşındaki, “bu yakıp yıkmaların size bir zararı olmuyor ki! Tam tersine. Yeter ki yakılanların yerine gelip sizden başkalarını alsınlar!”

Korsikaya seçim için gitmiş partililer, Mösyö Doumer'in seçilmesi için el altından çalışan, eski Atina'da olduğu gibi Korsika'da hırslı politikacıya ikbal yolunun kapanmasını istemeyen iyilik meleklerine Ajaccio'da, şurada burada Korsikalılara verilmiş bir sürü söz olduğunu hatırlatmışlardı. Wisner kanalıyla konsorsiyuma Paris'e gelmekten başka şey düşünmeyen Korsikalı gençlerin işe alınmasını önermeyi akıllıca buldu bunlar. Bu delikanlılar güvenilir çocuklardı, aşırı akımlara kapılmamış, sendikacılık nedir bilmez kimseler!

Sosyalist görüşleri dolayısıyla Wisner de diyordu ki:

“Bu gençlerin de en az sizin kadar bir iş bulup çalışmak hakları. Hem sonra şu grevi de bitirmek kaçınılmaz oldu. Sona ermesi herkese hayırlı olacak, en başta da şoförlere.”

“Yok, konsorsiyum Başkanına bir ucundan dokunduracağım. Pasteur'ün evini almak ne demek? Doğrusu ben ömrümde bundan daha güzel, daha saf, daha çıkar gözetmeyen bir jest görmedim!”

TŞUBAT 1912 sabahı gazete başlıklarından dehşet akıyordu. Kiri pası daha pek de dağılmamış şafakta işlerine gidenler, okudukları üç haberden öylesine ürkmüşlerdi ki kendi kendilerini yadırgıyorlardı: Paris'te Meslay Sokağında bir veznedara saldırıp 150.000 frank kaldırmışlar; Montrouge'da silahlı üç delikanlı bir iş yeri sorumlusunu soymuş; en önemlisi de içine anarşistlerin karıştığı bir tren hikâyesi! Üstelik bu iki olaydan ne biri ne de öteki doğrudan doğruya Bonnot çetesiyle ilgili!

Çeteye bütün gazeteler başköşeyi ayırmışlardı elbet: Orléans'da Gar yazıhanelerinden birinde bastırılan soyguncular, bir şef yardımcısıyla bir memuru yaraladıktan sonra kalkmakta olan Paris trenine atlayıp kaçmışlar. Etampes'da tren denetlenirken kendisinden kuşkulanılıp indirilen bir yolcu, tutmuş bir revolver kurşunuyla kendini öldürmüştü. Hayatında ne gibi bir dram vardı acaba, neden korkuyordu, belli değil. Öğrenmek zahmetine katlanan da çıkmamış. Yalnız şurası apaçık ortada: Fukaranın, Orléans'da olup bitenlerle hiçbir ilişkisi yok; üstünden 7,5 frank para çıkmış, bir kadın ve iki çocuk resmi; tornacıymış anlaşılan. Haydutlara gelince onlar trenden yürürken atlamışlar meğer, bir kolcuyla bir Jandarma kırdı bir yerde kendilerini kıştırarak gibi olunca da kolcuyu kalbinden vurarak devirmişler. Jandarma pedala kuvvet gitmiş, yollar tutulmuş, her taraf taranmış. Sonunda gece basmadan katilleri bataklıkta sıkıştırmışlar... İki kişi sazlıkların arasına gizlenmiş ateş ediyor. Yakalanacak gibi oldukları sırada içlerinden biri çeviriyor tabancasını kendisine, “Yaşasın anarşi!” diye bağırarak tetiğe basıyor. Öteki kayıp.

Sonradan Etréchy İstasyonunda yakalıyorlar onu da, halk linç ediyor.

Fakat Levallois sokaklarında sabah sabah birikmiş onca kalabalığın asıl nedeni bu dramdan çok Meslay Sokağı ve Montrouge olaylarıydı. Paris'in kapıları Collange Alanı arasına binlerce şoför yığılmış, ince bir yağmur altında bekliyordu. Kaldırım-

larda atlı polisin nal sesleri. Autos-Places kumpanyasında saat dokuzda işbaşı yapılacakmış diye bir söz çıkmıştı. 2500 arabadan 1000 tanesi çalışmaya çıkacakmış deniyordu. Sabahın saat altı buçuğundan beri sokaklarda iğne atsan yere düşmez. Sağda solda, köşe başlarında şoförlerin mavi gömlekleri kıpır kıpır. Collange Alanına bir atlı polis taburu çekmişler, atlar aksırıp duruyor.

Açık konuşmak gerekirse grevi kırmak için büyük bir gövde gösterisi yapayım derken, konsorsiyum herhalde gücünü olduğundan fazla sanmıştı. Ya da olay çıkarmak isteği bu! Çünkü, saat dokuz oldu, epi topu otuz altı araba için yetecek adam var elde. Tehlikeli olduğundan her arabaya ikişer şoför bindiriliyordu ama yetmiş iki üzerinden hesap edilse de, Allah bilir nereden toplanmış bu şoförlerin içinden kolları kavuşturup greve devam edenler olduğu görülüyordu. Öyle ki ancak buçuğa doğru çıkılabildi, çıkış ama ne çıkış, her arabada iki şoför, yanında bisikletli bir polis, hepsi de atlı polisin koruyuculuğunda.

Collange Alanının da gözü göz değildi ama geçit yan sokaklara ulaşıncaya kadar ses çıkarmadı. Sokağa sapar sapmaz, dördüncü arabanın ehliyetini besbelli yeni almış Korsikalı genç şoförü, nasıl yaptıysa yaptı, ani bir hareket, paldır küldür önü sıra giden üçüncü arabaya bindirdi. Çevredeki evlerin pencerelerinden el çırpıldılar, asıl şoförlerin durum değerlendirmesiydi bu. Hele yedinci araba, onun şoförü de bir Korsikalı, yanı sıra gelen o şeytan arabasına binmiş aynasızın üzerine hamle edince Collange Alanı çepeçevre kalabalıkların yayvan ve tehditkâr gülüşüyle kasıldı. Polis ise, ne yapsın, bisikletini şahlandırmış, arka tekerleği üzerinde dönüyordu. Şimdi de sirk, iyi mi? Atlı polisin kadanaları, Collange Alanında, fişkılarını çiğnemeye durmuşlardı.

Neyse, arabalar zar zor sokaklara girer gibi oldular. İlk arabayı, Gide ve Farzillau sokaklarının dirseğinde ansızın bir grup karşıladı: On, on iki kadar grevci. Nasıl yaptılarsa yaptılar, kaşla göz arasında bitiriverdiler işlerini: İki şoför siyahımsı çamurda çırpınıyorlardı; arabaysa tepe taklak edilmiş, iki yanında teker-

lekleriyle, çevrilmiş budala bir hamamböceğini andırıyordu. Bir bağırıştır koptu, çevreden “yaşa, elin dert görmesin” çığlıkları. Sokak aralarında yumruğunu az önce oynatıvermiş halk kalabalığının varlığı seziyor. Alaşağı edilen arabanın gerisindeyse, sonradan bulunuvermiş şoförlerin götürdüğü araba sürüsü titrek bir çizgi, ufak tefek çarpmalar, eğrilmiş çamurluklarla hareketten kalıyordu yavaş yavaş. Bisikletli polisler, kötü halkalanmış bu beceriksiz yılanın kuyruk darbelerinden kaçınalım diye kendilerini kıyılara atıyorlardı. Doğru dürüst gülmeye kalmadan camları kırık, kaportaları yırtık, benzini çevreye yayılmış ve ateşe verilmiş beş taksi, böyle tepetaklak edilivermişti. İşte o zaman Collange Alanında kınından sıyrılmış bir kılıç parladı ve atlı polisin, içi kum gibi araba, gösterici, jandarma, bisikletli polis kaynayan, o arada iki taksinin daha devrilmek üzere bulunduğu, Gide Sokağına saldırıya geçtiği görüldü.

Bachereau’nun kafası yarık olarak önce karakola, oradan da Müfettişliğe götürülmesi bundan sonra işte; Müteferrikada revire gönderilmesine razı olmadılar.

Levallois’da olup bitenler, Orléans ve Montrouge olayları, Ordener Sokağında olanların üstünden daha beş hafta geçmeden iş âlemini birbirine katan Meslay Sokağı olayı bir Bakanlar Kurulu toplantısında ele alındı. Varlıklı aileler korku içindeydi. Joseph Quesnel düşüncelerini açık açık söylüyordu; Xavier Guichard, Emniyetin başına geçeli şunun şurasında ne kadarcık olmuştu ki Paris’i tümüyle eline alabilsin, ama yardımcısı Jovin beceriksizin tekiydi. Wisner’ler de söyledi bunları; konsorsiyum beyleri kendi aralarında özel olarak toplanmışlardı da. Gemi azağı alan anarşi karşısında çalışmak isteyen şoförlere mademki polis arka çıkamıyordu, göz göre göre ölüme gönderilemezdi ya bu fukaralar, silahlandırmak gerekirdi onları.

Kira arabaları kumpanyasının müdürlerinden biri bu konuda açtı ağzını yumdu gözünü. Hem kendilerine ateş edilmesini bile beklememeliymişler, ilk onlar davranıp katil takımının işini bitirmeliymişler. Wisner, olmaz molmaz dedi biraz ama, şu

Orléans'daki olay çok dokunmuştu ona. Günümüzde can güvenliği bile kalmamıştı yahu... O kahrolası yanlışlığın kurbanı olan tornacıya yanıyor:

"Cebinde 7,5 frankı varmış," diyordu, "işsizdi herhalde zavallı... Bize başvursaydı keşke, ona bir iş uydururduk!"

Şoförler ve arabacılar sendikasında yurттаş Fiancette'in basın toplantısı. Fiancette, sabah olanların halk üzerindeki kötü etkisini fark etmemiş değildi. Grev, onun grevi, halkın desteğini kaybederdi bu gidişle, şoförlerle anarşistleri bir karıştırmaya başlarsa, tamam. O her türlü şiddetin karşısındaydı. Olanlara içtenlikle üzülüyordu. Hani Wisner, onun için, kendisiyle konuşulabilir bir adamdır demişti ya, yanılmamıştı. Şöyle bir bak, ikide bir dağılan saçları, koca bıyığı, kahve babası haliyle, tam da, kafası işlerse üçüncü cumhuriyet döneminde başarı kazanacak politikacı tipi. Gazetecilere:

"Çok üzgün ve kaygılıyım," diyordu. "Yeni çatışmalar olursa üzüntüm büyüyecek. İki aydır işsizliğe mahkûm altı bin adamın sinirlerini tek başıma ben nasıl zapt edebilirim ama?"

Ufacık, tepeleme ısıtılmış odada, alnında boncuk boncuk terleşen olanca sorumluluğuyla, bir gidip bir geliyor:

"Grev" diyordu terini kurularak, "ne müthiş bir zorunluluk!"

Grev merkez komitesinde, sabahkine benzer olayların önlenmesi için elinden geleni ardına koymadı. Karşısında bir çoğunluk yok değildi ama hakkından geliyordu. Herkesin ağzından kargaşalık sözü düşmezken, kargaşacı yöntemlere yönelmek yeterdi artık. Namuslu bunca şoför, Etampes dolaylarında kısıtlanan katillerle dayanışma halinde olmayı ister miydi bakalım? Ertesi gün, İş Bulma Bürosunda, konsorsiyumda ve İçişleri Bakanı Mösyö Steep'in makamında görüşmeler birbirini izledi. Yok, Hükümet de yurттаş Fiancette'den daha az kaygılı sayılamazdı doğrusu. Patronlar sözden anlamıyor, yeniden arabaları işe çıkarmaya hazırlanıyorlardı: Çalışma özgürlüğü yok muymuş memlekette?

Fiancette, “gerçekte sizin Sarı şoför dediğiniz kaç kişi, epi topu bir avuç insan” diye zorlama yapmaya çalışıyordu grevlere. “Bırakalım çıkıp çalışsınlar, ne kaybederiz? Hiçbir şey. Kendinden emin, sakın bir izlenim uyandırmak daha elverişli olmaz mı bizim için?” Olur, dediler.

Müdüriyet bunu öğrenir öğrenmez, konsorsiyuma, o kadar istedikleri gösteriyi bir gün sonra yapabileceklerini bildirdi. Ayın 3. günü sabahı, sonuçta, Collange Alanından 49, Wapram Caddesindeki garajdan 55, Charonne’dan ise 60 kadar araba işe çıktı. Ne var ki bu kez şoför mahalline iki şoför yerine, bir şoförle eli silahlı bir Belediye çavuşu oturtulmuştu. Joseph Quesnel böyle istemişti de.

Grevciler bunu görünce öfkeyle irkildiler. İşlerinden Fiancette’in uzak görüşlülüğünü değerlendirenler de çıkıyordu: Öyle ya, bunlara engel olunmaya kalkışılrsa kan gövdeyi götürecekti. Hele bir de atlı polisin koruyuculuğunda çıktıklarını hesaba katarsanız!

Kapatıldığı hücrede Bachereau kendini oradan oraya atıyor, sayıklıyordu. Çok susamıştı.

5 Şubat sabahı gazetesini açar açmaz Wisner’in yüzü güldü. Bir Pekin telgrafı, Çin İmparatoriçesinin bir Çin Cumhuriyeti kurulmasına razı olduğunu bildirmekteydi. Bu olayın şerefine otomobil fabrikatörü, Diane’ı öğle yemeğine Marguery’ye götürdü, şampanyayı patlattılar:

“Çin bu güzelim, Çin... Bir düşünsenize! Uçsuz bucaksız bir imparatorluk, imparatorlukların en geri kalmış... Ama bir de bakıyorsun 89’un ilkeleri ta oralara ulaşmış, Çin Duvarını aşmış. Cumhuriyete razı olan da imparatoriçenin ta kendisi!”

Diane: “Durun hele şekerim,” dedi, “daha henüz siparişleri almadınız...”

Ötede grev basbayağı sürüp gitmekteydi; çalışmaya araba çıkartmak, belediye çavuşlarının gündeliğini ödemek yüzünden az pahalıya oturmuyordu hani, o kadar ki konsorsiyumda bir sorun oldu bu, gazetelere telefon filan ettiler, niye yeteri kadar sert dav-

ranmıyorlarmış diye: Williams kampanyadan vazgeçmiş görünüyordu, ne demekti bu?

İki kişinin kendisini görmek için beklediğini bildirdiklerinden Saint-Merri Mahallesi komiseri Mösyö Picot, kâğıt oynamaya çıkmak üzereydi. Sırası mıydı ya şimdi! Üstelik iki şofördü bunlar, Autos-Piacres kumpanyasından Chardaire ile Bourdery, o gün 232-G-7 plakalı arabayla işe çıkmışlardı da, başlarına geleni anlatacaklardı. Bir bey bir de hanım, iki yolcu biniyor bunların arabalarına, ama akıllı başında, eli ayağı düzgün kimseler. Sébastopol Bulvarı boyunca, tam Aubry-le-Boucher Sokağının önünden geçerlerken yük bisikletine binmiş gençten biri, kaldırıp onların doğrultusuna bir şişe zaçyağı savuruyor. Yok, bunlara değmemiş değmesine, ama...

Komiser bu işe şaşmadı değil. Öyle ya, madem değmemiş, zaçyağı olduğunu nereden biliyorlardı? Camın biri kırılmıştı da. Zaçyağından mı? Hayır, şişeden. Ve arabada bulunan dört kişinin yani iki yolcuyla iki şoförün üstüne başına sıçramıştı içindeki. Komiser: “Bak, hele...” dedi.

Yok canım, şoförlere hiçbir şey, gözle görünür hiçbir şey olmamış. Yolculardan erkeği yakayı sıyırmış ama kadına yazık olmuş doğrusu, yaa, çok yazık. Entarisi erimiş bütün, yüzünün sağ yanı da yanmış...

Komiser: “Peki nerede bu hanım?” diye sordu. Sordu ya, doğru dürüst karşılık vermek olası değildi ki, taksi durur durmaz iki yolcu oldukça sıkkın sırta kadem basmışlardı sanki, ne adlarını vermişlerdi ne de adreslerini. Kibar kimselerdi, anlarsınız ya, besbelli gazetelere geçmek istemediler.

Komiser: “İyi ama,” dedi, “kadın, dediğiniz gibi yandıysa hastaneye, olmazsa bir eczaneye gitmesi gerekmez miydi? Bu işin kovuşturması var, sigortası var!..”

Vallahi şaşkınlıktan akıllarına gelmemişti belki de. Ya da evli bir kadındı bu, dostuyla dolaşan. Gençti de, oldukça da güzel. Hiç değilse, yüzü yanmadan önce!

Olay bütün gazetelere geçti tabii: üstelik şişeyi atan delikanlı ortadan sır olduğu halde, onun yırtıcı bir sendikacı olduğunu yazdılar.

Doğrusunu söylemek gerekirse taksilerin grevi Paris'te kazaların, hem de adamakıllı çoğalmasına yol açmıştı. Ölenler oldu. Konsorsiyumun işe aldığı acemi şoförler Allah muhafaza şeylerdi ha! Grevciler de bunu kullanıyorlardı tartışmalarında. Wisner'e bakılırsa, yaptıkları pek de haklı sayılamazdı, çünkü olanların sorumluluğunu onlar da taşımaktaydılar.

10 Şubat cumartesi gününden kalan belli başlı üç olay. Senato'da Clemenceau'yla Poincaré arasındaki kıvılcımlı bir söz düellosundan sonra, Başbakan, Fransız-Alman antlaşmasını 42'ye karşı 212 oyla Yüksek Meclise onaylattı. Bu birincisi.

Akşam, başta 102. Piyade Alayının bandosu, Paris'te ilk askeri çekiliş. Yurtseverlerin gönlünde öğleden sonraki onaylamanın etkisini düzeltmek içindi sanki bu. Bir rastlantı: O akşam Madam Lopez ahbablarındaydı, arabası da onarımda, saat on bir sularında dönmek üzere yaya olarak yola çıkınca alaya rastladı, birtakım coşkun gençler ardına takılmış, kollarını havaya kaldırıp kaldırıp: *Yaşasın Fransa!* diye haykırıyorlardı. Madam Lopez oldum olası severdi askerleri. Müzikten sarhoş gibi olmuştu zaten. O da askerciklerin ardına takıldı. Fareli köyün kavalcısı nasıl fareleri kavalının ardına takıp götürdüyse, onu da öbürleri gibi arkaları sıra sürüklediler. Hem de nereden nereye, Monceau Parkından taa Montmartre'a! İşçinin biri, yabancı mıdır nedir, bayrak geçerken şapkasını çıkarmayıp milletin kanını beynine sıçratınca, Madam Lopez, Barbes Bulvarında olduklarını şaşkınlıkla fark etti. Adam da yani, kafasında dört köşe kasketi, kaldırımın kenarında salak salak duruyordu. Dakikasında alıverdiler başından şapkasını, kalabalık çevresini bir sarış sardı, linç ediverdiler. Anarşist miydi neydi? Belki de sosyalist.

Gelgelelim, Neuilly'ye nasıl dönmeli? Madam Lopez metroya binmeye alışkın değildi bir kere, grev yüzünden de... Demeye kalmadı, bir taksi. Hemen atladı Madam Lopez.

Atlamaz olsaydı keşke, gece yarısına doğru üstü başı darma-dağınık bir halde Neuilly komiserliğine gelecekti çünkü hem de yaya olarak. Bindiği araba Neuilly Parkının تنها bir yerinde durmuş, şoför kapıyı açıp Madam Lopez'in elinden, içinde birkaç yüz frank parayla elması saati olan çantasını, bir de boynundaki inci gerdanlığı kapıp gitmişti, bereket versin pek seyrek taktığı çapraz gerdanlık boynunda değildi o gün, eh bu giden de pek ucuz bir şey sayılmazdı; şöyle elli bin frank dolaylarında...

Basın pek üstünde durmadı bu olayın. Madam Lopez de, Évreux Kontu yüzünden, pek gürültü edilmesini istemiyordu ama, asıl konsorsiyum işi ele almış, gazetelere teker teker telefon etmişti. Hem de onların gönderdiği efendiden bir de bey geldi Madam Lopez'e, özürleriyle birlikte bir çek de getirdi. Çalıştırdıkları personelden sorumlu sayıyorlarmış da kendilerini, bu üzücü olayın mümkün olduğu kadar çabuk unutulmasını istiyorlarmış. Madam Lopez doğrusu çok centilmence buldu konsorsiyumun bu davranışını. Wisner'i tanıyan Évreux Kontu da beğendi.

Hoş, pazar günü zaten kimsede bu işle ilgilenecek hal yoktu ya: Ölüsü Afrika'dan getirilen Aernoult diye bir askerin cenazesine yüz elli bin işçi gelmiş yığılmıştı. Sosyalist gazeteler haksız bir ölüme kurban gittiğini ileri sürüyorlardı da. Doğru yanlış, orasını Allah bilir ama o gün Paris'te yirmi iki polis yaralandı. Göstericilerden de yaralananlar oldu ama, aynı şey mi bu? Konsorsiyum, İçişleri Bakanlığına cenaze olayında grevcilerin kitle halinde bulunduklarını bildirir bir rapor vermeyi ihmal etmedi tabii. İşte onca gevşek davrandıkları heriflerin ne mal olduklarını görsünlerdi. Şoförlerin kalesi Levallois'da devriye gezdirmekle, akşamları işyerlerinde yapılan toplantıları ara sıra dağıtmayı Hükümet yeterli mi sayıyordu yoksa?

Ayrıca Levallois esnafı ticaret özgürlüğünün engellendiğinden yakınmaktaydılar. Ya çalışma özgürlüğü?

17 ŞUBAT Cumartesi günü, Paris, ilkinden çok parlak, çok da iyi düzenlenmiş bir askeri geçit töreni daha yaşadı. Allah'a çok şükür, yalnız askerlik düşmanları yoktu bu şehirde.

Salı günü Lyon'da sosyalist partisi büyük kongresinin açılışı. Tartışmaların temeli, taksi grevi dolayısıyla günün konusu olan sorundu. Grev sırasında kargaşacı şiddet hareketlerine yer var mı yok mu? Demiryolcuların hareketinden beri tartışılan konu bu. Partinin içinde bile Briand'a görünüşte karşı çıkanlar, gerçekteyse şimdiki Adalet Bakanının demiryolcuların hareketini bastırışını, böylesi taşkınlıklar karşısında her hükümet başkanının yapması gereken bir davranış sayanlar az değil.

Anarşist Sendikacıların göklere çıkardığı baltalamayı, "tilki" avını, Gustave Hervé'nin Tabanca beyle Keski hanım dediği şeyleri, "kendi halinde kimseler" hiç tutmuyordu. Radikal Parti, Tours'da bu yöntemlere karşı çıkmıştı; Meclis'te ise, 2 Aralık günü sosyalist milletvekili Ghesquière taa sağcı sıralara bile bulan genel bir heyecan içerisinde damgaladı onları. Compère-Morel orada Ghesquière'i desteklemişti ya, Lyon'daki kongrede saldırıya uğrayınca, Meclis'teki kanıtlarını parlak bir biçimde yeniden ele alarak birlikte savunmaya geçtiler. İçlerinden birisi, grev dediğiniz sizin, diyordu, grevcileri patronlardan daha sık yaralayan iki ağızlı bir bıçaktır.

O gün, taksi şoförlerinin konsorsiyuma direnişinin ya doksanıncı günüydü, ya da seksen dokuzuncu günü.

Yurttaş Ghesquière kürsüye çıkmış, verip veriyordu du-manı:

"Sendikacılığımızı anarşi denilen o ayrıkotundan ayıklamalıyız. Bunu dedim, şiddeti sistem haline getirmemeliyiz de dedim. Çivili çorapmış, kafa yarma makinesiymiş, şuymuş buymuş hepsini ne kadar aşağı gördüğümü de söyledim. Meclis'te söyledim bütün bunları, burada da tekrar ediyorum işte. Bu grev ekicilerine kinim öylesine büyük ki, ne söylesem içim boşalmıyor!"

Yaman bir patırtı kopmuştu bu sözler üzerine. Fakat delegeler arasında ona hak verenler de yok değildi hani, öyle ya polisler karakolda adam dövüyor diye ortalığı ayağa kaldıran onlardı, eh, grevcilerin Sarı Sendikacılara yaptıkları daha başka bir şey miydi sanki polislerin yaptığından? Akıllarını yatırmaya çalışsalar daha iyi olmaz mıydı?

Compère-Morel, 2 Aralıkta Meclis'te verdiği söylevi adamakıllı savundu ve kongreden, Ghesquière'le kendisini hedef tutan entrikaya kapılmayıp baltalamaya ve "tilki" avına karşı çıkmasını istedi. Kongre dediğini yapacak mı yapmayacak mı, sosyalist tutumunu savunabilecek mi, daha belli değildi ama onu pekâlâ alkışladı.

İşte o zaman koca Jaurès işe karıştı. Dokunaklı sesi şöyle bir geçti kongre üzerinden, hava birden değişti sanki. Hervé'nin yöntemini, vurkırcılığı savunduğu için değil hem de. Yalnızca delegelere Compère-Morel'i onaylamanın tehlikesini gösteriyordu. Bunu yapmak sosyalist partisinin Genel İş Konfederasyonuna (C.G.T.) savaş açması, işçi yığınlarıyla arasını bozması demekti. Bir gün sonra kongre, 18'e karşı 2558 oyla Ghessquière'le Compère-Morel'i bağışlıyor, fakat önerilerini onaylamıyordu.

Kongre'nin Lyon'da aldığı bu kararın yanıtı gecikmedi.

İki gün sonra, saat akşam sekiz buçuğa doğru Wagram garajına çekilmiş arabalar arasında önce ufak bir patlama işitildi, sonra da 717-G-6 plakalı araba ateş aldı. Yangın büyümeden bastırıldı ama arabanın içi yandıktan sonra. Saat ona doğru bu kez 542-G-6 tutuşmasının mı? Sabahın ikisine doğru da 51-G-6'yla 562-G-6. Bunun üzerine garajdaki bütün arabalar tarandı, içlerinden birisinde daha henüz patlamamış bir aygıt bulundu.

Aynı gece, başka iki kumpanyanın Charonne'daki ve Collange Alanındaki garajlarında da buna benzer olaylar oldu. Hepsi on patlama ediyordu bunların. Ertesi gün gazeteler, Bonnot çetesini hangi başlıklarla veriyorlarsa bu olayı da aynı başlıklarla verdi. Taksi konsorsiyumuna karşı anarşistlerin düzenlediği bir suikasttı bu. Besbelli grevcilerin başının altından çıkıyordu her

şey. Garajları yakmak istiyorlardı herhalde. Bereket versin niyetlendikleri kötülük zamanında önlenmişti.

İçinde bomba çıkan arabalar, işin ilginç yanı, Sarı şoförlerin idaresinde çalışmaya çıkmış arabalardı hep. Jaurès'in "tilki" avcılığına karşı olmayı reddetmesini aynı gazetelerin daha iki gün önce kınayarak bildirdikleri göz önünde tutulursa...

Gelgelelim Emniyet araştırma bürosu şefi Mösyö Court tutmuş basına şu açıklamayı yapmıştı:

"Patlayıcıların hiçbir tehlikeli yanı yoktur, belli ki yalnızca yangın çıkarmak için arabalara konulmuştur. Bileşimlerine bakılarak hazırlayanların bazı kimya bilgileri olduğu söylenebilir. Suçluların, işbaşı yapılaberi her gün işe alınan şoförler arasında bulunması da uzak bir olasılık değildir."

Bakin hele şu dediklerine! Konsorsiyum hemen protesto etti tabii. Onlar çalıştırdıkları adamlardan eminmişler. Sendika bunu fırsat bilerek gazetelere bir mektup yazıp sordu: Madam Lopez'in inci gerdanlığını çalandan da emin miymişler? İşin şurası bir gerçektiki bu Mösyö Court'un meslek anlayışı tuhaftı biraz, hiç insan tutar da grevcilerin eline böyle koz verir mi? Joseph Quesnel, gidip Williams'la görüştü, ertesi gün *Le Petit Républicain*, olayın içyüzünü tepeden tırnağa açıklıyordu. Hem de ne açıklama!

Soruşturmalar, arabalara bombaları kim olduğu belirsiz bir takım yolcuların koyduğunu göstermişti. Sözde bir Rus, Genel Araba Kumpanyasının taksilerinden başkasına binmemekte ayak diretmişti. Levallois'da grevci bir şoförün iki gündür evine uğramadığı anlaşılıyordu. Polisin işini bozmamak için adını açıklamıyorlardı. Hem o *gri pardesülü adam* da vardı orada.

Ertesi gün Levallois'daki Auto-Places kumpanyası müdürüne bir ihbar mektubu geldi: Benzin depoları ateşe verilecekti. Polis dakikasında hem des Arts Sokağını hem Margolin Sokağını sardı, geleni geçeni aradı taradı. Kâğıtları yolunda olmayan birkaç kişi tutuklandı. *Le Petit Républicain*, bir gün önce verdiği ipuçlarından birini seçmiş görünüyordu: Herhalde ortadan kaybolan

grevci şoför yapmıştı suikastları, suçtan kimin yararlandığını düşünenecek olursak, efendim!...

24 Şubat Cumartesi gecesi uykuya varması kolay olmadı Paris'in: Geç vakte kadar kulaklarında *Sidi-Brahim* ve *Lorraine Marşı*'nın ezgileri... Yok, askerî geçitler gerçekten başarılı oluyordu doğrusu!

15

AYIN sonunda Bachereau hapisten çıktı. Başı yarım yamalak iyileştiğinden, ağrıyordu henüz. Ara sıra üstüne fenalık da geliyordu ya, hekim önemli değil demişti, belki gerçekten de değildi. Suçüstü Mahkemesinde hüküm giyince önce Santé Cezaevine atmışlardı onu, sonra Fresnes'e. İyi ama ne gereği vardı bunun demeyin, hiçbir yararı olmaz. Üstelik o sıralar başından en fazla acı çektiği sıralardı. Yaralı bu koca dev, bir çocuk gibi inliyordu.

O 29 Şubat sabahı kendini Paris kaldırımlarında bulur bulmaz, ilk işi taksilere bakmak oldu. Yok değildi ama, olanlar gündelik borçlarını sendikaya ödediklerini belli eden kartlar asmışlardı. Eh, grev devam ediyordu demek. Acaba nereye gitmeli? Odasının parasını ödeyebilecek durumda değildi ki kalsın oteline gitsin! Bu bir yana, bütün eşyaları, ötesi berisi de orada kaldı. Bekârdı da Bachereau, arkada bıraktığıyla ilgilenecek hiç kimsesi yoktu.

Yine de yalnız sayılmazdı ama: Sağ olsun arkadaşları! İş Bulma Bürosu! Cezaevinden bütün çıkanlar nereye başvurur, dos-doğru oraya! Mercurot da böyle diyor. Yüzbaşının işi başından aşkın, askerî geçitlerin düzenlenmesi kolay iş mi? Hükümet bu müzikli gezintilere az buz önem vermiyor ki! Amaç, sivil otoritelerin, ordunun ta içine sızmış askerlik düşmanlarıyla işbirliği yaparak (evet, evet, birtakım mason subaylar askerleri itaatsizliğe kışkırtmıyor mu?) lekeledikleri prestiji yeniden kazandırmak silahlı kuvvetlere. Bunun için de, programların düzenlenmesi ve

uygulanması için özel kadrolar ayrılmış. Mercurot adamakıllı ilginç buluyordu yaptığını, her cumartesi kendine bir şenlik düzenliyormuş duyguları içindeydi. Hélène'e, İş Bulma Bürosunun ne demek olduğunu da anlatan o. Yeni çıktı bu bürolar. Yurtseverliğin, kargaşanın kalesi, baltalamacılar kurmayının oturduğu yer. "Ah bizi bir bıraksalar, bu haydut inlerini kaşla göz arasında tertemiz ederiz, ama..." Mercurot'nun buluşlarından biri de her cumartesi ne yapıp yapıp askeri ve bandoyu ya Magenta Bulvarından, ya da Chateau-d'Eau Sokağından geçirtmek. "Eşkıya takımı, trampetlerimizi duysun diye. Yurtseverler, düşmanın *orada* olduğu düşüncesine alışsınlar diye!"

Önceki pazar, Levallois'da Gide Sokağıyla Villiers Alanının dirseğinde iki Sarı şoförün yönettiği bir taksiye taş atıyorlar. Çevre kalabalık; ama şoförler iner inmez bu işle hiç ilgili olmayan iki işçiye saldırdılar nedense. Oysa bu işçiler yakında, Gide Sokağında bir dükkânda yapılan düğünün davetlileri. Düğün halkı da kavgaya karışınca iki şoför bakıyor pabuç pahalı tabana kuvvet kaçıyorlar, ama tabancalarını çekip kalabalığın üzerine boşaltarak: On dokuz yaşında bir delikanlı karnından vurulup asfaltın oraya yığılıyor.

Pazartesi günü İş Bulma Bürosunda grevcilerin mitingi. Öfkeleri basbayağı tehdit edici bir hal almış, sebebi açık: Demek "tilki"lere silah dağıtılmış bu arada. Söylentinin bini bir para, hatta garajında silah dağıttırmış olan kumpanya direktörünün adı bile söyleniyor, hem de ne öfkeyle! Arada adresini isteyenler çıkıyor. Sendika Yönetim Kurulu iyice kaygılı; nasıl olmasın ki, grevcilerin hayatının gittikçe zorlaşması bir yandan, her gün ödedikleri para altı franga çıkarılmış çalışan şoförlerle çekişmeler öte yandan, şiddetli tepkileri olasılaştırıyor. Piancette, aldığı imzasız mektupları herkesin önünde okudu. Cavé Sokağındaki sendika binasını havaya uçuracaklarını yazmışlar. Gerçi garajlara konan bombalar konusunda gazetelerin ortaya attığı ipuçları birbirini arkasından boş çıkmış, kışkırtmalar işe yaramamıştı şimdiye kadar ama yarının neler sakladığı bilinmez ki?

Yarın da, Madam Lérins'in, Ternes üzerinden Guy'i alıp akşama doğru Scriabine'lere götürdüğü gün; Carnot Lisesine gidiyorlar ya, okul dönüşü kardeş kardeş oynasınlar diye. O sabah Havre alanında bir arabadan ceza kesmek isteyen polise üç el ateş ediliyor, arabanın içinde de üç kişi. Paris'in içisıra kurşun gibi kaçıyorlar sonra, şuradan buradan araba bulup da peşlerine düşen polisleri birtakım talihsiz rastlantılar alıkoyuyor: İki polis bir spor arabaya el koyup tam izlerini sürerken, şaşkın kadının biri sanki gelip de tekerleklerinin önüne yatmaz mı? Neyse bir kaburgasının kırılmasıyla kazadan yakayı sıyrılıyor ama Bonnot, Garnier ve Bilgin Raymond da bu arada sırada kadem basıyorlar; üstelik Neuilly'den geçerken Yüzbaşı Lérins'in dul karısının yüreğini ağzına getirerek!

Polisin beceriksizliği o hale gelmişti ki, acele bazı kararlar almak gerekiyordu. Hele o haydutların gece de Pontoise'da bir noterliğe saldırdıkları düşünülürse!.. Sonunda çarşamba günü Boué ile Dieudonné tutuklandılar, tutuklanır tutuklanmaz da Ordener Sokağında hasılat paralarını çaldıran Caby, kendisine saldıranın ikincisi olduğunu söyleyiverdi, eh polisi kurtarmaktan başka ne kalıyordu geriye?

Öyle ama, haydutlar yakalanmamıştı ki!

Yönetici çevreler son olaylardan alınacak dersler olduğunu, almasını bilmek gerektiğini söylemekteydiler. Taksi konsorsiyumunda, bu yüzden Joseph Quesnel çıkıp da "anarşistlerin küstahlığı bütün ülkede olağanüstü önlemlerin alınmasını gerektiriyor," deyince, dediklerine herkes hemen katıldı. Paris Belediye Meclisi Bütçe Raportörü emektar Mösyö Daussel ise, başkent için bir "Önleyici Emniyet" kurulmasını istemeye kadar vardırdı işi.

"Polis," diye yazıyordu, "önleyici olmalı. Bunu derken söylemek istediğim şu ki, kamu güvenliğini korumak gibi soylu fakat bir o kadar da yürek tüketici bir işi yüklenmiş olan memurlar suçluların yaşantısını paylaşmalı, ipsiz sapsız ve haydut takımının çetelerine girmeli, vurmak niyetinde oldukları 'vurgunların' başarı ya da başarısızlık şanslarını onlarla birlikte tartışabilmeli.

Paris Emniyet Müdürlüğünde tanımladığım amaca kendilerini hem de heyecanla adanmış becerikli ve hünerli polislerin olduğunu bilmiyor değilim, ama...”

Aile pansiyonunun küçük salonunda makaleyi yüksek sesle Martha’ya okuyan Joris de Houten, söz buraya gelince kahkahayı bastı:

“Şu Dausset de hani, maskaranın biri! Dünkü tutuklamalar, istediği *önleyici polis*’in solcuların içinde bile var olduğunu göstermiyormuş gibi konuşuyor. Zaten son suikastlarda polisin parmağı var denip duruyor, ille resmen adını mı koymalı bunun? Anarşistler masası yetmiyor mu? Zaten sosyalistler de, sendikacılar da, polis kışkırtma yapıyor, diye bağırıp duruyorlar. Oldu olacak Emniyet Müdürlüğünde bir *Kışkırtma Servisi* kurulsun, kapağı da bir levha, tamam.”

Martha, “Dostum,” dedi, “kahven soğuyacak!”

Ne garip günlerdir şu 29 Şubat günleri! Sabahtan akşama kimileri dört yılda bir görülen bu mucizeye kafa yorar: Günlük yaşamalarında bir tatil günüdür sanki, ölümden çalınmış bir zaman parçası. Yıl, bir okul çocuğu gibi sekiyor sanki. Ama herkes aynı şeyi duymaz. Pazar mazar tanımayan nice çıkar var, değil mi ya! İşte o hesap, bu 29 Şubat gününün akşamı, saat altı kırka doğru iki kişi, biri makinist Goudert, öteki iki gün önce Paris’e inmiş, iner inmez de direksiyonun başına geçirilmiş şoför Patriat, Doğu Garının önünde polis Jouaunin ve Perrichaud’ya başvurup yardım istiyorlar.

İş Bulma Bürosundan çıkmış da Barbés’e doğru yürüyen iki yüz kadar grevci Magenta Bulvarında taşlamış bunları. İyi ama Goudert’le Patriat’nın tam da İş Bulma Bürosunun oralarda ne işleri varmış, polisler tabii bunu sormuyor. Üstelik yaralı bereli de olmadıklarına göre, ne demeye iki polisi arabalarına almış, gidip Barbes kavşağından Moreau ile Rebillard adlı iki polisi daha yüklenip altısı birden Barbes Bulvarına grevcilerin arasına gelmişler, belli değil. İşçi alayının başına varınca öylesine yavaşlıyorlar ki, işçiler, Patriat’yı tanıyor. Artık korktuğundan mıdır

nedir, bir çeviriyor direksiyonu pis herif, arabası Clignancourt-Bastille tramvayına takılıp kalıyor. İşçiler, hemen çeviriyor bunları, çamur atan mı ararsın, pislik atan mı; herkes eline geçeni savuruyor. Polisler de çatışmaya katılıyorlar.

Nasıl oldu da Chapelle Bulvarındaki 26 numaralı birahane-nin önünden ateş edildi; işin burası anlaşılamadı bir türlü. Anlaşılamadı ama polisler bu işaret üzerine söz birliği etmişçesine başladılar hepsi birden ateş etmeye; yaralananlar oldu, arkadaş-ları sırtlayıp göturdüler. Herhalde kışkırtmacı biri vardı orada, patırtıya gürültüye rağmen belki işçiler de bulacaklardı onu, ama polis tuttu bir adamı tutuklayıverdi. O da sivil giyinmiş bir polis değil miymiş! Yanlışlık oldu filan dediler sonradan.

Asıl şaşırtmaca, bir taksi olarak çıktı ortaya. İçinde de bir ‘til-ki’. Millet, bir anda başına üşüşüverdi adamın; çıkarıp yerinden alaşağı ettiler. Polis Moreau, bunu yapan grevcinin boğazına sa-rılayım dediyse de başına atılan bir taşla bu işi bıraktı, sonra da her yandan taş yağdı zaten.

Tuttular, başı sarılı rastgele birini tutukladılar; Fresnes Ce-zaeviden çıkmış bir şofördü bu, adı da Bachereau; sabıkalının biriymiş zaten, çıktığı yere dönmüş oldu.

16

CATHERINE, Berck kışının yağmuruna, deniz rüzgârına ve plaj kumlarına karışmış “manevi nekahat”ini sürükleyip durmaktaydı.

Hekimlerin şimdiye kadar hayatını onca etkilemiş kehanet-leri gerçekleşmeyecek gibi görünüyordu artık. Acaba iyileşmiş miydi? İyileşmediyse bile uyuklar gibi bir hali vardı hastalığının. Berck’deki hekime bakarsanız ciğerlerinde yara izi filan da kal-mamıştı ama, adam telaşla:

“Yine de,” diye tamamlıyordu sözünü, “burada oturmanızdan dokularınızı pekiştirmek için yararlanmaya bakın...”

Her şeyde uyku veren bir ağırlık. Bitişik villada kış uykusuna yatmışa benzer Baisedieu çiftinin kininde bile. Yalnız Mélanie

gelip gidiyordu tabii, hanımının bir isteğini iki etmeyerek! Bir gün ardına kız kardeşiyle kocasını takmış çıktı geldi, onlara hanımını gösterecek; oğlan Anzin'li madenci, iri yarı bir kuzey çocuğu, uzaktan Victor Dehaynin'i andırır bir yanı da var ki, Catherine'e dokundu bu. Pazar diye Berck'e inmişlermiş de. Karısı Mélanie'nin başka, maden yaşantısının yoksulluğu ve analık yorgunluğu yüzünden büsbütün solmuş gitmiş bir modeli. Son doğurduğu kucagında. Zırlayıp duran yumruk kadar bir şey, daha doğru dürüst açamadığı yumuk elleriyle soğuk şubat güneşinin ışınlarını yakalamaya çabalıyor.

İşte bu yumurtadan yeni çıkmış zalim hayvancık, artık Catherine orada olduğundan mı, yoksa kendi kendine mi her neyse, öyle bir dünya ötesi gülümsemesiyle gülümsedi ki, en zayıf yerinden vurdu genç kadını; çekingen çekingen, bilek desen bilek değil, oralarına şöyle parmağıyla dokunayım dedi, der demez de ağlamaya başladı çocuk; anası, hem bu çılgık çılgık umutsuzluk kundağını pışpışlıyor, hem de özürler diliyordu. Sonunda oturup korsajını açarak geleceğinin tohumu bellediğini, daha otuzuna varmadan pörsümüş, ama Berck plajları gibi sarışın, üstelik yumuşacık ve acılı bir sütle yüklü memesiyle susturdu. Bebek, elini, anasının kanı bir yol daha kendi damarlarına geçmekteymişçesine, koymuştu, dayanılmaz bir iştahla emiyordu memesini; bir yandan da ufacık dazlak kafasına oranla uçsuz bucaksız bakışını Catherine'e dikmiş belik belik bakıyordu.

Neden olduğunu pek de kestiremeden Catherine uzun süre bu çocuğu düşündü durdu.

Ulaştırma Federasyonu ve Sendikaları Birliğinin, taksi şoförleriyle dayanışma bildirisi yayınlayıp gönüllerde genel grev umudu uyandırdığı gün var ya, işte o gün otomobilli haydutlar olayı yüzünden yapılan tutuklamaları protesto için Berck'te bir anarşist miting düzenlenmişti: 31 Ocakta *L'Anarchie* gazetesinin iki yazarı, Kilbatchiche ile Rirette Maitrejean, 28 Şubataysa dizgici De Boué ile Dieudonné, iki de kadın tutuklanmışlardı ya, işte onlar protesto ediliyordu; kadınlardan birinin adı Kızıl Venüs'müy-

müş neymiş (Anlarsınız ya!), Dieudonné'nin de metresiymiş galiba, gazeteler anlata anlata bitirememişlerdi hani! Catherine orada, Paris-Plage ile Berck-Plage arasındaki Demiryolu Kumpanyasından bir ateşçiyle konuştu uzun uzun, adı Barthélemy Baraille. Sosyalistlere göre anarşistlerle daha iyi anlaşıyordu canım. Victor aklına gelmesin, hemen içi kararıyordu.

Aklına geleni yapmayı alışkanlık haline getirmişti ya, ertesi gün durup dururken Paris trenine atlayıverdi. Yol boyunca, Doktor Macaura'nın reklamları gazeteleri boydan boya kaplamış Pulsosonn'uyla ilgilendi yalnız. Bu yeni mesih, elinde her derde deva titreşim aygıtıyla Amerikan göğünden düşmüştü Paris'e. Bir zenci kralı tantanasıyla yerleştiği Haussmann Bulvarındaki otelinde, Paris'te ne kadar ağırlı sızılı varsa geçit yapıyorlardı sanki. Bulvardaki sıralarda, mucizeyi yaşayanlar enine boyuna anlatıyorlar. El ayak tutmaz, inmeli birisinin girdiğini görüyorsunuz, az sonra oynaya oynaya çıkıyor dışarıya; koltuk değneklerini herkesin gözü önünde dizlerine vurup kırıyor. Allah Allah! Yeni bir Lourdes mucizesiydi sanki bu; bilim debdebesiyle, gökdelenler ve milyarlar ülkesinin prestijiyile yüklü yeni bir mucize.

Catherine, Victor Dehaynin'i gitti Cavé Sokağında aradı. İş Bulma Bürosunda, dediler. Metroyla Champerret'den Republique'e gitmek, Berck-Paris yolculuğundan daha uzun geldi ona. Daha önce eve uğramadığından valizi de elindeydi. Victor onunla ilgilenmedi pek. Grevcilerin her biri bir başka haber getiriyordu. Birisi bizim garajda diyordu, üç gündür doğru dürüst grev gözcülüğü yapan yok, ne yapalım? Ornano Bulvarında bir taksiyi taşlamışlardı, Saint-Maur Sokağında bir başkasını devirip 'tilki'yi ıslatmışlardı bir güzel. Auguste Barbier Sokağıyla Fontaineau Roi Sokağının dirseğinde Charonne garajında bir taksiyi taşıdıkları için polisin biri bir grevciyi yakalamaya kalkışmıştı, ama arkadaşları tekme tokat hem onu kurtarmışlar, hem de silahına davranan polisin elinden tabancasını almışlardı. İkinci bir aynasız peydahlanmıştı sonra, o da ötekinin akıbetine uğramıştı çabucak. Yüz sekizinci günüydü grevin, kolay mı?

Catherine’le Victor akşam yemeğini birlikte yediler. Ertesi gün Vincennes’de dev bir geçit yapılacaktı ya, Paris garnizonları, askerlerini ve çalgıcılarını bu geçide zinde çıkarmak istediklerinden, o gün cumartesi olduğu halde, askerî geçit yapılmayacaktı. Cumartesileri başta bandosuyla kentte asker dolaştırmak konusunda Victor başladı mı konuşmaya, susturabilirsen sustur bakalım. Ne demekmiş bu efendim, ülkeyi hoyrat bir yurtseverlik tir sarmış, önüne gelen Concorde Alanında Strasbourg anıtı karşısında gösteri düzenliyormuş. Millerand dedikleri aşağılık herifin Allahın günü savaş kredisi istemesi de cabası: Yok topçular için, yok hava kuvvetleri için! Ne hazırlıyorlar acaba?

Catherine, Victor’a dalmıştı. Hem onun salatasını yiyişini seyrediyor, hem de Mélanie’nin o el kadarcık yeğenini düşünüyordu. Aman yarabbi, nasıl da hiç yüzüne bakmıyordu bu adam. Konuşmaktan çekinir olmuştu bu yüzden onunla. Ama nasıl olduysa oldu Victor birden çatalını bırakıp salatanın yağına kıvrık yaprağını yeniden bandırarak:

“Ee,” dedi, “bitti değil mi kötümserlik?”

O şurada şöyle bir bakacak olmuştu, ne görsün, Catherine’in gözleri dolu dolu. Belki de yanılmıştı, ona öyle gibi gelmişti, ama yine de sıcak bir sesle:

“Yaa,” diye ekledi, “sağlığın yolunda gitmiyor ha?”

“Sağlığım mı, yok canım iyiyim. Sağlık dediğin... Bak Victor, bugünlerde bir tuhafım ben, çünkü el kadar bir bebek gördüm, ama nasıl ufak. Garip ama o andan beri içimde bir boşluk sanki. Budalalık, evet doğru, ama ne gelir elimden? Aklımdan bir türlü çıkmıyor...”

İçinde tabak şıkırtılarıyla bir sessizlik geldi yerleşti aralarına. Cumartesi akşamı olduğu için, Magenta Bulvarındaki ufak lokantada yalnızdılar. Kasada oturan madamın kucağında kedisi uykuya varmıştı. Garson nereden bulduysa bir solgun fotoğraf çıkardı.

Dehaynin *camembert** söylerken;

* Camembert: Bir peynir türü.

“Niye evlenmiyorsun?” diye sordu.

“Evlenmek mi?”

Bu kadarı yetti o havalı sesiyle boşalıvermesi için. Al sana bir erkek düşüncesi işte. Evleneceksin, böylece kendine *bir son* hazırlayacaksın, değil mi? Victor kibar kibar omuzlarını kaldırıp:

“Vallahi,” dedi, “yani evlenmek dedimse... Yap bir çocuk canım, madem canın çekiyor, kadın istedi mi, yolu yok, baş eğecek-sin. Sözgeleş, bizim Jeannette gebe.”

Peyniri getirdiler, ama Allah camembert eylesin.

“Eh, biz evleneceğiz ister istemez. N’aparsın, böylesi daha iyi çocuk için. Formalite.”

Formalitelere karşıydı Catherine. Karşıydı ya, kalkıp Victor’la bunun tartışmasını mı yapacaktı? Ya onun kıskançlık yüzünden evliliğe atıp tuttuğunu sanırsa? Yine de bir iki acı söz etmekten kendini alamadı. Çerez bir şeyler istedi. Dehaynin “Kahveyi başka yerde içeriz” demişti ya!..

Millet sıkış tepiş tiyatrolara doluştuğu için bu saatte oldukça tenha olan Grands Bulvar’da dolaştılar. Saint-Martin kapısının oralarda Victor’un bir oyun salonuna gireceği tuttu: Paris-Kermesse. İçeride kızlar, delikanlı işçiler, küçük memurlar elektrikli bilardoların beceri ölçen atış makinelerinin çevresini sarmışlardı. Kuvvet ölçen zencinin önünde, etrafı silme meraklı bir bahriyeli gücünü gösteriyor. Zencinin deriden karnına yumruğunu her patlatışta gözlerinde ampuller yanıyor, bir de çingirak sesi, zafer çingırağı. Matrağını geçiyordu Dehaynin. Saint-Denis kapısının oralarda, açık göz bir ev sahibinin ateş pahası bu yerlerde evinin girişini daraltarak oluşturduğu ensiz, derin bir kahveye düştüler sonunda. Victor, Catherine’in alışkanlıklarını bildiğinden bir sütlü kahve ısmarladı, bir de sütsüz. Garson tepsisini kaldırıp, “Yap iki!” diye bağırды, “biri sütlü!” Ve Catherine’in gözleri Victor’un masanın üzerindeki yumruğuna ilişti bir an. O da zencinin gözlerindeki ampulleri yaktırılabildi hani.

Yalnızlığından açtı sonra. Önce Berck’tekinden. Giderek Berck sözü kalktı ortadan. Hayat. İşçilere her zaman duyduğu

yakınlık ama yine de aralarında bir türlü aşılamayan sınırların kalması; kabahatli o olmadığı halde hem. Ailesi, aile çevresi ve yakınları bir şey, ama hiçbir şey söylemiyordu ki ona. Kahveleri getirmiş olan garson, “Yanında bir şey istemez misiniz?” diye sorunca Victor: “Getir bakalım bir *rhum*”^{*} dedi. Başıyla doğrulaya doğrulaya dinlemişti Catherine’i, dediklerine inanıyordu da. Besbelli doğru söylüyordu. İçinden öyle geliyordu herhalde, ama olmuyordu işte.

“Asıl iş, boş gezenin boş kalfası oluşunda. Sağlığın elvermiyor, biliyorsun. Olsun, yine de. Bir kere insan çalışmadı mı sıkılır. Ben sözgelişi, eğer grev işlerini almasaydım üstüme, greve vallahi dayanamazdım.”

Yine hafakanlar bastı Catherine’i; neydi Allah aşkına bu çalışma düşkünlüğü? Ha köle bağlı olduğu zincire gönül vermiş, ha işçi işine. Victor öyle düşünmüyordu. Açıkladı da: Yaşamasını olası kılan şeyi sevmesi normaldi canım. Taş çatlasa boş gezenin boş kalfası olmak istemezdi o; zaten çalışmayı değil, avareliği ortadan kaldırmak için mücadele etmiyorlar mıydı? Çalışmamayı değil, çalışırken ölmemeyi istiyorlardı. Zaten bu muydu asıl önemli olan? Asıl önemli olan Catherine’i işçilerden ayıran şeyin çalışmak olmasıydı. Herkesin hayatını çalışarak kazandığı bir dünyada, o da ortaklaşa çalışmaya kendi payını katmadıkça, yabancı olmaktan, yabancı kalmaktan kurtulamazdı.

Catherine: “Çalışmak lanetine katlanmak mı?” diyecek oldu.

“Hadi oradan sen de! Ne laneti yahu? Allah Baba’nınki mi? Adem’le Havva, yılan ve benzeri martavallar mı yoksa? Hıristiyan kafası bu, yoksullar için uydurulmuş bir şey, çünkü zengin kısmı lanet manet dinlemez.”

Evet, çalışmalıydı Catherine. Herkes gibi yapmalıydı. Ya da kendisini öbürleri gibi hissetmediğinden yakınmamalıydı. Kadınların sömürülmesi diye bir söz tutturmuştu ya, kadınların kurtuluş yolunu, hiçbir şey yapmamaları mı sanıyordu yoksa? Yok, böyle oldu mu, tam tersine erkeklerin insafına kalıyordu ka-

* Rhum: Rom. Bir içki.

dınlar. Bu zaten bir burjuva düşüncesi idi. İyisi mi kadınlar da çalışmalı; hayatlarını, bir erkeğe bağlanmadan kendileri kazanmalıydılar.

“Ben bir erkeğin eline bakmıyorum ama...”

Dedi ama, der demez söylediğine pişman oldu. Öyle ya, ya her ay Bakü’den gelen çekler ne oluyordu? Başkaldırayım derken özü kabahatinden büyük olmuştu, büsbütün utandı. Victor söylediklerini duymazlıktan gelmek büyüklüğünü gösterdi; hiçbir şey olmamış gibi sözlerini sürdürdü: Onun tasarladığı dünyada kadınla erkeğin gerçek eşitliği çalışmadaki eşitlik üzerine kurulacaktı. Nasıl ihtiyarlık sigortasıyla kocamışlığı güvence altına alacaksa; devlet, doğum ve analık yüzünden bozulabilecek olan bu eşitliği garantilemek için kurumlar, sigortalar kuracaktı. Kadının endüstriye girmesi, çalışma süresinin azaltılmasını olasılaştırmayacak mıydı zaten? Victor şimdiden bu kocaman hayale kaptırmıştı kendini, Catherine’i unutmıştu bile; büyük bir hayaldi bu, içinde işçilik, işçilik olarak sürüp gidiyor, ne var ki hayatın en belli başlı onuru oluyordu.

Saat ona doğru ayrıldılar, Catherine eve döndü ki Madam Simonidzé, sırtında sabahlık, oturmuş iskambil falı bakıyordu. O ise şapkasını başından atmış, Acem divanının kıyısına oturup valizini önüne açmış, yabancı yabancı duvarlara dalmıştı, duvarlara, evdeki mobilyalara. Birden taa Cluses günlerinden, sekiz yıl önce düşündüğü bir şeyi hatırladı. O zamanlar umutsuzluğa düştü mü, hayatının en büyük kahrı başka eve taşınmak, başka yerde yaşamak gibi görünürdü ona. Ne vardı ki bunda, yıllar geçer, bir de bakarsın yeni bir eve taşınmışsın.

O evini bile değiştirememişti.

P IANE de Nettencourt, Vincennes’e, Winser’le gitti. Sırtında tam ilkbaharlık şahane bir tuvalet, kahverengi benekli de, şampanya rengi krepten. Hava da o gün Fransız ordusunun

yüzüne gülüyordu, tatlı mı tatlı, handiyse sıcak. Tören çok başarılı geçti, heyecanlandırdı herkesi. Wisner keyfinden uçuyordu sanki. Hasılı güzel bir pazar geçirdiler.

Salı günü polis, Bonnot'nun hempalarından iki yenisini daha, Rodriguez ile Bélonie'yi ele geçirdi; Catherine'se, yaşadığı üç günlük ve kendince bomboş Paris'ten ve Madam Simonidzé'nin sözlerinden adamakıllı yorgun, yeniden Berck'e döndü, tabii bir sürü de kitap yüklenerek. Çarşamba günü taksi grevinde bir sürü olay: Tolbiac köprüsüyle Bercy rıhtımının dirseğinde; Neuilly'de Bois-de-Boulogne Sokağında, Levallois'de, Gennevilliers'de tepetaklak edilen arabalar, dövülen Sarı şoförler. Veiga Sokağında dersiniz konsorsiyumun Korsikalı şoförlerinden biri, arabasından inince bir de ne görsün, grevcinin biri atlamış kaçırıyor arabayı, akşamına bir süvari kışlasının ardında buluyorlar arabayı, ateşe verilmiş, yanar halde.

Aynı anda Ulaştırma Federasyonunca Saint-Paul koşu alanında toplanmış 8.000 işçi, Guinchard'ın ağzından grevci şoförleri, *her çareye, hatta Hükümet öyle yaptığı için sırasında yasadışı çarelere de başvurarak destekleyeceklerine* ant içiyorlar. Ayrıca topluluk, bütün ulaştırma dallarında yirmi dört saatlik bir genel grevi de kararlaştırıyor.

Her geçen gün grevciler için hayat biraz daha zor. Bu yüzden ulaşırmacıların mitingde aldıkları karar gibi kararlar büyük umutların doğmasına neden oluyor. Yine de grev gözcüleri, biraz gevşeyecek olsalar, 'tilki'lerin yakası biraz boş bırakılsa, her şeyin gümbürdeyip gideceğini bilmiyor değiller. Konsorsiyum hâlâ sözcülerle görüşmeye yanaşmıyor. Petrolcülerse, grevin zorbalıkla önlenmesinde direniyorlar. Bu arada hüküm giyen giyene tabii: On beş gün, bir ay... Her içeriye giren, arkasında bakılacak çocuk çocuk bırakıyor. Onlara karavana çıkarmak gerek, para dağıtmak gerek. Sendikanın başını kaşıyacak vakti yok.

16 Mart 1912, düpedüz tarihi bir gün: Nasıl olmasın, Emniyet Müdürünü, Töresel ve Siyasal Bilimler Akademisine o gün üye seçtiler. Bu haberin tadı, asıl işçiler arasında çıkarıldı. Vincen-

nes geçidinden beri, aşağı yukarı on beş gündür, askerî geçitlere ara verilmişti ya, o akşam yine başladı. Gazeteler daha sabahtan geçitlerin nereden geçeceklerini yayınlamışlardı; çünkü üç bandoydu dolaşacak olan, 102'nci, 5'inci ve 31'inci piyade alaylarının bandoları.

Concorde Alanındaki Strasbourg anıtı önünde geçidi izleyen öğrenci topluluğu öyle yurtsever bir ateşle gösteriler yaptı ki, kirbarca da olsa, içlerinden birisi ister istemez tutuklandı. Karakolda kimliği alınır, tutanak tutulurken, bir yüksek yargıcın oğlu olduğu anlaşılan delikanlıyı, tozunu almak şöyle dursun, geçirip başköşeye, o saatte zaten boş olan komiserin masasına oturtmuşlardı. Karakolun önünde ise yirmi kadar öğrenci, yanlarında kadınlarla, hem "Yaşasın Fransa!" diye basıyorlardı çığlığı, hem de bastonlarını sallıyorlardı.

Gelgelelim 20'nci mahalleden geçen alayın başına gelenler çok daha başka türlü oldu. Sokakları tıklım tıklım doldurmuş olan işçi kalabalığı amansızca gösterdi öfkesini. Daha mızıkla Belleville Sokağına, Julien-Lacroix Sokağına adımını atmıştı ki, 'Yaşasın Rousset, Kahrolsun Ordu!' çığlıklarıyla karşılaştı. *Marseillaise*'i çalmaya başlayınca, kaldırımlar ona *Enternasyonal*'le karşılık verdi. Mahalledeki yürüyüş boyunca o kadar çok kavga çıktı ki, sonunda öngörülen programdan vazgeçilmek ve kalabalığın önü sıra basbayağı kaçmak zorunluluğu doğdu. Sabaha kadar kimseyi uyku tutmadı mahallede, herkeste zafer sarhoşluğu, şarkı kıyamet. Polis, bu arada üç kişiyi tutuklamıştı, karakolda zavallıları iyice ıslattılar.

Bu olayların ertesi günü hükümet bundan böyle geçitlerin geçiş yolunu yayınlamama kararını aldı. Halka güvenemediklerinin apaçık itirafı değil de neydi bu? Anlaşılan ona yurtseverliği şaşırtmacayla aşılacak istemişlerdi, istemişlerdi ama bu taktik ancak savaş başlangıçlarında başarılı sonuç verirdi, her zaman değil. Mercurot hem sendikacılara, hem de hemen İş Bulma Bürosunu kapatıp *l'Humanité*, *Bataille Syndicaliste* ve *la Guerre Sociale* gazetelerini işgal etmediği için Hükümete basıyordu kalayı.

Yok, Belleville olayları düşündürücü olaylardı gerçekten. *Immobilier du Maroc*'un bir yönetim kurulu toplantısında bir Hükümet üyesiyle konuşurken, Quesnel, bir punduna getirip Poincaré'nin zayıflığına da dokundu. Oysa eleştirilecek bir yanı yoktu Poincaré'nin, Joris de Houten'in de dikkati çektiği üzere, yeni bir yol tutulduğunu anlamak için gazeteleri okumak bile yeterliydi: 15 Marttan beri gazeteler handiyse panik saçıyordu çevreye. Bannot ve arkadaşlarına bağlanabilecek yeni hiçbir suç işlenmediği halde, otomobilli haydutlar korkusu basında birdenbire on katına çıkarılmıştı. Nerede ne olursa onlardan biliniyor, asıl suçluları bir türlü ele geçiremediği için yapılan bunca tutuklama hiçe sayılarak polise amansızca saldırılıyordu. Haydutlar, Bonnot çetesi vb. gibi sözler kaldırılmıştı ortadan; yalnızca tek sözcükle yetiniliyordu: ONLAR! Aynı zamanda barışseverler, anarşist çevreleri ve işçi örgütlerinde ciddi bir temizlik yapılması isteniyordu sık sık; polis de adamakıllı pekiştirilmeliymiş. "Milliyetçi" takımının derdi azmış gibi, bir de dışarıda olup bitenlerin tasasına düşüyorlardı şimdi: Mart başında İngiltere'de madencilerin başlattığı grev, 10 Marta doğru Almanya'ya sıçramıştı, gittikçe de yayılıyordu. Fransa'ya bulaşmakta gecikmedi, Anzin havzasında, uzun süren bir bocalamadan sonra, sendikanın önlemek istemesine rağmen, madenciler ayın 17'sinde grev kararını verdiler. Almanya'da işbaşı yapıldığı halde Anzin grevi geliştikçe gelişti. Ayın 20'sinde İngiltere'de halkı kargaşalığa kışkırttığı için Tom Mann'ı tutukladılar. 21'indeyse Anzin'deki grev bu kez Aniche kumpanyasına atladı. Belçika ve Bohemya'da da grev olacağı söyleniyordu. Grevin böyle uluslararası yayılışı gerçekten korkutucu bir şeydi doğrusu.

Catherine, Aniche'le Anzin burnunun dibinde olduğundan, Berck'te grevin yakın yankılarını izlemekteydi. Mélanie'nin kayınbiraderini dama atmışlardı; karısının tam memesinin üstüne dibçikle vurmuşlar, bir ateş, bir ateş... Sonunda sütü çekilmiş. Bir sabah bebeğin elcikleri şöyle bir çırpınıyor, sonra sizlere ömür. İşte Jouhaux'nun Denain'le konuşmaya geldiği gün, o gün. Ertesi gün madenciler işbaşı yapıyorlar.

22 Martı 23 Marta bağlayan gece, Ulaştırmacılardan Guinchard'ı Sarılardan bir topluluk çevirip yaraladı. Saint-Paul Alanındaki mitingde Ulaştırmacılar dayanışma grevi yapmaya ant içmişlerdi ya, konsorsiyumun ödünü patlatmıştı bu. İşçi gazeteleri yaralama olayı üzerine açıkça konsorsiyumun ileri gelenlerini, Quesnel'leri, Laurans'ları, Jéramec'leri, Séde'leri, Liéoux'ları bu işi düzenlemekle suçladı.

Wisner hop oturup hop kalkıyordu. Elebaşların küstahlığı inanılacak gibi değildi. Bu işi kesinlikle bitirmeliydi. Şoförlerin korunması için polisten, bekçiden yardım istenmiş, her arabaya birer ikişer de serpiştirilmişti ama yine de arabalar devrilip yarıp duruyordu. Şimdi de konsorsiyum yöneticilerini tehdit ediyorlardı işte. Hayatlarını korumak için kimlere başvursunlardı onlar, hem vursalar da boşuna olmayacak mıydı bu?

Joseph Quesnel telefona sarılıp İçişleri Bakanlığına öyle bir posta koydu ki, bir polisin hayatında böylesi sayılıdır. Zaten Emniyet Müdürlüğünde de hır gür eksik olmuyordu: 23 Mart günü Müdür Yardımcısı Jouin, Lepine'i makamında ziyaret ederek istifasını verdi. Sözümona sağlığı işini sürdürmesine elvermediğinden ayrılmış oluyordu ama buna inanan yoktu, Jouin'le Guichard'ın geçinemeyip atıştıkları biliniyordu çünkü. Üstelik Jouin iki saat Valinin makamında kalmıştı baş başa, herhalde yüreğinin atışlarını saydırmak için değildi bu!

Akşam saat sekizden az sonra, oturdukları Levallois'daki ufak cık lojmanda sofrayı toplayan Jeannette, kocasına:

“Bana bak Victor,” dedi, “bu gece sinemaya gidip de Rigadin'i görmezsek felaket olur.” Dehaynin şaşkın şaşkın bakakaldı ona. Karısı sokulganlaşverdi hemen, kızardı da adamakıllı:

“Elimde değil vallahi, aklım fikrim bunda. Belki gebeyim de ondan. Bu dileğimi yerine getirmezsen, ister misin çocuğumuz Rigadin'e benzesin?”

Sinemaya gidiyoruz diye çıktılar elbet, vakit erkenmiş, Bayre Kahvesi de oralarda; girdiler bir kahve içmeye. Rastlantı, “Auto-Aéro” Şoförler Dayanışma Sandığının kahvede bir toplan-

tısı yok muymuş? Victor birkaç tanıdığıyla tokalaştı; sonra karısını alıp kenara, camların dibine oturdu. Şundan bundan konuşular. Grevden konuşalım istiyorlardı ya, boşuna, söz dönüp dolaşıp aynı konuya geliyordu: Doğacak bebeğe. Nasıl da değişiverecekti hayatları, değil mi? Victor, Jeannette'in elini tutmuştu, gülerek bakıyorlardı.

Jeannette, "Tuhaf," dedi, "biraz yorgun gibiyim."

Victor kaygılandı hemen; dönelim istersen, diyecek oldu. Yoo, olur mu hiç, ya Rigadin?

Dışarıdan art arda iki el silah atıldığında Jeannette kahvesini içiyordu; mermiler camları deldi, masanın üzerinde Victor'un karşısına düşen bardak tuzla buz oluverdi birden.

18

NE olmuştu ki? Sokaklarda kimseler yok gibi bir şeydi bu saatte. Bir anda kahvelerden, çevredeki evlerden bir kalabalıktır sükün etti. Sarıların işiydi bu, Collange Alanından ayrılmış, Fransız Kumpanyasının Baudin garajına gidiyorlardı. Dört kişiydiler. Gecenin içinde bir koşuşma. Allah Allah, Sarılar şimdi de kalkıp evlerimizde mi vuracaklar yahu? Victor, Jeannette'i içerde bırakıp fırlamıştı dışarıya ama kurt düşmüştü içine bir kere kadıncağızın, kalktı ardından geldi. Kocasını yeniden ateş ederler filan deyip onu içeri sokmaya uğraşıyordu. Birden bir çılgılık: *Ayuda!* Anlaşıldı, Korsikalılardı bunlar.

İyi ama nereye kaybolmuşlardı, ortalıkta bir şaşkınlıktır gidiyordu. Victor'un yanında üç şoför tartışmaya tutuşmuş; içlerinden birini tanıyor, gençten bir çocuk, Bédhomme, "Baksana," diyor, "karıma göz kulak ol, gidip bir bakayım."

"Yok," diyor Bédhomme, "ben gidip bakacağım."

Koşuşan birileri ona kendini kolla dediklerinde, Bédhomme, Baudin garajına doğrulmuştu. Gecenin içinde bir cayırtıdır koptu. Arkadaşlarının çağrısını işiten Konsersiyumun Korsikalılarından bir topluluk, silahı kaptıkları gibi Collange garajından

dışarı uğramışlardı, veriyorlardı kurşunu. Bédhomme, bunları Corneille Sokağına dönerlerken gördü.

Tam o sırada ıslık ıslığa bir mermi. Şaşkınlıktan tersi dönmüş bir polis peydahlanmaz mı? Adam kendini dar attı geriye:

“Bu da ne demek oluyor?” diye Bédhomme’a bağırdı. Bédhomme:

“Ateş edenler,” diye karşılık verdi, “Corneille Sokağında gizleniyorlar.” İkisi sokağın köşesine kadar ilerledi.

Orada, sokağın bir yanında duvara sanki yapışmış, birbiri ardınca geçen birtakım adamlar. En başlarındaki gençten, ufarak, bıyığı sakalı traşlı, gri kasketli herif haykırdı:

“Adım atanı yakarım!”

Bir silah patladı ve Bédhomme polisin ayakları dibine devriliverdi.

Polis ne oluyor diye onun üzerine eğiledursun, Corneille Sokağındakiler toz oldular ortalıktan, öyle ki sonradan gelenler Bédhomme’u polisin öldürdüğünü sandılar.

Levallois başladı kaynamaya. Daracık sokakları acayip ve soğuk bir buhar banyosuna çeviren sicim gibi yağmura kulak asmayıp millet sokağa dökülmüştü. Dün Guinchard’ı yaralamışlardı, bugün Levallois’da bir şoförü. Ölmüş müydü ki? Kimsenin inanası gelmiyordu. Hem canım, kesinlikle vuranı bilmek gerekti en önce, polis mi vurmuştu, yoksa Sarılar mı? Korsikalılar! Korsikalılardı sanki bunlar. Poliste çalışanların yarısından çoğu da Korsikalı değil mi? Uzun sözün kısası, Victor’la Jeannette, Rigadin’i görmeye gidemediler. Jeannette’in karnına bir sancı saplanmıştı. Eve döndüler.

Ertesi gün sosyalist milletvekili Willm, Meclis’e, Hükümetin konsorsiyumla görüşmelere girişmesini isteyen bir önerge verdi. Levallois’da işlenen cinayet herkesi heyecana boğmuştu. Bu kez anarşistler değildi hem. Konsorsiyumdakiler işin büyümesinden korkmaktaydılar. Aynı gün polisin içindeki ikilik de ortaya çıktı mı sana, hem de çıkaran kim, Emniyet Müdürü Guichard’ın ta kendisi. Gazetecilere verdiği bir demeçte diyordu ki:

“Benim Emniyet Müdürlüğüne geldiğim günden beri iki işin hakkından gelinemedi: Ordener Sokağı olayıyla Meslay Sokağı olayının. Emniyette müdür yardımcısı olmak için Mösyö Jouin gibi iyi polis olduğunu göstermiş olmak yetmez, aynı zamanda iyi memur olmasını bilmek, yani üstünün emirlerine saygı duymasını ve bir asta gerektiği derecede disiplinli olmasını bilmek gerekir. Başından sonuna kadar Ordener Sokağı olayını yardımcım Mösyö Jouin’in izleyip geliştirdiğine bir diyeceğim yok, bu da onun lehine bir şey zaten. Yalnız istifasının resmî nedeni, hiç değilse yardımcımın kendine bulduğu özür, sağlığının çalışmaya elverişli olmamasıdır ya, bu konuda açıklayamayacağım başka şeyler de var. Şimdilik Emniyet Müdürlüğü’nün başındayım ve başında kalacağım, emrimde çalışacak olanların da emirlerime boyun eğmelerini isterim.”

İşte tam da bu tehlikeli anda Bonnot çetesinin yaptığı yeni ve kanlı bir soygun, Poincaré Hükümetine işe karışma fırsatını sağladı. Bédhomme’un öldürülüşünden iki gün sonra sabah saat sekiz sularında Sénart korusunda bir otomobile saldırıyorlar, şöförü öldürüp yardımcısını yaraladıktan sonra arabaya atladıkları gibi, altı haydut ortadan sır oluyor. Saat onda Chantilly’de. İçlerinden dördü, *Société Générale*’in şubesini basıyor, memurlardan biri ölü, ikisi yaralı, dördüncüsü de kaçıyor! Kasada ne varsa boşaltıp dışarıda elde silah kendilerini koruyanın gözetimi altında arabaya taşıyorlar. İşlerine karışmayı kimsenin gözü kesmiyor. Eli silahlısı en son biniyor arabaya. Öbürlerinden biri elinden silahı kapıldığı gibi kalabalığın üzerine basıyor mermiyi. Sonra da çekip gidiyorlar.

Mecliste Franklin-Bouillon söz alıyor. Ne demektir bu, kimsenin halkı koruduğu yok, Jouin ile Guichard arasında geçen nedir? “Bu anarşik durum süremez. Yarından tezi yok, Polis Müdürlüğünde düzenin sağlanacağını garantisini istiyorum.”

Bakan Steeg karşılık veriyor. Ne istenirse yapmaya hazırmış, vaat üzerine vaat veriyor: Bu arada basın haftalardır parmak bastığını da: “*Polis pekiştirilecek*”. Meclisin mülkiyet tehlikede mi kor-

kuları içinde ürperdiği o anda, ödenek istiyor İçişleri Bakanı. Şefler arasındaki hırgürü ortadan kaldırmak mı istiyorsunuz, polis bütçesini arttıracaksınız. Meclis yerine getiriyor Bakanın isteğini.

Getirir getirmez de, sanki “iyi saatte olsunlar” işe karışmış gibi Jouin-Guichard anlaşmazlığı gideriliyor. Akşam gazeteleri halkı yatıştırıyorlar. Zaten hiç kimse bu anlaşmazlığın altında ne olduğunu anlamadı, bundan sonra artık hiç anlamayacak, ama araları bulundu ya, asıl olan o.

Yine de bu kurt masalı içinde bir püf noktası kalmıyor değil: Bédhomme’un öldürülmesi. Kulis söyleşileri arasında konsorsiyuma benzeri olayların yenilenmemesi gerektiği çıtlatılıyor. Hem şoförlere bir taviz de verilmeli. Aernoult cenaze törenine yüz binlerce işçi yığılmalı daha şurada kaç gün oldu? Mösyö Lépine unutuyor bunu. Paris’te böyle bir cenaze töreni olmaması için her şeye razı, ama ne yapsın, adamın ölüsü morgda! Töreni yasaklamaya kalkışsa, daha kötü.

Mecliste Steep, Willm’e:

“Hükümet, asıl görevinin arabuluculuk olduğu kanısındadır,” diye karşılık veriyor, “gerektiği anda da hakemlik etmek!” Yalnız bu sözleri edebilmesi için şoförlerin dört ay grev yapması gerekmişti, o başka. Eklediği de şunlar:

“Seine Valiliğine gerekli emirleri verdik, grevci şoförlerin, işin hakem kuruluna götürülmesi yolundaki önerilerinin, kumpanyalar konsorsiyumunca da kabulü yolunda telkinler yapıldı; otomobil konsorsiyumu, hakem kuruluna taraftar değil, hakemliği reddediyor. Hükümet ancak onları bu yola razı etmeye çalışabilir, başka ne gelir elinden.” Yine de karar tasarısını kabule hazırmış ama, Meclis eğer et derse müdahale edermiş. Meclis de et, dedi.

Dedi ama o arada Lépine, Bédhomme’un ölüsünü morgdan Levallois’ya kaldırmıştı. Törenin önemini azaltmak demekti bu. Aynı gün Meclis, polise ek ödenek ayrılması yolunda tasarıyı yasalaştırıyordu. Vaillant bir yana bırakılırsa, sosyalist milletvekilleri de işverenleri ancak razı etmeye çalışabileceğini açıkça söyleyen bu hükümete ödenek ayrılmasına oy vermişlerdi.

Bédhomme'un, ayın 28'inde gömüldüğü gün Levallois sokaklarında 25.000 işçi vardı. Victor, beti benzi kül gibi, penceresinden alaya ve kızıl bayraklara bakıyordu. Geçenlerde Bareyre kahvesinde olanlardan sonra yatağa düşmüş ateş içinde inleyip duran Jeannette'i bırakıp gidemezdi öyle. Evlerin arasında göz alabildiğince uzanan kasket denizine dalmıştı. Cenaze arabası, beyaz leylaktan çelenklerle yüklü, aralarında ilerliyor, yatakta Jeannette inliyordu.

Grevci karıları cenaze alayında, başlarında öldürülenin kanı gibi al kurdeleli bir çelenk, toplu olarak yürümektedirler. Ölüye şan olsun diye en iyi kılıklerini giymişlerdi. Hepsinin başında o zaman aşağı yukarı moda olan tüylü, yüksek, gösterişli şapkalar. Sırtlarında koyu renk, lacivert ya da siyah, belden aşağısı uzun, geniş ropalar. Öyle ki, çelengi götürenler bu işi rahatça yapabilmek için bir elleriyle eteklerini kaldırmış da öyle yürüyorlar. Üstlerinde de bedenlerine iyice oturtulmuş uzun ceketler ya da mantolar. İçlerinden çoğu ağlıyor. Victor'un gözüne, tabutun arkasında ilerleyen sendika ve sosyalist parti temsilcileri ilişti. Vaillant, hani polise ödenek çıkarılmasına yanaşmayan milletvekili, oradaydı. Boynunda kolalı yakası ve beyaz boyunbağı Piacette. Bir de yarısı yeni iyi olmuş, kocaman ve siyah boyunbağı bütün gömleğini örten koca Guinchard.

“Victor!”

Döndü ki ne görsün: Jeannette uzandığı yerden yataktaki örtüleri atıvermişti. Öylece, üstü başı açık, yastıklar yamyası, bacaklarını açmış kanlı kanlı akan bir şeylere bakıyordu, ama nasıl bir kahırla, anlatması güç. Victor ne olduğunu bir zaman anlayamadı. Sonra kendi kendini inandırmak istermişçesine yatağın yanına sokuldu, karısının geceliğini kaldırdı. Evet, oradan geliyordu kan. Başladı ağlamaya.

Ertesi gün Mösyö Sede de Lieoux'nun ağzından, konsorsiyum, Temps gazetesine verdiği bir demeçle Hükümetin hakemliğini reddetti.

Demek inandırılammıştı.

ARİS Belediye Meclisi üyesi Mösyö Marcel Habert'in bir kaygısı vardı, ister misin, diyordu, Meclis'te Mösyö Steeg'in söylediği o güzel sözler sözde kalsın, polis güçlendirilmesin! Belediye Sarayında Mösyö Lépine'e de açtı bu kaygısını, ama boşunaymış; Mösyö Lépine, içini rahatlatıverdi:

“Polis güçlendirilecek, paralar geldi bile.”

Elbet bu arada halkın güvenini kazanmak gerekiyordu. Chantilly baskını ayın 25'inde mi olmuştu; 29'unda, yani dört gün sonra, komiser Loménie, Société Générales'i soyan haydutlardan birinin nerede olduğunu açıklayan bir telgraf aldı. Bu şaşırtıcı çabukluk politikanın zorunluluklarıyla öyle tıpatıp denk geliyordu ki, şaşmak gerçekten kimsenin aklına gelmedi. Aslında çetenin becerilerinin polisin izniyle yapıldığına bir kasıt daha eklenmiş oluyordu bununla; evet, bu gözükaraların arasında, yaptığı işe kellesini koymuş kahramanlar vardı, ama oyunda kazananlar onların gölgesinde oynayan Lépine ile Guichard'dı.

Berck'te, Catherine sokağa vurmuştu kendini. Hani akli başında değil. Üç beş tanıdığına bile kapısını kapamış. Mélanie'nin yeğeni o ufacık bebeğin ölümü yok mu, umutsuz bir öfkeye gömmüş onu büsbütün. Önü sıra oynaşan çocukları gördükçe, çileden çıktı çıkıyor. O sırada gözüne biri ilişti, gri pardösülü, başında jokey kasketi olan, bir elinde valizi bir elinde paketi yolunu ararmışçasına sağa sola bakınan gençten bir çocuk. Bir yerden gözü ısıırıyordu ama acaba nereden? Banliyö gezmesine benzer bir anı, ağaçlar çiçek açmış, galiba ilkbaharmış da... Derken çocuk da onu gördü, görmesi bir şey değil, bocalar gibi oldu bir an, o da tanıyor muydu ne? Catherine elinde olmayarak ona doğru yürüyor. Onun yüzünde bir gülümseme, ama huzursuz da... Neredeyse bir çocuk bu canım, üstü başı da dökülüyor. Konuşmaya başladıkları dakikada hatırladı: Romainville'de *Anarchie*'dekilerle dolaşırlarken elini tutan çocuktaki bu.

O da: “Yanılıyorsam, fenalık geçiren sizdiniz değil mi,” dedi, “geçen yıl?”

Başıyla, evet, dedi Catherine. Paketi, boyuna göre o kadar ağırdı ki, elinden alası geliyordu. Acınacak halde bir oğlan, hastalık da yemiş bitirmiş. Ama o hem paketini vermek istemedi, hem de,

“Ben sizi uyarmış olayım da,” dedi, “sokakta birlikte görülmemiz iyi olmaz. Beni arıyorlar...”

“Öyle mi, hadi bize gidelim öyleyse.”

Biraz bocaladı. Gitse mi? İyi ama ne dediğini iyi anladığını acaba bu kadın? Sesini alçaltarak:

“Chantilly soygunu yüzünden,” dedi.

Catherine’in de umurundaydı sanki! Sonunda Baisedieu villasına attılar kapağı. Mélanie çoktan gitmişti. Böylelikle de Catherine çatısının altında *silahlı gözleyici*’yi korkunç Soudy’nin ta kendisini konuk etmiş oldu; bir mahzun çocuğu bu, yanına sığınacağı dostunu aramaya kalkışmadan önce, elindeki boyundan büyük paketi nerelere koyacağını kestiremiyordu.

“Evet, Paris’te göz hapsinde hissediyordum kendimi. Geçen günkü olaydan sonra. Belirli bir şey yok ama durmaksızın aynı suratlarla karşılaşmak sinirlerimi bozdu. Burada demiryolu işçisi bir arkadaşım var, Baraille; 1910 grevinde işten çıkardıldılar; çok güvenilir bir çocuk, arkadaşını ele vermeyecek türden. Gelişim...”

Yanında bir sürü konserve getirmişti, birlikte yediler. Catherine, *L’Anarchie*’de ne var ne yok, onu sordu. Oğlanın hafif alaya kaçıyordu konuşması. Amma da adam tıkmışlardı ha içeri! İşin matrağına bak ki, girenler hiçbir şey yapmamış, ha! Ötekilerine, asıl yapanlara da sırsıklam hayrandı hani. Kim bilir kaç kişiydiler, orasını es geçiyordu. Yok, yine de Chantilly elinden geleni yapmış olmaktan gururlanmıyor sayılmazdı. Ne mi olacaktı? Of, sorduğu şeye bak, kendini unutturacaktı elbet. Biraz parası vardı cebinde, buradan ver elini Belçika. Hem canım yakalansa ne olurdu, büyük bir kayıp mı yani? Zaten içi geçmiş, şunun şurasında daha kaç yıl yaşayacak. Catherine:

“Öyle derler ama” dedi, “inanmamalı. Hekimler bana öleceksin diyeli hani oldu, hâlâ yaşıyorum işte. Bana öleceksin derlerse...”

Sözünü, eliyle giyotin işareti yaparak bitirdi, bir gözünü de kırpıttı, üstelik güldü de. Böbürlenmiyor muydu biraz? Galiba! Yemeklerini bitirince geçmiş günlerden, Libertad'dan söz ettiler. Havadan sudan. Aşktan. Her zaman olduğu gibi önce cinsel eğitimden girildi söze, inanmayanların davranışlarından. Sonra Soudy, kendi başından geçenleri anlattı. Aşk mı, hem de sunturlusunu yaşamıştı o. İki yıl içtikleri su ayrı gitmemişti sevgilisiyle. Kız sonra bunu bırakıyor. Sonu kaldırım orospuluğu. Bir yıl sonra yine karşılaşıyorlar ki, şaşılacak şey, kız hem o kız, hem değil: Süslenmiş püslenmiş, takmış takıştırmış. Yeniden birkaç gün kalıyorlar, sonra kız yine sırta kadem basıyor, ama onun başına bir de frengi belasını sardırarak... Aşk mı?

Birden, kapı. Kim gelebilirdi bu saatte? Catherine, Soudy'yi, paketini ve valizini kaptığı gibi arka odaya götürdü, kapadı. Kapıyı açtı, arkasında polis olduğu besbelli bir siville Berck komiseri, yanlarında da o yaman Mösyö Baisedleu.

Evine bir erkeğin girdiğini görmüşlerdi de... Ne olmuş girmişse? Yok öyle değil, şu sırada polis birini aramaktaymış, eğer Matmazel Simonidzé anlayış gösterirse!.. Hayır! Kupkuru yanıtlıyordu herifleri; evimdeyim ben diyordu, hakkınız yok filan. Bu kez sivil giyinmiş olanı omuzundan itti onu; direnmek yararsızdı besbelli. Odayı şöyle bir gözden geçirdiler, sonra doğru *Onu kapadığı* odaya yürüdüler.

Bir şeyler demek, bir şeyler yapmak gereğini açıkça hissetmekteydi Catherine:

“Beyler, bu yaptığınıza ne diyeceğimi kestiremiyorum; lütfen bana arama emrinizi gösterir misiniz?”

Mösyö Baisedieu ağzında birtakım sözler geveleyerek yumruğunu oynattı. Polisi çağıran oydu elbet! O sırada polis, dipteki odanın kapısını açmıştı: Bomboştı içerisi. Soudy, açık pencereden ipi kırmış olmalıydı. Akılları pek kesmese de, polisler özür dileyerek çekip gittiler. Baisedieu homur homur homurdayordu:

“Komiser bey, ben size ne diyorum...”

Ertesi gün, yani cumartesi, demiryolcu Baraille'ın gecekon-
dusundan çıkarken *silahlı gözcü* polisin kurduğu pusuya düştü
ve yakalandı: Uzman Komiser Escande'ı yanına almış, Jouin'in ta
kendisiydi kuşatmayı yöneten. Soudy'yi garda tutukladılar.

Böylece Simonidzé (Catherine) dosyasına bir not daha düşül-
müş oldu, ama onu bu işe doğrudan doğruya karıştırmak olası
görünmüyordu pek. Hele Soudy'nin ifadesinde gardan dosdoğru
Baraille'ın oraya gittiğini söylediği düşünülürse...

Bir gün sonraki gazetelerde bu heyecan verici tutuklamanın
ayrıntılarını okumaktan bir köşede Pierre de Sabran'ın intiharını
bildiren kısa haberi gören bile olmadı.

Soudy'nin tutuklandığı akşam askerî geçit töreni çok parlak
olmuştu Paris'te. Son genelgeye uyularak önceden bandonun ge-
ceceği yerler açıklanmamıştı. Saat dokuza doğru İş Bulma Bü-
rosunun önünden geçtiler. Bir kuvvet gösterisiydi bu. Ortalık
kum gibi sivil polis kaynıyordu. *Marseillaise* başlayınca, ilk kat
pencerelerinden birinden, biri, ne olduğu anlaşılmayan bir şeyler
bağırdı. Dakikasında İş Bulma Bürosuna yöneldi gösteri, taşlar
pencerelere uçtu, bastonlar sallandı, yumruklar gösterildi. İçeri-
de kimse yok gibi bir şeydi zaten. İki işçi kapıdan çıkmak üzere
miymiş neymiş, tepesi atmış olan göstericilerin saldırısına uğ-
radılar, linç edildiler düpedüz. '*Yaşa Poincaré, Yaşasın Fransa!*'
çılgınlıkları arasında geçen bu sahneyi *Lorraine Marşı* noktaladı
sonunda.

Belleville'in öcüydü bu, Yüzbaşı Mercurot'nun zaferi.

Baldızı oysa Berck'te, kendi halinde yaşayıp gidiyordu. Hem
de her geçişinde Mösyö Baisedieu homurdandığı, karısı olacak
kadın Catherine'i çileden çıkarmak için elinden geleni ardına
koymadığı halde. Mélanie ateş püskürüyordu:

"Ah siz çok iyisiniz Matmazel, yerinize ben olacaktım ki..."

Gazeteleri ele aldınız mı, başından sonuna Offémont Sokağı
olayı (Genç Sabran'ın ölümüne bu adı takmışlardı ya) ile doluy-
du, sırası gelince Hükümetin kullanabileceği siyasi bir oyalama
oluyordu bu.

Nisan başında Victor'un yazdığı iki satırlık bir mektuptan Catherine, Jeannette'in çocuğunu düşürmüş olduğunu öğrendi. Konsorsiyumun çevirdiği dolaplar, Bédhomme'un ölümü ve grev üzerine yazdıklarının arasında ne de hüznü sözlerdi onlar! Çocuğu olmasın diye ölen Judith Romanet'cik geldi nedense Catherine'in aklına. Çocuğunu düşürdükten sonra Judith bu işi yaptığına pişman olduğunu söyleyince nasıl da betine gitmişti. Oysa Victor... Daha doğrusu Jeannette için bambaşka şeyler duyuyordu şimdi: Uçsuz bucaksız bir kahr! Acaba neye benzerdi ki bu bebekcik? Evet evet, kafasında çok şeyler değişmişti onun. Birden kendini bencil buluverdi, çevresinde bunca felaket, bunca mutsuzluk sürüp giderken, onun kendi kabuğuna çekilip yaşaması bencillik değil miydi? Gazetelerde bir intihar haberi daha, Étampes'da Soudy'nin kız kardeşi de kendini öldürmüştü. Hayır, *silahlı gözcü*'nün tutuklanmasıyla bir ilgisi yok bunun, basit ama yürekler acısı bir hikâye: Kız birini seviyor, ana baba razı değil evlenmelerine, o da dostunun yatağında tabancasını ateşlediği gibi... Soudy'nin o alaycı ve müthiş gülüşü Catherine'in kulaklarında çınlıyor yeniden: "Aşk mı?.." Dünya bir çark, bir kanlı makine, insanları kendini çarka kaptırmış bir elin parmakları gibi koparıp koparıp atıyor.

Catherine ne yapsın, kalktı bir kere daha Paris'e gitti. Cavé Sokağında grevcilerin emrinde çalışmaya başladı. Aralık ayından bu yana çok değişmişti grevin havası. Bir yorgunluk, bir umutsuzluk hissediliyordu. Dayanışma grevlerinin bol bol sözü ediliyordu ama hiçbiri gerçekleşmemişti. Para her gün biraz daha suyunu çekiyor. Hava dersen, Paris'te ilkbahar hem soğuk, hem rutubetli. Mitinglerde yorgunluk belirtileri elle tutulacak gibi. Bunca zahmete karşılık ne elde edebildik, hiç! Hükümet bile patronları razı edebildi mi, yoo! O halde?

Buna karşılık, Sabran olayıyla ilgili olarak *L'Action Francaise* gazetesinin yaptığı yayına Mecliste karşılık veren Adalet Bakanı Aristide Briand parlak bir başarı kazandı.

13 Nisan akşamı başka bir olay: İşçilerin mitingden boşaldıkları bir sırada otomobilin biri Cavé Sokağında üstlerine geliyor; içinden birkaç el ateş de ediyorlar ama kimseye değmiyor bereket! Gazeteler hemen Bonnet çetesine mal ediyorlar yapıları, ediyorlar ama yakıştırmadan başka bir şey değil bu: Grevcilerin arasında geçerli olan görüş ise bunun da Bédhomme'un hayatına mal olan o şubat içindeki saldırı türünden bir saldırı olduğu görüşü. Gerçekten de çetenin davası görülürken, sonradan bu olaya hiç dokunan çıkmadı. Demek Emniyet, Cavé Sokağındaki otomobilcilerin ne idüğünü biliyormuş.

Ayın 16'sında bütün gazetelerde *Titanic*'in battığı haberi. Hem de öylesine inatçı bir ezgi gibi ki, okurların kaygı diye başka neyi varsa hemen hemen silip süpürüyor. '*Allahım, gittikçe sana daha yakın olmak!*' moda şarkısı oluveriyor. Paris'in resimli dergilerinden hangisini eline alsan bir resim, gemi ağır ağır sulara gömülürken içeride orkestra bu ağlamaklı ezgiyi çalıyor hâlâ. Dakikasında ne Pierre de Sabran kalıyor Fransa'nın aklında, ne Bédhomme, ne de öbür tatsız hikâyeler.

Zaten ayın 18'inde de içi daralan bir kalabalığın karşısında Fiancette, grevin cenaze duasını okuyor:

"Grev sona erdi. Mücadeleyi daha da uzatamaz değildik. Düne oranla bugün işe çıkmış tek fazla araba yok. Yok ama aksayan başka şeyler var; çalışan şoförlerin çoğu grev sandığına tek kuruş ödemez oldu. Sandık tamtakır. Yakın sonucu olmayan bir mücadeleyi alabildiğine uzatıp içimizden en iyilerini yoksulluğa boğmak yakışık alır mı? Dün olduğu kadar bugün de canlı bir sendikanın geleceğini niye kesin ve toptan bir yenilgi tehlikesine atalım?"

Bu yürekten, bu içli sözler birçok gazeteyi iyice duygulandırdı. Grev boyunca herkesin aklı başında adam dediği Fiancette buydu işte, her konuşmasıyla grevcilerin kalkıştıkları aşırılıkları iyi karşılamadığını belli etmemiş miydi zaten. Wisner durup durup Joseph Quesnel'e:

"Ben size dememiş miydim," diyordu, "sözden anlar bu adam, onunla konuşulabilir."

Dert bir değildi ki, grevin bitmesiyle gönül rahatına erişemiyordu ki insan, şimdi de Sabran olayı vardı Wisner'in başında. Ah şu Brunel budalası! Diane da keyifsiz biraz.

Catherine'se yine boş gezenin boş kalfası, grevcilerle çalıştığı şu son birkaç gün, üzerinden büyük bir yükü alıvermişti sanki. Bir kere yenilmişti ya, Victor da artık eski Victor değildi gözünde. Hatta Jeannette'le yeterince dost olmayı bile becerebilecek gibiydi.

Ayın 19'unda, Paris'te taksiler çalışıyor. Demek grev yüz kırk dört gün sürmüş. Gazetelerde Fez'deki ayaklanmanın haberleri. Faslılar başkaldırmışlar. Ama Blaise-Desgoffe Sokağında ki evde kız kardeşi Hélène'i beklerken gazetelere göz gezdiren Catherine'in dikkatini Reuter Ajansının şu telgrafı çekti:

“Saint-Petersburg, 18 Nisan. –İrkutsk'tan haber verildiğine göre, bir süredir Lena Kumpanyası altın yıkama tezgâhlarında kendini gösteren huzursuzluklar önemli boyutlara ulaşmıştır. Kargaşalığı bastırmak için çağrılmış olan askerlerin işçilere ateş açtığı öğrenilmiştir. İşçilerden yüz yedi ölü ve seksen yaralı vardır. Olayın dün akşam saat altı sularında, bazı arkadaşlarının serbest bırakılmasını isteyen bir grevci topluluğunun olumlu bir sonuç alamayınca Féodesia Madenine yürüyüşe geçmeleri üzerine çıktığı anlaşılmaktadır. Askerî birliklerin yolu kesmesi ve gösteri yapanları kuşatması, işçilerin taş atmalarına neden olmuş, bu da askerlerin üst üste birkaç kere yayılım ateşine yol açmıştır.”

Hélène odaya palas pandıras: “Kusura bakma, geciktim Katyuşa,” diyerek girdi, “Daru Sokağındaki kilise var ya, sabah sabah Çar'a dua etmek için oraya gitmem gerekti de...”

20

CATHERINE'İN Teğmen Desgouttes-Valéze ile tanışması ertesi gün Mercurot'ların verdiği akşam yemeğinde oluyor. Bir gün sonra Boulogne Korusunda gezmeye çıkıyorlar ikisi. İki gün sonra da Catherine genç subayın metresi.

Aslında, bir ara tutkuyla kendini erkeklerin kucağına atmış olan bu delimsi ve heyecanlı kız iki yıldır erkek yüzü görmemişti. Korkunç, handiye anlaşılmaz bir şeydi bu onun için. Şimdi, uyu-yakalmış hovardasının yanı başında cırlıçıplak, yatağa oturmuş kendi kendine kurup duruyordu; düpedüz bir subayla yatmıştı ya işte, asker orospusu mu olmuştu acaba? Bu yattığı hayran mı hayran, bir sarışın oğlandı; yüzüne hayat gelmesine onun şöyle bir bakışı yetiyordu da artıyordu bile. Güzeldi de üstelik. Lena madenlerinde ateş emrini verenler de Fernand kadar güzeldiler belki. Öyle ya adı Fernand'dı bunun.

Sahi, ilk Jean Thiébault'nun olmuştu o, alinyazısı bu muydu yoksa? Yatakta, yanı başında daha dün hiç tanımadığı bu adamın bacağına duya duya, yine de Victor'u düşünüyordu. Ah o Victor yok muydu, o erişilmez ulaşılmaz Victor, daha ilk sevda sözlerini söyler söylemez kendini bu genç süvariye bırakıvermesi onun yüzündendi hep; oğlan da az şaşırمامıştı hani çabucak elde ettiği bu başarıdan. Aşk sözleri... Aşk... Bu aşk sözcüğünü artık ölesiye kadar Soudy'ciğin, şu sabahların birinde idam edilecek, hem frengili, hem veremli o tatlı haylazın dudakları arasından çıktığı gibi hatırlayacak galiba?

Yüksek sesle; "Aşk" dedi ve Fernand'ı seyre daldı.

Delikanlının genç ve güçlü omuzları örtülerden sıyrılmıştı; yana yatmış başı, yastığa iyice gömülmüş, ağzı da hafifçe aralık. Bütün öbürleri nasıl uyursa o da öyle uyuyor. Catherine, Fernand'ın uyuyuşunda Regis'in uyuyuşunu da görmekteydi, Paul Jonghens'in ve Devéze'inkini de, daha kimlerin, kimlerin! Bu da ötekiler gibi canını yakmıştı onun, bağırabilmişti basba-yağı, ama gönlüne girememişti ki!

Catherine kalkınca uyanmadı; dolu dolu sevişti ya, yorgunluk çıkarıyordu besbelli. Catherine, bir hırsız gibi dura yürüye korkuyla giyindi. Aşağıda yüzüne bir tuhaf baktı garson.

Hemen o akşam Berck yolunu tutmuştu. Teğmen Desgouttes-Valéze'in yazdığı mektuplara da tek satır olsun karşılık vermedi.

Bonnot'yu hakladıkları o kanlı nisan sonunu Berck'te yaşadı Catherine. Soudy'den sonra, daha ayın başında tutuklamalar birbirini kovalamıştı: Carouy'u bir arkadaşı, Callem'in'i de bir kadın ele verdi. Dahası var, Ivry'de bir arama tarama sırasında Emniyet Müdür Yardımcısı Jouin ile Bonnot burun buruna geldiler, iki revolver kurşunu, Jouin'i devirmeye yetti. Polisi birbirine düşüren ikilik de ortadan kalkmış oldu böylece. Arkasından ihbarların ağı öyle bir daralış daraldı ki, hani insan polisin o büyük ve amansız serüvenleri boyunca bu sapık kahramanları arayıp arayıp da bulamıyormuş görünüp aslında adım adım izlediğini bilmeseydi, pekâlâ milletin ihanet yarışına çıktığını sanabilirdi.

24 Nisan günü, eskici Cauzy'nin orada ölümle buluşmaya kim getirmişti Jouin'i? Pek usturuplu bir şeydi bu, yalnız yeteri kadar açık değildi. Adam kalkıp Ivry'de bir eve geliyor, niye, bütün Fransa'da 3 Ocakta yapılan soygunla ilgili kâğıtların orada olduğundan kuşkulandırılıyor da ondan. İyi ama koca Fransa'da başka ev kalmamış gibi, Bonnot'nun gizlenmek için tam da bu evi seçmesine ne demeli? Eh, Jouin, üstünden, herkesin gözü önünde bir memurluk dersi almamış mıydı! Disiplinli bir memur, kendisine nereye git denilirse oraya gidermiş, o da gitti ve öldü.

Caillaux Hükümetinden poliste arta kalan da böylece temizlenince, Xavier Guichard dosyaya el koydu. Kendi deyimiyle yalnız iyi bir polis değil, iyi de bir memurdu o, Bonnot işini de birkaç gün içinde bitirecekti: 29 Nisan günü Choisy-le-Roi'da av borusu çalıyor. İçindeki ikilik kalktıktan sonra, Bonnot polisin ne işine yarayacak, bir an önce ortadan kaldırılmalı. Kaldırıldı da. Kıyamet gibi jandarma ve polisle, iki Cumhuriyet Muhafız Bölüğünün nasıl saldırıya geçtiğini, o utanç verici hikâyeyi bilmeyen yok; hem de Lépine'in gözleri önünde oluyor bu; bir de Lescouvé'nin hani şubat günlerinin ertesinde adı yirmi yıl sonra yine polis ve adliye fırladıklarına karışacak Lescouvé var ya, işte onun.

Bin kişiden fazlası bir kişiyi haklamaya ancak yetti ya; o bir kişi de, sahtecilik, tutuklanmış herhangi bir işçinin cebine gizlice bir tabanca kaydırıvermek gerekti mi; bankacı, sanayici, kışkırtı-

cı takımının karşısında iyi mi kötü mü yaptığını şaşırmışları cinayet ya da suikast işlemeye itmek gerekti mi, kuvvetine diyecek olmayan Fransız polisinin, alçaklığını ve aşağılıklığını parlak bir biçimde göstermeye yetti bir güzel; bir tek kişi, çok değil iki yıl sonra milyonlarca ölünün vebalini yüklenecek olan bir düzenin savunucularını kanı ve beyniyle boyadı tepeden tırnağa.

Gelgelelim Bonnot'nun ölümü, Fransa'da kargaşanın da ölümü. Bonnot'yla birlikte, Libertad'ı dünyanın sınıflara bölündüğünü yadsımaya, aynı zamanda bankacının da metro biletiçisinin de ortadan kaldırılmasını istemeye götüren dünya görüşü de dönüşüyor.

Mayısın ilk günleri oldukça sakin geçti ya, bir de Catherine'e sorun, bir karabasan dönemi yaşadı sanki. Kavgı kavgı, iki yenilgiyi karşılaştırıp duruyordu: Taksı grevi ile Choisy-le-Roi dramını. Gençliğinin romantikliğine bıraksa işi yine de devlerin yenilişine, beş ay bir çevreyi hınzırca aydınlatan şimşek efsanesine alışı tutacaktı ama; şoförlerin yüz kırk dört gün süren mücadelesi bu kapkaç, bu yazı-tura, bu ya batırım ya çıkarım oyununa karşı gelip dikiliyordu. Hani eskiden ne de olsa her gün karnı doyan birinin üstünlüğüyle sosyalizmdir, sendikadır, ufak günü güne amaçlardır, topuna bir burun kıvrırışı vardı ya, hiçbirini umursamayış; artık yapamazdı bunu. Yiğitliğin öbür biçimini pek yakından tanımıştı çünkü. Mayıs ortalarına doğru Victor'dan gelen mektup ne diyordu: *"Şu ara sendikaya üye yazma işine giriştik. Bir garaj toplantısı yaptım..."* Kimler peki günümüzün devletleri, neredeler? Kendinin de kestiremediği bir nedenden heyecanlanarak bu basit sözleri okuduğu sırada, Nogent-sur-Marne'da Valet ile Garnier'nin sığındıkları ev kuşatılmıştı. Mitralyöz bile kullandılar bu kez. Yapılanların dehşeti Choisy-le-Roi'da yapılanları geçti. Paris'ten Müdüriyetle, basınla ilişkisi olan kibar takımı, otomobillerle çıkmış gelmişlerdi. Nasıl 14 Temmuzlarda Longchamp'a gidip yurtseverlik dersi alıyorlarsa, Versailles'lıların torunları, iki ay önce Vincennes'de yaptıkları gibi, şimdi de iç savaş dersi almaya koşmuşlardı demek. Daha gerçek bir seyir için

tiyatroyu boşlamış bu “beylerin” gözünde, haydutlar, olup olacağı başkaldırmış işçilerdi işte, görünüşe aldanmamalıydı sakın! Mal mülk sahiplerinin, köpeklerine, gördükleri her kasketliye saldırmasını öğretmeleri boşuna mı? Uzun sözün kısası, sabahın saat üçüne doğru Garnier ile Valet de öldüler.

Berck'te Mösyö Baisedieu'nün yaptıkları katlanılır gibi değildi. Hele villaların bitişik olması, daha da çekilmez kılıyordu durumu. Haziran başında bir gün, Catherine, Baisedieu'nün bahçesinden şimşir bir setle ayrılmış bahçesindeydi; adam, olduğu yerden kiracısını görünce kanı tepesine sıçradı, deliye döndü öfkesinden. Söz aramızda, saygıdeğer emekli krupiyeye, toptan bir inme ile gidebilirdi o an. Allah bilir ya, onu güzel kadınlardan böylesine nefret ettiren, belki de Madam Baisedieu ile evlenmiş olmanın yürek yakan kahıydı. Artık hangisiyse, karşılıklı iki çift söz edip de, bir uyarmasına Matmazel Simonidzé o yukarıdan ve havalı sesiyle karşılık verince, Baisedieu tutamadı artık kendini, bas bas bağırmaya başladı:

“Orospu! Orospu! Orospu!”

Gerçi Catherine de ahlakının iyiliğiyle tanınmış bir kimse değildi ama bir an için onun yerine koyun kendinizi. Ne yapsın, gezintiye çıkarım diye bir baston almıştı yanına, baktı Baisedieu, çitin ardında bahçeyle uğraşıyor; bir iki demedi, hışım gibi ağaççıkları yarıp ev sahibinin tarafına geçti, geçmesiyle bastonunu herifin suratında kırması bir oldu.

Berck polisi Soudy'nin geldiği gün onu mimlemişti ya, oldum olası kuşkulunıp durdukları birinden kurtulmak için ayağına gelen bu şahane fırsatı kaçırmadı. Hem zaten iyi diyen yoktu bu kadına. Yalnız o mükemmel Mösyö Baisedieu'yü hırpalamakla da kalmamıştı üstelik çiti de yıkmıştı. Catherine, Rus uyruklu olduğundan, iki yıllık “oturma yasağı” ile sınır dışı ediliverdi sonunda.

Kalktı Londra'ya gitti. Soho'da küçük bir otele. Kışa kadar orada oturdu. Âlem yine o âlem, devran yine kanlı ve karmakarışıklı ama tepeden tırnağa yabancı olduğu bir ülkede olayların

rengi daha başka görünüyordu. Tottenham Court Road'ın kestirmelerinden birinde bir otel-lokanta buldu; sanatçıların, sosyetenin devam ettiği bir yer; gümüş saksılı, palmyeli bir tür uluslararası akvaryumdu sanki burası. Onu buraya ilk kez Miss Baxton'ın bir kuzeni getirmişti, sonraları sık sık geldi Catherine, yanında da onu sokakta görünce Fransız sanıp konuşan genç bir ressam.

Garry Lytton, tam da Cambridge güzeliydi hani. Merakı da kürek çekmek. Taymis'deki yıllık yarışı kazananlardandı. Sinemanın birinde öpüştüler. Yazın eli kulağında. Tuttu Catherine'i sayfiyede evi olan eşine dostuna davet ettirdi; hafta sonunu geçirmek için. Kısacası Garry, bir problemin en rahat çözümü oldu Catherine için. Oldukça da aptal olan yakışıklı sevgilisine bakıp bakıp: 'Aşk!..' diye geçiriyordu içinden.

Neyse hayatının bu döneminde okumaya verdi kendini. Garry resim yaparken, kürek çekerken, o okuyordu hep. Sabahtan akşama kadar kitaplıklardan çıkmadığı oluyordu. İşçi hareketinin tarihidi öğrenmek istediği. Paris'te Victor'la konuşurken, bilmediklerinden nasıl utanmıştı! Ucu sınıflarının tarihine dokunduğu için işçilerin bildiği, sık sık da sözünü ettiği öyle şeyler vardı ki, insanın eğitimi yalnızca burjuva eğitimi oldu mu bilemiyordu tabii.

Londra baştan aşağıya anılarla dolu bir kent, hem yalnız şenliklerinin, ya da kanlı krallarının anıları değil bunlar; orada saklanmış, orada yaşamış olanlarınkiler de var. Sislerden çok daha yoğun bir çekicilikle Catherine'i orada bekleyen, asıl, hiç kimse-nin adını anmayı aklından geçirmedeği bu anılardı işte. Bir siyasi mülteciler kentiydi. Londra, Covent-Garden'da, o Yahudiler ve şarkılarla dolu East End'de onları hatırlamak, yanardöner bir kumaş parıltısıydı onun için. Paris'ten ve Mösyö Thiers'den kim kaçtıysa, onun için, burada yaşıyordu. Geçen kış ölen Laura'cığın nerede olduğunu araştırdı. Marx'ın sesini de böylelikle duydu ya!

Bazı kitaplar vardır, bir dünyayı kapsar, içinde tutar; okursun, bitirdin mi bırakır gidersin. Ama nereye; neresi olursa, daha uzağa! Oysa bazı kitaplar kendi ülkemizin kapılarıdır sanki. Neden

bir başkası değil de *Louis Bonaparte*'ın *18 Brumaire*'i* Catherine için böyle bir kitap oldu; bunu kestirebilmek için, her sabah bir ibrik sıcak su getirip de onu saat sekiz der demez uyandırdıkları Soho'daki o ufacık odada neler düşündüğünü bilmek gerek.

Kıscacı kargaşacılığın sonundan esaslı olarak kuşkulanmaya Londra'da başladı Catherine; o eski Londra'da, hani çarların ülkesinde zengin ve soylu yakınları olan kendisi gibi bir Rus kızının, komün sıralarında ayaklanmacılardan Marx'a haber getirdiği kentte! Yaşadığı son yılın onca serüveni içisıra kendiliğinden özetleniyordu. Birtakım sürgün Gürcüler buldu, onların aracılığıyla İngiliz sosyalistlerini tanıdı, hatta Sosyalist İşçi Partisi'nden birtakım Ruslara rastladı. Eylölde Garry, İrlanda'da miras beklediği halasına gidince, o da Kara Ülke'yi dolaştı: Galler ülkesinin maden havzasında öyle çetin adamlar, öyle kadınlar gördü ki, böylelerinin olabileceği aklına bile gelmezdi. Yoksulluklarının ta dibine indi sanki. Bir çocuk yüzünde hastalık nasıl besbelli olursa, son yaşadıkları grevin bitkinliği her yanda öyle belli oluyordu. Madencilerin deli gibi çalışmasından yalnız maden kumpanyalarının kârı değil, her yıl, çoğu hanedandan olan arazi sahiplerine de milyonlar çıkarılan bu bölgelerde ölüm yüzdesi korkunçtu. Hâlâ da korkunç ya!.. Catherine, Trade-Unions ileri gelenleriyle kuyulara indi. Bir miting kampanyasını izledi. Burada yeniden o başlangıçta, Cluses'de aldığı ilk dersle karşı karşıya gelmişti. Dünyanın her yerinde proletarya o vurulurken gördüğü koca çocuktan farksızdı demek.

Öte yandan Balkanlarda ölenlerin ve yaralananların yankıları, Avrupa'nın içisıra zincirlenip durmaktaydı. Ara sıra yatışmışa benzeyen ateş, o savaş bu savaş derken, bitmeyen bir susuzluk gibi canlanıyordu yeniden. Dünyanın aşağı yukarı her yanında beklenmedik uçuklamalar: Birden bir ateş, bir ateş; sonra bakıyorsun yerelleşmiş, o kadar korkulan büyük salgın bu kez de atlatılmış!

O ara Joris de Houten, bir iş için Londra'daymış, çıkıp Matmazel Simonidze'yi görmeye gelmez mi? Aksi gibi onunla çıkma-

* Karl Marx'ın 1852'de yazdığı bir kitap.

ya hiç de hevesli değildi Catherine; nedeni de belli, gerek kendisi gerekse Lépine'le ilişkileri üzerinde bazı kuşkuları var. Olsun canım, İngiltere'deydiler işte. Hem Garry'den de usanmıştı, bir gecesini onsuz geçirmiş olacaktı böylece.

Tottenham Court Road'daki küçük lokantayı Joris hem biliyor, hem de oradan başka bir yere gitmek istemiyordu. Daha yeni oturmuşlardı ki, komşu bir masadan eller uzandı. İki Fransızdı bunlar, Joris'in dostlarıymış.

Oysa Paris'te foyası ortaya çıkmış, kendisini oldum olası tefeci, hem de rezalete filan pabuç bırakmayan bir tefeci olarak tanıyan eski müşterileri için, Brunel dosttan sayılamazdı doğrusu. Evreux Kontu bunu açık açık söylüyordu da:

“Vallahi geniş kafalı bir adamımdır ben, çizmecimle bile yemeğe çıkarım gerekirse.” İşin aslındaysa İngiltere'de bir görev yüklemişlerdi sırtına, orada gözüne kestirdiği bir serüveni maddi bakımdan kolaylaştıracığı için de Brunel'e rastladığından pek hoşnuttu. Bir pahalı, bir pahalıydı Londra! İngilizlerin nasıl yaşadıkları da görülecek şey. Brunel'in de Londra'ya görevli gelmiş gibi bir hali yok değildi ya, adını değiştirmişti nedense biraz, artık Brunelli olmuştu. Gerçek adı buydu zaten, doğma büyüme Nice'li değil mi?

Hesap kitap pek can sıkıcı geçti bu yemek, nasıl geçmesindi ki, beylerin ağzında hep aynı sözler: Borsa, petrol, Shell kuru, Mantacheff işleri, vb. Yakın bir savaş konusunda da en az Keir Hardie ya da Tom Mann kadar kaygılıydılar.

Brunelli bir punduna getirip ara sıra Matmazel Simonidzé'ye saygılarını sunma iznini istedi. Besbelli karışık bir adamdı bu, düşünüp kalkmak da pek akla yakın değildi ama ne yapsın, Garry'den sonra bunun keyifli hali bir değişiklik olacaktı Catherine'e. Üstelik hiçbir şeye saygı duymuyordu adam, bir de hıznırlığı vardı ki genç kadının düşüncelerine yatkın geliyordu. Ekim ve kasım boyunca birçok kez birlikte çıktılar. Café Royal'de buluşup akşam yemeğini Leicester Square'de yiyorlar, sonra da müzikhole, bazen erkenden kapanan buradaki yalancı Montinartre'ın pavyonlarına

bile gidiyorlardı. Baş konularıydı politika, Brunelli bu arada şampanyayla sosyalizme bayıldığını söylüyordu.

Catherine küçümsüyordu onu, bu gezmelerse, onun gerçek uğraşlarına, her zaman gidip geldiği yerlere ters düşüyordu iyice. Ama içinden nedense gereksiniyor gibiydi bunu, bu çelişmeyi. Annesinin, Bakü’de petrol kuyuları olan babasının sevip benimsemiş olduğu şeyleri henüz içinden silip atamamıştı. Zaman zaman, sırtımda dekolte tuvalet, yanımda bu smokinli haydut, ben burada, Piceadilly’nin bir locasında ne arıyorum, kaygılarına düşmüyor değildi. O zaman aklına hemen daha o sabah gittiği güney Londra, Thames’in öte yakası geliyordu. Geliyordu ama ne yapısın? Lüksü, lüks yaşamayı hem seviyor, hem de tiksiniyordu galiba. Bazı akşamlar yoksulluğu unutmak istiyordu. Sosyalistliği pek sağlam kumaştan değildi henüz.

İçini yiyip bitiren, kendi kendine bile açıkça söylemek istemediği bir üzüntüden kurtulmak için kendini önüne ne çıkarsa ona veriyordu belki de. Öyle ya, kitap okuma tutkusuyla bu gecelerin çılgınlığı arasında uzun boylu bir fark olduğu söylenemezdi. Mademki hiçbir şey, ama hiçbir şey artık Victor’a yaklaştıramıyordu onu, ne olursa olsun onca hava hoştu.

Yine de içinden bir duyguya uyup, asılıp duran Brunelli’ye yüz vermedi. Adam iyice asmıştı baltayı ha! Bazen o da olsa ne çıkar diye gevşediği anlar oluyordu ama Garry Lytton’ı ne yapısın? Ressam da zaten asıl onun bu yanlışlığı yapmamasına yaradı herhalde, yeteri kadar aşka doyuruyordu da onu, ondan. Kasım ortalarında Brunelli İsviçre’ye gidecekti; Uluslararası Sosyalistler Kongresinin tam da toplandığı sırada Basel kentinde olacaklarını söyleyip Catherine’i de götürmek istiyordu.

Catherine’in aklı gitmeye yatıyordu yatmasına gerçi, ama Brunelli’yle gitmek işine gelmiyordu.

Adam çakırkeyif bir akşamında nasılsa eski karısından söz açtı. Birdenbire derinlemesine, ama nasıl, sırılsıklam duygulanmıştı. Allah Allah, demek her şeyi kötü değilmiş görüldüğü gibi! Catherine, tepeden tırnağa merak, yepyeni bir Brunelli keşfedi-

yordu karşısında. Diane'dan konuşulduğunu işitmiş, üstelik bir ara onu Desgouttes-Valéze'e karşı da savunmuştu; şimdiyse durum değişik bir biçimde aydınlanıyordu. Brunelli'ninkisi de hani garip bir aşktı doğrusu! Sen tut Diane'ı Wisner'le paylaşmaya gık demeden razı ol, ama iş büsbütün ayrılmaya geldi mi dayanama, olacak şey mi bu? Ondan çok daha iş bilir olan Diane, Mısır'daymış şimdi.

Hiç beklenmedik bir anda ortaya çıkıveren bu zaaf Georges'la Catherine'in ansızın yakınlaşmalarına neden oldu.

Derken, Victor'dan gelen bir mektup Catherine'in bütün kuşlarını Paris'e uçuramaz mı? Aksi gibi, savaş sözü gittikçe daha çok herkesin ağzında. Balkanlarda dünkü müttefikler, bugün birbirlerinin boğazına sarılmış. Tuhaf bir şeydi ama, savaştan söz açıldı mı Catherine elinde olmaksızın Victor'u düşünüyordu. Garry Lytton gerçekten öyle salaktı ki!

Brunelli'nin tam da yola çıkacağı sırada Catherine birdenbire: "Ben de geliyorum, haberiniz var mı?" dedi. "Geliyorum ama Paris'e kadar. Orada iki gün kalıp döneceğim." Adam bir an eşref saatinin geldiğini sandı, ama kibarca itti onu Catherine, kibarca olduğu kadar da kesin:

"Yok arkadaş, çek ellerini üstümden!" Öteki:

"Biliyor musunuz," dedi, "hayatımda ilk kez başıma geliyor böyle bir şey."

"Neymiş o başına gelen, mahcup delikanlı?"

"Böyle reddedilmek."

"Ya öyle mi? Alışmış olursun böyle böyle."

Bir kasım ortası Paris'ine düştüler. Catherine, Étoile'in oralarda bir otelde Ketty Simon adıyla bir oda tuttu. İki günlüğüne gelmiş olması, nasıl olsa dert açmazdı başına. Victor'a iki satır yazmıştı. Ailesini ise görmek istemiyordu.

Brunelli çıkagelmez mi? Bir neşe, bir keyif! Kızcağız ne kadar o defolup gitsin istiyorsa, adam o kadar yerleşiyor, inadına gibi. Açık saçık şakalarını Catherine'in anlamazdan gelmesine de açıkça bozuluyor. Son dakikada kızın hakkından geleceğini

hesaplamış. Bunda istenmeyecek ne var? Üstelik hemen sonra o Londra'ya dönecek, kendisi de gidecek.

Birden sabrı taşıtı, arkasından sımsıkı kolları arasına aldı onu; bıyıklarını genç kadının boynuna boynuna sürmeye kalkıştı; Catherine şahlandı sanki, şahlandığı gibi de onu hızla savurdu; tepesi atmıştı hani:

“Köpek soyu! Defol, çabuk defol buradan!” Böylesi yaman bir öfkeye inanamıyor muydu nedir, yine de ona yaklaşmaya yeltenmez mi? İşte o zaman suratının ortasına şamarı yedi. Birden ayılarak:

“Ya, demek böyle küçük hanım,” diyerek, şapkasını pardösüsünü aldı, çıktı gitti.

Daha akşamına bir sivil polis aradı Matmazel Simonidzé'yi, kendisiyle merkeze kadar gelmesini rica etti. O gece gözaltında kaldı Catherine, ertesi gün Saint-Lazare'daydı.

Gazetelere nasılsa geçmiş iki satırlık haberi Jean Thiébault görmüş, kalktı Saint-Lazare'a geldi; tutukluyla görüşme iznini elde etti. Yıllar var ki görmemişlerdi birbirlerini. Yine de parlak subayın ilk sözü Fransa'da oturması yasaklanmış olan Catherine Simonidzé'ye Binbaşı Thiébault'nun karısı olmasını önermek oldu. Şöyle biraz da duygulanarak baktı ona Catherine, ihtiyarlamış gördü. Böyle bir öneride bulunabilmesi iyi şeydi doğrusu. Ama “Hayır dostum,” diye yanıtladı, “asla.”

Binbaşı, Catherine'in serbest bırakılmasını sağladı; Belçika'ya sınır dışı ettiler.

Victor'u görememişti.

İŞİN SONU

CLARA

1912 yılı, uluslararası sosyalizm için parlak başarılarla geçti. İlkbaharda Almanya’da yapılan seçimler sonunda Sosyal Demokrat Partisi, en büyük partisi olmuştu Reichstag’ın. Bu meclisin başkanlık koltuğunda sosyalist Scheidemann oturuyordu.

Savaşa karşı uluslararası kongrenin toplanacağı Basel kenti büyük kanton konseyi de sosyalistlerin elindeydi zaten; 130 üyelikten yalnız ellisi onlarındı, geri kalanlar liberaller, radikaller ve katoliklerce paylaşılmıştı; ama bu sonuncular onlarla işbirliği yaptığına göre.

O tarihte nüfusu 130.000’di Basel’in, vergi listelerine bakılırsa, bunların 190 kişisi milyonerdi. Elektrik endüstrisinin yanı sıra; çelik, boya, kâğıt ve bira endüstrisi gelişmişti çok. Bütün ülkelerin sosyalist partilerinden delegeleri çağıran Büyük Konsey’de aslında, Piskopos da katedrali kongre emrine veriyordu. Böylelikle sosyalizmle haç’ın güç birliği de deyimlenmiş oluyordu; zaten Rhin kıyısındaki 190 milyonerli Basel kentinde meclis düzeninin temeli de bu değil miydi?

Brunelli Cenevre’den geldi. Hani “ruhumun efendisi” dediği Mösyö Sauvebon var ya, ona *Üç Krallar* otelini salık vermişti o. Günlerden 23 Kasım; alçacık, pamuk pamuk bir pus Rhin üzerine gelmiş dağılmış. Bu külrengi örtünün altından, dinle nehrin akışını duy, sanki bir yerlerde tabak çanak kırıyorlar. Yukarıdan sisi ara sıra güneş deliyor, o zaman Rhin’in öte yakası üzerinde bir altın gümüş tozu yağmuru. Bu arada evler de başlarını, bazen gövdelerini bile gösteriyorlar. Eski Basel evleri bunlar, çifte pencereleri, yeşil panjurları, kiremitleri eskilikten esmerleşmiş.

Üç Krallar’da Brunelli otel defterine bir göz atar atmaz, Mösyö Sauvebon’un yanılmadığını anladı. Daha şimdiden Camélinat, Vaillant, Jaurès, Compère-Morel ve Dubreuilh oradalardı. Brunelli hem ıslık çalıyor, hem de düşünüyordu, mesleğin kötüsü ol-

maz diye. Öyle de güzel barajları vardı ki; gelip geçen, sosyalist de olsa dönüp dönüp bakıyordu bir kere; sırtında da İngiliz kumaşından elbiseler... Otel pek kötüye benzemiyordu. Ne var ki içinde hep o sızı, Paris'e vermişti gönlünü o; ileri gelenlerinden biri olup da yerini kaybedişini bir türlü içine sindiremiyordu. Bütün gün, akli fikri yeniden onu fethetmekte. Yeni mesleği de, yeni umudu da burada başlıyordu gerçekten: Bak nasıl zafer kazanmış bir komutan gibi dönecekti bir gün Paris'e; yeniden bir eli iktidarda olacaktı; bugün ona sırt çeviren o ikiyüzlü takımı yok mu hele, ayaklarını öpmek için nasıl yerlerde sürüneceklerdi Allah bilir!

Şöyle yarım yamalak bir tuvalet yaptı yapmadı, kenti gezme-yey çıktı. Sokaklardan alaylar geçiyordu. Kongrenin toplanacağı yer, Burgvogteilhalle, kızıl bayrakların, her dilden yazılmış dövizlerin, panoların altında kaybolmuştu sanki. Kentin ne yanına gitsen bandolar, korolar göze çarpıyordu. Gelmiş olan delegeler değildi ki yalnızca, çevredeki yakın köyler, İsviçre'deki fabrikalar neredeyse tümünden boşalmış, adamakıllı büyük bir kalabalık çevreyi doldurmuştu. Millet, burnu havada, uçsuz bucaksız bir turist topluluğu gibi ortalıkta dört dönüyordu. Bütün bunların üstünde, sislerin arasındaysa, çalıyordu katedralin çanları. Ağır, ama nasıl, ne kadar ağır bir şarkıydı çaldıkları. Düşünceli sesler havada ağır bir kaygı gibi çalkalanıyordu. Kenti sarmış olan şenlik havasını yalanlamak istiyorlardı sanki. Kim olduğu belirsiz birtakım kurtarıcıları, telaş telaş bir uzak yangını söndürmeye çağırıyorlardı.

Nasil çağırmasınlardı, muzaffer Sırbistan'ın karşısında Avusturya-Macaristan Hükümeti seferberlik ilan etmemiş miydi? Bir Avusturya-Sırbistan çatışması, Rusya'nın işe karışmasını gerektirecekti elbet. Çanlar bulutlara bunu anlatıyorlardı işte. Basel'in çanları sevinçli değil, orta çağdan beri çaldı mı hep savaşları haber vermiş, tehlikeleri bildirmiş; alarm verir gibi bir hali var. Resmî binalardaki alev alev kırmızılara aykırı düşüyor. Brunelli'ye *Savaşların sonu gelmez, sen işine bak!* diyen umutsuzluk ve telaş dolu bir ses sanki.

Georges ne batıl şeylere inanırdı, ne de duygusaldı. Kendisinin de söylediği gibi iyi seyirciydi ama. Nice'in köşe bucağında büyümüş bir esnaf çocuğu olduğundan mıdır nedir, dokunaklı şeylere hâlâ hiç dayanamazdı. Şenlik hazırlığı içindeki Basel'de de geçmişle geleceğin, gerçekle düşün karıştığı bir garip hava esiyordu ki dokundu ona. İçinden dudak büker, savaşa karşı bu gösterileri gösterişten ibaret sayardı aslında o, kim bilir kaç generale, kaç bakana rehin karşılığı borç para vermiş biri, Wisner'in onca yakını olarak barışla savaşın nerede ve nasıl kararlaştırıldığını bilmez olur muydu hiç? Yaşlı Avrupa'nın en sızılı eklemlerinden birindeki bu gotik palavraya oranla yönetim kurullarının yeşil çuhalı masaları daha az alımlıydı tabii. Herkesin olağan saydığı çanların sızlanması, Diane'in kocasının yüreğinde, yine de, haniyse insancıl bir heyecan uyandırmaktaydı.

Katedrale girdi. Bir kaleyi andırıyordu bu yapı. Hiç değilse, o gün, o sis arasında Brunelli böyle sandı. Asker sanatıyla eski çağ din sanatının benzerlikleri için için güldürdü onu. Eskiden derebeyi korkusundan burjuvalar nasıl yapıyorlardıysa, şimdi de sosyalistlerin buraya öyle sığındıkları bile bir ara aklından geçti. Bugünün derebeylerini düşündü; çelik, kömür, petrol beylerini. Eh kendini de bu arada 15. yüzyıldan matrak mı matrak bir kıklıkta tasarlıyordu.

Katedralin koro bölümünü daha şimdiden kızıl bayraklarla, flamalarla süslemişlerdi. Neyse ki Georges'in üzerinde işin gülünç yanı hazırlığın ürkütücülüğünden ağır bastı. Allaha malla-ha inanmak dendi mi, Brunelli de yoktu o işte. Kiliseler onu etkilemez; aksine, bütün hünerleri önceden sezilen bir hokkabaz karşısındaymış gibi, gülmesini getirirdi; saygısız bir sevinçti üstelik bu. Işığın renkli camlardan süzülmesiymiş, kubbenin yüksek tutulmasıymış umurunda bile değildi, böyle basit şeylere omuz silkip geçerci o. Gelgelelim bu kez, bütün o sokak savaşlarına, başkaldırmış işçilere, komüncülere, rahiplere, kurşuna dizilenlere ait kızıl bayrakların burada bulunmasındaki saçmalık hepsini bastırıyordu doğrusu. Brunelli sırtıttı, komedinin bu kadarı da

olur muydu canım! Hani şu papazlar da... Yan tarafta bir yerlerde, elinde şapkasıyla dolaşan Jaurès gözüne ilişti birden.

Hemen o günün akşamı Mösyö Sauvebon'a şunları yazıyordu:

"... Uzun sözün kısası katedralden çıkışta Mösyö Jaurès'i gözden kaybetmemeye dikkat ettim. Tam biraz uzağında nasıl ederim de onunla konuşabilirim diye düşünürken, şans işte, talih yüzüme güldü; -Mösyö Jaurès eski yapıların seyrine iyice dalıp da kaldırıma çıkmayı unutmuş meğer- az kalsın bir arabanın altında kalacaktı, zaten yakınımıdaydı, kolundan yakaladığım gibi çektim.

"Teşekkür etti, adıyla selamladım. Eh, ben de Fransızım ya, tanıştık böylece. Aynı otelde kalıyorduk üstelik. Tuhafça bir milyonere yerine koydum kendimi, onunla konuşurken zenginliğimden utanmayışım güvenini kazanmama ne de olsa yardımcı oldu biraz. Fas'tan geldiğimi söyledim, varlıklıyım ya sözde bu yüzden serbestçe dolaşmama ses çıkarmamışlar orada; olan bitenleri de öyle bir anlattım ki, dehşet! Çok ilgilendi, bu konuda daha ayrıntılı konuşmak istedi, bazı notlar verip veremeyeceğimi bile sordu. Fransızların Fas'ta yaptıkları 'mezalim'i anlatmak için kendimi sıkıkmam gerekmiyordu hiç. Birkaç hafta önce General Lyautey'in bir emir subayından dinlediklerimi olduğu gibi anlatmam yeterliydi. Biliyorsunuz hem, duygulu bir adamımdır ben.

"Sonra, büyük söylevci ve ben, birlikte eski tabloları görmeye gittik. Basel'de eski sanat hazineleri pek çok. Bana kalsa, ben Paul Chabas'yı bu eski resimlere yeğlerim ama Jaurès öyle konuşuyordu ki, çene gücüyle adam önüne gelen her şeye beni hayran etmesini becerdi. Allah sizi inandırsın.

"Gazetecilerin yanında Kongrede bana bir de yer ayırtacağına söz verince, tabii, coşkuyla teşekkür ettim. Söz, haliyle oradan yeni bir savaş çıkar mı çıkmaz mı konusuna kaydı. Benim anlayışım, Jaurès savaşın olacağına inanmıyor pek. Daha doğrusu, savaşın olabileceğine inanıyor ama her ülkedeki işçilerin işe karışıp savaşı önleyeceklerinden de adamakıllı emin. Alman işçilerine sonsuz güveniyor; işin püf noktası bu dedi, çünkü ona

göre asıl sorun Almanya-Fransa sorunuymuş, Fransızlar saldırıya geçmeyeceklerine göre, diyor, tehlike gelse gelse Alman askerî çevrelerinden gelir. Geçen yılın eylülünde mi ne, Berlin dolaylarında Treptow'da galiba, bir gösteri yapılmışmış, uzun uzun anlattı bana. Heyecanla. Yüzbinlerce İşçi Agadır olaylarını, Almanya'nın Fas'taki niyetleri yüzünden çıkabilecek bir çatışmayı protesto amacıyla gelip yığılmışlar. Ertesi gün de Kayzer bir söylev vererek düpedüz yumuşamış; Jaurès'e bakarsanız, Fransız Hükümetinin kararlı davranışından, Başkanımızın Toulon'da söylediği heyecanlı söylevden çok, bu gösteri kırtarmış barışı.

“Bana sorarsanız, işler karışırsa, sosyalist tasarılarının söyleyeceği en son söz bu çeşit gösteriler. Zaten Mösyö Jaurès ordunun yeniden örgütlenmesi konusundaki görüşlerini anlattı bana; size belki de aykırı gelecek bu diyeceklerim ama gözüme hiç de dipsiz kiler boş ambar görünmedi bunlar; basbayağı gerçekleşebilir şeyler, hatta yurtseverlerce bile denebilir.”

Brunelli bu arada bir punduna getirip *Üç Krallar*'ın yemek salonundaki konuşmalardan bir kısmını da aktardı ve sonra sözlerini:

“İtiraf edin ki,” diye bağladı, “başlangıç olarak bu kadarı hiç de kötü değil. Daha işin başında oyunun baş oyuncusuyla konuşuyorum; o da beni sahnenin göbeğine yerleştiriyor. Ayrıca verdiğiniz küçük makine bir harika. Bir iki deneme yaptım; galiba istediğiniz bütün portreleri çekebileceğim. Daha şimdiden Almanların arasından bir kadına yaklaştım sayılır, buraya gelenlerin en tehlikelisiymiş diyorlar. Adı Zetkin ama, böyle mi yazılıyor pek emin değilim; Öğrenir size yazarım...”

2

LARA Zetkin Basel'e geldiğinde ellisini aşkındı. O güne kadar yaşadıkları, o günden sonra yaşayacaklarının değeri yanında hiç sayılırdı.

Güzel olmasına güzel değildi, yalnız, kadını aşan çok güçlü bir şeyler vardı onda. Ufak tefek miydi, belki; ama çizgilerinin genişliği insanı şaşırtıyordu. Saçları hâlâ sarı, hem de hani ne tarağın ne firketenin tutabildiği ağır saçlar vardır ya, o saçlardan. Yüz kemikleri iyice belirli, güçlü de. Kalabalığın arasında bile olsa insan görmeden edemez böyle bir kadını. Giyimine kuşamına pek özenmemiş, ama dikkati çeken, kendi üzerine toplayan çizgili giysisi ya da omuzlarında iğreti duran kürkü değil ki. Garip gelen, alışılmamış olan gözleri asıl.

Bu kitabın yazarı, Clara Zetkin'i yirmi yıl sonra Moskova'da ölümün eşigindeyken gördü. O zaman bile, yaştan ve hastalıktan bitmiş, kuru mu kuru, canlı tanığı olduğu geçmişinden her biri birer ok gibi gelen her cümlemin sonunda soluk soluğa, ama yine gözleri böyle muhteşem, bu kadar uçsuz bucaksızdı; işçi Almanya'nın gözleriydi bunlar, içinde akıntıların döndüğü derin sular gibi mavi ve kıpır kıpır. Biraz belki fosforlu denizlere, biraz da destanlaşmış o büyük anaya, koca Alman Rhin'inin rengine çalıyorlardı.

Basel Kongresinden önceki gece, *Üç Krallar* otelindeki odasında bir casus, acemilerin heyecan ve telaşıyla, Clara Zetkin'in o gün öğleden sonra sokakta çekmeyi becerdiği bir resmini banyo ediyor. Küvetin içine girecek neredeyse, meraktan çatlıyor; çünkü hani Cenevre'de ona Mösyö Sauvebon'un verdiği o bastonun topuzu içinde bile saklanabilen ufacık fotoğraf makinesi var ya, onunla çektiği ilk fotoğraf bu. Cam ufacık ama net, büyütme işten bile değil. Adam küvete eğildikçe Clara Zetkin'in resminin belirliğini görüyor; yarından sonra herkesin gözü önünde toplanacak Kongreye gizliden gizliye bir karşılık hazırlayan Savunma Bakanlığı İkinci Bürosu yok mu, işte oradaki polis dosyalarından birine girecek bu resim.

Gerçi casus, feleğin çemberinden geçmiş ama meslekte yeni oluşu sinirlerini bozuyor. Yoksa Paris'in en güzel kadınlarına alışık bu adam, hırsız gibi çaldığı bu garip bakış karşısında, yaşlı bir kadın resmine baktığını unutarak başlar mı hayal kurmaya? Yoo, hayır, Goethe'ye Hegel'inkine benzeyen, o uçları aşağı aşağı

incecik Cermen ağzını fark etmiyor da, bakışını görüyor yalnız, Clara'nın çakır gözlerini.

Ne var bu gözlerde? Savaş boyunca yaşanmış cezaevleri mi, ya da bütün Fransız polisini hiçe sayarak 1921 Tours kongresinde belirverdiği, sonradan Fransız Komünist Partisinin doğacağı ateşli sözleri söylediği parıltılı an mı? Belki de herif bu düşmana da öbür herhangi birine baktığı gibi yalnızca unutmamak, çizgilerini belleğine yazmak için bakıyor. Aslında politikayla uğraşan kadınlarda gülünç bir yan bulan bir adam o, nasılsa bir an için unutuverdi de.

Aynı dakikada Brüksel'de bir otel odasında Catherine Simonidzé eşyalarını yerleştiriyor. Valizlerin ortasına oturmuş, bir kutu açmış önüne, içinde sararmış bazı fotoğraflar: Yaşadıklarından elinde kalan birkaç anı. Hayret, hepsine ne kadar da yabancı artık bunların! Henry Bataille'in imzalı bir resmi, Viroflay'de bir grup resmi, Regis var, Brigitte ve Mercurot... Şu da Garry'ninki, yırtıyor hemen. Başka otellere, başka gelişleri geliyor aklına, eskiden, annesi, kendisi daha çocuk, koca koca palaslara iniyorlar. Hepsinden, her şeyden önce Grigori'nin resmi. Sonra da, ilk olarak, Victor'un onda hiçbir fotoğrafı olmadığını düşünüyor... Derken sosyete resimleriyle gözleri arasına daha yeni birtakım görüntüler giriyor; cezaevinden aklında kalan birtakım hayaller. İnsanoğlunun bütün rezilliği ve yüceliği. Saint-Lazare'da gördüğü işçi kadınlar ve orospular. Her şey insanın düşündüğünden daha da iğrenç ve korkunç, ama içinde bir gerçeğin kesinlik kazandığı da doğru: Kadınların alını yazısı neymiş, biliyor artık. Biliyor ki hesap kitap iki tür kadın var. Asalaklık ve orospuluk faslını kapadı ya, önünde emek dünyası açılıyor. Victor ne kadar haklıymış!

Evet, Victor haklıydı ama Catherine'i anlatmak da içimden gelmiyor artık. Ah kararsız, güvensiz Catherine. Ah, aydınlığa ne kadar da ağır çıkıyor! İşte 1912 yılının sonuna vardık bile, oysa Catherine Simonidzé'lerin gölgelerini perde arkalarından hayal meyal gördüğü koskoca bir insanlık var ortada. Clara Zetkin elli-

sini aşkın mı demiştik. Clara Zetkin'i örnek diye almışız demek, almasak da neye el atsak ister istemez ona götürecekti bizi.

Şimdi denilecek ki, yazar ipin ucunu kaçırdı, bir trampet partisiyle kitabı bitirmesinin çoktan sırası gelmişken, aslında romanın temel taşı olabilecek bir kadını, hem ikinci derecede bir rol oynatmak için, hem de bu kadar gecikerek ortaya çıkarması kahreder adamı. Yazar ipin ucunu kaçırdı mı deniliyor, yazar buna hayır demez; çünkü sevgili okur, nasıl benim romanım senin istediğin gibi kurulmamışsa, dünya da benim istediğim gibi kurulmamış. Evet, en doğrusu, hem birini, hem öbürünü yeniden kurmak, kahraman olarak Diane'ı da, Catherine'i de bir yana bırakıp Clara'yı alarak hem de. O zaman nasıl bir şeyin ortaya çıkacağını ucundan biraz olsun tattırabildiysem, sonra istersen al bu kitabı, dudak bükerek yırt at, hiç aldırmam.

Ama bu arada canım çektikçe Clara'nın gözlerini anlatacağım sana... Ne, o faslı kapadım mı sanıyordun? İki üç benzetmeyle biter mi hiç o gözler üzerine söylenecek şey? O gözler ki, tam da Hitler fırtınasının arifesinde, Reichstag Başkanlık kürsüsünden, tıklım tıklım düşman sıralarını bir bir dolaşıp yapılacak işin büyüklüğünü hesaplamışlardır... O gözler ki, gerçekten bu yaşlı kadının gözleriyle, aynı zamanda geleceğin bütün kadınlarının gözleri ve geleceğin gözlerinin gençliğidirler! Gökyüzü imgelerini, su yüzü benzetmelerini kullanıp tüketinceye; karanlığa ve bilgisizliğe açılan pencereler gibi 20'nci yüzyıla açılan bu şafakları biraz olsun sana anlatabilmek için, karanlıklarda aydınlıklarda ne bulursam alıp bitirinceye kadar sabredeceksin sevgili okur. Ayrıca sabrın da bana dokunmuyor değil, hem sonra dünyayı değiştirmek için gücünü de öylesine gereksiniyoruz ki, yalnız gücünü mü, seni de.

3

24 Kasım günü sabah saat onda, Kongre, Burgvogteilhalle'de, Başkan Vandervelde hasta olduğu için yerine geçen Belçikalı Anseele tarafından açıldı. İki başka Belçikalı daha katılıyordu,

Camille Huysmans ile Furnémont. Pablo Iglesias açılışa gelememişti. Kongre divanında Bebel, Vaillant, Kautsky, Adler, Jaurès, Keir Hardie, Branting, Rosa Luxemburg, Pernerstorfer, Greulich ve Sakasoff yer almışlardı. Basel kenti sosyalist korosu bir şarkıyla işe başladı. Beş yüz delege çağrıyla bir ağızdan yanıtladılar.

İlk sözü partinin bölgesel örgütü ve Hükümet adına konuşan Basel’li sosyalist Wurschleger aldı. Şaşırtacak kadar yürek yatıştırıcı bir kesinlikle işçi sınıfının savaşa karşı giriştiği mücadelede yalnız olmadığını ileri sürüyordu:

“Akli başında burjuvaların birçoğu da bu mücadeleye gönülden katılıyor. Zaten bu barışsever gösteriyi düzenleyebilmek için katedrali alabilmemiz de, az sonra Kongreye okunacak olan Basel Hükümetinin bütün selamı ve başarı dilekleri de bu sayede mümkün olmuştur.”

Dışarıda, katedralin uğultusu zamanın derinliklerinden gelen sesiyle Wurschleger’in iyimserliğini yorumluyordu sanki. Kentin her ucundan birbirlerine seslene çağıra alacalı bulacalı birtakım insanlar, bayraklarını sarmış yeni yeni delegasyonlar gelmekteydi. Gittikçe de daha çok. Varla yok arası çiseleyen yağmur, milletin keyfini kaçırmıştı. Sırası mıydı bunun. Ama bu mevsimde başka türlü de olamazdı ki! Herkes evinden dışarı uğramıştı, kente köylüler doluyordu bir yandan da. Birahaneler tıklım tıklım. Kışlalara doğru giden gidene. Kongre binasının çevresinde de büyük bir kalabalık. Katedralin çanları daha bir yukarıdan, daha bitmez tükenmez, daha da çalımlı çalarken, delegeler öğle paydosuna çıkınca, aceleci bir merakla sarıldılar. İstenildiği kadar katedralin de bu işten yana olduğu, barışın katedralin ta göbeğinde yankılanacağı öne sürülsündü, çanlar önüne geçilmez bir biçimde alışageldikleri ağıyu saçıyordu dört bir yana. Savaş çalışıyorlardı, tehlike çalışıyorlardı. Yüzyıllardır oynayageldikleri bir rolü bir çırpıda atamazlardı ki üstlerinden! Demirbaş Charles zamanında nasıl ağır ağır inildemiş uğuldamışlarsa, yine de öyle iniliyor, uğulduyorlardı işte. Tehdit yine de Kutsal-İmparatorluk yönünden gelmiyor muydu zaten? Garip sözleri ezgisine

uymayan bir şarkı söylenir gibiydi durum. Sokaklarsa gırtlığına kadar köylü kılığına gömülmüştü, kısa pantolonlar mı ararsın, parıl parıl gömlekler mi, yoksa yeşil takkeler mi? Avlularda yan gelip flüt çalmayı deneyenler bile var.

Kışlanın orada da alay hazırlanıyor.

Saat ikiye doğru harekete geçti.

Otuz bin başlı bu yılanı büyük bir kalabalık çevrelemişti. Bade yakasından Alsace-Lorraine'den, İsviçre'nin hemen her köşesinden gelen insanlar. Alay da gevşek değildi hani, omuz omuza yürünüyordu. Ne yanına dönsen dövizler, flamalar. Bayrakların alı, kılıktır, kıyafettir, süstür, renktir, bir curcunaya karışıyor; on iki bandonun ardı ardına vurduğu havalar, *Ranz des Vaches*'tan *Enternasyonal*'e, birbirini kovalıyordu. Hepsinin üzerinde de, dalga dalga çalıyordu Basel'in çanları.

Alayın önünde sosyalist partisinden yüz bisikletli yol açıp ilerliyorlardı. Hani insanı doğru dürüst bisikletin üzerinde durdurmayan, zor bir yavaşlık vardır ya, ikide bir sağa sola kaydırır, o hızla yürüyorlardı işte. Bu barışçı tabura sokaklar teslim oluyordu birbiri ardından. Onların arkasında Basel Sosyalist Gençliği geliyor. Asıl şenlik de onlarla başlıyordu, ya!

Ulusal kılıklarına bürünmüş yüzlerce genç, yirmi yaşlarında yüzlerce Guillaume Tell düşününüz, grup halinde yürüyen, hepsinin başında ufacık şapkaları, sırtlarında geniş yenli gömlekleri, yeşil askıları; ayaklarında çıplak dizlerini açıkta bırakan kısa pantolon, yanda kundaklı yay, öyle işte. Çan sesleri arasında, Savaş Tanrısına çok eskilerden kalmış ilk kurbanlarmış gibi gidiyorlar ağır ağır; opera kahramanlarını andırıyorlar, ama yürüyüşleri bir topçu baraj ateşinin altındaymış gibi; havanın kötülüğüne bakmadan, yırtıcı çığırtmaya ayak uydurup oynamaları da cabası. İnsana, kentin üzerine tartışmasız bir derebeyi gibi çökmüş ölüm çanlarının, bu köylü düğününün farkına bile varmadığı duygusu geliyor.

Guillaume Tell'lerin arkasında genç kızlar. Hepsi mitologyaları ve çağları karıştırarak, beyaz, eski zaman işi entariler giy-

mişler. Bazıları yaya, bazıları arabalarda. Ellerinde güvercinler, buğday başakları ya da kartondan işçi araçlarıyla düzenlenmiş barış simgeleri. Hemen hemen hepsi de saçlarını salıvermişler.

Sonra uzun beyaz gömlekler giymiş çocuklar; ellerindeki, üstlerine yaldızlı harflerle gözyaşı akıtmamanın kan dökmekten daha da şanlı olduğu yazılmış hurma dalları sallayıp duruyorlar. Onların hemen arkasında; hayır, Kudüs'e giren İsa değil, koyu renk giysileriyle Jaurès ve Kautsky yürüyorlar. Delegelerin dört bir yanında bir bayrak ormanı. Çoğu da bildiğimiz al bayraklar değil bunlar, lonca işaretleriyle süslü birtakım bayraklar ki, geçidi aldığı gibi Ortaçağ'ın tam ortasına götürüyor.

Arabanın birini çiçek savaşı içirmiş gibi tepeden tırnağa beyaz çiçeklerle süslemişler; üstünde, iki yanında nedimeleriyle Barış Kraliçesi, gümüşten bir boruyu üflüyor. Bir bakıma, hem operaya hem karnaval geçidine benziyor bu geçit; ne var ki, Sosyal Demokrat önderlerin ciddi suratlarıyla art arda sıralandıkları bu laubaliliğe, insan doğasının bu hafifliğine çanların dalgalanışı karanlık bir karşılık veriyor sanki.

Belirli aralıklarla ayrılmış ulusal topluluklar şarkı söyleyerek birbirlerini izliyorlar; işte Almanlar, Macarlar, Hırvatlar; işte Fransızlar, Belçikalılar, İngilizler ve Ruslar. Söyledikleri şarkı da aynı değil, her ülkeninki başka. Fransızlar *Enternasyonal*'den başkasını bilmiyor. Uyumsuzluğu ara sıra korkunç korkunç sırttan bu kargaşalıkta birleştirici tek şey, önünde sonunda çaldıkça çılginlaşan çanlardı galiba. Alayın bir yerinde dört işçi kocaman bir kitap taşıyordu, üzerine iri iri: 'SİLAHLARI BIRAKIN!' yazılmış.

Alay, katedrale varınca, girebilmek için olanca bayrak cümle kapısına sokuldu, birden oracıkta, bir dev ağzının kaptığı kocaman kırmızı bir gül oluşturdular sanki. Katedrali en kuytu köşelerine kadar bir insan selidir bastı. İçeriye girebilenlerin iki katı da, aşağı yukarı yirmi bin kişi, dışarıda kaldı. Bu da katedral çevresinde, özellikle Rhin'e hâkim ayazlıkta, dört ayrı mitingin toplanmasına yol açtı; birçoqları, bu arada Vaillant söz aldı orada.

Katedrale gelince, on bin sosyalisti gövdeye indirmişti ya, deli deli bir iki daha vurdu çanlarını, sonra susuverdi birden; öyle ki, kaldırımına saman dökülmüş, içinde biri ruhunu teslim eden bir evin kapısı önündeymiş gibi hissetti herkes kendini.

Çanlar susmuş konuşmacıları dinliyorlardı.

4

BASEL Kongresinde çın çın öten soylu söylevleri de, derin düşünceleri de tarih kitapları bir gün yazacak elbet. Bu bizim ne amacımız, ne de hevesimiz. Yalnız, sözgelişi Basel Hükümeti sosyalist başkanı Blocker'in, bir katedral kubbesi altında konuşmak şaşkınlığını üzerinden atamamış çoğu konuşmacılar gibi, Hristiyan dini önünde saygıyla eğilişi; ya da sözgelişi, koca Bebel'in Piskopos'a bir yandan teşekkür ederken, bir yandan da "İsa yeniden yeryüzüne dönseydi, besbelli Hristiyanların değil sosyalistlerin arasına katılırdı," deyişi; öte yandan da "*Yeryüzündeki iyi niyetli insanlara barış!*" diye bas bas bağırانların halkı kıyımlara, insanlığın ortadan kaldırılmasına, her şeyin yakıp kül edilmesine kışkırtmak için kürsüye çıkma fırsatını ele geçirseler sevinçten cıldıracaklarını söyleyişi, ya da Greulich ve Keir Hardie'nin sosyalizmin seçimleri kazanmasını barışın güvencesi sayısı, Sakasoff'un barış için barışseverce mücadele edilmesini önerişi, ya da bütün ötekiler, örneğin daha şimdiden yüreği bozuk bir adam gibi konuşan Haase'nin çanlardan ve Balkan Savaşından dem vuruşu, Adler'in İncil'den esinlenmesi, Polonyalı Dasinsky'nin dedikleri bir bir gösterilse de; söylevlerde söze boğulmuş devrimci maya derlenip toplansa, Vaillant'ın bütün araçlara başvurarak savaşa karşı savaşmak, Jaurés'in yasa içi ve devrimci eylem çağrıları belirtilse de yine o gün Basel'de çarpan kocaman yüreğin heyecanından hiçbir şey öğrenmiş olmayız.

O Barış Melekleri'nin ve Guillaume Tell'lerin geçidinde etkililikten çok gülünçlük vardı belki; güldürü belki de tragedyadan baskın çıkıyordu; belki bugün baksak o cakalı "Mücahit"lerin

geçidinde, görsek görsek, çok değil on sekiz ay sonra bütün Avrupalı proleterleri beylere teslim edecek hain suratlarını görebiliriz ancak, belki gerçekten böyledir bu.

Ama öyle de olsa, hem günlük hem çürük kokan, daha o zamandan Verdun ve Masureland'daki ceset tarlalarını haber veren bu şenlikte çevreye çiçek saçan çocukların davranışına gülemiyorum ben. 1912'nin bu masum çocukları ne olacak günün birinde? Elleri silah tutmayı öğrenecek. Aynı ellerle bu kez öldürücü çiçekler, el bombaları atacaklar.

Basel kentinde toplanmış bu büyük halk kalabalığına, boşa çıkan o görkemli umuda da gülemem. Yalnız hainler yok bunların arasında, bir kanlı parmağın mimlediği adamlar da var. Rhin'e hâkim şu ayazlığa şöyle bir göz atınca ne görüyorum, Pressensé konuşuyor, karşısında gepgenç, capcanlı binlerce ve binlerce kişi. Tenleri sıcacık, kıpır kıpır. Kan yanaklarına vurmuş. Çalışan bedenlerin rahatlığı görülüyor davranışlarında. Yanlarında karıları, çocukları, sözlüleri. Davranışlarını önceden kestirmek zor, yanındakilerine, bakıyorsun, dokunuveriyorlar; gözleri bir dudaklara takılıyor, bir göğüslere; ışıklanıyor. Erkek gereksinmeleriyle dolu her biri, susamışlar, karınları aç; genç kızın biri şöyle kolunu kaldırmasın, içleri gidiyor. Konuşmacının ellerini, bayrakların al al ürperişini güvenle izliyorlar. Bu kocaman kalabalık bir bayram yerine gelir gibi gelmiş buraya. Kaderini olduğu gibi görmek beni korkutuyor.

İnsan herhangi bir pazar günü bir banliyö treninin kazaya uğrayacağını önceden bilse nasıl dehşete düşer, ona yakın bir duygu benimkisi. Sözgeşi alın şu Bade köylülerini...

19'lulardan o çocuk vardı ya hani, 2 ağustos 1918'de, Oulchyla-Ville yakınlarındaki, o da Bade'liydi sanırım. Fransız topçusu, bütün yaylayı, ne etki yapacağını bizim de bilmediğimiz zehirli gaza boğmuştu; on dokuzunda ya var ya yok bu oğlan, yolunu izini yitirmiş, yarı yarıya kör, el yordamıyla yürüyerek üzerimize geldiği zaman yüzünde bir acayıplık olduğunu fark etmiştim. Bir an durakladı, sonra çok ama çok başı ağrıyan birisi gibi sol

avucunu yüzüne götürdü, parmaklarını sıktı biraz; elini indirdiğinde avucunda kanlı, ne olduğu belirsiz bir şey tutuyordu: Burnu, suratı ne hale gelmişti, üstünde düşünün emi, uzun uzadıya düşünün hem de...

O gün bugün kangren kokusu burnumdan gitmez gibi bir şey, insan leşininki de beygir leşininkine hiç benzemez hani. Bazen rüyama girer, burnuma gelir gibi olur; uyanırım. Bakarım yatağımdayım, yanımda ceset meset de yok. Gecenin içinde salak ve rahat sırtırım: Hele hele, günün birinde yine kokacak belki ama oralarda değiliz gibilerden.

Basel'deydik sanırım, değil mi?

Bize gelince, ne umurumuz, önümüzü kesecek hiçbir şey yok: Canımız çekti mi, kalabalığı zahmetsizce yarar, ağız ağıza dolmuş katedrale dayanırız. Aralarından geçebilmek için itip kaktığımız onca kol ve bacadan, önümüzdeki yıllarda kaçının bağlı oldukları sapasağlam gövdelerden kopup gideceğini düşünün bir kere. Aslında cesetlerin ve sakatların yaptığı bir mitingi geçiyoruz. Katedralde Jaurès konuşuyor.

Ha, işte bak, dün koca söylevciyi kafese koydum diye övünüp duran ikinci büronun gözlemcisi, şimdi bir köşede suspus olmuş, dinliyor. Hem de ne dinlemek, kulaklarını dört açmış! Yaptığı güzel işten de o kadar emin değil artık. Hatalıdır, kusurludur, ne dersiniz deyin, ama sözlerinin o burjuva kafasını aştığı; her şeye karşı ve rağmen deyimlediği işçi yüreği var ya, işte onun gümbür gümbür vurduğunu hissetti şu anda Jaurès, savaşa karşı mücadelenin ta kendisi sanki; o kadar ki, söyledikleri gidip Stanislas Okulunun bilmem neresindeki Villain diye birinin yüreğine işleyerek kinini kabartacak; Basel'de kendisini dinleyen İkinci Büro ajanının kafasında ise, ne yapıp yapıp bu adamı öldürmeli düşüncesinin ilk tohumlarını yeşertecek, burası belli.

Tehlike saati çaldı mı, Hristiyanlığın başlarında bir zamanlar, şu şimdi toplanan modern ve akıldışı kongrenin babasıymış gibi, konsillerin toplandığı; yüzyıllar ve yüzyıllar boyu sanata yatkın ve kibirli burjuvaların gelip tapındığı bu eski kilisede hiçbir za-

man, ama hiçbir zaman bu denli ulu bir ses yankılanmamıştır, bu da belli. Böylesi dokunaklı bir şiir yüreklere işlememiştir.

Basel kentinin çanlarından söz ediyor Jaurès:

“... O çanlar ki şarkılarıyla evrensel bilinci uyandırmaya çalışıyorlar...” Ve Basel kentinin çanları başlıyor onun sesinde çalmaya. Bu çanların, bütün çanlık yaşamları boyunca çınlatıp durdukları ne varsa, şu kubbelerin altında Jaurès’in tumturaklı konuşmasıyla yeniden yaşanıyor şimdi. Onun sözcüklere vermediği, sözcüklerin çan niteliğini kazandığı bir yaşantı olarak hem de. Yanlışlıkla dinlerden ve dualardan kurtuluş uman insanlığın bütün ağırları bunlar. Gittikçe gemi azıya alan söylevdeki devrim umudu. Sözcüklerin alayı, seslerin mermisi. Basel katedralinde düşünceler, sanki birer şarkı. Schiller’in, o yavan koca ozanın en ünlü şiirindeki sembolik çan üzerine kazdığı yazı var ya, Jaurès daha da bir tiyatro havası vererek, burada ona el atıyor sonunda:

“Ölümlere ağlar, sağlara seslenirim, kırım yıldırımları.”

Savaşın eli kulağında, ilk ölecek olan da bu büyümlü cümleyi haykırıyor; ne demek bu! Katedralin kıyısında köşesinde, sağlar ve ölümler, ayakta, omuz omuza onu dinliyor. Kubbealtı şaşkın, kemerler hayret içinde; sözcükler, handiyse sokaktan taşları sökecek. Bayrak dolusu bir koro kan rengi ürperiyor:

“Ölümlere ağlar, sağlara seslenirim, kırım yıldırımları.”

Bütün Avrupa göklerinde ve orada, uzakta, Amerika’da üst üste yığılan, savaş kıvılcımlarıyla yüklü karanlık bulutlar. Halklar nasıl yığıldıklarını görüyorlar görmesine ama, gölgeleri neden yığıldıklarını saklıyor gözlerden. Wisner’ler, Rockefeller’ler, de Wendel’ler, Finlay’ler, Krupp’lar, Morgan’lar ve Joseph Quesnel’ler bir üst dünyada yapıyorlar yapacaklarını, kalabalıkların alinyazısına hükmeden, ama kalabalıklara kapalı bir üst dünya bu. Kara kara tahtalara beyaz beyaz rakamlar yazılıyor. Otomatik makinelerden geçip giden delikli ufacak şeritler. Savaş. Hazırlanıyor savaş. Savaşın eli kulağında.

“Ölümlere ağlar, sağlara seslenirim, kırım yıldırımları.”

Boşuna bütün bunlar, boşuna. Yıldırımlar kırılmayacak. Sağlar... Sağlar mı, bugünkü günde kim kendine o güzelim sağ sıfatını takabilir? Her şey bu kadar iğretiyken, sağ bellediğinden dakikasında ortaya bir ölü çıkarmanın kolayını bu kadar almışken millet. Jaurès ne diyor:

“Hükümetler, savaş tehlikesini hatırlatırken; halkların kendi devrimlerini yapmaya kalkışsalar, başkalarının savaşından onlara daha az pahalıya mal olacağını kolayca hesaplayabileceklerini unutmamalıdır.”

Susuyor sonra. Alkış, kıyamet, hurra sesleri!.. Handiyse katedral yıkılacak coşkunluktan. Aslında Jaurès’in kazandığı kanlı bir zafer. Savaşın ve barışın dünyadaki efendileri hiç bağışlamayacaklar onu. Kıyasıya alkışlıyoruz ya, gerçekte onun ölüm kararını onaylıyoruz.

5

BİR söylev var ki, *l'Humanité*'nin Basel kongresini anlatan yazısında düpedüz unutulmuş, tek cümlesini bile koymamışlar. Böyle şeylerin verildiği bile yazılı değil. Konuşmacı, kongrede var mıymış yok muymuş bu gazeteye bakarak onu da anlayamazsınız. Bir gün sonra *l'Humanité*'yi gözden geçiren birinin, bütün sosyalist kadınlar adına konuşmasını yapmış olan Alman militanı Clara Zetkin, Basel'de miymiş diye aklından bir kuşku bile geçmez.

“Eğer biz, anneler, çocuklarımıza savaşa kıyasıya kin duymayı öğretir; daha ufakıken yüreklerinde toplumcu kardeşlik duygusunu ve bilincini uyandırabilirsek, bir zaman gelecektir ki yeryüzünde, en ucu ucuna bir tehlike anında bile onların yüreğinden bu ülküyü sökebilecek herhangi bir iktidar kalmayacaktır. Çünkü bu gençler, en korkunç çatışma ve tehlike anlarında bile, önce insanlık ve proleterlik görevlerini hatırlayacaklardır.

“Eğer biz, kadınlar ve anneler, büyük kısımlara karşı çıkıyorsa; bencillikten ya da zayıflıktan; büyük bir ülkü, büyük düşün-

celer uğruna büyük özverilere katlanmayı göze alamayışımızdan değildir bu; biz de kapitalist toplumun o zahmetli hayat okulundan yetiştik, o okuldan biz de savaşçılar olarak çıktık...

“Bu bakımdan kendi kavgamıza girişmek, özgürlük davası uğruna gerektiği anda canımızı vermek bizim de elimizden gelir...”

Konuşuyor, konuşuyor, ama yapayalnız, kendi başına önemli bir gerçeğin bilincine varmış bir kadın gibi; olağanüstü koşullar sayesinde handiyse bir erkeğin bilgi ve davranışlarını edinmiş bir kadın, bir insan laboratuvarından çıkma deha sahibi bir kadın gibi değil.

Tam tersine, öbür kadınlara bir toplumsal kadın kadınları ne düşünüyor, onu anlatmak için konuşan bir kadın gibi konuşuyor. Ezilen sınıfının içinde, kafası baskı koşulları altında oluşmuş bir kadın gibi. Bir ayrıcalığı, ayrıksınlığı yok. Söylediğinin değeri onunla birlikte aynı şeyleri binlerce, milyonlarca kadının söylemesinde. Onun yetişmesi de öbürlerinininki gibi, zenginliğin ve araştırma olanaklarının rahatı içinde değil, sömürü ve yoksulluğun savaşları ortasında. Gelmiş geçmiş bütün insan toplumlarından taa günümüze kadar, kulluğu köleliği, yosmalığı ve avareliği şiirlere ve şarkılara temel sayılan o taşbebek kadın yok mu hani, onunla hiçbir ilişkisi olmayan yeni bir kadın tipinin yüksek bir modeli çünkü o.

Yarının kadını, ne yarını canım, adını koyuverelim cesaretle: Bugünün kadını. Eşit olan. Bütün bu kitabın olduğu gibi üzerine eğildiği, üzerinde kadınlık sosyal probleminin çözümlenip tarihe karıştığı kadın. Varlığıyla sorunun ortadan kalkıverdiği. Daha doğrusu, onunla birlikte, kadının sosyal probleminin erkeğinkinden farklı konulamayacağı, ele alınamayacağı. Nasıl haykırıyor baksanıza:

“Sosyalizmin gelecekteki zaferleri savaşa karşı bu mücadeleye içinde hazırlandığı içindir ki, bizler, biz kadınlar, bu mücadeleye omuz veriyoruz. Ulusal devletler erkek işçilere gerçek birer yurt olamıyorsa, bize hiç olamaz. Biz bu yurdu, insanlığın gerçek kur-

tuluşunu sağlayacak tek toplum olan sosyalist toplumda, kendi ellerimizle yaratmak zorundayız.”

Şimdi, yeni bir şarkı başlıyor burada, bir aşk şarkısı. Yiğitlik destanı sona eriyor. Dünyada ilk olarak gerçek aşka bir yer açıldı. Kadınla erkeğin ast-üst ilişkilerinden, o iğrenç öpücük ve giyim kuşam hikâyelerinden, para zoruyla kadının erkeğe ya da erkeğin kadına sözünü geçirmesinden lekelenmemiş olanına. Modern çağların kadını dünyaya geldi artık, ben de onun şarkısını söylüyorum.

Ve hep söyleyeceğim.

S O N